

V. G. Korolenko

LES ŠUMÍ

Poviedky

1951

Matica slovenská, Martin

Z ruského originálu Izbrannyje proizvedenija, vydaného nakladatel'stvom
Detgiz, Moskva—Leningrad, 1948, preložila Dr. Mária Klimová. Obálku
navrhol Vojtech Stašík.

LES ŠUMI

(Legenda z Polesia)

I.

Les šumel...

V tomto lese vždy šumelo – rovnomerne, ťahavo, ako ozvena ďalekého vyzváňania, pokojne a nezreteľne ako tichá pieseň bez slov, ako nejasná rozpomienka na minulosť. V lese ustavične šumelo, veď to bol starý, hustý bôrový les, ktorého sa ešte nedotkla píla a sekera drevára. Vysoké storočné borovice s červenými mohutnými pňami stály ako pochmúrny rady vojska. Hore sa tesno somkly zelenými vrcholcami. Dolu bolo ticho, voňalo živicom. Pokrovcom bôrového ihličia, ktoré zasypalo prsť, predierala sa bledá papraď, hrdo rozostrela čarovné kysce a stála nehybne, ani nezachvela lístkom. Vo vlhkých kútikoch sa dvíhaly vysoké stebľá zelených tráv. Biely rebríček skláňal oťažené hlavičky ako v tichej vyčerpanosti. Ale hore sa bez konca a bez prestania vznášalo šumenie lesa ako smutné vzdychanie starých borovíc.

No, teraz sa tieto vzdychy ustavične prehľbovaly a mohutnely. Šiel som na koni lesným chodníčkom a čo aj som nevidel nebo, podľa toho, ako sa v lese stmievalo, cítil som, že sa nad ním ticho dvíha ťažká mrákava. Bolo už dosť neskoro. Pomedzi pne sa ešte tu a tam predieral kosý lúč západu, ale v húšľavách sa už plazila hmlistá temrava. Podvečer sa chystalo na búrku.

Na dnešok som sa už musel zriecť každej myšlienky na poľo-

vačku. Bolo na čase dostať sa aspoň na noc!ah ešte pred búrkou. Môj kôň klopkať kopytom do obnažených koreňov, erdžal a ostril uši, započúvaný do mocne hučiacej lesnej ozveny. Sám zrýchľoval kroky ku známej horárničke.

Zabrechal pes. Pomedzi zrednuté pne sa mihajú obielené steny. Belasý prúd dymu sa prevíja pod prečnievajúcou zeleňou. Nahnutá chalúpka s chrapatou strechou sa pritúlila pod stenu červených pňov. Ako by vrastala do zeme, zatiaľ čo strojný a hrdý borovice vysoko nad ňou kývajú korunami. Vprostred poľany stojí skupinka mladých dubov, tesno somknutých dokopy.

Tu žijú zvyčajní spoločníci mojich poľovníckych výprav – horári Zachar a Maxim. No teraz zrejme ani jeden je nie doma, lebo nikto nevychodí na brechoť ohromného ovčiarskeho psa. Iba starý dedo s plešivou hlavou a šedivými fúzmi sedí na lavičke na podstení a láta si krpec. Fúzy dedovi ovisly skoro až po pás, oči hľadia smutne, ako by sa dedo neprestajne na čosi rozpomínal a nemohol sa rozpomenúť.

– Dobrý večer, dedo! Je niekto doma?

– Ech! – krúti dedo hlavou. – Niet ani Zachara, ani Maxima, ba aj Motria zabešla do lesa za kravou... Krava kdesi ušla – môžbyť, medvede... roztrhaly... Veru tak, niet nikoho!

– No, nič to. Posedím si s tebou, vyčkám.

– Vyčkaj, vyčkaj, – prikyvuje dedo a kým priväzujem koňa k dubovému konáru, obzerá si ma slabými a mútnymi očami. Opadol už starý dedo: oči nedovidia a ruky sa mu trasú.

– A ktože si ty, šuhajko? – opytuje sa, keď si sadám k nemu na lavičku.

Túto otázku počúvam vždy, keď sem prídem.

– Aha, viem už teraz, viem, – vraví starček a zas chytá krpec.

– Ľa, stará hlava – ako rešeto, nič sa v nej neudrží. Na tých, čo dávno pomreli, sa pamätám, oj, dobre pamätám! Ale na nových ľudí vždy zabúdam... Pridlho žijem na svete.

– A dávno ty, dedo, žiješ v tomto lese?

– Ech, veru dávnučko! Keď Francúz prišiel do cárskej krajiny, už som tu bol.

– Iste si ty v živote mnoho videl. No, máš čo rozprávať.

Dedo hľadí na mňa zadivený.

– A čože by som bol videl, šuhaj? Les som videl... Šumí les, šumí vo dne, v noci, šumí v zime aj v lete... A ja ako to stromisko sto rokov som prežil v lese a ani som nezbadal... Ľa, čas mi je už do hrobu, ale keď zavše rozmýšľam, šuhajko, ani nemôžem pochopiť: žil som na svete, či nežil... Ech, veru tak! Možno som ani nežil...

Kraj temnej chmáry vyplával zpoza hustých vrcholcov nad lesnou poľanou. Konáre borovíc, čo zatváraly poľanu, rozkolembaly sa pod nárazmi vetra a hučanie lesa zaznelo hlbokým, mocnejším akordom. Dedo zdvihol hlavu a započúval sa.

– Búrka ide, – povedal o chvíľočku. – Toto ja už poznám. Oj-jój, rozreve sa v noci búrka, bude borovice lámať, z koreňa vyvracať!... Roztatári sa pán lesov... – doložil tichšie.

– Ako to vieš, dedo?

– Ech, to ja už viem! Veľmi dobre viem, čo stromy rozprávajú... Aj strom, šuhajko, sa bojí... Ľa, osika, prekliaty strom, ustavične čosi ľapoce – ani vetra niet a osika sa trasie. Borovica v lese v jasný deň hrá a hudie, no len čo sa zdvihne vietor, hneď zahučí a zastane. No to je ešte nič... Ale, ľaľa, načúvaj teraz. Čo aj očami nedovidím, ale ušami počujem: duby sa rozšumely, už to došlo po dubinu na poľane... To vždy pred búrkou.

Naozaj, skupina nevysokých, košatých dubov, čo stála vprostred poľany, chránená vysokou stenou bôrového lesa, už kylvotala mocnými konármi, od nich sa nieslo tlmené šumenie, ľahko rozoznateľné od zvučného svišťania borovíc.

– Ech! Počuješ, šuhajko? – vraví dedo s detsky šibalským úsmevom. – To ja už poznám: keď to už zasiahlo duby, ľe s n ý p á n pôjde v noci a bude lámať... Ale nie, nepoláme! Dub je mocný strom, nepremôže ho ani lesný pán... Veru tak!

– Akýže lesný pán, dedo? Veď aj ty vravíš: to víchrica láme. Dedo pokýval hlavou s potmehúdsnym výzorom.

– Ech, to ja už viem...! Teraz sú vraj na svete takí ľudia, čo už ničomu neveria. Veru tak! Ale veď som ho ja videl, priam ako teraz teba, a možno ešte lepšie, lebo teraz mám už staré oči, ale vtedy boli ešte mladé. Oj-jój, ako len videly moje oči za mladi...!

– Akože si ho to videl, dedo, nože, rozpovedz!

– Nuž ľa, bolo práve tak ako teraz: najprv borovice zastenu v lese... Hudú si, hudú a zrazu začnú stenať: ó-och-cho-ó... ó-cho-ó! – a zatíchnu, ale potom znova, potom zasa a častejšie a žalostnejšie. Aha! A to preto, že ich lesný pán mnoho pováľa v noci. A potom sa rozvravia duby. A podvečer vždy hlasnejšie a hlasnejšie, ale v noci sa to rozkrúti: behá to po lese, smeje sa a plače, vrť sa, tancuje a ustavične dobiedza do dubov, všetko chce povyvračať... A raz v jeseni som pozrel oblôčkom. Ľa, to je m u nebolo po chuti: pribehol k obloku a tresk-plesk do neho borovou haluzou. Len-len že mi celú tvár nedokaličil, aby ho porantalo. Ale nie som chumaj – odskočil som. Ech, chlapče, vidíš, aký je srditý...!

– A akože vyzerá?

– Nuž, vyzerá ani stará vřba, čo stojí na močiarí. Veľmi sa na ňu ponáša...! A vlasy má ako suché imelo, čo vyrastá na stro-moch, a aj bradu, ale nos – ako poriadne hrčisko a papuľu dopukanú, ako by zarastenu lišajníkom... Fuj, taká špata! Nedaj-bože, aby sa čo len jeden kresťan na neho ponášal... Bože-chráň! A potom, druhý raz som ho videl na močiarí zblízka... Ak chceš, príď v zime, aj ty ho uvidíš. Vyjdi tuto na vrch – lesom ten vrch zarástol – a vyškríab sa na vrcholec najvyššieho stromu. Ľa, odtiaľ ho môžeš uvidieť daktorý deň: ide ani biely stĺp nad lesom, tak sa tam krúti sám, spúšťa sa s vrchu do doliny. Rozbehne sa, rozbehne a potom zmizne v lese. Ehe...! A kade prejde, tam zastiela stopu bielym snehom... Keď neveríš starému človeku, podívaj sa niekedy ty.

Starček sa rozvravel. Vari oživená a nepokojná vrava lesa a búrka, visiaca v povetrí, rozbúrily mu starú krv. Dedo kýval hlavou, usmieval sa, žmurkal vyblednutými očami.

Ale zrazu ako by bola prebehla akási tóna po vysokom, vráskami rozbrázdzenom čele. Dlbol ma lakfom a povedal tajnostkársky:

– A vieš ty, šuhajko, čo ti poviem...? Ten lesný pán je, pravdaže, mrcha tvor. Kresfanskému človeku hanba vidieť takú škaredú chriňu.. Ale treba o ňom pravdu povedať: neublíži... Zažartuje si s človekom, zažartuje, ale ublížiť mu – neublíži.

– Ale akože, dedo, veď si toľ vravel, že sa chcel udrieť haluzou?

– Ech, veru chcel! No, to sa vtedy nazlostil, načo sa naňho dívam oblokom, tak veru! Ale kto nepchá nos do jeho vecí, nuž tomu ani on nevykoná nič zlého. Veru, taký je ten lesný pán...! A vieš, Iudia navyčínali v lese mnoho horších vecí... Ech, pri-sámbohu!

Dedo sklonil hlavu a asi minútu sedel mlčky. Potom, keď pozrel na mňa, v očiach, cez mútny závoj, ktorý ich zastieral, preblesla mu ako by iskrička prebudenej pamäti.

– Nuž, rozpoviem ti, šuhaj, čo sa kedysi dávno stalo v našom lese. Bolo to tu, práve na tomto mieste, ale dávno... Pamätám sa na to, ako na sen, ale keď sa les rozšumí hlasnejšie, rozpomínam sa na všetko... Chceš, rozpoviem ti, há?

– Chcem, chcem, dedo! Rozprávaj!

– Nuž teda ti to porozprávam, hej! No, načúvaj!

II.

– Vieš, tatko s mamkou mi dávno umreli, bol som ešte malô chlapča... Ostal som na svete samotný ani prst. Ľa, tak so mnou bolo, ech – tak! Nuž, hütajú v dedine: „Čože si už teraz počaf s týmto chlapcom?“ No, a aj náš pán rozmýšľa... A práve vtedy prišiel z lesa horár Roman a vraví v obci: „Dajte mi chlapca do

horárne, budem ho živíť... Bude mi v lese veselšie a on bude mať chlieb..." Nuž takto vraví a obec mu odpovedá: „Vezmi si ho!“ Teda ma vzal. A od tých čias som zostal v lese.

Tu ma Roman aj vychoval. Bolo ti to strašnô človečisko, božechráň! Urastený, vysoký, oči čierne a temná duša mu hľadela z očí, lebo ten človek prežil celý život osamote v lese: Ľudia vraveli, že medveď mu bol ako by brat a vlk – strýčny syn. Poznal všetky zvery a nebál sa ich, ale ľudí sa stránil, ani na nich nehľadel... Veru taký bol, prisámbohu, pravdu vravím! Keď tak na mňa vše zagánil, až mi zimomriavky behaly po chrbte... No, bol to jednako len dobrák chlap, kímil ma dobre, musím povedať: pohančenú kašu mal vždy dobre omastenú, a keď zastrelil kačku, bola aj kačka. Čo je pravda, to je pravda, dobre ma choval.

Tak sme žili vo dvojke. Roman šiel do hory, a mňa v horárni zatvoril, aby ma nejaké zviera nezožralo. A neskoršie mu dali za ženičku Oksanu.

Pán mu dal žienku. Zavolať si ho do dediny a vraví: „Nuž, pozri, Romasio,“ vraví, „ožeň sa!“ Zpočiatku Roman vraví pánovi: „A na kiego Paroma že mi je žena? Čože si v lese počnem s babou, keď už aj tak mám chlapca? Nechcem sa ja ženíť!“ vraví. Nenavykol sa zapodievať s dievkami, tak bolo! No, ale aj pán bol prefíkaný... Keď sa rozpomeniem na toho pána, šuhajko, veru si myslím, že už teraz ani niet takých – niet už veru takých pánov – vymreli... Vezmime hoci teba: vravia, že si tiež z panského rodu... Možno je to aj pravda, ale jednako niet v tebe nič z toho... naozaj panského... Si iba také mizerné pánča, nič inšie.

Ale tamten bol opravdivý pán, z tých bývalých... Ľa, poviem ti, tak to už býva na svete, stovky ľudí sa boja jedného človeka, a ešte ako...! Všimni si len, šuhajko, jastraba a kuriatko: oba sa vyďobaly z vajca, ale jastrab sa hneď vznáša nahor, aha! Keď zaškrečí na oblohe, hneď sa schovávajú nielen kurence, ale aj

staré kohúty . . . Nuž, jastrab je – panský vták, a sliepka – obyčajná nevoľníčka . . .

La, pamätám sa, bol som ešte malý chlapec: vezú chlapi z hory hrubizné brvná; chlapov mohlo byť so tridsať. A pán si ide sám na koníku a vykrúca si fúzy. Koník pod ním len tak preberá a pán sa obzerá naokolo. Oj-jój! Zazreli chlapi pána, hneď sa vystupujú, zafahujú s koňmi do snehu a čiapky snímajú. A koľko sa potom nalopotia, kým brvná zo snehu vytiahnu, ale pán si len hopká na koni – vidíš, jemu je aj samému cesta úzka! Pohne pán obrvami – už sa sediaci boja, zasmee sa pán – všetkým je veselo, ale keď sa zachmúri – všetci zosmutnejú. A aby sa niekto mohol pánovi priečiť, toho, verabože, predtým nebolo.

No, ale Roman, ako vieme, vyrástol v lese, nevedel, ako sa správať, a pán sa teda na neho ani veľmi nehneval.

„Chcem, aby si sa oženil,“ vraví pán, „prečo, to už ja viem. Vezmi si za ženu Oksanu.“

„Nechcem ja ju,“ odpovedal Roman, „nepotrebujem ja ju, tú vašu Oksanu! Nech si ju čert berie za ženu, ale nie ja . . . Veru tak!“

Kázal pán doniesť korbáč, vystreli Romana a pán sa ho opytuje:

„Oženíš sa, Roman?“

„Nie,“ vraví, „neožením.“

„Nasypteže mu do mecha,“* vraví pán, „koľko sa mu vmestí!“

A nasypali mu veru nemálo. Roman bol ozaj mocný chlap, ale jednako mal toho dosť.

„Prestaňteže,“ vraví, „dosť bolo! Nech ju radšej berú všetci čerti, ako by som mal toľké muky vytrpieť pre babu. Sem s ňou, oženíni sa!“

Na panskom dvore žil honec-psiari Opanas Švidkij. Prišiel z po-

---

* Chochli nosia súkenné nohavice v podobe vreca, rozdvojeného iba dolu. Toto vrece volajú „motňa“. — Pozn. autora.

Ja práve vtedy, keď Romanovi dodávali chuti do ženenia. Počul o Romanovom priečení sa a hneď – buch pánovi k nohám. Veru hodil sa mu k nohám a bozkával mu ich...

„Načo by ste,“ vraví, „milostivý pán, človeka mordovali, radšej sa ja ožením s Oksanou, slova proti nepoviem...“

Ehe, zachcelo sa mu vziať si Oksanu za ženu. Vidíš, taký to bol človek, verabožel!

No, a Roman sa zaradoval, rozveselil. Stal si na rovné nohy, opásal gata a vraví:

„Teda je dobre. Lenže, človeče, nemohol si prísť trochu včaješie? Ale aj pán vždy iba takto...! Nie aby sa bol najprv opýtal ako sa svedčí, či sa niekto dobrovoľne nechce ženit. Ale len schmatli človeka, a hybaj ho vyplácať! Či sa to,“ vraví, „takto robí po kresťansky? Fuj...!“

Vera on zavše ani pánovi nič nespustil. Taký bol Roman! Keď sa ten nazlostí, veru sa mu nepribližuj, čo si aj pán. No, ale pán bol prefíkaný! Vieš, mal na ume čosi inšie. Rozkázal, aby Romana zase natiahli na trávu.

„Ja ti chcem len dobre, ty chumaj,“ vraví, „a ty krčíš nosom. Teraz si sám ako medveď v brlohu, neveselo je aj zájsť k tebe... Nasolteže mu, sprosiákovi, kým nepovie: dosť...! A ty, Opanas, ber sa k čertovej materi. Teba,“ vraví, „nepozvali na obed, teda si nesadaj za stôl, veď vidíš, akú má Roman hostinu. Aby sa ti tiež neušlo.“

Ale Roman sa už teraz naozaj nazlostil, vera! Veď ho aj tnú poriadne, lebo dávni Iudia veru vedeli poriadne odrať kožku korbáčom, ale Roman len leží a leží a nevraví: dosť! Dlhó trpel, ale jednako potom napľul na všetko.

„Nedožije sa jej baško, aby pre ženskú kresťana takto vyplácali! Dosť už! Aby vám ruky odpadly, čertove pľuhavstvá! Naučil vás diabol narábať korbáčom! Veď som vám ja nie snop na holohumnici, aby ste ma takto mlátili. Keď je tak, nech je tak, ožením sa!“

A pán sa smeje popod fúzy.

„No vidíš,“ vraví, „to je dobre! Čo nj teraz hádam na svadbe nebudeš môcť sedieť, zato budeš viacej tancovať...“

Veselý to bol pán, prisámbohu, veselý, hál! Lenže neskoršie škaredo sa to s ním skončilo, chráň, Bože, od takého voľačoho každého kresfana. Naozaj, nikomu by som takô neželal. Vari sa nesvedčí ani židovi takô želať. Aspoň si tak myslím...

Takto teda Romana aj oženi. Doviezol si Roman mladú žienku do horárne. Zprvu jej ustavične nadával a vyčítal jej ten korbáč.

„Celá si nie hodna,“ vraví, „ako pre teba človeka mordovali.“

Príde vše z hory a hned ju začne vyhánaf z chalupy:

„Ber sa kadeľahšie! Nepotrebujem ja ženskú v horárni! Aby tu po tebe ani nepáchlo! Nerád,“ vraví, „keď ženská spí so mnou v chalupe. Nevonia pekne,“ vraví.

Veru!

No, a neskoršie, ako by nič, privykol. Oksana vše chalupu vy-metie, čistučko obieli, riad poukladá. Všetko sa ligoce, až srdce plesá. Roman vidí: žena je dobrá, nuž pomaličky privyká. A, šuhajko, nielen že privykol, ale začal ju ľúbif, prisámbohu, ne-cigánim! Veru tak sa to skončilo s Romanom. Keď sa ženskej dobre prizrel, potom už povedal:

„Nuž, ďakujem pánovi, že ma naučil dobrote. Veď som aj bol hlupák: ako som sa preto dal mlátiť korbáčom, a ono, ako teraz vidím, nie je to nič zlého. Ba skôr je to dobré.“ Veru tak bolo!

No, prešlo trocha času, ani neviem, koľko. Zvalila sa Oksana na lavicu a začala jajkať. Podvečer jej bolo veľmi zle, a keď som sa nad ránom zobudil, počujem: ktosi žalostne „kvíli“ tenkým hlasom. „Aha,“ myslím si v sebe. „Už, vidno, dieťaťko sa narodilo.“ A aj naozaj tak bolo.

Ale dieťaťko nežilo dlho na božom svete. Žilo iba od rána do večera. Podvečer aj prestalo pišfať. Rozplakala sa Oksana, ale Roman jej vraví:

„Nuž, niet už dieťaťka, a keď ho niet, netreba ani popa volať. Pochováme ho pod borovicou.“

Nuž takto povedal Roman, a nielen že povedal, ale veru aj

urobil: vykopal hrobček a pochoval. Ľala, tamto stojí starý peň, blesk ho spálil... Nuž, to je veru tá borovica, kde Roman dieťaťko zakopal. Vieš, šuhajko, ešte čosi ti poviem: aj doteraz, keď slnce zájde a hviezda-Večernica vyjde nad lesom, poletuje akési vtáča a piští. Ach, ako žalostne kvili to vtáčatko, až srdce bolí! A to je tá nepokrstená duša – prosí o pokrstenie. Kto je vzdelaný človek, kto sa učil z kníh, ten ju vraj môže pokrstiť, a vtáčatko prestane lietať... Ale my, Ľala, tu, v lese žijeme a nič nevieme. Vtáča lieta, vtáča prosí, ale my iba vravíme: „Het-het, biedna duša, my nič nemôžeme urobiť.“ Vtáča zaplače a odletí, ale potom zas priletí. Ech, šuhajko, ľúto nám je nešťastnej duše!

Keď Oksana vyzdravela, ustavične chodila na hrobček. Sadne si na hrobček a plače, ale tak nahlas, že sa jej hlas zavše ozýval po celom lese. To tak želela za svojim dieťaťkom, ale Roman neľutoval dieťaťko, on ľutoval Oksanu. Príde z hory, zastane pri Oksane a vraví:

„Čuš už, hlúpa si ty ženská! Máš veru aj prečo plakať! Umrelo jedno dieťaťko, možno bude druhé. A možbyť ešte aj krajšie, veru! Lebo možno toto ani nebolo moje, veď to ani veru neviem. Ľudia všeličo povrávajú... Ale to druhé, to bude moje.“

Lenže Oksane sa nepáčilo, keď takto rozprával. No, prestala vše plakať, ale začína mu „pyskaňovať“ nepeknými slovami. No, Roman sa na ňu nehnevá.

„Nuž, a čože mi ty nadávaš?“ opytuje sa. „Veď som nepovedal nič takého, povedal som iba, že neviem. A preto neviem, lebo si predtým nebola moja a nežila si v lese, ale vo svete, medzi ľuďmi. Teda akože môžem vedieť? Teraz už žiješ v lese, a to je dobre. A aj mi vravela baba Fedosia, keď som zašiel za ňou do dediny: „Ale sa ti, Roman, chytro poponáhľalo dieťaťko!“ A ja vravím babe: „Nuž, akože ja mám vedieť, či chytro, či nechytro?...“ No, a ty už tiež prestaň bliakať, lebo ak sa nazlostím, maj sa na pozore, aby som ňu nezbil.“

A Oksana mu nadá a nabrýzga a – prestane.

Veru vše mu Oksana aj nabrýzga, aj ho buchne do chrbta, ale

keď sa už Roman nazlostí, ona stíchne – bála sa. Priláska ho, objíme, bozká a pozrie mu do očí... A môj Roman sa upokojí. Lebo... či vidíš, šuhajko...? Ty možno nevieš, ale ja, starec, čo som sa aj neoženil, jednako som v živote neraz videl: pre-sladko bozkáva mladá žena, tá si môže okrútiť okolo prsta čo akého srditého chlapa. Oj-joj... Veď ja viem, aké sú tie ženské. A Oksana bola taká hybká mladica, že teraz už vari takých ani nevidáť. Teraz, šuhajko, vravím ti, ani ženy nie sú také, ako bývaly.

Tu raz v lese zatrúbil roh: tra-tá, tara-tara-ta-ta-tá...! Len tak sa ti leje po lese veselo a zvučne. Bol som vtedy iba chlapča a nevedel som, čo je to. Vidím: vtáci z hniezd sa dvíhajú, krídlami trepcujú, škrečia, a tu a tam zajac pritiahol uši na chrbát a beží, čo mu para stačí. Nuž, myslím si: môžu byť to akési nevidané zviera tak krásne kričí. No nebolo to zviera, ale pán si na koníku ide lesom a trúbi na rohu. Za pánom jazdia honci a vedú psov vo svorkach. A najkrajší zo všetkých psiarov je Opanas Švidkij, cvála za pánom v belasom krátkom kaftane. Čiapku má Opanas so zlatým dienkom, kôň pod ním cifruje, puška sa mu ligoce za plecami a cez plece má prehodenú banduru na remeni. Pán mal rád Opanasa, lebo Opanas krásne hral na bandure a bol majster v spievaní piesní. Juj, a krásny parobok bol ten Opanas, strach, aký krásny! Kdeže sa pán mohol porovnať s Opanasom: pán bol už aj plešivý, pán mal už aj nos červený, a oči, čo i veselé, ale predsa len nie také ako Opanas. Keď ten Opanas zavše pozrel na mňa, aj mne, malému chlapčafu, sa chcelo smiať, a ja som nie dievča. Vraveli, že Opanasovi otcovia a dedovia boli záporožskí kozáci, v Seči kozákovali, a tam boli všetci Iudia rúči, krásni a obratní. Veď aj ty, šuhajko, pohútaj: na koni s kopijou lietáť po poli ani vták, alebo sekerou stromy stínať, to je veru nie jedno...

Nuž vybehol som z chalúčky a hľadím: pán podišiel, zastal, aj honci zastali. Roman vyšiel z chalupy, podržal pánovi strmeň: pán sostúpil na zem. Roman sa mu poklonil.

„Dobrého zdravia!“ vraví pán Romanovi.

„No,“ odpovedá Roman, „veď som, vďaka Bohu, zdravý, čože by bolo? A vy sa ako máte?“

Vidíš, nevedel Roman odpovedať pánovi, ako sa svedčí. Celý sprievod sa po týchto slovách rozosmial a pán tiež.

„No, chvalabohu, že si zdravý,“ vraví pán. „A kdeže máš žienku?“

„Kdeže by žena bola? Akože ináč, žena je v chalupe...“

„No, aj my pôjdeme do chalupy,“ vraví pán, „a vy, chlapci, zatiaľ prestrite pokrovec na tráve a prichystajte nám všetko, aby bolo na prvý raz čím mladých počastovať.“

No, a šli do chalupy: pán, aj Opanas, aj Roman bez čiapky za ním, a ešte Bohdan, prvý honec-psiari, verný pánov sluha. Ľa, už teraz niet na svete ani takých sluhov: bol to starý človek, prísny na čelaď, ale pred pánom ako pes. Bohdan nemal na svete nikoho okrem pána. Vravia, keď Bohdanovi pomreli tatko s mamkou, poprosil si od starého pána kúsok zemičky na obrábanie a chcel sa oženiť. Ale starý pán mu to nedovolil a postavil ho k svojmu pánčafu: tu máš, vraví, aj tatka, aj mamku, aj žienku. Nuž, vypestoval Bohdan pánča, postavil ho na nohy, naučil ho sedieť na koni a z pušky strieľať. A pánča vyrástlo, začalo ono panovať a starý Bohdan mu ustavične chodil za päťami ani pes. Och, poviem ti pravdu: toho Bohdana Iudia veľmi preklínali, mnoho Iudských slz padlo na neho... a to všetko pre pána. Na jedno panské slovo by ten Bohdan bol vari dokázal aj rodného otca roztrhať na kúsky...

A ja, malô chlapča, tiež som bežal za nimi do chalupy: vieš, zo zvedavosti. Kde sa pán zvrhol, ta ja za ním.

Hľadím, stojí pán vprostred izbice, hladká si fúzy, smeje sa. Roman pri ňom prestupuje s nohy na nohu, čiapku mädlí v rukách, ale Opanas sa podoprel plecóm o stienku a stojí si, neborák, ako tamten mladý dúbok vo víchrici. Je zachmúrený, neveselý...

No, a títo traja sa obrátili k Oksane. Iba starý Bohdan si sadol

na lavičku v kútiku, svesil kečku a sedí, kým pán niečo nerozkáže. A Oksana stála v kúte pri peci, sklopila oči, celá sa začervenala ako ten mak medzi jačmeňom. Ach, vidno, šípila, neboža, že pre ňu bude zle-nedobre. A to ti vravím, šuhajko: keď už traja chlapi hľadia na jednu ženskú, z toho nikdy nebude nič dobrého – určite sa pochytiť za pačesy, ak nebude ešte dačo horšie. To ja už viem, lebo som to videl na vlastné oči.

„No, čo, Romasio,“ smeje sa pán, „dobrú žienku som ti dožičil?“

„No čože?“ odpovedá Roman. „Baba ako baba – to je jedno!“

Vtedy Opanas pokrčil plecom, zdvihol oči na Oksanu a povedal si popod fúzy:

„Hej,“ vraví, „to je žena! Len keby ju nebol dostal taký chumaj!“

Roman začul tieto slová, obrátil sa k Opanasovi a vraví mu:

„A v čomže som sa vám ja, pán Opanas, ukázal chumajom? Nože povedzte!“

„Nuž v tom, že si nevieš ženu uchrániť, preto si chumaj...“

Ea, takô slovo mu povedal Opanas! Pán až nohou dupol. Bohdan pokýval hlavou, ale Roman porozmýšľal chvíľku, potom zdvihol hlavu a pozrel na pána.

„A pred čímže ju chrániť?“ vraví Opanasovi, ale ustavične hľadí na pána. „Tu okrem zvera niet ani čerta, iba keď zavše milostivý pán zájde. Pred kýmže si teda ženu chrániť? Daj si pozor, ty prekliaty kozáčisko, aby som ňa nevykvákal za šticu.“

A možno by medzi nimi bolo došlo aj k ruvačke, ale pán sa zamiešal: dupol nohou – a oni zatíchli.

„Ticho buďte,“ vraví, „vy diablove deti! Neprišli sme sa sem ruvať. Treba nám mladých pohostiť a potom, podvečer, ísť na močiar poľovať. Už aj za mnou!“

Zvrtol sa pán a vyšiel z chalupy. A pod strom honci už aj pohostenie prichystali. Bohdan šiel za pánom, ale Opanas pristavil Romana v pitvore.

„Nezlosť sa ty, braček, na mňa,“ vraví kozák. „Počuj, čo ti Opa-

nas povie: videl si, ako som sa váľal pánovi pri nohách, ako som mu bozkával čižmy, aby vydal Oksanu za mňa? No, Boh s tebou, človeče... Teba pop sosobášil, vidno, to už bol osud! Ale mne srdce už nestrpí, aby sa ľúty nepriateľ zas zahrával s ňou a s tebou. Hej-hej! Nikto nevie, čo mám na duši... Radšej už ja i jeho i ju puškou uložím – miesto do postele – do čiernej zeme..."

Pozrel Roman na kozáka a opytuje sa:

„Či si sa ty, kozák, medzi časom nepomiatol na rozume?“

Nepočul som, čo potom Opanas ticho rozpovedal Romanovi v pitvore, len som počul, ako ho Roman fapol po pleci.

„Och, Opanas, Opanas! Akí zlí a prefíkaní ľudia žijú na svete! A ja si žijem v lese a nič-nič nešípim. Ech, pán môj, pán môj, nešťastie si si privolať na vlastnú hlavu...!“

„No,“ vraví mu Opanas, „teraz choď a neprezraď sa, najmä nie pred Bohdanom. Nie si mudrc a ten panský pes je prefíkaný. A bedli: nepi mnoho pánovej pálenky, a ak ťa pošle s honcami na močiar a on bude chcieť ostať, zaveď honcov po starý dub a ukáž im cestu okľukou a povedz im, že ty pôjdeš rovno lesom... A vráť sa sem čo najchytrejšie.“

„Dobre,“ vraví Roman. „Vyberiem sa na poľovačku, ale pušku nenabijem brokmi ani „ľetkom“ na vtáky, ale poriadnou guľou na medveďa.“

A tak vyšli. A pán už sedí na pokrovci, káže si podať buteľku a skleničku, nalieva do skleničky pálenku a častuje Romana. Ech, dobrú mal pán buteľku a skleničku, ale pálenku ešte lepšiu. Vypiješ skleničku – duša sa ti rozveselí, vypiješ druhú – srdce v hrudi ti skáče, a ak je človek nie navyknutý, nuž po tretej skleničke sa aj pod lavicu zvalí, ak ho ženská neuloží na lavicu.

Ech, vravím ti, pán bol prefíkaný! Chcel Romana tou svojou pálenkou celkom opiť, ale ešte nebolo takého pálenčiska, aby Romana premohlo. Pije Roman z pánových rúk skleničku, pije aj druhú, aj tretiu vypil, ale iba sa mu rozhorely oči ani vlkovi a potriasa čiernymi fúzmi. Pán sa až nazlostil.

„Nuž ty, diablov syn, súkaš pálenku ako dúha, a ani len okom nemihneš! Iný by sa už dávno bol rozplakal, ale on, hľadteže, dobrí ľudkovia, ešte sa uškíňa . . .“

Dobre vedel diabolský pán, keď sa už chlap z pálenky rozpláče, že skoro svesí kečku na stôl. Ale tentoraz nenaďabil na takého.

„A prečože by som plakal?“ odpovedá mu Roman. „Veď by to vari ani nebolo pekne odo mňa. Prišiel ku mne milostivý pán, chce ma počastovať, a ja by sa rozreval ani ženská. Chvalabohu, nemám prečo plakať, nech radšej plačú moji nepriatelia . . .“

„Teda,“ opytuje sa pán, „si spokojný?“

„Ehe! A prečože by som bol nespokojný?“

„A pamätáš sa, ako sme sa korbáčom nahovárali?“

„Ako by som sa nepamätal! Veď aj vravím, bol som vtedy sprosták, nevedel som, čo je horké, a čo sladké. Nuž, ďakujem vám, milostivý pán, že ste ma, chumaja, naučili med lízať.“

„Dobre, dobre,“ vraví mu pán. „Zato teraz ty mne poslúž: hľa, pôjdeš s honcami na močiar, nastrieľaš čo najviac vtače, ale určite musíš dostať tetova-hlucháňa.“

„A kedyže nás to pán posiela na močiar?“ opytuje sa Roman.

„No, ešte si vypijeme. Opanas nám zaspieva pesničku a potom s Bohom.“

Pozrel Roman na pána a vraví mu:

„Ale to bude teraz fažko: už je dosť neskoro, močiar je ďaleko a ešte na dôvažok aj vietor v lese šumí, v noci bude búrka. Akože teraz zastrelíš takého plachého vtáka?“

No pán bol už podnapitý a v opilosti bol veľmi srditý. Začul, ako si čelad začala šuškať, ako vravia, že veru „Roman má pravdu, že onedlho zahrní búrka“ – a nazlostil sa. Štrngol sklenicou, zagánil očami a – všetci zatíchli.

Iba Opanas sa nenaľakal. Vyšiel on na panské slovo s bandurou piesne spievaj, začal banduru ladíť, zaškúlil na pána a povedal mu:

„Spamätaj sa, milostivý pán! Ktože to kedy videl, aby proti noci a ešte do búrky hnali ľudia po temnom lese za vtákom?“

Vidíš, aký bol smelý! Ostatní, veď vieš, panskí „poddaní“ sa boja, ale on je slobodný chlap, z kozáckeho rodu. Ešte ako chlapča doviedol ho z Ukrajiny starý kozák-bandurista. Tam, šuhajko, ľudia čosi nastrovávali v meste Umani. A starému kozákovi vyklali oči, odrezali uši a takého pustili do šireho sveta. Chodil on potom, chodil po mestách a po dedinách a doputoval do našej krajiny so sprievodcom, chlapčekom Opanasom. Starý pán si ho vzal k sebe, lebo mal rád pekné piesne. No starček umrel – a Opanas vyrástol pri dvore. Aj jeho mal rád nový pán a strpel od neho zavše také slovo, za ktoré by druhému boli sodrali aj tri kože.

Tak aj teraz: najprv sa vari nasrdil, mysleli si, že vyfliaska kozáka, ale potom povedal Opanasovi:

„Oj, Opanas, Opanas! Umný si ty šuhaj, a vari jednako len nevieš, že medzi dvere si netreba pchať nos, aby ho voľajako neprivrzli...“

Vidíš, akú hádanku mu zahádal! A kozák ju aj hneď pochopil. A odpovedal kozák pánovi piesňou. Oj, keby aj pán bol porozumel kozákovej piesni, možbyť jeho pani by nebola nad ním prelievala slzy.

„Ďakujem, pán môj, za naučenie,“ povedal Opanas, „nuž, za to ti ja zase zaspievam, a ty načúvaj.“

A udrel na struny bandury.

Potom zdvihol hlavu, pozrel na nebo, ako na nebi orol krúži, ako vietor naháňa temné chmáry. Nastavil ucho, započúval sa, ako šumia vysoké borovice...

A zas udrel na struny bandury.

Ej, šuhajko, nedožičil ti osud počuť, ako hral Opanas Švidkij, a teraz už ani nepočuješ! Veď tá bandura je nie nejaký umný nástroj, ale ako ti vie krásne rozprávať v skúsených rukách. Iba tak si prebehne po nej rukou, a ona mu povie všetko: ako temný

bôrový les šumí vo víchrici, ako vietor šuchoce trávou v pustej stepi a ako suchá trávička šepoce na vysokej kozáckej mohyle.

Nie, šuhajko, vy už nikdy nepočujete ozajstné hranie! Teraz sem prichodia všakovakí ľudia, takí, čo neboli iba tu, v Polesí, ale aj na iných miestach, čo pochodili celú Ukrajinu. Boli aj v Čigirine, aj v Poltave, aj v Kijeve, aj u Čerkesov. Vravia, vymreli už banduristi, nepočuť ich už na jarmokoch a trhoch. Moja stará bandura ešte vždy visí v chalupe na stene. Opanas ma naučil hrať na nej, ale odo mňa sa už nikto hrať nenaučil. Keď umriem – a to už vari bude onedlho – nuž veru už nikde na širom svete nepočujú zvuky bandury. Veru tak!

A Opanas tichým hlasom zaspieval pieseň. Nemal Opanas mocný hlas, ale dojímavý – len tak sa vlieval do srdca. A pieseň, šuhajko, kozák zrejme priam pre pána vymyslel. Nikdy viac som ju už nepočul, a keď som potom zavše unúval Opanasa, aby mi ju zaspieval, nikdy nechcel.

„Komu som tú pieseň spieval,“ vraví, „toho už niet na svete.“

V tej piesni povedal kozák pánovi celú pravdu, čo sa s pánom stane, a pán plače, ba pánovi až slzy tečú dolu fúzmi, ale jednako vidno, nepochopil z piesne ani slova.

Och, nepamätám sa už na tú pesničku, iba dačo si z nej pamätám.

Kozák spieval o pánovi, o Ivanovi:

„Oj, môj pán, oj, Ivan...!
Múdry pán mnoho vie,
vie, že jastrab nebom lieta,
že havranov pobije...“

Oj, môj pán, oj, Ivan...!
Ale to už môj pán nevie,
že na svete už tak býva:
v svojom hniezde čierny havran
aj jastraba zabije...“

Veru tak, šuhajko, ako by som ešte aj teraz počul tú pieseň a videl tých ľudí: stojí kozák s bandurou, pán sedí na pokrovci, hlavu ovesil a plače. Čeľaď sa shrkla naokolo, dlbe sa lakfami. Starý Bohdan hlavou krúti... A les šumí, ako aj teraz, ticho a dojímavovo zvučí bandura a kozák spieva, ako pani plače nad pánom, nad Ivanom:

„Plače pani, plače,
a nad pánom, nad Ivanom
čierny havran kráče.“

Ach, nepochopil pán pieseň, utrel si slzy a vraví:

„No, sberaj sa, Roman! Chlapci, sadajte na kone! A ty, Opanas, vyber sa tiež s nimi – dosť som sa už napočúval tvojich piesní...! Pekná pesnička, lenže to, o čom sa v nej spieva, nikdy na svete nebýva.“

A kozákovi z piesne zmäklo srdce a zahmlily sa oči.

„Ach, pán môj, pán môj,“ vraví Opanas, „u nás vravia starí ľudia: v rozprávke je pravda, aj v piesni je pravda. Ibaže v rozprávke je pravda ako železo: dlho po svete z rúk do rúk chodilo a zhrdzavelo... Ale v piesni je pravda ako zlato, ktorého sa nikdy hrdza nechytí... Veru tak vravia ľudia!“

Pán hodil rukou.

„No, možno je tak vo vašich končinách, ale nie u nás... Choď, choď, Opanas, zunovalo sa mi ťa počúvať.“

Postál kozák chvíľočku, potom sa hodil na zem pred pána:

„Poslúchni ma, pán môj! Sadni na koňa a choď si k panej: srdce mi šípi čosi nedobrého.“

Na to sa už pán nazlostil a kopol kozáka ako psa.

„Ber sa preč odo mňa. Vidno, nie si kozák, ale baba! Ber sa odo mňa, aby s tebou nebolo zle-nedobre... A vy čo stojíte, sprostácke plemeno!? Či som vám už nie pánom? Veď vám ja ukážem, čo ani vaši dedovia od mojich dedov neskúsili...!“

Vstal Opanas, zastal si ako čierna chmára, vymenil si pohľad

s Romanom. A Roman si stojí bokom, podopretý o pušku, ako by sa ho to ani netýkalo.

Búšil kozák bandurou do stromu! – bandura sa rozletela na márne kúsky, iba jej zastenanie prebehlo lesom.

„Nuž, nechže teda,“ vraví, „čerti na onom svete učia takého človeka, čo nedbá na rozumnú radu... Ty, pán môj, zrejme nepotrebuješ verného sluhu.“

Nestihol pán odpovedať, a Opanas už skočil do sedla a odcválal. Aj honci vysadli na kone. Roman si prehodil pušku cez plece a pobral sa za nimi, iba keď prechodil popri horárni, zakričal Oksane:

„Ulož chlapčeka, Oksana! Už mu treba spať. A aj pánovi odprav posteľ.“

A tak chytro všetci odišli do lesa, tuto touto cestou. A pán vošiel do chalupy, iba pánov kôň si stojí, uviazaný pod stromom. A už sa aj začalo stmievať, lesom sa nesie šumenie a dáždik poprúcha, ľaľa, práve tak ako teraz... Oksana ma uložila na pôjde, prežehnala na noc... Počujem, moja Oksana plače.

Ach, nič som ja, chlapča malô, vtedy nechápal, čo sa okolo mňa robí! Učupil som sa na sene, počúval som, ako búrka v lese hudies pieseň a pomaličky som zaspával.

Ech! Zrazu počujem kohosi chodíť pri horárni... podišiel ku stromu, pánovho koňa odviazal. Zaerdžal kôň, zadupotal kopytom. Keď sa pustil do lesa, onedlho stíchol aj dupot kopýt... Potom počujem, zase ktosi cvála cestou, teraz už k horárni. Pricválal až k nej, soskočil so sedla na zem a šiel rovno k obloku.

„Pán môj, pán môj!“ kričí hlas starého Bohdana. „Ej, pán môj, otvor skorej! Diabolský kozák, vidno, zamýšľa čosi nedobrého: pustil ti koňa do lesa.“

Nestihol starček dovravieť, ktosi ho schytil od chrbta. Naľakal som sa, počujem – čosi padlo...

Pán otvoril dvere, s puškou vyskočil, ale už v pitvore ho Roman schytil za šticu a rovno o zem...

Nuž, vidí pán, že je s ním zle-nedobre, a vraví:

„Oj, pusťže ma, Romasio! Takto sa mi odplácaš za moju dobrotu?“

A Roman mu odpovedá:

„Nezabudol som ja, prekliaty pán môj, na tvoju dobrotu ku mne a k mojej žene. Hneď teraz sa ti odplatím za tú dobrotu...“

A pán zas vraví:

„Zastaň sa ma, Opanas, verný môj sluha! Veď som ňa mal rád ako rodného syna.“

A Opanas mu odpovedá:

„Odohnal si si verného sluhu ako psa. Tak si ma mal rád, ako palica rada chrbát, a teraz ma máš tak rád, ako chrbát palicu... Veď som ňa vystríhal, modlikal – neposlúchol si ma...“

Vtedy pán začal prosíť aj Oksanu:

„Zastaň sa ma ty, Oksana, veď máš dobré srdce.“

Vybehla Oksana, zalomila rukami:

„Veď som ňa, pán môj, prosila, pri nohách som sa ti váľala: potutuj moju dievčenskú krásu, nehanob ma, vydatú ženu. Nepotutoval si, a teraz ty prosíš... Ach, beda mi, prebeda, čože si počaf?“

„Pusťte ma,“ zas kričí pán, „pre mňa vy všetci zahyniete na Sibíri...“

„Nestrachuj sa o nás, pán môj,“ vraví Opanas. „Roman bude na močiari včjšie ako tvoji honci, a ja som z tvojej milosti ako prst na svete, mne sa netreba dlho starať o vlastnú hlavu. Prehodím si pušku na plece a pôjdem si do lesa... Naberiem si rúčich chlapcov a budeme sa zabávať... Z lesa si v noci vyjdeme na hradskú a keď sa zavše vyberieme do dediny, to už rovno do panských dvorov. Hej, Romasio, dvíhaj pána, vynesieme Jeho Milosť na dáždik.“

Pán sa začal vzpieraf, zakričal, ale Roman si len mrmle popod fúzy ako medveď a kozák sa uškŕňa. Tak aj vyšli.

Ale ja som sa naľakal, bežal som do chalupy a rovno k Oksane. Sedí moja Oksana na lavičke – biela ani stena...

A v lese sa už rozhučala ozajstná búrka: kričí bôrový les rozmanitými hlasmi a vietor zavýja a vše sa aj zablyсне. Sedíme my s Oksanou na lavičke pri peci a zrazu počujem: ktosi v lese zastenal. Ach, a tak žalostne, že mi je ešte aj teraz ťažko okolo srdca, keď sa na to rozpomeniem, a minulo od tých čias veru už hodne rokov . . .

„Oksana,“ vravím, „holubička, ktože to tam v lese stene?“

Ale ona ma chytila za ruky a čičíka:

„Spi,“ vraví, „chlapček, to je nič! To len tak . . . les šumí . . .“

A les naozaj šumel, ach, ako len šumel!

Presedeli sme ešte chvíľu a zas počujem: v lese ako by bol zrachotil výstrel z pušky.

„Oksana,“ vravím, „holubička, ktože to tam z pušky strieľa?“

A ona, neboža, len ma čičíka a zase vraví:

„Čuš, čuš, chlapček, to boží hrom udrel v lese.“

A ustavične plače, a pritíska si ma na prsia a čičíka: „Les šumí, les šumí, chlapčiatko, les šumí . . .“

Tak som jej ležal v náručí a zaspal som . . .

Ale ráno, šuhajko, zobudil som sa a vidím: slnce svieti, Oksana spí sama v chalupe, oblečená. Rozpomenul som sa na včerajšok a rozmýšľam: to sa mi iba prisnilo.

No neprisnilo sa mi to, oj, neprisnilo, ale bolo to pravda. Vybehol som z chalupy, rozbehol som sa do lesa, a v lese vtáčiky štebocú a rosa sa ligoce na lístočkoch. Dobehol som až ku krovu a tam aj pán, aj honec Bohdan ležia vedľa seba. Pán pokojný a bledý, ale honec šedivý ani holub, a prísny, celkom ako za živa. A na prsiach mali aj pán, aj honec – krv.

– – – – –
– No, a čo sa stalo s ostatnými? – opýtal som sa, keď som videl že dedo ovesil hlavu a zatíchol.

– Ehe! Stalo sa všetko priam tak, ako povedal kozák Opanas. A on dlho žil v lese, chodil s hôrnymi chlapcami po hradských a po panských dvoroch. Tak určil osud kozákovi pri narodení:

dedovia mu hajdamáčili,* a aj jemu sa dostalo takého osudu. Neraz on, šuhajko, prišiel k nám, toť do tejto chalúčky, a najčastejšie chodieval, keď Roman nebol doma. Príde zavše, posedí, aj pieseň zaspieva, aj zahrá na bandure. A keď prišiel aj s ostatnými druhmi – vždy ho Oksana i s Romanom pekne privítali. Ech, šuhajko, aby som ti pravdu povedal, ani potom to tu nebolo bez hriechu. Počkaj, čoskoro prídu z lesa Maxim a Zachar, len sa im obom dobre prizri: ja im nič nevravím, ale kto poznal Romana a Opanasa, ten hneď vidí, kto sa na koho ponáša, čo aj títo sú tamtým nie synovia, ale už vnuci... Vidiš, šuhajko, čo sa robilo v tomto lese, ako sa ja pamätám...

Ale ako veľmi šumí les – príde búrka...!

III.

Posledné slová hovoril starček už akosi ustato. Zrejme oživenie prešlo a teraz sa zjavovala vyčerpanosť: jazyk sa mu plietol, hlava triasla a oči slzily.

Už sa spustil večer na zem, v lese sa sotmelo, borovice okolo horárne sa rozvlnily ako rozbúrené more. Temné vrcholce sa kolembaly ako hrebene vln v hroznej búrke.

Veselý brechot psov oznámil príchod domácich. Obaja horári chytro došli k chalúčke a hneď za nimi zadychčaná Motria dohnala zatúlanú kravu. Naša spoločnosť bola pokope.

O niekoľko minút sme sedeli v chalúčke. V peci veselo pukal oheň. Motria chystala „na večeru“.

Už neraz predtým som videl Zachara a Maxima, ale teraz som sa díval na nich s nezvyčajným záujmom. Zachar mal tvár zachmúrenú, obrvy sa mu srástly pod strmým, nízkym čelom, oči hľadely nevlúdne, čo sa mu aj v tvári zračila vrodená dobrákosť, ktorá vždy sprevádza silu. Maxim hľadel otvorene, ako by láska-

* *Hajdamák* — ukrajinský kozák, povstalec proti Poliakom v XVII. a XVIII. stor. — Pozn. prekl.

júcimi sivými očami. Chvilami natriasal kučeravé vlasy, smiech mu zvučal akosi nezvyčajne chytľavo.

– A či vám starček nerozprával dávnu udalosť o našom dedovi? – opýtal sa Maxim.

– Hej, rozprával, – odpovedal som.

– No, vždy je s ním tak. Len čo les mocnejšie zašumí, hneď sa rozpomína na minulosť. Teraz celú noc ani oka nezažmúri.

– Celkom ani malé decko, – doložila Motria, ktorá nalievala starčekovi šči.

Starček ako by nechápal, že je reč práve o ňom. Celkom opadol, chvílkami sa nesmyselne usmieval a kýval hlavou. Len keď zvonku naletel na chalúpku náraz vetra, zúfateho v lese, začínal sa znepokojovať a nastavoval ucho, započúvaný do čohosi s vyľakanou tvárou.

Onedlho v lesnej chalúpke všetko zatíchlo. Kalno svietil dohorievajúci kahanček a svrček cvrlikal zvyčajnú, vždy rovnako prenikavú pieseň... Ale v lese sa vari začala vrava tisícich mohutných, čo aj tlmených hlasov, ktoré sa v temrave škriepily o čomsi hroznom. Ako by akási hrozná moc tam, v temnote, búrlivo sa radila, lebo sa chystala zaútočiť so všetkých strán na biednu chalúpku, stratenú v lese. S času na čas nezreteľné rachotenie mocnelo, rástlo a dvíhalo sa, vtedy sa striasly dvere, ako by sa ktosi so zlostným sipením opieral do nich zvonku, a nočná víchrica húdla v komíne so žalostnou hrozbou nôtu, čo trhala srdce. Potom na chvíľku nárazy búrky utíchly, osudné ticho trýznilo vyľakané srdce, až kým sa zasa nezdvihol hukot, ako by sa staré borovice dohováraly, že sa zrazu odtrhnú s miest a odletia do neznámych končín na krídlach nočného uragánu.

Zdriemol som na niekoľko minút nepokojnou driemotou, ale vari nie nadtľho. Búrka zavýjala v lese rozmanitými hlasmi a tónmi. Kahanec chvílkami vzbĺkol a osvietil izbicu. Starček sedel na svojej lavičke a šmátral naokolo rukou, ako by dúfal, že nájde niekoho nablízku. Výraz strachu a skoro detskej bezmocnosti zračil sa v tvári úbohého deda.

– Oksana, holubička, – rozoznal som v jeho žalostnom mrmlaní, – ktože to tam v lese stene?

Nepokojne zašmátral rukou a započúval sa.

– Ech! – vravel zasa, – nikto nestene. To búrka šumí v lese... Nič inšie, les šumí, šumí...

Prešlo ešte niekoľko minút. Do nevelkých oblôčkov podchvíľou nakúkaly beláskavé ohne bleskov, vysoké stromy vzbĺkly vtedy za oblokom v mátožných tvaroch a zasa mizly vo tme, vprostred srditého vrčania víchrice. Tu zas ostré svetlo zatmilo na mih bledé blikanie kahanca a lesom sa ozval trhaný, neďaleký úder hromu.

Starček sa zas nepokojne pohniezdil na lavičke.

– Oksana, holubička, a kto to v lese strieľa?

– Spi, starček, spi, – ozval sa s prípecka pokojný hlas Motrie.

– Ľa, vždy je tak: v búrlivých nociach ustavične volá Oksanu. A zabudol, že Oksana je už dávno na druhom svete. A-ách!

Motria zívla, zašepkala modlitbu a o chvíľu v chalúpke zasa nastalo ticho, prerušované iba šumením lesa a starčekovým nepokojným dudraním:

– Les šumí, les šumí... Oksana, holubička...

Onedlho sa pustil hustý lejak a čľapotom dažďových prúdov prehlušil aj nárazy vetra, aj stenanie bôru...

1886

V ODEĀHLÝCH KONCINACH

(Z cesty po Vietluge a Kerženci)

Vietluga

I.

... O šiestej ráno pristál parník ZVK v prístave Kozmodemiansku.

Tri razy zapískal jedno za druhým skoro bez prestávok. Niekoľko ľudí sišlo po mostíku a „Amazonka“ krásne odplávala z prístavu. Zanechala na rieke široký kruh a zase sa rozbehla nadol s cestujúcimi, čo ešte spali. A ja som ostal v prístave aj s dvoma šuhajmi, ktorí ma sprevádzali na tejto púti.

Kozmodemiansky výročný jarmok na drevo sa skončil dosť slabo. Refaze plť sa fahaly pozdĺž brehu, popri piesčiniach a pod vrchmi. A všade bolo nezvyčajne ticho.

Neveľký parníček polovlečného typu ľahko sa kolembal na lanách v susednom prístave. Bol to vietlužský parník „Milučký“,* na ktorom sme sa mali plaviť hore prúdom po Vietluge, čo sa vlieva do Volgy sedem vierst vyše Kozmodemianska.

– Skoro sa pohne? – opytujem sa v prístave.

– Asi o pol hodiny, – odpovedá lodník s náhlivou a podozrivou určitosťou.

– Dajže, Bože, aby to bolo aspoň o štyri hodiny, – vysvetľuje túto odpoveď akýsi chlap, čo bezstarostne sedí na zábradlí a vyplúva do vody slnečnicové šupky.

---

* Vlastné mená v týchto črtách sú zväčša vymyslené. — Pozn. autora.

– To je už aj plavidlo! – dokladá s výrazom najhlbšieho pohrdania... – Akože vás uvezie – iba ak ho vy, cestujúci, povlečiete na povraze.

Lod sa kolembá v ľahkom čerení, čo sa ešte neutišilo po ťažkom americkom parníku. Čosi v nej škripí, piští, ba až vari vzdychá. Vchádzam po mostíku a zrazu sa udieram čelom o železnú tyč. To vyvoláva smiech v hrbke lodníkov. Nemajú čo robiť, nuž sedia na baloch tovaru, kolembajú nohami a pozorne číhajú, ako sa každý nový prichodzí určite buchne hlavou do železa.

– Kde sa tu kupujú cestovné lístky?

– Choď na tú stranu. Vidiš – tam stojí počerný mužský v bielom kabáte – to je majiteľ lode Nikander Ivanyč.

– Nikander Ivanyč, skoro sa pohnete?

– Hádám o hodinku... Celkom určite.

– Mal by som si ešte zájsť do mesta, tak asi na pol druhej hodiny... Mám tam robotu...

– Na pol druhej?

Zádumčivo hľadí na mňa a potom vraví:

– Stihnete.

– Ale veď odídete vraj o hodinu?

– Len si choďte s Bohom.

– Koľko stojí lístok druhej triedy do Voskresenského?

Žmúri a behá prstom po cestovnom poriadku na stene kajutky. Vidím, na tabuľke je cena 1 rubel 30 kopejok. V prístave je vytlačená taxa 1 r. 50 k.

– Rubel dvadsať, – vraví mi nečakane.

– Nemýlite sa? Veď tu je napísané rubel tridsať.

– Z úcty k vám... Po rubli dvadsať za každého z vás troch.

– Mali ste sa pojednať, – celkom tíško vraví cestujúci, čo hryzie semiačka, a odvracia sa odo mňa, – ešte by spustil so tridsať kopejok.

– A kedyže sa už naozaj pohneme?

– Ani oni to nevedia... Vidiš, ešte nemajú pary... Ani pod

kotol ešte nezakúrili. Keď nasadne viac národa – začnú chystať paru.

Nad komínom „Milučkého“ sa ešte nevinie ani dymček. V strojovni niet nikoho. Pokojne sa poberáme do mesta, čo sa rozložilo dosť naširoko, pusté a tiché. Skliepky sú otvorené, kupujúcich nevidno. Po uliciach a na brehu prechodia alebo posedávajú družiny burlakov. Tu a tam sú nahováračky: drevári najímajú ľudí plaviť plte dolu prúdom.

– Semion Lexejič, hej, Semion Lexejič, – vraví mocný parobok v červenej zaprášenej košeli, a stojí bezstarostne na mostíku. – Čože si ma obišiel? Verbuaj aj mňa... Či som ti ja nie robotník?...

Semion Alexejevič, bystrý, pohyblivý, ešte nevypasený drobný drevár, obzerá sa na volanie, ale hneď si odplúva...

– Ani zadarmo, – vraví nevľúdne... – Už sa poznáme... Najväčší lapaj v celej zátočine, – vraví a dôverčivo sa obracia ku mne. – Podliak, celú družinu nahucká...

Burlak sa smeje, cerí biele zuby, čo sa mu ligocú v bronzovej, ohorenej tvári.

– Poznáš ma? – vraví posmešne. – Veď aj my poznáme takých, ako si ty. Za päťák chcete zarobiť ruble...

Keď sme sa vrátili na breh, našli sme „Milučkého“ odtiahnutého od prístavu. Dvaja urastení lodníci ho ťahajú lanom za kormu ako za chvost, čím vyvolávajú mlkve vtipy cestujúcich, ktorých nudí vyčkávanie. V prístave teraz stojí kašinský „Michal“ a dychčí parou z vykúreného kotla.

O hodinu „Michala“ už nevidno za vrchmi, ale naša loď sa ešte vždy rovnako kolembá, škripí a vzdychá.

– Skoro odplávame? – opytujeme sa.

– Teraz vari vyčkáva petersonovský parník z Vietlugy.

– A to načo?

– Konkurencia. Nuž, aby odvábili čím najviac ľudí, potom tomu, petersonovskému zostane menej.

– A aj ten bude vyčkávať, aby tomu zostalo menej?

- Veru, veru. Veď to poznáme - konkurencia!
- Ale, - približuje sa ku mne akosi bokom zas ten cestujúci, čo hryzie semiačka, - ale ak sa ponáhľate, mali by ste - počkať do zajtra.
- A to že už ako? - Ponáhľam sa a zrazu - čakať.
- Zajtra pôjde petersonovský „Nikolaj“ ... Zna-a-amenitý parník ...
- Ale veď zajtra už budem vo Voskresenskom.
- Nebudete, - vraví mi nepríjemne prorocky. - „Nikolaj“ vás cestou predbehne.
- Keď vy celkom stratíte rozum - vtedy nás „Nikolaj“ predbehne, - prudko ho prerušuje Nikander Ivanyč, ktorý sa nebadane priblížil od chrbta. - „Nikolaj“ je teraz ešte pri Varnavine, a my už hneď zapískame. Hej, nože tam zapískaj prvý raz ... A vy - ak si želáte cestovať, ráčte si kúpiť kartičku ... Inak sa tu nemáte čo ponevierať a ľudí znepokojovať. Povaľáči akísi, veru tak ...!
- Veď je to petersonovský ... Tajne vyslaný, - vravia lodníci medzi sebou. - Bolo by mu treba dať poriadne poza uši ... Neodvádzaj nám, lebo ...
- Teraz už skoro odídeme? - opytujem sa.
- Akože by nie skoro - keď sme už aj zapískali.
- A na vŕštek, - skúmam opäť, - by som si ešte stihol zájsť?
- Na vŕštek ...? Na vŕštek stihnete. Veď u nás je nie tak, ako inde, tam zapískajú tri razy, a už sa aj odrazia od brehu. My ešte po trefom pískaní trúbime poplašnou, aby sa nám cestujúci poschodili.
- Potom zamíkol na chvíľku a dodal:
- Pravda, pán môj, aká rieka, také parníky. Ale môžem vás ozaj uistiť, že sa my neplavíme horšie ako „Nikolaj“ ...
- Lenže mňa nijako neodstrašujú insinuácie tajného agenta súperskej spoločnosti. Nikde sa neponáhľam. Rád mám poľné cesty, koníka, čo pomaličky prepletá nohami, naivný rozhovor s pohoničom pri šumení briezok, odľahlé kútiky, lesmi obkole-

sené riečky. Ešte z prvej mladosti mi zostaly v pamäti úryvky básne akéhosi mne neznámeho autora, ktorý sa žaloval, že už vymizlo poetické cestovanie na dlhých cestách bez prepriahania ... Teraz už aj po našich cestách:

... Letí francúzsky dostavník
po nemeckej hradskej.

No teraz je už aj u nás dostavník prežitkom ... Všade reže uši pískanie, rachotí stroj a „nemecký dostavník“ sa tiež stráca v úzadí na prejdenej púti a zahaľuje sa romantickou hmlou minulosti ... Všetci sme trošku romantici ... my, Rusi, o nič menší, ba možno aj väčší ako iní. Vravia, že nemáme minulosti ...! Teda čože! Ešte väčšmi nám je ľúto za tým, čo od nás odchádza: – hmla je ešte tajomnejšia a hustejšia ...

Nech je už, ako chce, mne napríklad páčia sa zo železníc – úzkokoľajky, ako kostromská, kde sprievodcovia na zastávkach behajú po lese a sháňajú rozpráchnutých cestujúcich, a zo splavných riek také, ako Suchona, kde sa ti zavše marí, že ju parník celú rozčľapká kolesami, alebo milá krásavica Vietluga s kučeravými brehmi a pamíčkami ako „Milučký“. Na zastávkach sa vpichujú nosom priam do brehu ani ospanlivá ryba a v temných hmlistých nociach stoja a driemu, priviazané lanami s kormy a s nosa o pobrežné konáre. Mňa vždy vábi na okresné hradské a na poľné cesty, po ktorých sa tak pohodlne, tak mäkko kráča s batôžkom na chrbte, alebo k plytkým riečkam s ich pokojnou krásou, s ich lesmi a prekvapeniami. No teraz, okrem tejto zvyčajnej, nezištnej sympatie – črtal sa predo mnou aj akýsi určitejší cieľ.

II.

V pralesoch Semionovského okresu, okolo Kerženca a iných horských riečok, pomaličky dohára staré „rozkolníctvo“ a dožívajú posledné dni prázdnice sa starodávne pravoslávno-starover-ské pustovničné kláštory. Kynožené zbehlou rukou spisovateľa-úradníka P. I. Meľnikova, ktorý ich veľmi pekne opísal, ale ešte krajšie nivočil, nemaly už sily znovu sa obrodíť na iných miestach a v iných podmienkach. Odbila posledná hodina pustovničného života. Aj predtým bývaly preň ťažké časy. Vtedy ho opisovali málo, ale nivočili omnoho dôkladnejšie: z pustovní zostaly zavše iba pohoreniská a ešte dlho po odchode nikoniánskej sily túľali sa po lesných chodníčkoch „verní“, bedákali pohrebnými nárekmi nad pohoreniskami a vyhrabávali zpod popola zuhoľnatené kosti. A jednako tieto pustovníci nevymierali, ale obrodzovali sa a odnášali do hĺbky lesov, do tichých pustatín nový dôkaz o blaživej smrti za vieru – otcov-pustovníkov a matiek pustovníčok. Ktosi zo zachránených si vystavil vzdialenú celu pri nemom „jazere“, „vyvoliac si iba vrch za spoločníka a potok za suseda“. Míňaly sa roky a opustené „jazero“ sa ozývalo clivými a smutnými nápevmi a vrch sa pokrýval celami nového pustovničného kláštora.

Semionovskí pustovníci po meľnikovovskom útoku nemali taký osud. Ich nivočenie, takrečeno priam na úsvite ruského obrodenia, v čase, keď všeobecné prenasledovanie „pre vieru“ zrejme strácaťo moc, nemalo už opory vo všeobecných podmienkach. Ako slablo prenasledovanie, slabla aj horlivosť odporu. Staviská pustovničných kláštorov stoja aj doteraz. Ale mníšky sa zväčša porozchodily, niektoré sa povydávaly, ponorily sa „do sveta“, a len niekoľko vetchých stareniek dožíva posledné dni vprostred spustošenia.

– Veď čo... mnoho detičiek popodhadzovali, – povedal mi akosi raz ktorýsi zo susedov bývalých pustovníkov, keď som sa

ho opýtal, či želejú za minulosťou... – Veď vieme – v kláštoro-
ch býva všeličo... – A Iahostajne si švihol koníka...

Ale aj tak dosť možno, ba vari určite – je nemálo ľudí, čo sa
s hnevom a trpkosťou rozpomínajú na „vykynoženie“ pustov-
níkov. Ba aj pustovnice si už složily piesne, v ktorých znie dojí-
mavý smútok za nenávratnou minulosťou.

Mali sme tu modlitebnice, ktoré sa podobaly raju...

Mali sme zvon prezračný, zázračný zvon, podobný hromu...

V húšťavách vtáci spievali, sláviky nás tu tešily...

*Oj, ty raj náš utešený, preľúbezný kláštor drahý,
už nemôžeme bývať v tebe, nemôžeme mať služby božie
a prežívať tichú radosť...**

Nuž, hľa, zachcelo sa mi navštíviť tieto pokojné lesné pustati-
ny, kde nad jasným jazerom drieme ľudová vidina vytúženého
neviditeľného mesta, kde sa hadí v driemajúcich lesoch temný
Kerženec s mŕtvymi a umierajúcimi pustovníkmi...

III.

Napokon o druhej, v najväčšej páli, keď vari ešte aj rieka usta-
la a oslaba pod žeravými lúčmi júlového slnca, odrazil sa náš
„Milučký“ od prístavu a pohol sa proti prúdu rieky.

Po siedmej verste pri Pokrovskom zahol do ústia Vietlugy.
„Milučký“ dlho čľapoce kolesami a zmieta sa na bystrine pod
strmým úšustom a chvíľami sa marí, že ho bystrý prúd už-už od-
nesie nazpät na Volgu. No parník sa jednako len vymotal, vy-
plával na pokojné hlboké koryto Vietlugy a Kozmodemiansk na
Volžských vrškoch sa vynára zpoza belasitej hmly ďaleko vpra-
vo, raz sa schováva, raz mizne, podľa toho, ako sa prevíjame
„krivučkami“ Vietlugy.

Spoločnosť na našom parníčku je demokratická. Prvá trieda je

---

* Zapísal A. S. Gaciskij podľa slov istej mníšky v Semionovskom okre-
se. — Pozn. autora.

skoro celkom prázdna. Iba s času na čas vychádza z nej akýsi pán v belasom kaftane z jemného súkna, v hodvábnej ruskej košeli a v lakových čižmách, s okuliarmi na nose. V kajute ho gniavi vznešená osamelosť, ale na palube napäto vyhľadáva primeranú spoločnosť. V druhej triede sú obsadené všetky miesta: okrem mňa a mojich dvoch synovcov cestujú druhou triedou všetci drobní kupci-drevári a shovárajú sa o nevydarenom plavení plŕí a o slabom jarmoku s drevom:

– No čo, koľko ste popredali?

– Ešte ta! Ostalo mi iba so päťtisíc. Nuž, nazdávam sa, že sa mi to „pohne“. A vy?

– Málo.

„Pohnúť sa“, tento obrazný výraz značí, že plte, ktoré teraz stoja na piesčiniach pri Kozmodemiansku, sa predajú, a po sto, po dvesto brvnách sa pustia dolu riečnym prúdom.

Všetci títo ľudia sa veľmi chytro spolu soznamujú. Obyvatelia Povietlužia sú vôbec veľmi dobrácki a ešte aj v týchto lesných dravcoch, ktorí uchmatnú, čo môžu, badám akúsi írečítú, specifickú črtu v tvári, akúsi mdlú mäkkosť a dobráckosť. Tento rázovitý výraz vidím aj u starého kupca, čo ma hneď po prvých slovách ponúkol ochutnať svoje ryby, aj u jeho syna, aj u mladého diakona, ktorý cestuje so ženou do ktoréhosi cirkevného sboru na homom toku Vietlugy, aj u krásavice v belasej šatôčke a pestro vyšívanom oplecku. Krásavica pije čaj s burlakmi z rodnej dediny a s dobráckym úsmevom na krásnych plných perách odráža ich úprimné, a nie veľmi jemné zaliečanie.

Hore, na predku lode sa usalašila družina burlakov. Týmto všeobecným názvom označujú teraz pltníkov, čo sa v celom čase plavby hemžia hore-dolu ako mrákavy hmyzu a na svojich pltiach vyletujú z bočných riečok: Unže, Kerženca, Vietlugy, Mology, a potom sa poberú nahor, aby sa znovu spustili na pltiach dolu prúdom. Niet na Volge ľudí, ktorým by toľko nadávali a ktorí by odpovedali toľkými nádvkami ako títo pltníci. Nadávajú im kapitáni hlásnou trúbou, keď zatarasujú plfami hlavné

koryto, nadávajú im pokladníci na zpiatočnej ceste, v prístavoch, kde sa do nemožnosti jedajú, božia, modlikajú a kľajú za každú kopejku. Nadávajú im na pamínoch, kde ich berú po jarmoku všetkých pokope, v družinách, a popchajú ich, kde príde, medzi tovarom. Slovom, burlak je najpočetnejšie, lopotou najzafáženejšie a najmenej cenené decko, pastorok mamičky Volgy.

Tu, na rodnej Vietluge, na svojskom írečitom vietlužskom parníku cítia sa ako doma. Na „Milučkého“ hľadia s posmešným pohľadom a dosť často poučajú lodníkov odtiaľ, kde sedia.

– Neved' tadiaľto . . . Obráť k úšustu.

– Ech! Zájdeš do cudzieho . . .

– Do toho vás nič, čušte! – kričí kapitán, vojak vo výslužbe, ale potom ticho vraví kormidelníkovi:

– Naozaj, skrúť napravo. Vari nevidíš?

„Zájdeš do cudzieho“ – značí dostať sa do ramena miesto do hlavného koryta. Nič nemôže väčšmi zahanbiť lodníkov! Nášmu „Milučkému“ – beda! – stało sa to dva razy a obidva razy sa zmätene vymotával „z cudzieho“ pod prívalom ostrých žartov cestujúcich, aj ľudí s brehu.

– Hej, kapitán! – kričí plecnatý burlak Vietlužan, – nepočuješ, veď ti vari čosi chrčí v mašine. Čosi sa zavarilo.

– Len ma uč! Som vari horší ako ty?

– Ale veď chrčí ako tupá radlica.

Parník naozaj chrčí ani prechladnutý.

– Keď ideš na talige, tá ti vari nechrcí, – odporuje kapitán.

– Na talige? – rehocú sa burlaci. – Veď, Tvoja Dôstojnosť, kde by sme my už boli na talige . . .

Kapitán predsa len posielal do strojovne a o chvíľu „Milučký“ ide k úšustu, cestujúci po doskách vychodia na breh a lodníci so všetkých strán lepia sa na boky, kormidlo lode, lopaty lodného kolesa, tu klopajú kladivkami, tam zas čosi opravujú.

Zase sa hýbeme . . .

Slnce sa kloní k západu, rieka tmavie a „krivule“ plavne, zákru-

ta za zákrutou, utekajú nazad. Na dolnej palube spia, kde si kto našiel miesto. U nás, v druhej triede, je neznesiteľná spara, lebo k nám ide všetka horúčava zo stroja. Žien tu nemáme, preto kupci-drevári spia skoro nahí a ťažko dýchajú otvorenými ústami.

Vyšiel som na hornú palubu.

Tichý vietor veje nad Vietlugou. Chládež príjemne ovieva. Hviezdy sa ligocú v ľahkej hmle, mesiac sa len-len vyrezáva tenučkým kosáčikom nad chmárou, čo sa ťažko dvíha zpoza lesov. Každý deň sú na niektorom mieste modlitby nad poľami, vyschýnajúcimi z horúčavy a každý večer si zastane na bezmešačnom nebi práve takýto oblak a stojí ako klamlivé marivo. Nad ránom mizne a nenecháva ani len rosy na tráve. Dnes je oblak ťažší. V povetrí cítim ľahkú hmlu. Kdesi horia lesy a dymová záclona, čo sa celý deň kúdoľila na obzore, steli sa po nebi, ako by ťažká z vlhkosti. Akosi dráždia tieto prísľuby dažďa vprostred vyčerpávajúcej dusnoty.

Na prednom stožiarí našej lode melancholicky sa plavbou natriasa lampášik. S brehov medzi dychčaním stroja ozýva sa chvilami to šelest lesa pod neočakávanými nárazmi vetra, to čľapot sosýpajúceho sa úšustu, to nočné hlasy vtákov.

V prednej čiasťke lode pod lampášom nespí družina burlakov. Zavše sa rozhorí „cigarka“, počuť akýsi pokojný hlas, prerušovaný poznámkami a smiechom. Idem ta.

– Môžem si prisadnúť?

– Sadni si, pán veľkomožný, sadni si s burlakmi. Neokúňaj sa. Nemôžeš spať?

– Veď ani vy nespíte.

– To my už obyčajne tak. Po Jurkin nesmieme zaspáť. Kapitán nás chce najaf – drevko nakladať. Preto si tu zatiaľ tárame hlúposti...

– Rozprávky nám tuto ktorýsi rozpráva... Je v tom majster...!

– Začni novú, Jefrem. Veď vidíš, kupec bude počúvať...! Už ty teda... takú, čo krajšiu... Nie smiešnu...

Jefrem, už nie najmladší chlap z hornej Vietlugy, s vypuklými

lícnyimi kosťami, s nosom dohora a so smiešne trčiacou briadko sa zamyslel a potom začal:

– Nebolo to v ktoromsi cárstve, ani v ktoromsi kráľovstve, ale práve v tomto, kde my žijeme... Och-cho-ó... A kde sme sa, hriešnici, dožili toho, že už nemáme ničoho...

Výbuch mocného smiechu sa vznáša nad riekou a odráža sa ozvenou od driemajúcej steny pobrežného lesa... Z tohto sboru vyniká najmä mocný hlasisko akéhosi trhana v starej občianskej čapici a pásikavých, príúzkych nohaviciach. Na oboch kolienách, z ohromného množstva záplat, poprišívaných farbavými, mozoľnatými rukami, utvorily sa akési kytky, ktoré čudne vynikajú v temrave. Hlasisko má mocný, neobyčajne zvučný. Ešte aj burlaci vyslovujú prekvapenie.

– No, ale zreval, – vraví ktorýsi z nich, – až lesom preletelo.

– Veď je to vlk, – vraví iný.

Zvedavo si obzerám majiteľa fantastických nohavíc a nezvyčajného hlasu. Počul som, že nižnogorodskí štatistici, ktorí pracovali v Semionovskom okrese, kde sa obyvateľstvo živí prevažne drevárskym remeslom, objavili zvláštny druh zamestnania, nazvaného „vlčím“. „Vlk“ – je chlap, čo nemá ani gazdovstva, ani stáleho zamestnania... V zime sa potíka v meste po nocľahárnach... Na jar, keď s riek odídu ľady, slniečko zohreje zem a lesy sa oblečú do lístia – vlka fahá na Volgu, do lesa. Tu sa nemôže chytiť do poriadnej roboty na vlastnú päsť, lebo nemá čím, a pracovať na cudzom mu bráni hrdosť a zvyk na divú nezávislosť. Teda sa potíka po rodných lesoch, poľuje alebo loví ryby, alebo proste pytliači, kde len môže.

– Akýže som vám ja vlk, – uráža sa tvor s kytkami na kolienách. Potom ma oslovuje dôverčivým tónom mestského obyvateľa k mešťanovi a vysvetľuje:

– Ja som sa, pán môj – len na čas... Len, aby som dačo zarobil... pridal k družine...

– K „zlatej čate“... – posmešne sa zamiešal ktorýsi burlak.

– No, Jefrem, rozprávaj ďalej, a ty... A ty čuš.

– ... Teda ... nebolo to v ktoromsi cárstve, – zas nadviazal rozprávár, – žil si starček so starčkou ... A veru práve tak, ako aj my, Vietlužania, dožili sa toho, že nemali ani chleba, ani pálenôčky, ani tabaku ... Lebo, vidíš, starček bol poľovníček a poľovníci, veď to dobre vieme, ako ochrancovia zvierat a kôňdoktori, nemajú zavše čo položiť do úst.

– Aj to je pravda ...

– No, dobre ... Vraví starká starkému: „Vezmi si, hádam, karabínku – možbyť dačo zastrelíš. Chleba nemáme ani omrvinky, nuž si pomaškujeme aspoň na divinke ...“ Vzal starček karabínku a pobral sa s karabínkou do lesa ... Či šiel dlho, či nedlho – vtom vtáča zabrnká v kroví. Takô nevelkô vtáča, ale perie má nevidanô. Namieril starček, a vtáča mu vraví ľudským hlasom: „Nezabíjaj ma, starček, ale radšej,“ vraví, „vezmi si ma živô ...“ Starček poslúchol. Karabínku oprel o konár, k nemu. A vtáča hybaj ďalej ... Starček zase za ním, a ono zas ďalej ... No, predsa ho len chytil ... Doniesol starkej ... Vtáča im snieslo vajčko ...

Ako prišlo na svet toto vajčko, rozprávka stráca všetku spojitosť so skutočnosťou. Jefrem ožíva ... Sedí na akomsi rybárskom náčiní, nad poslucháčmi, ležiacimi naokolo, a akosi čudne sa rozháňa rukami, ani keby čaroval. Ťažko mu rozoznať tvár – zakrýva ju tóna klobúčika ... Ale hlas má hlboký, prsný a ohebný ... Reč tečie plynne, zbehlými, súvislými zvratmi ... Úplne ovláda pozornosť posluháčov a rozkrúca pred nimi rad rozprávkovo potešujúcich udalostí. Parník ide popri spiacich lesoch, a marí sa, že to odtiaľ, od šuškejúcej tmavozelenej steny ktosi šepká Jefremovi všetky tieto výmysly. Pravda, starček sa už premenil na takého hrdinu, že sa to nedá ani v rozprávke vyrozprávať, ani perom opísať ... Zázračné vtáča ho obdarilo cenným majetkom: „odplúje – striebro, odchrakne si – zlato ...“ Babka akosi nebadane, zrejme ju už nepotrebovali – vypadla z rozprávky. – Valalčan si vzal za ženu cársku dcéru, ale ani s ňou nerobí veľké okolky. Sberá sa raz na dedinu, navštíviť si brata ...

Cár-tesť rozkazuje zapriaľnúť do zlatého koča. „Netreba,“ vraví hrdina, „pôjdem pešo! – Žena, vypravuď ma za chotár!“ Cárovná sa neopováži neposlúchnuť a pokorne ide za mužom. Vyšli za chotár... Valalčan ju ťapol po stehne – povedal slovo... A z cárovnej sa stala – kobyla.

Radosťný smiech sa zas odráža od brehu a prehlušuje lenivé čľapotanie parníka... Jefrem zrejme improvizuje a do hotových rozprávkových útvarov vlieva vlastný obsah... Poslucháči sú nadšení, že cárska dcéra nesie valalčana... A možno iba ja premýšľam o osude cárskej dcéry: chudinka cárovná, chudinka mladucha hrdinu národnej rozprávky... Iste je nie sladko potešovať šťastím obdareného valalčana Ivanuška...

Rozprávka sa skončila, Ivanuškovia sú zasa na zemi. Zas bolia mozoľnaté ruky, zas ťpnu umorené chrbty... A parník ustavične dychčí, skrúca sa na „krivuliach“ a vyvoláva čudnú ozvenu... Les sa dvíha ešte vyšší, temnejší, tajomnejší... Družina zatíchlala, tváre burlakov sa zádumčivo obracajú k brehom. Tmavý prúd sa rozbieha a odnáša si na hrebeni odlesky lampáša, zaveseného priam nad vodou...

Zrazu sa lesom nesie mocný čľapot, čo prehlušuje hukot lodných kolies a ozýva sa v ďalekých zákrutách. V ňom zamiera akési stenanie, z ktorého nevoľky stíska srdce. Zvuk sa opakuje ešte kdesi pozdĺž temných brehov s nejasnými húšľavami...

– Čo je to? – opytujem sa, nevoľky znepokojený.

– Podomleté stromy sa zvalily s úšustu, – vraví Jefrem.

– A čo stene...?

– Nie... Akéže stenanie...? Veď tam vari nikto nebol.

– Ba, naozaj, – pripájajú sa ostatní. – Ktosi vykrikol.

– Ktože by tam mohol byť... Vari vták... Možno sa naľakal...

– Hej, vták, akože, – tajomne vraví tvor s kytkami na kolienách.

– Nie, určite vták, naľakalo ho, – tvrdí Jefrem. – Ktože by mohol byť?

– Ako ktože...? Veď dobre vieš, kto býva v lese.

Na chvíľu nastalo ticho.

– A videli ste ho niekedy? – opytujem sa.

– Nie, nevideli, kdeže ho uvidíš? – vraví burlak zdržanlivo.

– Ja som počul hlas, – vraví Semion, chlap voľačo niže päťdesiatročný, ktorý smutne sedel na lavičke so svesenou hlavou, s vlasmi, čiernymi ani smola. Plavil sa do Kozmodemianska na vlastných pltiach, na ktoré stínal stromy a splácal zpolovice drevárovi-kupcovi. Šťastie mu nežičilo. Plte zo štyristo brvien predal po rubli za brvno. Za tých dvesto rubľov pracoval celú zimu so štyrmi chlapmi na troch koňoch. Keď teraz vyplatil pomáhačov-pltníkov a dal majiteľovi lesa závdavok a ešte navyše („zato, že je voda bystrá a les na rúbanie neďaleko“) – vracal sa domov o ničom... A doma – nevedno, čo ho čaká. Úroda zišla pekne, ale už dlho nepršalo. Ak sa obilie neurodí – všetci pôjdu žobrať a pomáhať nebude mať kto. Preto sedel celý čas zamyslený a smutný, nepozorne načúval Jefremove rozprávky a len teraz prvý raz sa zamiešal do družného rozhovoru.

– Hej, počul som hlas... V mladých rokoch. Vtedy som sa práve oženil po dvadsiatom roku a vybrali sme sa do hory stromy stínať, boli sme v hore sedem týždňov. A zrazu sa mi začnelo za mojou Markou, veľká clivota ma pochytila... už som ani v noci nemohol spávať. Nuž sa vám raz tak prehadzujem v kolibe a vravím si: „Nech by už hoc aj lesný duch doniesol nejakú zprávičku.“

– Tš, aj-jaj, jaj, – neschválil mu to Jefrem. – Beda, keď vyslovíš také slovo nie na čase.

– Veru, beda. Vravia, že v šiestich týždňoch mu patria dve minúty. A kto ho zavolá práve v tých dvoch minútach, k tomu príde hneď a zaraz...

– Vtedy už môže robiť, čo chce...

– Pravda je. U nás na dedine mať decko prekiala – smotánku jej slízalo. „Nech fa,“ vraví, „lesný duch uchyťí!“ No, a

vidno, vyslovila to v zlej chvíli. On ho hneď a zaraz schmatol a utopil v rieke.

– Tak-tak, nuž vidíš, ako je to... Vyslovil som to slovo a zaspal som. Nevieť, či som dlho spal, iba keď som sa zobudil – počujem, ktosi ma volá v lese. Volá, volá, a hlas je ako by susedov Alexejov... Strnisko mal tu neďaleko. Hneď som skočil na rovné nohy, kabaňu som si prehodil na plecía a poď do lesa za ním. Prešiel som asi hon húšľavou, prešiel som druhý – jedno-staj volá a vždy len ďalej, a nie bližšie. Keď som sa započúval, hneď mi vlasy stály dubkom. Prešiel som už so päť honov, a bolo vám práve tak ako teraz, tma a hmlisto, ba ešte aj dáždik šuchotal v lístí. A volá zvučne, ale skutočného hlasu a slov ako by ani nebolo. Iba au-au-ó a ho-ho-ho. Vtedy som pochopil, kto ma to volá, sadol som si na zem, triasol som sa, zuby mi len tak drkotaly... A on len si tak chodí okolo mňa – a zavýja, a volá, a viete, s rozličných strán, a viete, rozličnými hlasmi: to ako by baľko volal, to zas starká, to zas moja mladá Marka bedáka a volá. A ja sedím na zemi, zubmi drkocem a modlitbu šepcem. Len-len že som ostal nažive.

– A ja som ho aj videl, – dvíha sa s miesta ktorýsi burlak, ktorému nevidím do tváre... – V jeseni sme horu rúbali a drevo vozili a ktorýsi deň sme zostali pri kolibe len s Jefimkom. Ten vám je – smelá hlavička, nebezpečný parobok. A prihnala sa zrazu, bračekovci, chmára, začalo pršať a dážď bol veru prudký a hustý, nás, čo aj sme boli v kolibe, premočilo do nitky. Prehnala sa chmára, len tu počujeme – ktosi ide lesom, pesničky prespevuje... A zvučne! Zďaleka počuť. Ktože to len môže byť? A prichádza k nám neznámy junák: oblečený čisto, košeľa biela, uzdočka nakriž prepásaná. „Nevideli ste vy, chlapci,“ vraví, „vraného koňa? Veľmi,“ vraví, „banujem za koňom, kôň je – ani oheň. Kto by šiel so mnou hľadať toho koňa?!“ – A ten môj Jefimko bol veru smelý... Vyskočil, že pôjde, a ja ho chmat za ruku... „Nie, reku, dobrý junák, nie sme ochotní ísť s tebou.

Len si choď." Odišiel a ja vravím Jefimkovi: „Nevidíš, s kým si to chcel ísť? Len pozri: na nás sú košele mokručké, čo aj sedíme v kolibe, a na neho nepadla ani kvapôčka, je celkom suchý. Čože to značí?" „Naozaj," vraví Jefimko, „veď aj načo by som bol... Ach, ty, nečistá moc!... Dajže," vraví, „nech mu šuchnem z pušky medzi pleciami..."

– Aký nebojsa...

– Len čo začal pušku prežehnávať, už sa ten junák stratil s očí... Piesne počuť, ale jeho nevidno...

– Aká hrôza... Ja by som vari bol na mieste umrel, – vraví zpoza stožiara mladý, skoro detský hlas.

– Hej, v lese, ako vieme, je nie na dedine...

– A či by ten Jefimko, – opytujem sa, – bol aj vystrelil, keby sa nebol oneskoril...?

– Jefimko...? Pravdaže by bol vystrelil...

– Čože ho ľutovať...? Veď to bol určite...

– A tá košeľa... veď to poukazuje...

– Jasně...

Parník sa blíži k strmému úšustu a ide pozdĺž temného bôru... Bôr je celý v tóni... Počuť z neho tajomné zvuky a marí sa, že kdesi v húšľave ide druhá loď, čo práve tak často čľapoce kolesami. A oba parníky – aj náš, aj cudzí – ako by striehly a bdelo sa navzájom strážily.

IV.

Pisknutie, za ním druhé ľaká mlčanie noci a marí sa, že z tohto zvuku, takého všedného na Volge, tu sa otriasajú ešte aj brehy.

Parník sa zľahka obracia a na nás sa valí strmý úšust ľavého brehu. Nad svahom tohto úšustu vidno kúsok neba, ktorý ešte nepohltila rozrastajúca sa chmára. Na preletujúcom obláčku

hasnú posledné, slabé odlesky. Akési temné postavy sa fantasticky črtajú na výšine nad strminou.

To je čeremiské Jurkino. Na parník naložia drevo a postavy na brehu sú – Čeremišfanky z dediny, čo prišly na zapískanie s nosidlami na nakladanie. Takto vysvitlo, že najaf družinu je zbytočné. Na hornej a na dolnej palube počuf nevľúdne hundranie burlakov, ktorých podaromnici vábili zárobkom.

Ešte nie je veľmi neskoro. V dedine sa svieti, čo aj na rieke sa zdalo, že je už hlboká polnoc. Nebo je celé zaoblačené. Chmára hustne, v diaľke nejasne rachotí hrom a nad lesmi slabo vzblukujú bledé blesky. V povetrí cítif akési napätie... Nad úšustom sa dymí ohník a štipľavý dym sa plazí na riekú.

Lodníci nášho „Milučkého“ sú zväčša opití... Aj niektorí cestujúci druhej triedy. Ako čmele, čo sa vysypaly z hniezda, hned a zaraz obkolesujú Čeremišfanky, ktoré sedia nad úšustom v hustej kôpke, zrejme prichystané družne privítať každý útok. Pri slabom svetle lodných svetiel mihajú sa mladé, milučké tváre. Hlasy sa v polotme ozývajú melodicky a zvučne. Dievčence majú oblečené krátke, pestro vyšívané košele a biele nohavice. Nohy vyše kolien majú okruštené čiernym súknom, previazaným bielymi šnúrkami...

– Čože vás tak málo prišlo, nohavičiarisky oddiel?

– Hej, nevideli ste sučku: celú bielu a s čiernymi labkami?

– Ale, veď je tu – chyť ju!

Výskot, chichot, surové žarty... Dievčence poriadne odvrkujú. S času na čas plesne zvučné zaucho. Odpovedou sú výbuchy chichotu... Na breh schodí aj kapitán, ktorý si tiež poriadne vypil, dohovára sa s Čeremišfankami, ktoré sa príberajú vláčiť ťažké nosidlá po strmom piesočnatom chodníčku a úzkom, prehýnajúcom sa mostíku nad vodou... Opití bezočivci využívajú, že dievčence nemajú voľné ruky a zapárajú do nich... Ktorási nosička nevoľky pohne rukou... Drevo sa s rachotom valí dolu... Kapitán príbehne na dolnú palubu a ostreľuje celý breh takým odborným a hlasným hromžením, že lodníci nechá-

vajú Čeremišfanky na pokoji... Zato na brehu sa začala ruvačka... Dvaja poloopití zápasia na piesku...

- Nechytaj cez poly, - chripí jeden. - Cez poly nechytaj...
- A akože ňa chytíš...
- Ber popod pazuchy.
- Chytám, ako chcem... A ty chytaj, ako vieš...
- Ber popod pazuchy, oplan... Lebo ňa nepustím živého...
- Veď ňa ja prv ani sušenú ploticu...

Vyletuje ruka, a zrazu už nie zo žartu, ale ozajstný bohatiersky úder presekáva povetrie... Dve telá sa spleťajú, padajú na piesok a váľajú sa po zemi... Na ne sa hádžu iné... Klbko rastie... Kdesi ďaleko za lesom vrčí hrom ani srditý pes... Je čosi dráždivého v tom ohni, čo čadí nad úsustom, v tom výskaní urážaných dievčeniec, v hundraní hromu a v blýskavici, čo matne osvetľuje ďaleké vrcholce lesov... A vôbec v týchto sparných dňoch, v napätom očakávaní dažďa - vznáša sa v povetrí akási elektrina... Burlaci sú zachmúrení a nepriateľsky hľadajú na bezstarostnú a opovážlivú bezočivosť opitých lodníkov.

Zrazu, ani iskra z požiaru, vzbĺkla škriepka na parníku... Mladý čašník z bufetu sa poškriepil s cestujúcim... Trhali si navzájom z rúk akési batôžky... Stalo sa to pod ostreším na dolnej palube, kde bolo tma a tesno. Na nešťastie akýsi burlak si ľahol pod lavicu a bezstarostne vytrčil spod nej smelú hlavičku. V trme-vrme škriepky mu ktosi stúpil čižmou na tvár... Burlak sa zdvihol, rozzúrený, zakrvavený, strašný, a divo gúľal očami. O minútu sa spod lodnej plachty, slabo osvetlenej obhorkom, ozývaly rozčúlené kriky...

- Človeka dokaličili...! Akým právom...?
- A prečo zavazia?
- Miesto daj...! Kde máte miesto...! Zaplatil peniazmi...
- Celú palubu zavalili...!
- Ľudia sú vám ani hoviadka...

Ktosi zahasil lampášik pod plachtou. Bolo celkom tma, iba od-

lesky čmudiacej vaty prebehovaly po spletenej kope rozčúlených cestujúcich...

– Do vody pohádzeme, – hrmí čísi zlostný hlas... – Do vody ich, chlapci... Čo ich lutovať, čertov opitých...

– Kapitána sem... Kapitán! Zažni svetlo...!

– Aby hned... Aby hned v túto minútu bolo svetlo, – prekrikuje čísi zúrivy, piskľavý hlas... – Svetlo... Svetlo sem... Svetlo...

– Kapitána sem...! Zažni svetlo, kapitán!

– Bez svetla tu nebudeme...!

– Nebudeme sedieť bez svetla! Roztrepeme vám loď na triesky!

– Jo-o-ój... ú-ú-ú...!

Pod plachtovou strechou je ozajstná búrka: divé kriky, hromčenie, zavýjanie – vari sa to všetko skončí nemožne divou ruvačkou.

– Tu som, tu som, ja, kapitán, – ozýva sa náhlivý hlas. – Čo sa robí...? Prečo sa búrite, páni cestujúci...? Ctení moji, nebúrite sa...

Kapitán zrejme vytrezvel a energicky sa prediera do stisku. Hlas má surový, rozhodný, vyniká mu v mnohohlasnom, smiešanom reve...

– Čo je...? Svetlo...? Kto sa opovážil zahasíť svetlo...? Hned, páni... V tejto sekunde... Ja osobne, osobne zažnem svetlo... Stojte, rozstúpte sa! Uvoľnite mi cestu... Ja hned... ľaľa... Už aj zažiham, – končí vífazne.

Vzblkuje slabé svetielko sírovej zápalky, chránenej dlaňou od vetra. Súra sa rozhorieva, začína vriieť a pukať, belasistý plamienok sa kolíše a všetkých upútal osud tohto svetielka... či sa rozhorí, alebo zhasne. Svetielko sa rozhorieva, osvetľuje ohorenú tvár pobožne rozsvetľujúceho kapitána a tváre najbližších „buričov“, na ktorých teraz vidno iba napätú zvedavosť. Ešte niekoľko sekúnd – a kapitán rovnako slávnostne zažiha lampáš.

– No, vidíte, – vraví zástupu.

– No, dobre, junák kapitán . . .

– Tak-tak . . . ! Veď inak by sme boli . . .

Zástup stícha práve tak chytro, ako vzbĺkol. Posledná príčina jeho nespokojnosti prevýšila všetko ostatné. Túto príčinu odstránili a zástup je spokojný, ako by bolo šlo práve iba o ten masťný ohorok. Len burlak so zakrvavenými a napuchnutými ústami sa ešte dlho moce v stisku v smutnom pomykove a opytuje sa, kto je zodpovedný za túto ohavnosť a na akom základe nevinne trpel. No teraz už jeho nešťastie vyvoláva iba viac-menej žartovné poznámky.

Asi o pol druhej hodiny ozvalo sa nad riekou pískanie . . . Ležím pri otvorenom obloku našej kajuty a vidím, ako breh pláva od nás a o chvíľu sa prevíjajú už len dlhé prúdičky s odleskami a plieskajú o kraje lode.

Chmára sa rozprestrela po celom nebi, ale ešte vždy neprší. V kajute je dusno, kupci-drevári mrmlú a odľukujú . . .

A ráno, pri východe slnca, burlaci so sklamanými tvármi pozorujú, ako sa oblaky rozchádzajú na nebi a postupne miznú ako dym vyhasnutého kadidla. Celú noc nekvaplo z chmáry ani kvapky, a deň už zas hlce všetko ako pažerák rozžeravujúcej sa pece. Iba dym na obzore nezmizol, ba bol ešte ťažší a zreteľnejší. Vidno, ako sa prevažujú, hustnú a rednú ťažké kúdoly.

O deviatej sme prešli popri Nikolskom. Videli sme kostol v kope zelených stromov a niekoľko domcov osady nad vysokým úšustom . . . Toto volajú „cmiterom“. V kostole zvonili – možno sa zase schádzajú pomodliť za dážď . . . S brehu čosi kričali, ukazovali napred, kde bolo vidno dym, ale slová sme nevyrozumeli.

O jedenástej bežal shora „petersonovský Nikolaj“. Bolo na ňom mnoho cestujúcich a aj oni čosi kričali. Na našej lodi už vedia, kde je požiar: tamhore horí mesto Vietluga . . .

Po Voskresenské už nikde nepristaneme. Niekoľko dedín, nikolský cmiter a dve osady – Uspenské a Bohorodské – to boli všetky obývané miesta, ktoré sme videli za dva dni a noc. Tu

a tam preplávala plfka s drevom, tu a tam smutne sedel na piesku oneskorený a na plytčinu vyhodený čln, čo čaká na budúce plavenie dreva... Na jednom mieste sedí na plytčine veľký člnok s nákladom a traja ľudia, čo darmo očakávajú pomoc, krátia si chvíľu hraním na harmonike. Vietluga je tichá po odplavení plí, ale nezvyčajne tichá je teraz, tohto sparného leta, keď horúčavy jej pijú vodu a aj na Volge sa obnažily také skaliská a prahy, akých nevidali ani skúsení lodníci.

Podvečer „Milučký“ pristáva pri Voskresenskom – je to veľká dedina na vysokom pravom brehu – obchodné stredisko Povietlužia... Lúčime sa s „Milučkým“ a aj s Vietlugou...

Prenocovali sme v hostinci na voňavom sene na vôdre... A na druhý deň na svitaní vychádzajúce slnce, čo sa dvíhalo ani po rebríku po pásoch rumenných páperových oblakov, našlo nás už na ceste z Voskresenského do Vladimírského.

Ideme k jazeru Svetlojaru, inak nazvanému Svätým jazerom, ktoré je neďaleko Vladimírského na rieke Lunde...

Svietlojar*

I.

Keď na mojej prvej ceste popri Svetlojare pohonič zastavil kone na širokej semionovskej hradskej, asi dve versty od veľkej dediny Vladimírskeho a ukázal bičiskom na jazero – bol som sklamaný.

Ako? Toto že je Svetlojar? Nad ktorým sa vznáša legenda o „neviditeľnom meste“, kde zďaleka zpoza Permi, niekedy až zpoza Uralu schádzajú sa ľudia rozličnej viery postavia si pod dubmi oltáre, modlia sa, načúvajú tajomné kitežské zvony a v škriepkach pevne obhajovať vlastnú vieru...? Podľa rozprávania, ba aj podľa opisov Meľnikova-Pečerského som čakal, že uvidím neschodné lesy, úzke chodníčky, ukryté a temné kútiky s opatrnými šepotmi „pustatiny“.

A tu – s hlavnej hradskej bolo vidno oválne jazierko ležaf v zelených brehoch ako v čaške, obkolesené venčekom briezok. Stromy sa fahaly na okrúhle vršky a tam byly vyššie, pôvabnejšie. Na hrebeňoch sa brezy už miešaly s veľkými dubmi a hustou zeleňou presvitaly brvnové steny a kopolka prostého kostolíka...

---

* *Svietlojar* — vulkanické jazero na rieke Lunde, neďaleko osady Vladimírske, v Makarievskom okrese Nižnogorodskej gubernie. S ním je spojená legenda o neviditeľnom meste Kiteži. — Pozn. autora.

– A toto je všetko?

Keď som prišiel k jazeru druhý raz, sklamanie zmizlo. So Svietlojara ma ovialo írečítým čarom. Bola v ňom akási čudne vábivá, skoro tajomná prostota. Rozpomínal som sa, kde som už predtým mohol vidieť dačo podobného. A rozpomenul som sa. Také jasnučké jazierka, také okrúhle vřšky a také briezky vídaf zavře na starodávnych, proste namaľovaných ikonách. Mních kľačí vprostred okrúhlej polianky. S jednej strany sa k nemu blřzi zelená dúbrava, ako by započúvaná do slov ľudskej modlitby. A v úzadí (ak tieto obrázky vôbec mali popredie a úzadie), v zelených brehoch ako v čaři bolo práve takéto jazierko. Neskúsená ruka pobožného maliara svätých obrazov pozná iba prosté, naivné pravidelné tvary: jazeró je oválne, vřšky okrúhle, stromčeky zostavené do kolieska, ako keď deti tancujú v kole. A nad všetkým vanie dych „matky-pustatiny“, práve to, čo hľadali aj títo prostoduřní modliaci sa.

Neďaleko – asi dvadsať-tridsať vierst ďalej – je Kerženec s hustými lesmi a spustnutými pustovníckymi kláštorami, o ktorých spievajú mníšky starými hlasmi:

Mali sme tu modlitebnice, ktoré sa podobaly raju.

Mali sme zvon prezázračný, prezázračný zvon, podobný hromu...

Bol tu nedostupný les, bolo ticho, bolo to ďaleko od sveta. Bolo tu tajomstvo.

Teraz lesy vyrúbali, cez húřfavy porobili cesty, kláštorý spustořili, tajomstvo mizne. Až po „sväté jazeró“ ležia obrábané polia, na širokej hradskej podchvíľou cengajú zvonce a na vozíkoch vidno postavy s kokardami. „Tajomstvo“ Kiteža leži obnažené priam pri hlavnej hradskej, pritúlené k druhému brehu, skryté v tóni vysokých briez a dubov.

A tiež pomaličky mizne.

II.

Medzi okolitým obyvateľstvom v mnohých odpisoch koluje „Letopis“. Suchou, povedzme pravdu, aj dosť farbavou rečou, v nevkusnej smiešanine starodávneho a súčasnejšieho slohu rozpráva sa v ňom takáto povesť:

Veľké knieža, Juraj Vsevolodovič, pustilo sa dolu Volgou z Jaroslavl'a a postavilo na brehu Volgy mesto Malý Kitež. To je terajšie Mestečko, útulok starej viery „tajných obradov“. Odtiaľ šlo knieža ďalej po suchu, po lúčnej strane, a keď sa dostalo za tiché a hrdzavé riečky Uzolu, Sandu a Kerženec – prišlo k rieke Lunde. „A vidiac to miesto krásne a ľudnaté,“ – „na veľké prosby“ obyvateľov rozhodlo sa postaviť tu mesto Kitež Veľký. Ústne podanie zrejme zisťuje určitú príbuznosť medzi oboma Kitežmi: „Obe mestá postavila jedna ruka a jedna sekera“ – vraveli mi miestni obyvatelia. Knieža okrášľilo mesto, vystavalo v ňom kostoly, kláštory a bojarské paláce. Potom obkolesilo priekopou a postavilo hradby so strelnicami. Keď ho dokončilo, vrátilo sa domov na Volgu.

Medzitým už nad Ruskom ovisla chmára, nastal „útok“, mongolský vpád. Pohol sa pohanský Batyj: „ako čierne oblaky na nebi“ valili sa Ruskom zlí Tatári a priblížili sa ku Kitežu Menšiemu (k Mestečku). Veľké knieža im vyšlo v ústrety a „mnoho ráz sa bilo s Batyjom“, ale nepremohlo ho. Tatári mu zabili brata a knieža ušlo do hôr, prešlo cez rieky a ukrylo sa vo svojom novo vystavanom meste Veľkom Kiteži. Batyj stratil stopu veľkého kniežata a pribral sa „mučiť“ zajatých, chcel ich prinútiť, aby mu prezradili, kde je knieža. Ktorýsi z týchto zajatcov, akýsi Kuterma, „nemohúce vydržať múk“, ukázal Batyjovi lesné priechody k Svietlojaru a Tatári obľahli mesto Kitež.

Čo bolo potom – v kronike sa rozpráva neurčito. Vedeli iba, že knieža stihlo skryť v jazere posvätné nádoby a kostolné náčinie a potom zahynulo v bitke. A mesto, z vôle božej, stalo sa neviditeľným. Namiesto neho vidno len vodu a les.

A tak až podnes stojí mesto Kitež pri okrúhlučkom jazierku Svietlojare, čistučkom ako slza. Skryly sa ľudskému pohľadu domy, ulice, bojarské paláce a múry so strelnicami, kostoly a kláštory, v ktorých „bývalo veľké množstvo svätých otcov, pre-slávených pobožným životom, toľko, ako hviezd nebeských alebo ako piesku morského“. No naše hriešne, neosvietené oko vidí už iba lesík s jazerom a vŕšky a slatiny. Ale to je iba klam našej hriešnej prirodzenosti. V skutočnosti vraj tu „naozaj“ stoja v celej kráse veľkolepé chrámy a pozlátené paláce a kláštory... A kto môže aspoň čiastočne preniknúť okom cez klamlivú záclonu, tomu sa v jazerej hĺbine mihajú svetielka procesií a vysoké pozlátené cirkevné koruhvy a sladké vyzváňanie vznáša sa nad hladinou zdanlivej vody. Ale potom všetko stíchne a zasa šepoce iba dúbrava.

A tak nad jazerom Svietlojarom stoja dva svety: jeden skutočný, ale neviditeľný, druhý viditeľný, ale neskutočný. A spleťujú sa vzájomne a vzájomne sa zastierajú a prenikajú. Neskutočný, mátožný svet je stálejší než skutočný. Tento neskutočný sa iba zriedkavo mihne pobožnému oku cez vodnú záclonu a zmizne. Zazvoní a zamlkne... A zas prevláda hrubé klamstvo telesných smyslov...

Pochopíme, aké je to zvodné. Každý rok, z Nižnogorodskej, Vladimírskkej, Vologodskej gubernie, ba až zpoza Permi, zpoza Uralu – schádzajú sa „pod Vladimírsko“, na brehy Svietlojaru, zástupy ľudí, čo sa usilujú, hoci na krátky čas, striasť so seba márnosť nad márnosť a nazrieť za hranice tajomna. Tu, v tóni stromov, pod holým nebom, deň a noc počuť spevy, ozýva sa ľahavé, spevavé kázanie, vrú škriepky o pravej viere. A v temrave pri západe slnca a v belasej tme letného večera žiaria ohníčky medzi stromami, na brehoch, aj na vode. Pobožní ľudia tri razy kolenačky obídu okolo jazera, potom púšťajú na triesočkách zvyšky sviečok na vodu, hádžu sa na zem a načúvajú. Vyčerpaní, zmalátnení medzi dvoma svetmi, pri svetlách na nebi a na vode, oddávajú sa čičikavému kolembaniu brehov a nejasné-

mu, ďalekému zvoneniu... A chvíľami zamierajú, už nič nevidia, nič nepočujú z toho, čo ich obkolesuje. Oči ako by boli osleply pre náš svet, ale otvorily sa pre svet iný, nie tunajší. Tvár sa vyjasnila, vidieť na nej „blažený“ letmý úsmev a – slzy... A naokolo stoja a ohromene hľadajú tí, ktorí nie sú hodní vidieť a počuť pre nedostatok viery... A so strachom kývajú hlavami. Teda predsa len je ten druhý svet, neviditeľný, ale skutočný. Oni nevideli, ale videli vidiacich...

Lenže teraz to už býva čoraz zriedkavejšie a tichšie.

Mihne sa kdesi drobučký ostrovček a roztopí sa ako dohorievajúca sviečka na tajomnej hladine jazera. A naokolo šumí klamlivý „viditeľný“ svet...

III.

Oboznámil som sa teda so zázračným jazierkom a potom som už neraz zašiel k nemu s paličkou v rukách a batôžkom na chrbte. Chcel som sa zamiešať do zástupu a dívať sa, načúvať a zachytiť živý prameň ľudovej poézie vprostred pestrého hmýrenia a ruchu. Večerné zore hasly, keď som stál na víšku neďaleko kaplnky v tesnom, spotenom stisku chlapov, čo sledovali náboženské škriepky. Raňajšie zore nás všetkých našly ešte vždy na rovnakom mieste...

Mnoho naivného citu, málo živých myšlienok... Vytúžené mesto Veľký Kitež – je mesto minulosti. Starodávny hrad s múrami, vežami a strelnicami – naivné opevnenia, ktoré nevydržia útok ani najhoršieho svetského dela! – s bojarskými palácami, so zámkami kupcov, s chalupami prostých „poddaných“ ľudí. Bojari v ňom vládnu a vyberajú dane, kupci stavajú pred ikony voskové žiarivé sviečky a obdarúvajú zástupy žobrákov, bedač pokorne poslúcha a prijíma almužny s vďačnými modlitbami...

V tejto legende je čosi dojímavého aj pre nás... Mnohí z nás, čo už dávno opustili chodníčky do starodávneho Kiteža a odpú-

tali sa i od takej viery, i od takej modlitby – predsa len práve tak náruživovo vyhľadávajú svoj „hrad prepevný“. A s času na čas aj počujú vábenie zvonov. A keď sa spamätajú, nájdu sa zas v hluchom lese a naokolo sú iba vŕšky, kopčeky a močiare...

IV.

Tentoraz som sa blížil k Svietlojaru nie vo sviatok, ale vo všedný deň a tešil som sa z príležitosti obzrieť si zázračné jazero vo zvyčajnom výzore, v tichosti jeho prostej, všednej samoty.

Slnce sa klonilo k „horám“. Brezy, jelše a duby na úbočiach vŕškov stály už v tóni, kým mladé briezky na ploskom východnom brehu ešte celé svietily jasnou zeleňou. Vo vode, hladkej ani zrkadlo, pokojne sa zrkadlil obrátený breh s vŕškami, stromčekmi a kostolíkom a slabučko sa čeril rovnými jasnými pásikmi. To sa pred západom ihraly drobné ryby. Medzi pňami sa zriedkavo mihaly postavy. Dve pútnice s baťôžkami, čo vari v páli oddychovaly pri jazere, fažko sa poberaly na cestu. Kostolík bol zatvorený. V pútnickom hostinci, ktorý postavila vladimír-ska obec na brehu, boli okenice pevne zahlobené. Ešte pred dvoma rokmi žil tu deväťdesiatročný starec, šedivý ani holub, naivný ako dečko a hluchý ani hlucháň. V domci „obec“ dovoľuje bývať každému, kto chce len, aby sväté miesto nebolo pusté! Predtým nebolo treba ani domu. Horlivci, „pracovníci“ rozvíjali celý vrch zemliankami a jaskyňami. Teraz sa to už nerobieva. Čiastočne preto, lebo je už menej „horlivosti“, a čiastočne preto, že sa to akosi fažko srovnáva s pasovými zákonmi. Keď polícia nenašla vchody, ale iba otvory „na povetrie“ – vyhánala náboženských horlivcov prekutávaním dier a vykurovala ich dymom. Skrývajúci sa kajúcnici sa porozchodili. A vtedy sa pobožní vladimírski starčekovia rozhodli postaviť veľkú chalupu a pustiť do nej toho starca. Pristal k stavisku a žil na jazere mnoho rokov a tešil Vladimírčanov svojím pôvabom. Celý še-

divý, oblečený do čistej košele a nohavíc, v nových krpcoch, previazaných jasnými lykovými šnúrkami, bol opravdivou okrasou tohto miesta pri každoročných shromaždeniach. Podopretý o bakoľu, s obnaženou hlavou, na ktorej vietor hladkal strieborné vlasy, zastal si pri chalupe a díval sa to detsky čistými, to starocky prísnyimi očami na hemžiaci sa národ, ako by bedlil, aby sa niekde nezjavila nejaká bezbožná háveď. Vždy ho obkolesoval zástup, ako človeka, sviazaného neviditeľnou niťou s posvätným tajomstvom jazera.

Ale týchto nití, sväzujúcich dva svety, je vždy menej a menej. Mnoho ľudí kľaká na breh, aby počulo z hĺbky sväté zvonenie z neviditeľného mesta. A nepočujú. Ale starký počuje, čo je aj celkom hluchý.

– Môžeš mu kričať hoci priam do ucha – nič neporozumie.

– Teda iste to nepotrebuje.

– Ale kitežský zvon počuje. A to nielen v deň vladimírskej Matky Božej, ale nerušene v každom čase.

– Vyšiel som raz za zore, za rannej, pomodliť sa pri neviditeľných krížoch, a ono aj hū-u-čí aj zu-u-uní, – vpravil predo mnou s detsky radosným úsmevom dojatému zástupu. – A ten zvon vám je, bračekovci, priam ako náš, kuzmodemiansky. Dávno som ja odišiel z domu, od toho Kuzmu-Demiana... Ešte ako malé decko. Ale na náš zvon sa pamätám. A tak je aj tu – priam ako by náš zvon vyzváňal za zore...

A na tvári starého dieťaťa blúdi šťastný, detský úsmev...

– Učení nerozumejú, a tí, čo majú uši – nepočujú, – prísne povedal na to ktosi zo zástupu. – A hľa, hluchému starcovi dáva Hospodin múdrosť. Beda tým, ktorí počujú slovo, a nechápu.

A vyhrážavo si obzrel všetkých suchými, prísnyimi a pichľavými očami. „Zázrak“, zjavený hluchému starcovi, pravdaže si hneď prisvojil a chcel v ňom vidieť potvrdenie akejsi vlastnej, prísnej viery, ktorú vyčítal zo starodávnej knihy... Vid' z ktorej kapitoly verš piaty až sedemnásty. A pretože, pravda, nie

všetci sme vedeli, čo vlastne vyhlasujú verše piaty až sedemnásť, nuž nám v mene Ducha všetkým sľuboval ohnivé peklo. Ale starček sa aj jemu usmieval belasými očami, čistými ako svietlojarské vody...

Tentoraz už tu starčeka nebolo. Raz ráno ho našli na lavičke, čistého, pokojného a zrejme dávno prichystaného na ďalekú cestu. Tvár mal šťastnú ako decko... Iste v poslednej hodinke zas počul vyzváňanie rodného zvona, či už z hĺbky svätého jazera, či už z práve takého svätého detstva...

Pretože sväté miesta nebývajú pusté – v pustovni sa zjavili noví bedári. Ba až dvaja. Najprv prišla pustovníčka-mníška a usadila sa v chalúpke. Potom sa podplietol vojak a poprosil o dovoľenie postaviť zemlianočku. Starčekovia dovolili. No len čo okopnelo, zo zeme vytiahlo trávičku a zazelenaly sa stromy – pastieri, čo vyhánali statok „na lazy“, doniesli do dediny pochabé chýry, ktorým starí ľudia hneď neuverili: čo všeličo sa maří hlúpym šarvancom. Vari ich zvädza diabol. No raz pastieri zavolali starčekov na to miesto: pod stromom na pažiti spoločne odpočívali pustovník s pustovníčkou a pri nich ležaly prázdne nádoby.

Odpľuli si a vyhnali oboch. A obloky zahľobili doskami... Čakali, či zas nepríde nejaký „opravdivý“ starec...

Neprichádzal.

V.

Obchádzam so svojimi spoločníkmi okolo jazera, načúvam nejasné šumenie stromov pred západom slnca. Kedy-tedy sa z jazera vyhodí ryba. Žaby krkajú pri brehu v kaluži, zohriatej cez deň. Bezstarostne ako deti čvirikajú vrabce... Na druhom brehu sa dedinské dievčence pokojne kúpu spolu s mláďencami. Počerné telá šuhajov sa z diaľky odrážajú od bielych dievčenských.

V útulnom kútiku na brehu, kde les prechodí do drobného

podrastu, stojí starček a chytá ryby. Uvidel nás prv ako my jeho a teraz poškuľuje na poplavok, ale práve tak pozorne sleduje aj nás. Je bosý, bez čiapky. V celej postave je vážny, dedinský pôvab, akási črta, charakteristická pre človeka, čo si ctí seba a je navyknutý na úctu.

– Zdravstvujte, deduško!

Umné oči ma ešte chvíľočku skúmajú zpopod čiapky šedivých vlasov. Potom im výraz mäkne.

– Pokojnú cestu, – odpovedá. – A ktože ste vy? Akíže ste ľudia?

– Nižnogorodskí.

– Dobre. Prišli ste k nám do vrchov? Mali ste prísť na Vladimírsku Vladárku. Vtedy je u nás krajšie.

– Bol som tu už aj na Vladimírsku... A čo? Ako berú?

– Zle akosi. Ľa, asi pred desiatimi dňami som sotva stačil hádzaf. A teraz, vidíš, ani netrhne. Ani len plotice, ani tie sa nechcú pohrať s červíkom...

A naozaj, voda sa ani nepohne... Jemné, strieborné kolieska obkolesily stebľá rastlín a držia ich v ligotavej nehybnej ochabnutosti. Poplavok fažko nájsť okom medzi riedkou, jemnou sitinou...

– A rýb je mnoho?

– Veľa. Naše jazero je bohaté na ryby. Okúny, pleskáče, šfuky, karasy, jalce, plotice... Karasy sú veličizné. Ma-astnučké ani svine.

Trhlo poplavkom. Z hlbiny pomaličky vyšly na vodu dva-tri kruhy. Starček potiahol. Háčik sa zachytil o trávku. Vytiahol ho, pozorne si ho obzrel a napichol nového červíka.

– Zarastať začalo. Za hriechy, – povedal a popľul na vna didlo. – Za starých čias toho nebolo. Kdeže by trávička! Jazero bolo ani slza. Najmä – niet prísnosti. Ľa! Ani kúpať sa nezakážu. A veď niekto, milý môj, má aj telo nečisté. Aj ženy, dievky... Od žien ešte väčšmi zarastá...

Zas hodil udicu a obrátil sa ku mne s výrazom hrdosti:

– Ale aj teraz, počuj – kdeže ty nájdeš takúto vodu? Pozri: ako perla! Pusť na dno ihlu – vidíš ju!

Naozaj – voda je kryštálovo priehľadná: na dne, pokiaľ sa nespustilo do hĺbky, vidno všetko do posledného zrnka piesku. Celé je posiate „oblomkami“: konáre, halúzky, tu a tam celé pne sa mocne spolu sležaly a ležia zreteľné, ako živé. Nikde ani znaku po hline, rozklade, hnití.

– A na prostriedku, – vraví rybár s naivným obdivom, – je všetko čierne ako v noci. Veru čudné je to naše jazero, braček. Vari tak pred piatimi rokmi vyšli sme si tuto na člunku a spustili sme závažie. Asi po dvadsiatich siahach závažie zastalo, nešlo hlbšie. Chytil som ho takto a potriasol. A čo myslíš: zase šlo ďalej a len šlo a šlo. Celý povraz nám vyšiel a dna niet. Nadviazali sme iný. Sedemdesiat siah, a dna ešte vždy niet...

– A pravdu vravia, že je tu kdesi odtok?

– Ktože ho vie? Na jar, pravda, do Ľundy tečie neveľké zriedlo. Ale to, čo vravia, že je jazero spojené s Volgou, to teda je nie pravda. Nemyslím, že by to mohlo byť. Lebo, vidíš: vtedy by tu iste boly aj volžské ryby...

– A ty, milý môj, čítal si ty náš Letopis? – opýtal sa po chvíľke mlčania.

– Čítal.

– Poplače sa človek! Pravdu vravím...?

– A vy, deduško, ste počuli zvony?

Postál mlčky, ako by v nerozhodnosti. Potom sa rozvravel vážne a hlbavo:

– Nuž, o tom zvone ti ja, Iaja, porozprávam starodávnu udalosť, len počúvaj. Bol som vtedy ešte chlapec, chlapčisko, minulo mi sedemnásť. A teraz sa mi míňa siedmy krížik. Dlhý čas je to...? A robil som s matkou tuto za víškom tehly nášmu kniežafu, pánu Sibírskemu, statkárovi. Prišiel vtedy k jazeru starček Kirilo Samojlov. Rodom z osady Kovernina. Mal vlastný včelín a vo včelíne aj býval. Med predával a aj vosk. Pobožný starček to bol. Len sa chcel spasíť, nechcel umrieť vo včelíne. A začal

chodieval k nám „do vrchov“. Ukrútil včielky na zimu a prišiel. A zaliezol do vrchu. Niekedy tak, že tu žil celé týždne, aby sa spasil.

– Teda tu byly jaskyne?

– Jojój... Mnoho! Lenže, pravda, urobené iba v tajnosti. Lebo v tie časy ich už začínali rozoháňať. Nuž, ľa, pozri: aj rozoháňali, ale jednako len bolo vtedy viac horlivosti ako teraz... Ešte sa dobre pamätám: celý vrch bol deravý. Ideš dakedy v zime: z jamky sa fahá para, alebo, aby som tak povedal, dymček, a srieň naokolo sa roztopil. Povieš: „Pane, Ježišu Kriste, Synu boží, zmiluj sa nad nami!“ A z jamky sa hneď natiahne ruka za almužnou.

– Ale akože sa ta dostali?

– Nuž, ako sa dostali. Ľa, tam, pri tom pramienku stála breza. Potom sa vyvrátila, nie je to tak dávno, môžbyť, pred desiatimi rokmi. Tá briezka mala koreň ani rázsochu, a ako sa pamätám, popod ten koreň sa dalo preliezť štvornožky. Istý tunajší chlap, taký čo smelší, ešte nedávno liezol ta na desať siah. Vrazil: aj ďalej by sa dalo, dohora sa fahá, komínom! Ale, vraví, je tam hrozne: nedá sa dýchať. Len si všimni, aký je toto breh... Poskoč trošku.

Naozaj, stojíme na vrstve ako by rašelinovej, ktorá sa fahá ďaleko pozdĺž jazera. Poskočil som asi dve siahy od vody – a na vode sa hneď robily kruhy. Vidno, breh sa neskláňa do vody, ale naopak, voda siaha pod vrstvy koreňov a hustej, prehnitej trávy...

– A tadiaľto kadesi teda vchádzali. Ešte nedávno, môžbyť pred piatimi rokmi, sa tu zjavil jeden. Zrejme posledný. A vtiahol sa do vrchu. Žil tam.

– No, a čože?

– Nuž, čo! Minuly sa už tie časy, čo bývaly, môj drahý! Teraz je mnoho šalenia. A to pustovník nepotrebuje. On potrebuje pokoj. Terajší národ ho nemohol pochopiť. Najmä nie deti, mládež. Čo si s nimi počneš? Vynurili mu vetriacu jamu a hneď za-

čali vyčínať! A on, milučký, možbyť práve Bohu slúži, modlí sa – za celý svet. Za všetkých kresťanov... a oni, chumaji, shora ti na neho... tento... nuž, poviem ti len, vyčínajú neplechty... Alebo raz sa vytiahol na svetlo božie, rýb si nachyť... Čože. To je nie nič zlého. Apoštolská robotá. Položil si kapsu na breh a odišiel na chvíľočku. A akýsi vojak mu odvliekol kapsu. No, vidíš! Ži tu s nami, s hlupákmi! Nezaslúžime si! Pobral sa, nebo-rák... A vrch ostal pustý...

– No, a čo bolo s Kirilom Samojlovom?

– Hej... Chodieval, ako vravím, modlí sa. Ale vtom nastaly prehánachky, bolo to na nestrpenie. No, príde vše aj k nám, skryje sa v kôlni, prežije zlé časy. Alebo si požije u mojej mamky v komore. Myslíme si: čože, nech si žije. Starček ako starček. Či ich je málo? Ale Ia, aký ti to bol starček: zrazu počul zvon. Spíme si ešte akosi zaránky, pred svitaním. A on nás budí: „Vstávajúte, čože spíte? Robia sa zázraky. Len počúvajte!“ Zobudili sme sa. „Počujete?“ – „Nie, reku, Kirilo Samojlovič, nič nepočuf. Iba vietor v listí.“ „Akože je to,“ vraví, „že nepočujete? Padni, starká, na zem.“ Mať klesla na zem. „Tak,“ vraví, „ako by šumelo. Keď sa stromy chvejú, takto hučia: hu-ú a hu-ú...“

– „Nie stromy, maloverná,“ vraví. „Uši máš zapchaté. Ved' zreteľne počujem, že tam u nich vyzváňajú na roráty. Sláva ti, Vladárka, presvätá Matka Bcžia, svätí služobníci boží. Shliadli ste na mňa hriešneho...“ A potom to bývalo vždy častejšie a častejšie... Potom pomaličky už začínal aj vidieť. „Hmla je,“ vraví, „tam v jazere, ale v hmle sa ukazuje ako by mesto, aj kostoly, aj kniežacie paláce, aj utešené kláštory.“ Tak vraví a pritom plače, briadka sa mu trasie. „Teraz,“ vraví, „musím sa ta celkom určite vybrať. A odtiaľ je už cesta známa: odoberieš sa po takom požehnaní na večnosť, priam do raja... Nijakých peňazí,“ vraví, „neolútujem. Dám im všetko, čo mám...“

– No, a čo ďalej?

– Ľudia si začali povrávať: Kirilo Samojlyč počuje zvony, odhaľuje sa mu neviditeľné mesto. – Odišiel si nazad do včelína.

Potom počujeme: predal včelín, predal chalupu, slovom, rozhodol sa. Zas prišiel k nám. „Čože ty to, reku, Kirilo Samojlovič?“ „Čušte,“ vraví. „Onedlho prídu po mňa. Prišiel som sa rozlúčiť.“

„A kdeže pôjdeš? Chceli by sme vidieť.“

„Nemôžte vidieť, ako sa s nimi vyberiem. Máte,“ vraví, „hriešne oči.“

Dívame sa: náš Kirilo Samojlov je akýsi čudný. Chleba neje, kvasu nepije, pochudol, ale tvár má veselú. Raz tak zaránky, za raňajšej zore, som sa zobudil a vyšiel som z kôlne toľ na tamten vŕšok. Vidím, sedí Kirilo Samojlov na briežku a s ním dvaja, ako by mnísi, v mníšskych čiapočkách, jeden má briadku vari šedivú, druhý je čierny, a besedujú. Čierny ukazuje rukou na jazero. Strach ma pochytil taký, že sa mi v očiach zahmlilo, robily sa mi tmavé kruhy. Spamätal som sa. Niet nikoho, iba Kirilo Samojlov vychádza na vŕšok ...

– Hej-hej ... Vidíš, čo bolo, – pokračoval, hlboko zamyslený.

– Potom onedlho zmizol starček bez stopy. Skrýval sa ešte aj pred nami. Naposledok sa čistučko obliekol, učesal, umyl a zmizol, nebolo po ňom ani chýru. Ako by do vody padol. Niet a niet nášho Kirila Samojlova. Mysleli sme si: či neodišiel, ako predtým chodieval začiatkom leta, domov do Kovernina. Raz som sa dostal do tých končín a náročky som si ta zašiel. „Kde tu, reku, býva Kirilo Samojlov?“ „Niet Kirila Samojlova, niet o ňom ani chýru, ani slychu. Vo včelíne sa už usadil iný.“ – Vidíš, ctený môj, čo sa stalo. Há?

– A už sa potom neukázal?

– Kdeže by sa ukázal! Povrávali, aby som ti tak povedal, všetičo, ale čo som nevidel na vlastné oči, o tom nerozprávam.

– Nie, predsa mi len povedzte, prosím vás.

– Babka tu akási bola. Dávno umrela. A práve v tom čase sa jej krava stratila. Myslela si – veď príde, a ono – noc, polnoc – a krava nejde domov. Znepokojilo sa starkej srdce, pobrala sa v noci, šla hľadať. Našla kravu v lese, ľafa, tamto za vrchmi bol

veľký les. Hnala kravu popri jazere a vidí ako by sa člňček bol odpichol od brehu a v člňčku sedia traja. Tichým hlasom spievajú chválospevy. Dostali sa doprostred jazera. Ako by bolo čosi žblnklo a vykriľko. Ale bolo tma, noc jarná pochmúrna. Nafakala sa, popohnala kravu, čo jej dych stačil... Vraveli: „Nebude to inak, to sa Kirilo Samojlov pobral do Kiteža.“

– A nie na dno jazera, deduško?

– Nuž, a čo, – povedal chladno a obdaril ma pokojným, presvedčeným pohľadom. – Veď kláštor je práve na dne. A priam vprostriedku sú hlavné vráta... Aj vtedy tak vraveli ako ty teraz: utopil sa Kirilo Samojlov a nič inšie. Prišla vrchnosť, nastaly vypočúvačky. A vraj vzali akýchsi dvoch v Semionove...

– A čo potom?

– Nuž čo! Vedieť nevie nikto, vidieť nikto nevidel. Len si stopuj! Hľadaj! Mestský ľud, veď to vieme... Na všetko súci.

Zatíchol a medzi nami ako by bola prebehla nebadaná tóna odcudzenia. Aj ja som bol z mesta a s triaškou nespokojnosti videl som zločin tam, kde on videl iba dojemnú posvätnú tajnosť. A on to cítil. No jednako po chvíľke mu oči zasa zmäkly. Cítil, že musí ešte čosi dopovedať.

– Ani toto som nevidel na vlastné oči, zas len ľudia povrávali: Išli sedliaci zo Semionova na dvoch vozoch z jarmoku. Oneskorili sa... Bolo to včas na jar. Zem zvlhla, bola hmľa. Kone sišly s cesty k jazeru. Poznáme hoviadka: možno chcely piť. Spamätali sa chlapi a hľadia. Nad jazerom sa stĺpmi prevaľuje hmľa a slnce sa len-len ukázalo zpoza vrchov. A zrazu, braček môj milý, chlapi vidia: idú z jazera na veľkom voze mnísi-nemnisi, ale ktosi taký. Čudujú sa naši sedliaci, čudujú: čože je to? Mnísi boli neznámi. Kone mali veľké, sýte, a aj oni boli hodní, v tvári bieli. A idú z vody rovno k nim, priam ako by po ceste... Doviezli sa k nim, zastavili kone, a poď ho prekladaf zmo na svoj voz... Potom im zaplatili, komu česť, tomu česť, do kopejky, obrátili voz a vrátili sa na jazero. Len-len že ich ešte zazreli. A počuj, čo fi ešte poviem. Ty, hľa, si človek mestský... Mysli si o tom, čo

len chceš, ale vraj vari aj Kirila Samojlova s nimi videli. No prihovoriť sa neopovážili . . .

Obaja sme mlčali, pohrúžení každý do vlastných myšlienok. A myšlienky sme veru nemali rovnaké. Starček, čo mi toto porozprávať, mal zrejme myšlienky jasné a pokojné. Na tvári sa mu zas zjavil dobrácky, žičlivý výraz.

– Narozprávať som ti ja toho všeličoho, pútnik môj. Možno si myslíš: aj takô, čoho nebolo. Ale naše miesto, brat môj, je nie len takô obyčajnô. Veru nie . . . nie obyčajnô . . . Ty, Ia, vidíš: jazero, slatiny, hory . . . Ale skutočnosť je tu celkom inakšia. Tamto tie vrchy (ukázal rukou na kopce), vraj ako by boly kostoly . . . Tamto, Iaša, kde je kostolík – stojí ich kláštor Prečistého Spasiteľa. A pri ňom, hneď na druhom víšku – Zvestovania Panny Márie. Tu za starých časov rástla breza, teda vari priam na kostolnej veži.

– A odkiaľže to viete?

– Ale od žien, čo majú zrádnik, od vedomkýň. Keď dakedy viedli niektorú z nich popri tej breze, hneď začnú vykrikovať: „Oj, briezka, matička! Na kostolnej hlave vyrástla! Zmiluj sa nad nami.“ Veď je to už zrejmý dôkaz. Čože ešte. A tuto, Iaša, priam po močiarí viedla k nim hradská. Tamto, naproti dolinke, pomedzi kopčeky prostriedkom jazera. Tam sa nám vše zachytia siete. Teda to sú kláštomé vráta. A vravia: na stĺpcch sú refaze a na refaziach sú spustené truhlice so zlatom a všakovaké zlaté náčinie . . . No, len si pomysli. My, hriešnici, vidíme len močiare a les a jazero. A keď si uvedomíme skutočnosť: vyjde celkom inšie . . . Jój, ale čože ja to!

Na vode, medzi sitinou, sa už asi pol minúty robily kruhy. Môj spoločník sa strhol a náhlivo, so sústredeným výrazom začal „fahať“ veľkú rybu, čo sa chytila na háčik. – Nie-nie . . . počkaj! Neujdeš, milý môj, – vrazil, prikľukol si a hneď prifaňoval udicu skoro vodorovne, hneď ju popúšťal, hneď ju pofaňoval s boka na bok. Potom sa vzpriamil, trhol prútom a vyhodil veľmi bystrého, veľmi veľkého okúna. Okún sa mihol v povetrí,

prehol sa do oblúka a padol do zelenej trávy. Tu sa zas prevíjal a metal, zrejme sa nechcel rozlúčiť so svojím mámvým životom.

Napokon ho rybár sňal s háčika a položil do brestového vedierca, čo stálo pri ňom. Starček bol vari spokojný.

Nevoľky som sa zasmial. Pozrel na mňa tiež s ľahkým úsmevom a opýtal sa:

– Čože sa ty ...? Vari nie nado mnou, nad sprostákom?

– Nie, deduško. Len mi prišla na um čudná myšlienka ...

– A čože, milý?

– Veď toto jazero ... je iba marivo ...?

– No-no ...

– Ani voda je tu nie, ale je cesta a hlavné vráta ...?

– To je pravda.

– Teda, kdeže sa vzal, ľaľa, okún? Potom vari je aj ten iba marivo?

– Ale choď, choď ... Há? – povedal so zmäteným, prívetivým úsmevom.

A potom doložil: – A my, sprostáci, ich pečieme a jeme.

Zas vytiahol okúna, pozrel na neho, odvážil ho na ruke a povedal:

– Poriadny, pozri. Ešte niekoľko takých – to by bola rybacia polievka!

VI.

Priateľsky sme sa rozlúčili.

Slnce klesalo nižšie a nižšie za vrchy a celé jazero sa zatiahlo chladivou tónou. Zároveň s tónou ryby zrejme začaly brať. Nestihol som odísť niekoľko siah, keď sa starčekovi zas mihla v povelí nová korisť: veľký, ploský pleskáč preletel oblúkom a čľupol do trávy.

Vábilo ma okúpať sa. Odišiel som trošku ďalej, aby som neprekážal dobrému človeku vyfahovať z neskutočného jazera ne-

skutočné ryby, sobliekol som sa neďaleko mostíka s priviazaným člnom a s pôžitkom som sa hodil do vody. Nado mnou je vysoké, pokojné nebo. Neveľký, zlatistý obláčik sa topí v rumených odleskoch. Podo mnou je čarovná hĺbočina, bezdná a tajomná.

– Ej-hej! Pocesný! – počujem s brehu čísi hlas. Mladý chlap, tiež s udicou a kapsou, stál priam pri vode a díval sa na mňa.

– Hej, nože ešte, ešte si poplávaj... Ešte trošičku... No, tak, práve ta. A teraz sa ponor, ponorže sa, ale čím hlbšie. Nože sa...

Aj mňa to zvádza, nabral som si povetria a spustil som sa kolmo do hĺbky. Je chladno, voda je akási hutná. Nevoľky cítim hrôzu a tajomnosť... Chytró ma zas vynieslo na hladinu...

Odfúkol som si a otváram oči a najsamprv vidím zas toho chlapa. Zachytil sa rukami o konár stromu na brehu a – až celý ovisol nad vodou. Oči má plné žiadostivej, dychtivej zvedavosti...

– Nože... ešte raz... Ešte razík...

Robím druhý pokus. Tentoraz – smeľšie a hlbšie. Voda je ešte chladnejšia, nadnáša dohora ako struna, ale predsa sa mi podarilo nahmatať nohou akýsi predmet. Konárik stromu. Stráca sa mi zpod nohy, ale už je tu druhý, tretí. Ako by vrcholce potopeného lesa... Visím medzi nimi v hĺbočine, hutnej a temnej. Ešte úsilie. Hučanie v ušiach. Chytró ma vynáša na hladinu a hlboko dýcham z plných pľúc. Mladý rybár ma zas víta naivným, zvedavým, trochu prestrašeným pohľadom.

– Veru dlho si bol pod vodou... No, braček, – vraví priateľsky, keď vychodím na breh, – nasyp mi ty, hľa, tento člnok zlata, aby som sa ponoril do nášho jazera... Ani za neviem čo by som sa neponoril.

– A mňa si posielal?

– Urobil si si, ako si chcel, – vraví hanblivo.

Slnce už celkom zapadlo a s cesty do Vladimírskeho som si iba s námahou mohol nakresliť do náčrtníka jazierko, vrchy a venček stromov okolo neho. Rovinu chytró zalievala tma, čo pohl-

covala obrysy. Iba pokojná Lunda sa slabo ligotala, hadiac sa na močaristej nížinke, a kúsok jazera sa matne ligotal oceľovou belasosťou večerného neba.

S Bohom, Svietlojar. S Bohom, tajomné jazero zázrakov a temnej viery v mátožnú minulosť.

Chovanica

Zavčas rána, skoro na svitaní, keď biela hmla ešte pokrývala Sväté jazero hustou mäkkou prikrývkou, šli sme popri brehoch jazera cestou ku Keržencu.

Napoludnie sme už boli vo veľkej osade Bydrejevke a ponevierali sme sa na brehu Kerženca, lebo sme si chceli zaopatriť člnok a spustiť sa na ňom dolu riečnym prúdom k Volge.

Ukázalo sa, že to nie je ľahké. Akýsi chlap s bielymi kučerami ma uisťoval, že má zázračný člnok.

– Už ja, pán veľkomožný, viem, čo potrebujete. Môj člnček vás za hodinu odnesie do neba . . . Za deň a noc k Makarijovi . . .

No len čo sme nasadli do člnka a odrazili sa od brehu – člnok zaslzil zo všetkých škár, zachrčal a pomaličky klesol na dno. Na šťastie, katastrofa sa stala neďaleko brehu . . .

– Lacno by som ho bol dal, – povedal chlap s iskrou hasnúcej nádeje. – Člnok je ľahký, – zakončil sucho, keď kopnutím postavil veterána na predošlé miesto na piesočnatý násyp. – Lepšieho člnčeka nikde nenájdete.

Napokon sme jednako len našli, čo sme potrebovali, ale sme sa museli pustiť dolu prúdom rieky, odkiaľ už nebolo vidno ani Bydrejevku, ani hlavnú hradsú, na ktorej cengajú zvonce, ani dlhý most s telegrafnými stĺpmi.

Prešlo hodne času, kým sme sa usalašili na svojom korábe, keď sme sišli so strmého pobrežného úšustu. Náš člnok sa pokojne

pobral dolu prúdom a Kerženec nás hneď zaujal pokojnou, zá-
dumčivou a pochmúrnou krásou.

Rieka je úzka... Temný prúd nesie člnok medzi vysokými
brehmi ako v hľbokej úžlabine. Lúče zapadajúceho slnca zlátia
ostré vrcholce jedlí na ľavom brehu. Na pravom – víby si mo-
čia vo vode bledozelené konáre. Pokojne sa kolembajú biele a
žlté vodné ruže a vzdialený brechot psa alebo osamelé kikirika-
nie kohúta sa nesie odkiaľsi z dedín, neviditeľných s rieky...

Položil som veslá a iba kedy-tedy vediem člnok, keď pláva
k víbam a konáre ma plieskajú do tváre... Viem, že by bolo
treba len sa vyškriabať na breh a ešte by som možno uvidel
Bydrejevku s jej dlhým mostom, po ktorom sa ťahajú rady nalo-
žených vozov a letia poštové trojky zo Semionova do Viatky...

Ale odtiaľto nevidno telegrafné stĺpy, nepočuť poštové zvon-
ce... Vľavo nazerá s úšustu do rieky driemajúci les, vpravo še-
lestí tráva a „maf-macocha“, deväťsíl plieska vo vetre bledozele-
nými listami... Odspodku sú biele, zamatové a mäkké ako dotyk
matkinej ruky. Odvrchu sú zelené a chladné. To je – macocha...

Slnce bolo veľmi nízko a celkom zmizlo s rieky, ale člnok ešte
vždy plával dolu prúdom a nestretával na brehu ani živej duše...
Napokon – ešte zákruta, a člnok vyšiel na širokú zátočinu. Pie-
sočnatý výbežok sa mocne vrezával do riečneho prúdu. Na
výbežku bolo vidno rybársky člnok a pri člnku stálo bosé, asi
osemročné dievčatko a lopčilo sa s veslom, čo mu bolo príťažké,
a s rybárskym náčiním.

Pohol som veslom a náš člnok sa vrezal do plytčiny s druhej
strany...

Dievčatko sa obzrelo. Belasé oči sa mu zaokrúhlily, pery
ovisly a veslo vypadlo z rúk.

– Neboj sa, moja múdručka, – povedal som čo najmäkšie.

– Neurobíme ti nič zlého. Povedz, ako najbližšie sa dostaneme
k vám do dediny...

– Ľ-ľ-ľ, tamto je... dedina...

Naozaj, keď som urobil niekoľko krokov, uvidel som za krikom dedinské chalúčky, ktorým obloky zrkadlily večerné slnce.

– A koho hľadáš? – opýtalo sa dievčatko už smeľšie a zvedavo.

– Ale, chceli by sme sa napiť čaju a možno aj prenocovať... Chýli sa k večeru a máme ešte dlhú plavbu.

– Prenocovať?... Choď k Dárii Ivanovne.

– A kdeže je?

– Ale Dária Ivanovna? Vari ty nepoznáš Dáriu Ivanovnu?

– Ešte nikdy som tu nebol...

– No, keď si nebol, nemôžeš poznať. Počkaj, gazda, muž Dárie Ivanovny, je tu neďaleko. Tatko, héj! Štefan Fedora-á-áč! – zakričala spevavo, obrátená k rieke.

– A-a-a-áú! – ozval sa odkiaľsi zďaleka dutý mužský hlas.

– Podžse sem, Štefan Fedora-á-áč...!

O chvíľu sa zjavila na brehu postava chlapa bez čiapky, s pazdernatými vlasmi, bosého, s hromadou sietí na chrbte. Šiel so sklonenou hlavou, tuckavo, ani ospanlivý, a niekoľko ráz sa cestou potkol. Dievčatko hľadelo na neho rozosmiatymi očami.

– Vidíš, ako ho hádže. Možno si pomyslíš, že je opitý! Nie, nie je opitý, ale celé noci nespáva – ustavične je na rieke, na sedi, sedí – rybárči. Vzal si od sedliakov vodné právo, tuto povýše hlbočín. Mamka, Dária Ivanovna, vraví: „Neber!“, ale neposlúchol: „Vezmem,“ vraví. Päť rubľov im dal. Ale počuj, ryba nejde a nejde k nemu... Nuž sa usiluje...

– A vari ti je to otec? – opýtal som sa, lebo som sa čudoval, že raz volá mužského tatkom, a raz zasa krsným a otcovským menom.

Dievčatko neodpovedalo. Práve vtedy sa priblížil k nám už nemladý rybár, pochmúrneho výzoru. Neshodil siete, zastal, pozrel na mňa očami, nabehnutými z nespátia, a opýtal sa:

– Odkiaľže ste?

– Nižnogorodskí, – odpovedal som. – Chceli by sme prenocovať.

– Môžte. Keď je tak, poďte za mnou.

Pobral sa vopred a ustavične sa potkýnal v chôdzi, ako by už mal padnúť a zaspaf pri chodníčku.

– Zas nechytí ani rybky, – povedalo dievčaťko. – Daj si pozor, ešte spadneš...

Chlap mlčal. Vošli sme do ulice neveľkej dedinky. Obloky jej hľadely na riekú a na záhumní bol už kraj lesa.

„Medvedí kút, Pánu Bohu za chrbtom,“ pomyslel som si nevoľky a obzrel som si nevľúdneho sprievodcu.

No gazdiná, Dária Ivanovna, privítala nás veľmi prívetivo a radostne.

Bola to naoko ešte celkom mladá žena, s láskavými, pokojnými spôsobmi a dobráckymi, krásnymi očami, v ktorých chvíľami, keď pozrela na ospanlivého muža, iskril sa šibalský, ako by dievčenský úsmev. Štefan Fedoryč sa akosi bez vôle usadil na lavičku a kľuckal.

– Mnoho si nachyťal? – opýtala sa gazdiná a vymenila si pohľad s dievčaťkom. Obe sa pritom usmialy. – Ach ty, nešťastný rybár! Lepšie by bolo, keby si ma bol poslúchol.

– Len si vrav! – odpovedal Štefan nevľúdne. – Keď sa pohnú zo zátočín – nestihneš ani vyfahovať.

– Vari zas budeš sedieť celú noc?

– Treba mi ísť, prichyťaf vnadidlo.

Zafatý chlap vstal a ospanlivo sa vymotal z chalupy a gazdiná sa začala krútiť okolo samovaru. Dievčaťko pomáhalo matke.

– Ako sa dcérka ponáša na teba, – povedal som, – iba oči a vlasy má bledšie.

Žena sa akosi čudne usmiala a začervenala.

– A starký ti je muž?

Ešte väčšmi sa začervenala, až po uši, ba ešte si aj zakryla tvár širokým, pestro vyšívaným opleckom.

– Muž... Veď na roky je ešte ani nie starý proti mne. To je z roboty a žiaľu...! A teraz sa ešte moce ani ospanlivá mucha – pomysli si, celý týždeň nespí: do rybačky sa pustil... Len

to mu chýbalo! Ale najväčšmi ho utrápil žiaľ, keď nám synček umrel. V advente bude dvadsať rokov, ako sme Miška pochovali do čiernej zeme.

– Dvadsať rokov? – začudoval som sa a zahľadel som sa na rumienkom zaliatu tvár Dárie Ivanovny.

– Áno. Veď mám už štyridsaťdva rokov... Nikto neverí... A aj to ma ešte žiaľ znivočil. Koľko len slz sme preliali... Pán Boh nám nedal viac detí.

– A toto dievčatko?

– Nuž, ja, vidíš, vravíš: ponáša sa! Ale poslal mi ju Pán Boh, je to chovanica, – povedala Dária Ivanovna a láskavo a akosi vážne hladkala rukou pobelavú kučeravú hlavu dievčaťa, čo sa k nej pritúlilo. – A vždy ma, sprostučká, volá mamkou, a veď jej aj rodná mať žije... Tú ti, počuj, dlho volala „cudzou tetou“. Horko-fažko som ju, hlúpučkú, naučila. Veď by to bol hriech! Nuž, teda teraz má dve mamky. Veď aj mne je dievčatko za dvoch: za dcérku, Bohom danú a za rodného synčeka, Miška...

Vzdychla a výraz hlbokého smútku jej tíško zaľahol na tvár, vymenil hanblivý rumienok. Tenkými prstami chorenej ruky preberala sberky na rukáve dievčatka, pritúleného k nej. Dievčatko bolo ticho, hľadalo jej zdola do tváre, ako by čakalo, že porozpráva ďalej o mŕtvom chlapcovi. Bolo čosi hlboko úchvatného v matkinom mlčaní, posvätenom milovanej tóni.

– A aký bol krásny a aký múdry, – povedala, keď prichystala samovar a prisadla si k stolu. – Nevravím to iba ja – kto ho poznal, každý ho chválil. Vedel sa milo a zdvorilo shovárať, krajšie ako niektorý veľký, z takých čo múdrejších... Naozaj. Vše aj cudzejší ľudia zašli, počúvali a len hlavami krútili. Ak, reku, Boh dožičí tomuto chlapiatku dorásť – budú mať rodičia z neho radosť. A vidíš, Hospodin, Otec náš...

Nízko sklonila hlavu a pritísila si dievčatko na hrud', ako by sa jej na tom mieste bola rozbolela stará rana.

– Vracia, že On, Otec náš, priam takých potrebuje... Keď

v truhličke ležal, ako sme len plakali, plakali... Potom v pustej chalupe – tiež... Ako by nám naveky bolo odišlo svetlo z domu... Môj (muža si volala v tretej osobe), môj sa mi utrúpil od tých čias – ostarel, oslabol na oči... všetko z tých slz. Vo dne, vieš, sa hanbí, premáha sa pred ľuďmi, ale v noci nevydrží a horko sa rozplače... A ja za ním... Tak bolo u nás ustavične – plačeme a žiaľime. Už Ľudia aj tak vraveli: „Nedáte vy synčekovi na tamtom svete pokoja: to neslobodno!“ Ale čože si počneš – nič nemôže upokojiť srdce. Päť rokov minulo, a ľahšie nebolo... Iba raz v noci – trošku som zdriemla – počujem, ktosi prešiel po chalupe... Dýchlo na mňa, ovialo ma čímisi, bola som ani živá, ani mŕtva: „Miško, rodný! Vari si to ty?“... A srdce mi trepoce ani postrelené vtáča – už umriem, už umriem...

„Ja som, mamička,“ vraví. „Prišiel som k tebe – počuj ma, čo ti poviem: nestrasieš sa hrišneho žiaľu, neupokojíš si srdce, nedáš mi ty pokoja-radosti, kým si niekoho nepritúliš na srdce...“

„Miško, holúbok môj, kohože si pritúliš na srdce, keď niet teba, utešeného sokolíka...? Do smrti ma neopustí žiaľ...“ A plačem, ruky nafahujem, ale v chalupe nikoho nevidím. Vtedy ma môj počul.

„Dária, s kýmže sa to shováraš?“ Rozpovedala som mu: „Vidíš, s kým som sa shovárala, Štefan Fedoryč.“

„Pomodli sa Bohu,“ vraví mi... – Vidno, je to akési priam hrišne...

Ráno sme to zase spomínali a rozumom pohýbali. Vidno, treba si vziať cudzie dieťa za svoje – to spomínal Miško a nič inšie. Najsamprv nám bolo protivné čo len pomyslieť na to, to ani keby sme Miškov majetok cudziemu dávali. Potom sme navykli na tú myšlienku. Iba s mojím sme sa nemohli dohovoriť. Môj vraví: „chlapca vziať,“ a ja na to nemôžem ani len pomyslieť. Môj sa, vidíš, tešil, že bude mať pomoc, ale mne sa sprotivili všetci chlapci, len čo som sa rozpomenula na Miška. Kdeže

nájdeš druhého takého, ako bol on! Čakaj iba mrzké slová a neúctu – na to si ich vezmi. Tak bolo s nami ustavične: vždy porovnáваме, škriepime sa a žialime.

Ale, vidíš, Boh nám ju poslal, vyšlo na moje. Vidno, Miško sa za nás privravel a Boh, Otec náš, zľutoval sa nad nami... Tamto, za riekou, v dedine narodilo sa dievčine dieťaťko... Zhrešila, neboža, a už si zato aj vytrpela svoje: u nich v rodine ani predtým nebolo pokoja – Iúta macocha by ju bola aj tak najradšej sniesla so sveta, ale potom už – jaj-jaj, Bože môj! – čo sa natrpela dievčina moja! Vieme, macochy len málokedy bývajú dobré. Ak mám pravdu povedať, nuž, možno, aj ten dievkin hriech treba zazlievať macoche. Lebo, najsamprv: nedozerala na dievku, a potom: niektoré dievča aj len z nešťastia, keď doma nevidí svetla-radosti, ide za hriechom. Veď je tiež živý človek, tiež zatúži po láske. No, a dievčina uverí nejakému tahajovi. A potom aj plač celý život, preklínaj si dievčenský osud nechránený, a on, frajer, iste už klame inú hlupaňu...

Tak bolo aj s ňou. Narodilo sa jej dieťaťko a macocha ju nechcela ani na oči. Aj ty vieš, že je nie slasť žiť s deckom u cudzích, a ešte sa všetci posmieávajú, nikto si ňa nectí a každý vyčíta... Sužuje sa, neboža, sužuje a vraj bolo jej až tak hrozne, že by najradšej vzala dieťaťko na ruky a skočila aj s ním dolu hlavou do krútnavy.

Iba sa jej naďabila istá žena z našej dediny a poradila jej: „Počúvaj,“ vraví jej, „náš Štefan Fedorov aj s Dáriou Ivanovnou veľmi žialia za synom. Skús im dať dieťa. Ak,“ vraví, „Boh určil dievčaťku dobrý osud, už nebude inak, len že si ten osud nájde u nich...“

Tu raz odišiel môj Štefan Fedorov do lesa, sama som nôcku nocovala, sama-samučičká so svojim žiaľom... Ležím na lôžku – spať nespím, ustavične rozmýšľam. Len ti počujem – okolo chalupy ktosi prešiel. Počúvam-počúvam, ako by nebolo nikoho. Ale zrazu ktosi zaklopaľ na oblôčik, raz – druhý raz. Šla som

k obloku – noc bola mesačná, jasná, na tráve vidno každú rosičku, ale pod oblokom nikoho...

Opustila ma smelosť, odišla som od obloka – k stienke som sa pritísila. Zrazu vidím ruku, a na sklo tichučko – klop-klop. Idem k obloku – vidím: ktosi sa pritíska na podstení, schováva sa... Sadla som si na lavičku – Hospodine, čože je to? A srdce mi len tak búcha... No, ľa, práve tak, ako tej noci, keď prišiel Miško. Vstala som, prežehnala som sa a vravím:

„Kto sa to tu schováva? Vyjdite, ak ste dobrí ľudia!“

Najsamprv prišla k obloku starká z našej dediny. „Neboj sa, Dária,“ vraví, „neprišli sme vo zlom.“ Ale tá druhá sa ešte vždy pritíska k stene... A vidím – má v pôlke na prsiach povité dieťaťko... Hospodine, Otče náš! Zatmilo sa mi pred očami, nožičky sa mi podlomily, držím sa rukami o lavičku – lebo by som spadla. Rozpomenula som sa na svojho Miška... Myslím si: ľľa, osud ku mne ide. Keď som sa vydávala – kdeže by: ani zďaleka som sa tak nebála.

Pristúpila naša žena k obloku. „Pusť nás dnu, Ivanovna,“ vraví.

„Načo,“ vravím, „mám vás v noci, o polnoci, púšťaf do chalupy...?“ Ale už aj otváram dvere, ani som svetlo nezažala – iba spln mesiaca svieti do oblokov. Prešly cez prah. A ja stojím pred ňou, pred tou dievčinou, ani živá, ani mŕtva, ako by ma bola prišla trestať-milovať. Aj sa hanbím, aj sa ľakám, aj bojím: čo, ak sa zrazu soberie a odíde odo mňa!? A dieťaťko jej spí v pôlke... nepočuje...

No, a naša žena jej vraví: „Pokloň sa, dievka, po zem...“ Poklonila sa mi až do nôh, položila mi k nohám dieťaťko, kľakla si k nemu a plače. Zodvihla som ju, dieťaťko som vzala na ruky. Páli ma v rukách, neviem – či si ho nechaf, či nenechaf... Ale ona... ona mi ho dáva... drží... a obe plačeme...

Ach, pamätám sa ja veru, dobrí ľudkovia, na tú mesačnú nôcku, veru na ňu nezabudnem až do smrti...

Za zôr obe odišly. Umyla som dieťaťko, oriadila. Svoju košeľu

som hneď prešla, uložila som dieťaťko do košíka... Sedím, čakám m ô j h o, čakám si Štefana Fedoroviča. A zase sa ja, mladičca, hanbím a bojím a trápim. Je to, ako by sa mi bolo bez muža narodilo dieťaťko, naozaj. Vidím: prišiel, ide pod ostrešie, nejdem mu naproti, nevítam ho – sedím na lavičke. Vošiel do chalupy – a dieťaťko sa práve rozplakalo...

„Čože je to tu?“

„Chlapček,“ vravím. „Boh ti ho poslal, Štefan Fedoryč...“

No vidíš! Ani neviem, ani nechápem – prečo som m ô j h o oklamala. Ale kdeže ho oklamať – ani na minútku neoklameš: aj košielka je po žensky nadvoje sošitá. Pristúpil ku košíku, pozrel...

„Akýže je to chlapec!? Dievčaťko si vzala...“

Nič viac nepovedal...

Zase zatíchla, tíško sa usmievala, keď sa rozpomenula na svojho Štefana Fedoroviča, ktorému sa nestalo po vôli a ktorého chcela ešte aj oklamať. Rozpomenul som sa na gazdovu nevlúdnu tvár, ale teraz sa mi pozdala omnoho príjemnejšia.

– Mamka, – ticho sa opýtalo dievčaťko a odtiahlo tváričku od jej hrude.

– Čo, Maruška?

– Prečo nerozprávaš? To som bola ja, to dievčaťko?

– Ty, ty si to bola, sprostučká. Koľký raz sa ma to už opytuje... Netreba jej rozprávať nijaké rozprávky, iba vždy toto... Nemôže sa dosť napočúvať... Ale koľko bolesti, koľko trápenia som ja s tebou prežila! Nech Boh chráni! Chorá bola a zlá a celá chrastavá, a ustavične škriekala, revala, vše od svitú do svitú. Celé srdce sa mi nad ňou rozbolelo. V noci sa lopotíš, lopotíš, až už niet sily. „Umoríš sa mi ty, Dária,“ vravieval vtedy Štefan Fedoryč. „Nedovolím ti ja,“ vraví, „takto sa sužovať. Hneď zajtra ju odnes matke.“ No ja už len čuším, nepriečim sa. A príde deň a druhý: „No, vyčkáme ešte, čo bude, čo Pán Boh dá.“ Ústupčivý mi je – môj Štefan Fedoryč – len hodí rukou...

Zatíchla a tíško sa usmievala.

– Neskoršie mi vravel istý starček – múdry starček: „To ty,“ vraví, „tak musíš chápať, že Hospodin v chorobách dieťaťa prejavil milosť k tebe. Akože by ti cudzie dievčatko mohlo nahradiť rodného syna, ktorého si pod srdcom nosila, keby ňa preň znovu neprebolelo celé srdiečko...“

A vari je to pravda: pod srdcom som ju nenasila, prsami nekímila, ale zato som sa slzami morila a srdce ma znovu prebolelo. Preto ani niektorá matka si tak neľúbi dieťa, ako si ja ľúbim ju, svoju chovanicu. Tu raz choroba po deťoch chodila a aj ona mi dostala tú chorobu. Čo som sa naplakala... „Hospodine, Otče náš!“ myslím si, „kde sa vo mne len berie toľko slz za ňu, odkiaľ sa ich len toľko leje...“

Zatíchla... Dievčatko sa túlilo k nej s úsmevom dcérky-maznáčika. Za oblokom čvrikalo akési večerné vtáča a marilo sa, že sa poslednému slnečnému lúču nechce odísť z chalúčky, kde zláti pobelavú kučeravú hlavičku dieťaťa a zalieva jasným purpúrom sčervenenu tvár dávnej krásavice, ktorá si láskou a bolesťou srdca vybojovala nové materstvo...

— — — — —
Z pitvora sa ozvaly pomalé kroky Štefana Fedoroviča. Vošiel do izbice a zastal na prahu.

– Pozri, veď ti samovar vykypel. Ech, vy – gazdiné... Dávaj radšej na stôl...

Dária vyskočila a ešte vždy rozčúlená vlastným rozprávaním pribrala sa prestierať na stôl...

Na sedi

Keď sme dovečerali, už sa sotmelo. Štefan sa začal sberať na riekku.

– Nevzal by si aj mňa so sebou? – navrhol som mu.

Štefan sa ani dobre neobrátil a povedal:

– Bolo by ti nudno sedieť nad vodou... A aj je vlhko... Hoci noci bývajú teplé...

– Choď len, milý, to nič, – povedala Dária. – A ak ti bude chladno, len povedz: dovezie ňu na breh... Vidno, treba ti vidieť aj naše sede... Veď ja aj tak, ani doteraz neviem, čo to tam porábajú... Pozriem s brehu: sedí vprostriedku rieky a hlava mu klucká... A ryby si chodia po dne...

Štefan neodpovedal na novú zádrapku a vyšli sme.

O niekoľko minút nás člňček doviezol do prostriedka rieky k sedi.

Rieka je prehradená od brehu do brehu. Na prostriedku nechali iba jeden priechod pre ryby a nad ním postavili sedu: na štyroch vysokých žrdiach mostík a na ňom lavička.

Vyškrabali sme sa na toto sedisko a Štefan potichučky, aby nevyplašil obyvateľov čiernej hlbociny, zahradil vráta širokým pažerákom siete v tvare širokého, dlhého vreca. Kraje tejto siete sú navlečené na štyri žrdky: dve kolmé sa zapichnú po bokoch vrát, z dvoch vodorovných sa jedna spúšťa na dno, druhá zostane na hladine.

– Teraz ticho ... Nehýb sa, – šepce mi Štefan.

Sberá rukáv siete, vyčkáva príhodnú chvíľu a rozháňa sa rukou. Sieť so sipľavým zvukom padá do temnej rieky. Zpočiatku vidno, ako sa belie očkami a pláva s prúdom. Potom ako by ju čiasi neviditeľná ruka schytila a vtiahla do hĺbky ...

Potom Štefan vzal do ľavej ruky množstvo strežných nití, idúcich s dolnej žrde, čo ležala na dne rieky. Tieto nite sa fahajú so dna, zatarasujú celé priestranstvo vrát a pripomínajú opraty, ktoré držia na uzde čiernu hĺbočinu. Keď ich Štefan po chvíli dal držať mne, starostlivo mi ich rozložil na konci ruky tak, že som cítil každú strehnu osobitne, nízky sa mi rozihraly v ruke ani struny ... Hneď nastalo akési spojenie s hĺbočinou. Strehny sa triasly, chvely, trhaly, ako by ktosi neviditeľný v hĺbke hral na nich ako na strunách ... Nervy sa nevoľky napínaly. Chcelo sa sedieť nehybne a rozprávať čo najtichšie.

– Trhá, – povedal som ... – Mnoho ... Ako by šiel kúdeľ ...

– Nie, – pokojne odpovedal Štefan, – to iba voda tečie a môžebyť plotica sa hrá ... Drobizg. Veľká ryba sa ti nebude šalieť. Ale keď pocítiš, že potiahne bokom ľahučko, ako sláčikom po strune, vtedy prešiel pleskáč alebo šfuka. Vtedy vytiahneme spodnú žrdku navrch – a ryba je tam ... Pleskáč je hlúpy, keď už ide, teda ide. Ale hľa, šfuka alebo ešte skôr boleň – s tými si už treba múdro počínať: začne sa hádzať, metať, ba aj sieť potrhá ... Aká ohromná sa vyhodila, Bože, odpusť ... Požeň ju sem!

Za nami čosi ťažko, ba až akosi so vzdychom čľuplo do vody a kruhy, neviditeľné vo tme, rozkolísaly žrdky s mostíkom. Štefan sa obzrel a pokrútil hlavou.

– Snímže si čiapku, Vladimír: vidíš, ešte aj na vode sa belie, ryba sa naľaká ... Pozri, či to nevyšiel boleň zo zátočiny ...

Snímam čiapku, ktorá sa naozaj zrkadlí slabou škvrnou na tajomnom bydlisku hlúpučkých pleskáčov a prefíkaných boleňov. A Štefan sedí niekoľko minút temný, neviditeľný a čujne podriemkáva s tými čudnými opratami v ruke.

– Či nedá Pán Boh dažďika? – vraví zrazu radostne a dvíha tvár v ústrety prebudenému čerstvému vetru.

Dve lesné steny s oboch strán rieky naozaj začaly čosi šepkať, osiky lalocú chytro a nepokojne, kým jedle iba kolembajú ostrými vrcholcami, ale ich šumenie ešte nepočuť. Štefan nadstavil ucho, čihá a v očakávaní hľadá na temné nebo, kde sa hviezdy nejasne mihajú vo vlhkom povetrí.

Lahký, jasný, ba až akýsi prijasný obláčik zastal na obzore, priam nad riekou. Celá rota práve takých obláčikov sa shŕňa za hrebeňom a vykukuje zpoza lesa...

Tento vietor, čo sa rozhovoril s driemajúcimi osikami, budí nádej, že napokon ktosi v ďalekej výšave vyslyší modlitby z dedinských kostolov na celom priestranstve tejto krajiny, umierajúcej smädcom, a jasný roj oblakov, čo sa sbiehajú za vrcholcami jedlí, je vari iba predným vojom, poslúchajúcim tajomné rozkazy.

A noc ožíva, celá presiaknutá túžbou a žiadosťou z tohto náruživého ľudského očakávania...

No rieka mlčí... Boleň zo zátočiny neprejavuje nijakých určitých úmyslov.

– Počuj, Štefan, – opytujem sa, aby som zahnal driemotu, – ty tu sedávaš celé noci nad vodou, neďaleko zátočiny. Či si nevidel niečo také – onaké?

– Vodných a lesných duchov? Nie... Boh sa zmiloval, nikdy som nevidel. – Štefan ľahko zíva. – V dávnych časoch sa ich tu potulovalo mnoho všelijakých... Ale teraz, vidíš, obydlí je viac a aj kostolov nastavali – odišli o ni ďalej do lesov, tak si myslíme...

Ticho sa smeje.

– Ale asi pred dvoma týždňami som sa predsa len naľakal... naozaj, poriadny strach ma pochytil... sedel som priam takto na strehoch. V dedine ešte nezakikirikaly prvé kohúty. Iba počujem – v lese na tamtej strane akýsi hukot a konáre pukajú.

Ale hukot, poviem ti, je poriadny, len tak ti drúzga... Čože sa to robí, myslím si...? Potom stíchlo. A zrazu vidím: chodí čosi čierne, velikánske po brehu, nad hľočinou. Vidím – chodí, ale čo je to vlastne – nemôžem rozoznať, lebo pod lesom je tma. Zrazu to čľuplo do vody, priam do najhlbšej. Pozrel som na vodu, tamto na jasné miesto a – stápol som: pláva si tam po rieke rohatý, ba aj rohy má voľajaké strašné. Pán Boh s nami a zlé preč! Prežehnal som sa, pretrel som si oči. Čo myslíš, čo to bolo...? Los! A to ešte nie jeden, ale dva. Druhý zostal na brehu, obrátil sa ku mne, natiahol papuľu a čosi zareval druhovi. Nuž, vravím ti, Vladimír – celkom sa to ponášalo na reč, ibaže slová nebolo rozumieť. No, myslím si, čo to bude... Chápal som to tak, že sa o mne shovárali. Ten z vody vyplával na breh, na piesok, priblížil sa priam k sedi a hľadá s brehu na mňa. Zrejme je to samec: ten je smelší, ale samica sa bojí. Vravel jej on, vravel: reku, neboj sa ty tamtoho chlapa. Vidiš, sedí si na strehoch. Potom buchol kopytom – a zas nazad k družke. A tá hlupaňa sa ešte vždy bojí. Vieme, ženská. Dostala strach. Pláva si los po rieke a ja si myslím: už-už podíde pod sedu a búši sa do nej rohmi. Źrde sú nie veľmi mocné – čľupnem ja do vody a tam ma udupká... Nie. Poshovárali sa, poradili sa druh s družkou... a už aj sa rozbehli do lesa...! Ocho-cho... A zas ti zadupotali v lese... a bežali preč...

Kým mi ospanlivým hlasom rozprával ďalej o svojich nočných hosfoch, driemota, čo sa mi kolembá na letiacich krídlach nad hlavou, spúšťa sa nižšie.. Na sedi nad riekou vladári spánok. Štefan zatíchol a načúva iba rukami... Ku mne doletuje tajomný šepot lesa... Nezvyčajnú vážnosť mu dodáva to, že iba on rozpráva vprostred úplného mlčania... Jeho šuchot navieva akési pochmúrno-čudné vidiny. Ako by ktosi tíško plával v hľočíne a prikrádal sa k nám... So sipením dvíhajú sa z vody obludné laby... Mostík sa kníše. Voda vrie a dvíha sa. Dosky podo mnou sa kolembajú, prevrhajú, čosi mi klopká do hlavy, srdce búcha v prsiach – a letím do tmavej, bezdnej hĺbky...

– Drž, drž...! Vidíš ho, podliaka, vidíš ho, podliaka, čo vystrája... Ach, Hospodine! Podrž žrd, Vladimír... Žrd podrž!

Otváram oči. Voda podo mnou naozaj vrie, mostík sa naozaj kolembá... Štefan mi náhlivo podáva žrdku a chytró sa spúšťa do člňka. Sieť sipí, prevíja sa vo vode a ktosi mi s úsilím vytráha žrdku z rúk.

– Čo vystrája...! Čo len vystrája, Hospodine, Bože! – vraví Štefan skoro so strachom. – Zapance sieť za hrčovitý konár, celú ju potrhá. Nie-e, počkaj, nie-e, nešalej sa...!

Podo mnou sa začína náhlivá trma-vrma. Štefan je už v člňku a jeho úzky člňček s končitým nosom prevíja sa nad vodou ako chvost vodnej obludy. Štefan rozpráva flmeným hlasom, komusi sa vyhráza, kohosi chytá, pchá sa skoro po plecía do vody.

– Tu-u-u, – vyslovuje napokon celkom zmieravým hlasom. – Ťahaj sieť pomaličky k sebe, Vladimír. Tak... čím pomalšie. No, ale je to zápasník, veru zápasník. Opravdivý Alexander Markidon, priam Alexander Markidon!

Z vody sa vynára ten Markidon, ohromený boleň s vypučenými očami a vo tme sa mu ligoce prehýbajúce sa telisko. Šťastný Štefan sa aj ďalej shovára s ním, ale už najpriateľskejším tónom.

– Ju-u-náčisko! Priam tridsať funtov rátať... Len-len, braček, že si ma ty do vody nestiahol... No nie – ty si zápasník, ale aj Štefan je junák. Nože, nože, vlez do mieška...

Zápasník hlúpo kuká na svet boží nehybnými očami, ešte raz sa rozháňa chvostom a mizne vo vreci.

Myslím, že som nedriemal dlho: biely obláčik, čo hľadel s obzoru, ešte vždy sa díva na nás, zachytený o čiernu zúbkovanú čiaru pobrežného lesa, kým za ním sa plazia ostatné obláčky, ktoré sa hromadia a poháňajú predné.

– Či bude dáždik, či dá Pán Boh? – vraví Štefan, prežehnáva sa a zase sa usadzuje na sedi... Tieto slová mi zostávajú v pamäti ako posledný dojem prvej noci, ktorú som strávil na Kerženci. Ukladám sa, ako môžem, na nepohodlnom mostíku... Podo mnou člapoce hľbočina, tajomná, čierna a bezdná... A

keď sa zobúdzam zo slabej driemoty, vidím nad sebou postavu Štefanovu. Je ohromná, dvíha sa nad lesmi a hlavou dočahuje až po fosforeskujúce oblaky, ktoré sa kopia vždy hustejšie a hustejšie... Štefan má v rukách opraty, na ktorých drží riekú...

Potom sa všetko mieša a už nič nevidím, ani nepočujem...

— — — — —
— Nože sa zobuď, Vladimír... Pozriže, slnce sa už dvíha...
Nože sa... A mne Boh šťastie poslal...

Prebúdzam sa... Je trošku pochmúrne ráno... Les stojí celý čierny a fažký... Štefan si v člňčeku stáva na prsty, natáhuje sa ku mne a drme ma za nohu... Na brehu Dária Ivanovna s dievčatkom rozväzujú sieť a na plytčine vo veľkom vreci sa čosi hádže bystro a bujne.

— Vstávaj, vstávaj, Vladimír, — veselo vraví Dária Ivanovna.

— Veď si spal na sedi a doniesol si nám šťastie, vidíš, čo nám Boh poslal...

Štefan ide k domu ustatou chôdzou a nesie na pleci ryby... Je veľkodušný, nevystatuje sa, že zvíľazil... Maruška beží za ním a pridržiaava koniec vreca.

No dážd v noci predsa len nepršal...

Nočná búrka – Lesní ľudia

... A už zase sa plavíme dlho, ale Lykova ešte vždy nevidno. Nad riekou už mrká. Najprv temnejú zrkadlenia lesov a pod brehmi už ľažko rozoznať zradné, vodou zaliate korene, ak ich len neprezradí strieborný pásik prúdu. Potom sa odievajú hustou temravou už aj lesy, brehy a mihotavý tok rieky... Na nebi s jednej strany hasnú rumienky západu, s druhej, zpoza hrebeňov lesa, fahá sa chmára. Zpod nej zaduľ vietor a spolu s tónami prebehly lesom desivé zvuky, ktoré hneď zamieraly v diaľke, hneď preskakovali s brehu na breh a sprevádzaly nám člnok.

Potom utíchol aj vietor. Lesy nepohnú ani listom a iba náhlivé údery našich vesiel sa odrážajú ozvenou od brehov. Člnok ľažko reže vodu, voda vrie pod ostrým spodkom a marí sa, ako by sa ešte aj naša krivoboká loďka náhlivo trhala vopred zpopod každého záberu vesiel...

Prvý blesk ešte neisto vzbĺkol ďaleko za hrebeňom lesov a dvíha sa vyššie po stupňoch oblakov... Za ním druhý, tretí... Potopené korene, čo trčia z čiernej riečnej hĺbky, vidieť jasne, všetky do jedného...

Na mih sa ukazujú lesy, bledé zo strachu – a zas všetko hasne... Plavíme sa naverímboha, lebo tma je po blýskavici akási ešte hustejšia. Potom vzbĺkujú kdesi za lesmi už skutočné

blesky, prerážajú si v nich plamenné prúsvity a nato sa jedle s končistými vrcholcami stískajú do tajomnej a ešte temnejšej gundže ...

Veslujeme z celej sily – možno už za najbližším výbežkom sa zaligocú svetlá Nikoľského-Lykova. Ale člnok sa ustavične plazí zo zákruty do zákruty, naverímboha prechádza popri koreňoch, útesoch, výbežkoch, a pred nami sú iba temné steny lesov a rieka, ožiarená belasými zábleskami. Chmára sa rozfahuje vždy naširšie ... Nebadať jej pohyb, ale mne sa marí, že počuť akýsi podivne tichý šuchot. Jasný kúsok neba miznú kúsok za kúskom. Mihá sa ešte jedna jasná hviezda na juhozápade, v tých končinách, kde možno v tejto chvíli sa ktosi rozpomína na nás a netuší, ako zimnične náhlivo letí náš osamelý člnok vo svite belasých bleskov ... Na rieke je tma ako v hrobe. Oko dychtivo hľadá svetielko, ale každá zákruta nám klame nádeje ... Laby zatopených stromov nás chvíľami udierajú do tváre. So dna duto búcha do člnka hneď nebezpečné „pnisko“, čo zadrží plte ešte aj pri povodni, hneď priečny „výbežok“, hneď piesčitá plytčina.

Zrazu člnok narazil na čosi. Blesk osvecuje brvno, druhé, celé plte, rozmetané bez poriadku a zatarasujúce koryto. Uhýnam, ale člnok ustavične vráza nosom do brvien ako mucha, čo sa dostala na sklo, pri svetle blesku vediem ho do prietok. Chvíľka – a náš člnok si sadá na piesčitú plytčinu s tichým, sipľavým vzdychom.

Zrejme niet priechodu a búrka sa blíži. Od chrbta sa valí už ani nie hmára, ale akási beztvárna hmlistá tma, čo srší ohňami ...

V ďalekých lesoch duto hučí, nesie sa akési nezreteľné mrmľanie ...

Vyberám sa hľadať priechod, vychodím na akési ostrovy, predieram sa krovím, driapem sa na brvná plte v nádeji, že nájdem voľnú cestu nášmu člnčeku. Pozorne skáčem s brvna na brvno, dostávam sa doprostriedku plte a zrazu celkom neočakávane sa

ponáram do vody: ničím nesviazané brvná sa mi rozišly pod nohami a okolo mňa vznikol búrlivý pohyb... brvná sa kníšu, stískajú, drgajú, krútia, kľžu sa mi zpod rúk, nedajú sa mi vy-driapať... Premočený odev je ťažký a pod nohou necítim dna... Naokolo je mlčiaci les, hore tma a hrozba... Z akéhosi skrytého kútika duše plazia sa mátožné predstavy. Marí sa mi, že toto všetko – aj rieka, aj brvná, aj chmáry, aj čierne jedle – číhajú a nezičливо strežú na mňa...

Na šťastie je voda teplá. Asi o minútu som sa predsa len dostal na brvná, opatrne som sa predriapal k brehu a šiel k člňku... Prvý, neďaleký hrom s rachotom trhá hmlistú chmáru... Za ním počuť ďaleký hukot, ako by len zrazu zakričal tisícmi hlasmi a po jeho vrcholcoch valilo sa k nám čosi obrovského...

To bežal lesom príval.

Ponáhľame sa vyťahnuť člňok na svaňovitý breh, obraciame ho hore dnom proti vetru, potom ho podopierame doskami z la-vičiek. Hľadám zápalky – a prvé kvapky dažďa ťažko čľupotajú na piesok, keď pod príkrovom člňka rozkladáme oheň.

Zatiaľ príval ide ešte bokom a oheň má kedy dobre sa rozho-rief. Vytískam ohník zpod člňka, rúbem a hádzem naň polámané veslo a prikladám mnoho raždia. Oheň sipí, puká, prevíja sa navonok, rozhorieva sa a keď napokon lejak zachytil so vše-ťkých strán les a rieku, čľapotajúcu tisícmi kvapkami, aj našu plyčtinu, aj krovie, aj ďaleké zákruty Kerženca, aj všetko naokolo – vatra už horí mohutným plameňom... Je také čudné a také príjemné dívať sa, ako oheň sipí ani had od padajúcich kvapiiek, hneď sa čupí nízko k zemi, hneď sa zas vrhá ohnivými jazykmi v ústrety dažďu, bleskom a tme.

Už sa nám nič nemôže stať, najhoršie je už za nami. Náš verný člňok nás chráni pred kosým lejakom a zdá sa mi najpríjem-nejším útulkom na svete. Shodil som so seba mokrý odev a teraz pod člňkom sa zo mňa parí... A naokolo je hukot a rachot a rev rozbúreného lesa – a trhajúce sa oblaky sypú blesky ďaleko nad lesmi a poľami, nad slatinami a nepriechodnými húšťavami,

nad prietokmi, úžľabinami a lazmi, nad biednymi lesnými dedinkami, nad osamelými refazami horární, nad mŕtvym Šarpanom a Ulanderom, nad umierajúcim Jelencom, Komárovom a Černuchou, čo pokojne počúvajú rev božej búrky, nad chalúpkami Pokrovského, kde Štefan možno mokne na sedi a modlitbou ďakuje za dlho čakané požehnanie vyschnutým poliam...

Keď si teraz zapisujem tieto riadky do cestovného denníka – stredisko búrky sa nám už prehnalo ponad hlavy a oblaky sa pokojne kopia a letia ďalej... Rachot utichuje za lesmi... ba aj osamelá hviezdička sa mi už zas trblieta s výšiny, ako by hľadala v húšľave náš stratený člnok...

Ráno slnce svietilo tak jasno a veselo, ako by sa aj ono bolo vyumývalo vo včerajšej búrke. Na lístí sa chvelý kvapky, podchvíľou kvapkaly dolu a ligotaly sa v povetrí ako nový dážď. Vtáčie hlasy cvendžaly naokolo ani sklíčka, lístie si šepotalo v bezvetrí, riečny prúd zmoĥutnel, piesčiny rezaly oči jasnou bielotou – všade sa trepotal, veselil, spieval obnovený život, preplnený sviežimi silami, a my sme nepoznávali miesta, ktoré sa nám včera zdaly takými vyhrážavými, nepriateľskými a pochmúrными.

Čiastky môjho odevu, rozvešané na kolíkoch, aby uschly, dlhá, krokmi rozrytá stopa nášho člnka na piesku a kríky, podlávené a polámané včera, keď som sa driapal z vody – všetky tieto príznaky nočnej tragédie vyvolávaly v nás už iba veselé rozpomienky.

O siedmej sme boli v Lykove-Nikoľskom, neveľkej dedine na ľavom brehu rieky. Dedinka stojí na hranici obývanej čiastky Kerženca. Ďalej, až priam po Volgu, uvidíme už len koliby uhliarov a refaze horárničiek. Možno tento kontrast so susednou pustatinou dodáva skromnej dedinke osobitný význam v očiach tunajších obyvateľov a podľa mena dedinky sa celý obvod volá Lykovčinou.

Keď sme si oddýchli a napili sa čaju, priam napoludnie sme zas nasadli do člnka, ktorý nás niesol po dlhom rovnom koryte.

Domčeky Lykova sa nám stratily s očí. Teraz iba osamelú horárničku na riečke Strašnej, a prievoz pri Krasnojare – Červenej Skale, už priam pri Volge, uvidíme na celej dlhej plavbe do ústia, ktorá má trvať tri dni a dve noci.

Zas pustatina, ani človečika, iba zvuky lesa s oboch strán rieky ...

Pred večerom, ale ešte dosť dlho pred západom slnca, mihoľ sa za nami ako maličká bodôčka člňček v ďalekej zátočine rieky. Hneď sa nám strácal za výbežkami, hneď mizol v zátočinách, pod brehmi, hneď sa zas kolembal na jasnom prúde, ale ukazoval sa vždy bližšie a bližšie a napokon nečakane vyletel pred nami z riečneho ramena. V úzkom a napodiv ľahkom člňčeku sedí chlap v slamenej čiapke, zpod ktorej hľadí trošku komická tvár s dobrácky roztečenými črtami, sivými očami a rozčuchranou nevelkou briadkou. Člňček ani netrpezlivý kôň sa mu trhá vopred po každom údere jediného širokého vesla, ale chlap vždy, keď sa rozoženie veslom, trošku zdržiava jeho beh a drží sa v úrovni nášho ťažkého člňka. Z určitej vzdialenosti sa zdá, ani keby veslár sedel priam vo vode s natiahnutými nohami a neforemné krpce ako by mu trčaly dohora nad hladinou.

Keď nás chlap dohonil, poriadne si poobzeral aj náš farbavý člňok, aj celý jeho náklad. Ničím nevyjadril údiv, ani nejaké zvláštne prekvapenie, len potom povedal:

– Pokojnú cestu ...

– Aj vám, – odpovedal som. – Povedzte, ďaleko je ešte do horárne?

Neznámemu sa mihlo v tvári najväčšie poľutovanie.

– Do horárne? – opakoval ... – Ach, mi-ili ... Ďaleko je ešte veru do horárne ... Ďa-á-leko ... A mysleli ste si, že blízko? – opýtal sa zvedavo.

– V Lykove nám povedali, že dôjdeme ešte za svetla.

Vyčítavo pokrútil hlavou ...

– Nie-e ... Zajtra, ak Boh dá ... Zajtra, aj to iba podvečer ...

Veď máte aj loďku... Nuž, čože loďka... Loďka obstojí... Ale nedôjdete včasnšie: podvečer budete v horárni...

Pozrel na nebo.

– Vidíš, slnce je nevysoko a k Višni-riekke je ešte dosť ďaleko. A večery sú tmavé, v rieke sú korene... Ach, milí moji...

– A vy idete do horárne?

– Ja – do Višne. Člnky vyrábame. Priateľ šiel pešo, lesom, ale ja, vidíš, náčinie veziem. Do Višne, milí... No, daj vám Boh šťastnú cestu...! Pri Višni vás počkám... Višňu neminiete... Tam vás počkám...

– A do ústia, čo myslíte, – opýtal som sa, – je to ešte ďaleko?

– Do ústia?

A zas ma objal pohľadom láskajúcej ľútosti.

– Do ústia nedôjdete ani zajtra, ani napozajtre... Za štyri dni, ak Pán Boh dá, dôjdete do ústia... Ďa-a-leko je, milí moji, do ústia...

Rozháňa člnok a onedlho jeho slamenák, jeho krpce, jeho strapatá hlava a celá dobrácka postava mizne, mihá a zmenšuje sa pred nami, a my si smutne vymieňame pohľady: štyri dni – neveselé výhľady.

Slnce je už naozaj nízko, nocľah v horárni sa rozišiel ako hmla...

Spustil sa večer, teplý, tichý, voňavý. Mesiac ovisol v mäkkých hmlách nad vrcholcami jedlí ako jemný, zlatý kosáčik. Vo výšave sa láskavo jagaly hviezdy, ale svetla bolo málo a plavil sa po tmavom koryte bolo vždy fažšie a fažšie. Už sme začali rozmýšľať, že zastaneme na nocľah prv, ako sme si určili, keď sa zrazu ktorémusi z nás zamarilo, že pred nami počuť čísi hlas. Nadvihol som veslá a keď čľapot zatíchol, jasne sme počuli volanie.

– Horáreň, – povedal ktorýsi z chlapcov.

– Nie, to nás volá predošlý chlap, – uhádol druhý a z hlasu mu bolo počuť radostnú nôtu.

Pred nami na ktorejsej zákrute padol priekom cez rieku červený odlesk. Medzi kríkmi sa zabelel dymček, zamihal sa ohník trepotavými odtienkami. Osamelá, temná postava sa fantasticky črtala na jasnom pozadí.

– Se-em... Sem vesluj... A-u-ú... – kričal chlap a kýval nám rukami.

– Akože nás počul? – čudoval sa ktorýsi z chlapcov. – Veď člnok ani nevidno...

– No, ja, chvála ti, Hospodine, – vravel medzitým chlap a chytil nos nášho čluka. – A mne už veru bolo aj smutno sedieť na brehu: kdeže sú, reku, moji priatelia...? Čože vás tak dlho nebolo...? Ach, milí moji, čože ste sa tak dlho plavili? Či ste sa nezachytili kdesi na koreň...? Veď sú tu aj ohromné hĺbčiny... „Člnok máte fažký," myslím si, „ľudia sú nie tunajší, nenavyknutí, a ja, starý trkvas som vás opustil..." No, chvála ti, Hospodine!

– Ach, moji milí, – vraví zas o chvíľu, keď prihodil na oheň raždia a vydýchol si s takým uľahčením, ako by sme mu boli naozaj najbližší ľudia, vystavení veľkému nebezpečenstvu. – A ja som tu už dávno pristál, vyliezol som na breh, čakal som, čakal, odhryzol som si kúsok... ale nie – kúsok mi nejde do hrdla, len čo tí moji priatelia nejdú, čo len nejdú... Myslím si: Či už neprešli popri mne, a ja, starý sprosták, ani som sa nedomyslel opýtať sa vás, kto ste. Veď je to hriech! Há? Naozaj...!

– A čo si myslíš, dedo, kto sme?

– Ale Pán Boh tam vie, akí ste vy ľudia. Nevídali sme u nás takých ľudkov... Ľa, na jar, keď je velikánska voda, mnoho národa sa plaví po rieke... Rieka je ani ulica, vtedy, na jar. Ale to je zas všetko národ známy, ruský...

Prižmúril oči, zahľadel sa na ohorené tváre mojich chlapcov a vraví:

– Tak som si myslel v sebe, či ste nie Gréci... Vari nie?

– Nie.

– No, odpusťte, milí. Lebo veď Grék, ten sa všade dostane. Vracia – najprefikanejší zo všetkých ľudí je grécky človek. Nuž si vám myslím: Či nejdú s nejakým tovarom... Alebo možno so sviatosťou s Atosu... Nie? Teda tak... po robote, po robote... Vlni tiež prišiel taký, – kamene, – počuj len, – bral, teda ten bol priam z Piterburcha... Ale, milý môj, mal by si člnok na breh vytiahnuť, alebo aspoň do zátočiny, lebo ho môže odšibnúť vietor...

Spúšťam člnok na vodu a dlho ho vediem pozdĺž piesočnatého výbežku, lebo hľadám priechod do zátočiny. Keď sa napokon vraciam na miesto oddychu, pri vatre sa nadpriadla živá beseda. Chlap čosi rozpráva, šuhajci prekvapene načúvajú. Hľadím zo svojho kútika, zakrytého konármi, a vidím ako by tri deti, čo si chytré našly akési spoločné záujmy.

– A či je do klepca fažšie? – opytuje sa ktorýsi z poslucháčov. Chlap sa rozháňa rukami.

– I-í... Čože ty to, braček... V klepci sa ti ani priblížiť nedá, priam sa oborí na teba...! A oblapí fa, potvora, a hodí pod seba a hneď aj driape... A má takú obyčaj, že začne driapať určite od tyla... A-ako len môže! Hoci, povedzme, klepec na medvede sa robí mocný... Ale veď niektorý, skúsený, odvedie aj klepec.

– Viete, kto je to? – opytuje sa ma starší synovec, keď sa blížim k vatre. – Je to Aksion.

– Osemnásť medvedov zabil, – dodáva druhý.

– Ty si Aksion Jefimov?

– Veru tak, – vraví chlap a opytuje sa trochu zadivený:

– Vari ste o mne dačo počuli?

Počuli sme o Aksionovi aj v Lykove, aj od horára v Chachaloch... ale jeho meno spomínali s odtienkom úcty, čo by sa sotva dalo vysvetliť iba tým, že zabil osemnásť medvedov...

– No, tak je, – potvrdil nám proste. – Všetkých dokopy dvadsať. Nuž ma aj volajú Aksion-Medvediar.

V zovňajšku kerženskej chýrečnosti niet nič vynikajúceho.

Postava je skôr neúhľadná... Dobrácka tvár s riedkou bielou, kučeravou briadkou, sivé láskavé oči... Ale vo všetkých pohyboch je vliata akási irečitá istota a spokojnosť. Zrejme tu, v lese, vprostred týchto nespočetných krútňav, zátočín, výbežkov, hlbocín, pieskov a lesov – je Aksion doma, szil sa s týmto všetkým, jeho vlastný tep bije do taktu so všetkými týmito čľapotmi, rachotmi, hlbokými vzdychmi noci, ktoré nás nevdojak ľakajú... Ako sa predtým marilo, že ho člnok sám nesie nad krútňavami, tak teraz sa oheň rozhorieva, už keď on priblíži ruku k plameňu, a vyšľahuje jazykmi práve ta, kde on chce.

– Zovrel, – vraví a dvíha na konárik čajník, ktorý dychčí, sipí a fíka ako živý. – Zavar!

Chystám čaj a pozývam Aksiona. Ale on pokojne a rozhodne odmieta.

– Len si vypite, – vraví žičlivo. – Ste na cestách, možno vám ani zásoba nestačí. Veď si chcel za deň doplávať na miesto, ale nedoplávaš, milý, ach, nedoplávaš ani za dva dni... Bedli, aby ste sa ešte nenahladovali.

Narezal krátkych rakytových konárikov, rozhodil ich na piesok, ľahol si na túto posteľ pod svojim prevráteným ľahučkým člňekom a zatíchol...

Onedlho pospali aj chlapci. Plameň vaty, čo chytro hlce drobné raždie, teraz sa lenivo prevíja pomedzi hrubé hrče, navalené hrča na hrču... Tmavé nebo hľadí shora a vari dýcha vlastnými svetlami. S časom na čas zvalí sa s úšustu podmytý piesok s pomalým suchotom, čo pripomína vzdych... Kdesi za hranicami osvetleného priestoru mrmle si pobrežný les a chvíľami nepokojne šuchoce spiacimi konármi...

Nemôžem spať všetky tieto noci, ktoré trávime na brehu Kerženca, čo aj sa mi dni míňajú v ťažkej robote, a večierkami, pri svetle vatier si vpisujem do knižky denné dojmy. Nemôžem spať preto, že je tých dojmov primnoho, lebo sa ešte aj v nočnom tichu pri vatre kopia, obkolesujú ma, vznášajú sa v nejasných

obrazoch na pomedzí tmy a svetla, vábia obraznosť a budia akési otázky... Všetko je tu také tajomné a v tejto tajomnosti – všetko také plné a ucelené. Hľa, aj teraz sa mi marí, že nepokojné vzdychy lesa mi čosi rozprávajú o všetkých týchto lesných ľudoch, kým zas lesní ľudia rozprávajú o lesoch. A to, čo sa vo dne prekížlo, preplávalo popri vedomí bez súvislosti, bez významu, ako tieto vždy rovnaké brehy popri člnku – teraz pri svetle ohňa na piesčitej plytčine zjavuje sa v pamäti, prosí si miesto a nadobúda aj význam, aj súvislosť.

Akosi som sa rozpomenul na horára, s ktorým som sa soznámil v Chachaloch. Horár je Poliak, volá sa Kazimír Kazimírovič, v Chachaloch žije dávno. Urobil si utešené, útulné hniezdočko v štátnej horárničke... Horárnička stojí na konci osady na strmine. Odtiaľ vidno rieku, lúky za riekou a za lúkami lesy a lesy... Bledozelené, tmavé, belasé, fialové na ďalekom obzore – stelú sa do ďaleka a skrývajú zákruty Kerženca... Tu a tam sú bezpečne prerezané priamymi prieseckmi, rovné rúbaniská ležia hladkými poliankami, mladý podrast, ako pristrihnutý, úzko sa primkol k vysokému starému lesu... A keď som sa s verandy díval na všetko naokolo, zdal sa mi horárov domček stredom, odkiaľ vychádza a kam smeruje celý tento poriadok, čo badaťteľne zanecháva stopy v tomto chaose pralesov.

Dnukajšck domu príjemne láskal oko, ustaté z obrazov ustavične rovnakých v divosti pustatiny. Starodávne obrazy na stenách, poličky s knihami, akési podivné ticho, pečať útulnosti a poriadku... Umný pohľad, zhovievavo-posmešný úsmev pri rozhovore sa mi tiež páčili na horárovi. Rozpráva, ako fažko mu tu bolo zpočiatku, ako chlapi nemohli navyknúť na rozumné názory na lesné vlastníctvo, ako jeho predchodca a potom aj on museli tu zápasíť s ich nárokmi, ako napokon, cestou dlhej borby, neústupčivosti a systému pomaličky sa uskutočňuje prevrat v celom tomto lesnom priestranstve... Akási podivná, trochu pohľadavá ľútosť sa mu ozývala v hlase, keď rozprával o sedliac-

kych názoroch na štátny majetok... Iba pre žalude sedliak keďdykoľvek sotne polstoročné duby... Pre lyko oblúpa na stástromov, keď ohňom čistí lesné pole, spáli stovky desiatin lesa. Hľa, aj teraz s Vietlugy na Volgu celé desiatky vierst sa fahá čadivý dymček...

Kazimír Kazimírovič je Poliak a mne sa zdalo, že Poliaci sú znamenití horári. Nemec-úradník je vždy nadutý a divý. A zas Rus má veľmi blízko k názorom vlastného ľudu. Tieto názory ľahko nachodia ozvenu v jeho duši a on ju odráža... Keď je šibal – jeho šibalstvo je široké a nedisciplinované. Ak je čestný človek – jeho čestnosť je prudká a nepokojná. Poliak je kultúrnejší, vytrvalejší, má pevnejšie a dôslednejšie „civilizované“ názory na pozemkové vlastníctvo... Preto som si s potešením vybral zo svojich dojmov postavu Kazimíra Kazimíroviča...

Vatra začala zhasínať. S rieky viala vlhká chládež. Aksion sa zdvihol zpopod člnčeka, obrátil pne a oheň ožil.

– Nespíš? – opýtal sa ma a zase sa uložil na predošlé miesto.

– Nemôžem zaspáť, – odpovedal som.

– Iste si ustal cez deň... Kedy si bol v Chachaloch? Včera? Nepoznáš ty Kazimírka, je tam horárom?

– Veru tam... – odpovedal som, prekvapený touto shodou našich myšlienok, ktoré ako by nám obom bolo navialo nepokojné šumenie lesa. – A čo, je to dobrý človek?

– Kazimír? Nuž vari dobrý. Je prostý a shovorčivý...

A zrazu doložil bez akéhokoľvek prechodu:

– Mätko si postieľa, a tvrdo mu bude spať.

– Čože tak? – opýtal som sa.

Aksion neodpovedal. Započúval sa do čohosi v nejasnom lesnom šumote. O chvíľku som rozoznal v neurčitom šumení zreteľnejšie zvuky. Ktosi sa ťažko predieral krovím k rieke... Ťažké čľapnutie... Potom druhé, tretie...

Aksion ukázal hlavou a povedal:

– To medvedica... Sú traja, medvedica s medvied'atkami... Prevalila sa za riekou...

Ja som už nič nepočul, ale Aksion ešte dlho načúval, rozoznával medvedie kroky v lesnom hučaní.

Rád by som sa ho bol opýtal na niečo z hlbiny lesov, lebo som dúfal, že sa v tom prejaví aj hlbina lesnej duše... Čo si myslíš o Bohu, o svete...? Či počul dakedy o „Svätom jazere“? Či stretol v lesoch tajomnú, „neľudskú moc“...? Či sa pamätá na povesti o horlivých veriaciach...?

Ale keď v lese všetko celkom stíchlo a Aksion sa prudko obrátil ku mne – hlavou mu ešte vždy blúdily myšlienky o tom Kazimírkovi.

– Ty, Vladimír, čo myslíš, – opýtal sa, – môžeme my teraz zabíjať medvede...?

– Prečože nie?

– Nemôžeme, brat... aj keď by si ho priam stretol... A ani keby si mal so sebou, ani nepoviem brokovnicu... ale pušku, skutočnú... nesmieš sa ho dotknúť. „Budte taký láskavý, Macko, prejdite! Len sa nás nedotknite, veď nám rozkázali nevyrušovať Vašu Milosť.“

Započúval sa, čakal odo mňa námietky, potom pokračoval:

– Ty myslíš, že to medveď nechápe? Ba veru chápe, braček... Je to múdry tvor, ibaže rozprávať nevie. Ale aj to som v lese počul – medveď s medvedicou sa shovárali. Ver svedomiu, no, ľa, priam ako ľudia, ibaže nie po našom... Chápe on všetko. Veď v dávnych časoch prichádzali už priam k chalupám. Sedliak sa zatvoril, ale medveď, čo si myslíš, začne vylamovať dvere...! Lebo ony mali moc, ale svet bol ešte slabý. Teraz svet zmocnel – medveď sa musí chrániť v lese a v brlohu. Ale teraz zas vidí – ľud je zgniavený – nuž sa zas prediera z lesa. Darmo, čo je aj zviera, ale pochop má... Nespíš?

– Nie, nie, Aksion Jefimyč! Rozprávajte.

– Čože máme rozprávať – ukrivdili nám, utisli nás. Nie to medveďa, ale ani vtáka nezastreľ, zajaca sa nedotkni, liesku si dakedy odtnieš – hneď sa k tebe doteperí horárisko...

Posledné slová povedal trošku tichšie a hodil hlavou v tú stranu, kde dolu na rieke mohla byť horárnička.

– Nie, len počúvaj, čo ešte tí bezbožníci navymýšľali. Ak ti tu hneď porozprávam o včelínoch... hádam mi ani neuveríš, povieš – chvasce sa ten Aksion Jefimyč, daromnice tára...

Pritiahol sa ku mne a popravil vatru. Aj ja som sa pritiahol, podoprel o ruky a hľadel rozprávačovi do prostej, dobráckej tváre, osvietenej ohňom.

– No, keď ste sa teraz plavili, nevideli ste včelíny nad riekou? No, to sú moje včelíny. Okrem tých mám ich po lesoch ešte veľmi veľa, doktoré som zdedil po otcovi, doktoré som si sám urobil. Dobre. Tu ti vlani príde levízor a svoláva si nás, starcov. Aj Kazimírko je tam. „No, starček, máš kláty?“ – „Mám, reku.“ – „A čo platíš?“ – „Tri ruble platím – za nič, Vaše Blahorodie.“ – vravím. – „Teraz,“ – vraví, – „plať dvanásť...!“ – „Čože je to, reku, zač? Ja, Vaše Blahorodie, súhlasím, že budem ročite platíť dane tri ruble ako doteraz, ale za čo by som platil dvanásť?“ – „Nie,“ – vraví, – „taký je nový zákon: dvanásť rubľov.“ – „Dobre,“ vravím, „to je teda vari už navždy?“ – „Čože ty to, starký! Na rok na jeden.“ To som už ne-trpel: „Akože to,“ vravím, „môže byť? Nemáme tu rúbaniská a klčoviská... Na rúbaniskách je mnoho kvetu... Na klčoviskách lipy kvitnú... Včela nanosí hodne... Ale či tu možno toľkú kopu peňazí z včiel vystískaf... Nesúhlasíme.“ – „Ak nesúhlasíš,“ vraví „vieš ty čo: plať tri ruble od kláta, alebo si ho postav, kde chceš...“

Posledné revízorove slová Aksion vyslovil takým slabučkým hlasom a s takou detskou hrôzou v tvári, ako by musel opakovať veľikánske rúhačstvo.

– Počul si? „Odnes si ich, kde chceš.“ – „Vaše Blahorodie,“ vravím mu, „to nemôže byť. Či vám veľký hosudar dovolil toto robiť? Veď je včela tiež boží tvor. Teraz letí ponad bôrový les, ponad riečky, veď jej nerozkážeš, kde si má sadnúť. Keď sa usadila na takom mieste a sem nosí med, to značí, že toto miesto jej Boh určil. Či vám teraz teda dovoľujú božie stvorenia nivočiť a

posielaf na iné miesto? N-no! Poviem vám teda svoje posledné slovo: ak už máte od veľkého hosudara také dovolenie, že môžete božie tvory vyrušovať a premiesťovať... Robte si! Robte si," vravím im, „ale moja ruka sa na takúto robotu veru nepodoberie." A s tým slovom som odišiel od nich. A za mnou odišli aj iní...

Vydýchol si a pichol konárikom do ohňa. Poslušná hrča sa striasla, obrátila, plameň ožil a rozhýbal sa, priviedol do pohybu masu trepotavých tóní naokolo a les sa ozval ako zpoza nejakej ohrady. Aksion vari potreboval toto oživenie, aby zmiernil rozčúlenie vo vlastnej duši.

– Ale Kazimírko, – rozvravel sa s úškrnom, – je pre-e-fíkaný. Stojí tam pri nich a ani slova. Nemôže prevravieť ani proti vrchnosti, ale ani proti božiemu stvoreniu. Teda má ten Kazimírko ešte trošku svedomia v sebe. No dobre. Keď som odišiel od nich, vybral som sa do mesta k Semionovi Nikolajičovi... Poznáte vy Semiona Nikolajiča? On je pánom nášho okresu...

– Počul som dačo.

Semion Nikolajevič, o ktorom rozprával Aksion, bol dosť známy v Nižnom. Starý zpiatočník, mlčanlivý a nevlúdny ako Sobakievič, nikdy nevystupoval ani v zemských, ani v zemianskych shromaždeniach, ale ochotne ho vyvolili za náčelníka lesného okresu a on potichučky, bez huku robil akúsi robotu, z ktorej mal pekné zisky.

– Do-obrák chlap, – pokračoval Aksion vlúdnym hlasom. – Prostý. Keď sa mi dostane ísf do mesta, vždy zájdem k nemu. Teda aj tentoraz som vpálil k nemu: tak, reku, a tak, ľa, aké slová nám povedali o klátoch. Hneď otvoril dvere do druhej izby, a tam si mu sedí taký, čo perom škrípe... „Hej ty, pero za uchom...! Pod' sem! Počúvaj, ľaľa, čo chlap rozpráva, a všetko zapíš!" No, porozprával som, ako tuto tebe, a ten len načúva, uši nadrapuje. „No, čo," opytuje sa potom Semion Nikolajič, „počul si? Choď a napíš, ale bedli, po-oriadnučko! Aby sedliaci dostali všetko podľa zákona!" Ten aj napísal, braček môj milý,

a vidno, udrel klinec po hlave, napísal priam ministrovi sedliackych vecí...

– Takého ministra niet, Aksion, Jefimyč.

– Počujže – keby nebolo, neboli by sme dostali odpoveď... Ved' prišla listina – čože si myslíš...? Kazimírko nám oznámil: Plaťte, starci, tri ruble ako predtým. Veru tak. Ešte žije Boh a ani veľký hosudar nekáže, aby sa napríklad porušil celý poriadok... Ved' sme my, vidíš, zaostali... Ocho-cho... Ale kus noci prešlo... Treba spať...

No o minútku sa už zas rozvravel zpod svojho člka:

– Ale, počuj, je to šuďo... Veru, šuďo...

– Kto? – opýtal som sa – Vari Kazimírko?

– Nie-e... Semion Nikolajič... – vysveflil neočakávane, potom zívól a pokračoval ospalivým hlasom:

– Vlani sme sa spúšťali s nákladom k Makarijovi a náhodou som na Volge, na rieke, práve takto, ako teraz s tebou, s istým dedinčanom pri ohníku nocoval. Chlap sa teperil do gubernie s listinou od obce. Smysleli si vtedy, že celá obec kúpi zem od susednej statkárky. A čo čert nechcel – obrátili sa o radu na dobrého človeka, priam na toho Semiona Nikolajiča... Bývali nevoľníkmi u jeho baška. „No, čože, chlapi!“ vraví. „Dobre, že ste prišli ku mne. Rád,“ vraví, „vám poslúžim. Dajte vy mne plnú moc, a ja vám bez lopoty zem vymôžem.“ Chlapi mu dali plnú moc, radujú sa, čakajú... Ale pána čert pichol pod rebro: uvidel, že zem je súca a nie drahá a že sa dedinčania nemôžu zaobísť bez tej zeme – a počuj, zlodejským spôsobom si tú zem kúpil pre seba! Teraz sa začaly nafahovačky. Chlapi vlečú pána na jeden súd a pán sedliakov na druhý. Teraz už nedúfajú, že by sa ten hriech dakedy skončil... Ale dobrák človek je to... Ako sa to skončí podľa teba?

– Zle.

– Tak-tak, veru, vidíš, nie sú to veľmi pekné veci. Teraz sú už nie len také obyčajné časy: oves uši – naplačeš sa aj s dobrými ľuďmi...

Ešte raz zívöl a zatíchol . . .

Kdesi ďaleko sa ozval šuchot. Dve kačky, kým si vystrašené, vyletely nad les, potom sa pomaličky upokojily a bezstarostne sa spúšťaly na riekú . . . no, keď sa dostaly až k nášmu pritajenému ohníčku, zrazu sa hodily nabok a ešte dlho sa nieslo nad riekou nepokojné svišťanie vyľakaných krídel a zamieralo v diaľke . . .

Zadriemal som a zobudil som sa. Ktosi šiel lesom a niesol na chrbte čosi ťažkého. Vysoký, pochmúrny chlap prišiel k nášmu ohňu, shodil siete, zbadal nás, pristúpil k chlapcom, postál zmätentý, s nohami naširoko rozkročenými, a ako by si tým bol už celkom upokojil zvedavosť, odišiel a už si nás ani nevšímal. Prihodil na oheň raždia, posedel si pri ňom, to obrátil k plameňu chrbát, mokrý od sietí, z ktorého sa vtedy začala valiť para ako z komína, to nafaľhoval k ohňu nohy a ruky. Potom pristúpil k člnku, bez okúňania chytil Aksiona za nohy a obrátil ho ako mŕtve brvno.

– Ty si to, Parfen? – opýtal sa Aksion, keď sa zobudil.

– Ja.

Aksion zmenil polohu tak, že teraz obaja ležali hlava pri hlave. Oheň rovnako osvetľoval chlapcov, člnok ich rovnako chránil od vetra. Prichodzí zahundral čosi Aksionovi, krátko a nevľúdne. Aksion sa pohniezdil a pod člnom sa začal rozhovor. Počul som iba jednotlivé slová: – z mesta . . . v gubernskej správe . . . listina . . . – Potom nevľúdny chlap zamĺkol, obrátil sa tvárou k nebu, pričom ako by sa mu bola zrazu rozhorela strapatá brada, osvieťená vatrou, a vari zaspal. Výbojnejší Aksion skrúšene vzdychol, pričupil sa k ohňu, zaškúlil na mňa a ticho sa opýtal:

– Vladimír – neviem ako ťa po otcovi . . . Spíš?

– Nespím.

– Prečo nespíš, vari ťa dačo trápi?

– A veď, ľala, ani ty nespíš: tiež ťa azda trápi dačo?

– Veru trápi . . . súdime sa.

– Vari zas pre kláty?

– Niel Teraz nám ide o čosi viac ako len o kláty. Ak už teraz neobstojíme, nuž sa už celý náš kresťanský svet zrúti.

– Akože teda?

– Nuž, vidíš, tak. Všetko ten Kazimírko... Ty vravíš, že si nižnogorodský?

– Áno.

– A kde bývaš?

Povedal som mu svoju adresu.

– Tak. Ak budem musieť prísť do Nižného, pre tú našu sedliacku pravotu...

– Nuž zájdi ku mne.

Aksion sa zrejme potešil.

– Či ozaj zájsť? Možno by si nám poradil fiškála... Nepoznáš azda, ľal'a, takéhoto človeka?

Vyslovil meno ktoréhosi z pokútnych advokátov, ktorý nemal ani len práva zjavíť sa na súde.

– Nie, ten je nie súci.

– Prečo nesúci?

– Veď ho ani na súd nepripustia.

– To-to, vravia, že nepripustia. Veľmi je neústupčivý. Na čo sa podujme, to aj vykoná. Sudcovia sa, počuj, nazlostili – nestačí im sila na tcho človeka... no, a dali mu znať, aby sa im neukazoval na oči...

Zasmial som sa.

– Nuž, a akože môže za vás kčnať, keď nechodí na súd...?

– No, on vari iba sám nejde. Ale človeka môže doviesť na najsprávnejšiu, ako vraví, cestu... to je nič!

– Hlúposti sú to, Aksion Jefimyč!

– Hlúposti-í? – a chlap sa zmätene odvrátil od ohňa.

– Vy potrebujete opravdivého, dobrého človeka.

Aksion sa zachmúril.

– Čože je lepšie ako dobrý človek?! Ale vidíš, poviem ti – v cudzej duši je veľká tma. nevojdeš do nej. Diabol je mocný, vrchmi otriasa, tak je to. Dosť sa takým ako my dostane aj od

dobrych ľudí... Veď som ti rozprával o Semionovi Nikolajevičovi... A ten je už dobrý človek... Koľko má metálov... s cárom sa shováral... A vidíš, aj on klame veľkého hosudara... Ale zavše od pocestného, potlkajúceho sa človeka, počuješ takô slovo...

Zatíchol na chvíľku a potom povedal zaliečavo:

– Počuj, Vladimír, čo ti poviem... Bol u nás v mestečku, v Semionove, istý človek. Nuž, taký človečik, nie z veľkých, maličký, ale mal rozumu. Vravieval nám v tie časy: „Viete čo, starci,“ vraví. „Mňa do toho nič – ale len vy poslúchnite moju radu: zem vám budú dávať – prijmite, zem bude od veľkého hosudara. Ale neopovážte sa prejavíť ani najmenšiu radosť... Lebo sa naplačete.“ Boli by sme mali – vidíš ty, ako bolo – poslúchnuť toho človeka, ale sme neposlúchli... uši sme si naostrili. Keď nám oznámili rozhodnutie oddať zem a po majeroch, po medziach obišli, zaradovali sme sa. „No, starci, ste spokojní?“ – „Celkom spokojní!“ vravíme. „Budeme sýti a bude aj z čoho dane platiť.“ A ešte k tomu, vidíš, akýsi chlap sa s Kazimírkom rozblabotal, veď to bolo ako sviatok... „A čo, reku,“ vraví Kazimírko, „či si vy, chlapi, teraz tento les veľmi ceníte?“ Sedliak mal, pravdaže, čušať – veď nie každé slovo vravíme na ošoh, ale on, počuj, bol sprostý ani peň a vyblabotal: „Ani už teraz nevieme, akú ohromnú cenu má tento les. Počítame priam so sto tisíc.“ Vidíš ho, jedným slovom celý náš svet zrútil do jamy!

– Nieže tak, Aksion Jefimyč!

– Nuž veru, nepovedal to v príhodnom čase! Každé slovo, braček, aj zlé, aj dobré, má v príhodnej chvíli svoju moc. Preriekol sa chlap hlúpym slovom a Kazimírko ho hneď v letku zachytil...

Ustával som načúvať. História nadobúdala celkom fantastické, skoro čarodejnícke formy, v ktorých hraly úlohu akési „slová, vyslovené v nepríhodnej chvíli“, a práve také podpisy. Aj Kazimírko hral akúsi fantastickú úlohu a mňa prekvapovala smiešanina nezvyčajnej dobrotivosti a zdržiavaného roztrpčenia, s kto-

rým sa Aksion vyslovoval o horárovi... Zdalo sa mi, že je to pomer nepriateľských oddielov predných stráží, čo sa vľúdne shovárajú v prestávkach medzi bitkami: priateľsky spolu bese-
dujú, ale na prvý znak sú hotoví pustí sa do boja na smrť...

– Ty, reku, Kazimír Kazimírovič – komu slúžiš? – počujem v driemote hlas Aksionov. – Ty, – vravím mu, – slúžiš svojej vrchnosti... Tak je? – Tak je, – vraví... – Ale ty, – vravím mu, – by si mal slúžiť veľkému gazdovi... A kto je veľký gazda...? – Veľký gazda je štát, – vraví. – Štá-át? – Nie, nie štát... Veľký gazda je – veľký hosudar, veru on... – A či to podľa teba veľký hosudar dovoľuje...? Keď, napríklad, nedovoľuje včelu znepokojíť, akože to môže byť, že by dovolil porušiť celý svet? Teraz už nesmieme vkročiť do štátneho lesa... je tak?

Mlčal som, ale nevľúdny chlap, o ktorom som si myslel, že spí, zahundral so svojho miesta pochmúrnym basom:

– Veru tak...

– A ani do obecného nepúšťajú... Kdeže sa má podieť ten svet? A veď svet tu žije iba z toho lesa... Čože nám nič nevravíš, Vladimír? Vari zaspal – ukonal sa?

Nespál som, ale nechcelo sa mi rozprávať. Vedel som: ak sa začne rozhovor, pretiahne sa do svitania, a budeme sa shovárať rozličnou rečou. Preto som neodpovedal.

– Driechme! – pohľadavo povedal nevľúdny chlap.

– No veď, počuj – utrmácali sa. Nie sú navyknutí, – dobrácky sa nás zastal Aksion.

– Čo sú to za ľudia? Odkiaľže sú?

– Z mesta.

– A čo tu zasa robia?

– Ktože ho vie. Vari nemajú roboty... prišli pozrieť našu rieku. To sú vari takí učení.

– Voľajakí podliaci, – prehodil pochmúrny chlap, a veru dosť rozhodne. – Povaľáči.

– Prestaňte nadávať, Parfen! Načo hromžiť podaromnici, keď nič nevieš...?

Počul som, ako zas obaja vliezli pod člnok, ale nezaspali hneď. V pukaní pahreby a ospanlivom šepote lesa ešte chvíľku doletoval ku mne ich tichý rozhovor.

Potom obaja zatíchli... Ticho čľapotal prúd Kerženca... Šepotal les...

Spánok mi odletel... Zase som sa rozpomenul na rozhovory na horárovej verande a na jeho reči o plánoch „racionálneho lesného hospodárenia“. Vychodilo tak, že celý tento lesný svet, čo sa mi rozprestieral pod nohami, čo sa hmlil a belasel na ďalekom obzore – že sa už pokojne, dôstojne a zákonito krúti okolo stredu a pekne sa obracia od chaosu k poriadku a harmónii. Ale tu, na piesočnatom brehu, pri náruživých rečiach Aksionových sa mi obrat už nejavil takým pekným... Pod osami čosi stenalo a trepotalo sa, priesecky prerúbali v živej celine odvekých ľudových pochopov.

Hľa, letí nad lesom roj božích tvorov... Kde si sadne...? – Tým neukážeš, – vraví lesný človek. – Tým určila miesto neviditeľná ruka, tajomný zákon, čo vládne nad lesom a nad tvormi.

– Či nie je tak aj s lesnými ľuďmi? Ako tamtie božie tvory, aj oni sa usadili v údoliach, bez vedenia, bez príkladu, vyvinovali sa, rojili, spojení s podmienkami svojho bydliska tisícmi neviditeľnými nífami... A hľa, na peň úľa búcha sekera štátneho horára a pracovitý tvor bzučí, znepokojuje sa a rozčuľuje... Aj nad pochopmi lesného sveta visí sekera a divá, živelná, bezprostredná lesná pravda, zrodená kedysi v neznámej minulosti – prieči sa v mene živelných zákonov, ktoré vládnu v lesnom cárstve... A pretože sa lesným ľuďom javí celý boží svet len ako les, kde sa všetky božie tvory majú rojiť podľa najprostejších zákonov, rovnakých pre lesné úle a lesné obce – zdá sa teraz lesnému človekovi, že „Kazimírko“ siaha na celý svetový poriadok...

Lesný ľud stavia proti zločinnému náporu ideu „veľkého hosudara“... Tento jeho pochop, oviaťy rojčivým čarom, je neur-

čitý, romantický, nejasný a v značnom stupni anarchistický. „Veľký hosudar“ tejto lesnej legendy je predovšetkým nepriateľom skutočného, konkrétneho štátu, nepriateľom všetkého úradníctva a je s ním v neprestajnom zápase... Zatiaľ ešte nezvíťazil, ale predsa len je to tajomná, beztvárna sila, ktorá sa hocikedy, z hocakej príčiny môže rozhybať a zastáť sa sedliakov. Ťažko sa k nej dostať, ale sú akési zvláštne „slová“, ktoré ju prinúti konať. A tieto „slová“, ako čarovné zaklínadlá, nevedia vždy tí najmúdrejší a najučenejší. Vyslúžilý vojak, čo sa vliekol z Peterburcha do rodnej dediny, zavše proste neznámy „pocestný“, utrúsi chvíľami takéto prorocké „slovo“ – a toto slovo sa bude šíriť od dediny do dediny, od obce k obci a dostane sa ako lesná ozvena aj do najodľahlejších kútikov ruskej krajiny, kde sú najživšie polomystické, poverčivé pochopy... A po cestách k Peterburchu sa začnú fahať poslovnia obcí, presvedčení, že od pútnika dostali najistejšiu formulku zaklínania...

Teraz, pri slabom svetle vatry na piesočine v pustatine, lesní ľudia – viem – predpokladajú aj vo mne takého „pútnika“, ktorý, možno, ovláda tajomstvo prorockého slova... A vedel som aj, že by náš rozhovor celkom určite bol viedol k srážke dvoch svetových názorov...

Zpoza lesa zase so svišťaním vyletela dvojica kačíc, ale teraz sa už nenaľakaly: vatra už sotva dymila, my všetci sme ležali nehybne. Vtáky ťažko čľuply na vodu a onedlho sa ich spokojné kvákanie pripojilo k mnohohlasému kačaciemu sboru, čo sa už chvíľu ozýval s temnej rieky. Bolo tam aj tiché hrkúťanie, aj smelé hvízdanie, aj krochkanie, ba aj ako by psí brechoť... Boly to akési orgie vtáčieho plemena... A pri vatre bolo počuť dýchať štyroch spiacich ľudí. Hľadel som na nich nevoľky s úsmevom a zdalo sa mi, že to štyri deti spia pri ohni na piesočine. Najnaivnejší z nich bol – podľa môjho názoru – chýrny medvediar a obranca lesného sveta – Aksion.

V horárni – Lesná pustatina – Volga

Priam pred svitaním ma zobudila zima... Na stromoch visela a kolembala sa hmlistá záclona. Trhala sa na kúsky, strácala sa v húšfave a ustavične sa pohybovala pozdĺž koryta dolu prúdom. Ozval sa pukot. To šiel na jazero nevlúdny Parfen, naložený hromadou sietí. Aksion chodil po brehu, sbieral čierne haluze na vyhasnutú vatru.

– Lež a spi, – povedal, keď prišiel k pahrebe a rozhrňal holými rukami oheň, pritajený pod popolom... – Ešte je zavčasu, vidíš, ani sa dobre nerozvidnilo.

– A kdeže sa sberáte, Aksion Jefimyč? – opýtal som sa, keď som videl, že si oblieka halenu, ktorou bol v noci prikrytý.

– Na jazero... Rýb nachytať na polievku... potom do roboty...

– Nuž teda, s Bohom... Keď prídete do mesta – zájdite...

– Hej? – opýtal sa naradovaný Aksion, – ozaj zájsť...?

– Pravdaže... Pomôžem vám nájsť spoľahlivého človeka.

– Odplaf ti Pán Boh, dobrý človek... Ale kdeže fa nájdeme?

Napísal som na kartičku adresu. Aksion starostlivo skrútil papierik a položil ho do kapsy. Potom dohonil nevlúdneho druha, ktorý obišiel piesočinu a mihal sa medzi pňami borovic. Obaja zastali a ja som si domyslel, že dobrák Aksion sa zas usiluje vrátiť mi reputáciu. Potom obaja zmizli v húšfave.

Asi o tri hodiny sme sa doplavili k horárni na rieke Strašnej. V tejto častke Kerženca vždy častejšie a častejšie vymieňajú

driečne borovice tmavé končité jedle. Horáreň stála na kraji utešeného zádumčivého hôru. Priestranné nové chalúčky s bočnými staviskami sa veselo zrkadlily v rieke... Dva veľmi rozsušené šesťveslové članky, v ktorých za veľkej vody horári obchodia Kerženec, ležaly teraz osirelé na piesku. Starý domáci pes nás privítal zachrípnutým brechotom, ktorý sa mocne ozýval a prevaľoval pod hustými vrcholcami borovic, a na tieto zvuky vyzrela z obloka tvár akejsi starkej.

V týchto lesných chalúpkach vprostred ticha vari život tečie pokojne, vyrušovaný hádam iba mnohohlasým čvirikaním nespievaneho sboru lesných obyvateľov, ktorému mohutná laďička šumiaceho hôru dodáva smysel a úplnú harmóniu... Je tu pokojne a otupno!

Starká, žena horárova, privítala nás pokojne a prívetivo. Videl som čosi známeho v krásnej tvári, v svietiacom úsmeve, v žiarivých očiach, hľadiacich smutne a láskavo. „Iste takáto bude Mária z Pokrovského, keď zostarne,“ pomyslel som si.

Starká sa krútila pri samovare a ja som si sadol k obloku v čistej izbici a zahľadel som sa do lesa. Úzky chodníček sa vinul medzi pňami a strácal sa v hôre. Po ňom sa blížila k horárni krava, rozháňala sa hlavou a lenivo zastávala odohnaf ovady. Za ňou práve tak mlkvo šlo mladé dievča a chvíľami ju plieskalo haluzou... Nebolo nepekné, ale v celej postave sa zračila akási smutná skleslosť a apatia. Pohľad sa mu nevšímavo a lenivo kízal po dávno známých pňoch a osvetlených miestach, čo ako zlaté kycky tlely na hustom baldachýne hôrovej čečiny...

No zrazu dievča zazrelo náš člnok, mňa v obloku a neznámu postavu ktoréhosi z mojich šarvancov. Hneď čosi prebehlo iskrou po celej postave mladého dievčafa. Apatické, ako by večnou nudou roztečené črty ožily... Dievčina sa obrátila, pozapínala si rozopätý golier a hanblivo si obzrela otrhané a na prsiach špinavé kartúnové mestské šaty. Videl som, že je v skutočnosti skoro taká pekná ako matka... Ibaže dcére zrejme nedáva les

to, čo dal matke: krásny pokoj, súlad duše s touto lesnou tíšinou...

Keď sa dievčina vyobliekala v bočnej izbičke, vošla do chalupy, smelo poškúľovala krásnymi očami a vymenila starkú pri samovare. Starká si potom prisadla na lavičku a veľmi ochotne, ako pustovníčka, ktorá zriedkavo vída cudzích ľudí, začala mi rozprávať o vlastnom živote v lese a odpovedať na otázky...

– Medvede...? Nie, medvede, to je nič. Pravda, inde vše zájdu aj do dedín, najmä v zime. Ale tu ešte neboly... Zvery neznepokojujú... Ale, ľa, vše v temnej noci, alebo najmä v zime, v metelici a chujavici počuješ, ako by v lese búchaly sekery... A horár ide, s puškou na pleci. Vtedy je strašne... Lesní obyvatelia sú pre obyvateľov horární horší ako lesná zver.

Smutne pokývala krásnou hlavou a povedala akosi nezvyčajne smutne:

– Aj to treba povedať, baľko... Tento lesný svet je tesný... A ľudia sa nemajú kde podieť... A čo má robiť horár... Služba... Najal sa, zapredal sa...

Tento motív o tesnote lesného sveta zamenil u mňa v pustých nížinách Kerženca zvyčajný nápev pustovníckych a kláštorných rozhovorov o tom, že v terajšom svete je „málo horlivosti“... Tu vystúpila do popredia iná, tiež hlboká dráma...

Na schodíkoch sa ozvaly kroky. Do chalupy vošiel vysoký starší horár s puškou cez plece. Starká v pomykove zatíchlá. Chlap zavesil pušku na kolík, pozdravil sa nám a skúmavo pozrel na starkú. Iste počul koniec rozhovoru... Hádam sa dosť často takto shovárali so ženou, ktorá si v horárni uchránila sympatie k svetu... Nevoľky som sa rozpomenul na Turgenevovho „Samotára“, a ľútosťivo som pozrel na smutne zmĺknutú ženu...

Áno, sú svojské, prekliate otázky aj v hĺbke týchto lesov... Svet si vie svoje. Horár si pozná službu a plní rozkazy Kazimírkove... Je to robota, podľa ženy, nie bez hriechu... A iba Hospodin posúdi všetko...

Keď som sa lúčil, dal som starkej pätnásfkopejku. Zmätená pozrela na peniaz a povedala:

– Nemám ti vydať...

– Ale, čože ty to, mamička...! Aké vydať...!

Ale starká povedala práve tak proste:

– To je primnoho... Za mlieko... veď, čože stojí...? Námaha – akáže je to námaha postaví samovar... – Vyšlo najavo, že peniaze možno vziať iba za desať vajec... Vajcia aj oni niekedy predávajú na Volge...

A vzala si iba päť kopejok.

– Ďaleko je ešte po Volgu, mamička?

– Ďaleko. Na jar, keď je veľká voda, doplavíme sa za deň. Ale teraz... Vidiš, nikto sa neplaví o tomto čase.

– A neprídeme na obývané miesta...? Tuto, ľaľa, na mape mám zaznačenú dedinu.

Starká zvedavo pozrela na mapu.

– Í, baľko... Akáže tu dedina. Nikdy jej tam nebolo.

– Volá sa Červený Úšust...

– A! Červený Úšustík – povedala pohľadavo... – Nuž, to je už priam pri ústí... – Lenže ten Úšustík je bokom – ani ho nevidíte... Je tam prievoz. Cesta sa ľahá... Vidiš, aj Úšustík zapísali... Čudná vec.

Napoločnie sme zas nasadli do člňka. A kým si člňok pokojne plával rovnou zátočinou – na brehu na vyvýšeninke bolo vidno postavu mladého dievčafa, ktoré nás vyprevádzalo dlhým pohľadom. Potom horárňčka zmizla v zákrute a už iba ľahavé, zriedkavé brechanie psa z horárne doletovalo k nám zpoza výbežku.

Hučanie, hlboké a skoro hudobné, nám oznámilo blízkosť hatí, čo mali čudný názov „Kremenisté kotrby“. Pred nami sa zjavily čierne skaly, holé a trčiace z vody, medzi ktorými čľapoce voda, pení sa, plieska a duní... Hukot sa nesie ďaleko po hlbokom koryte a vysoké brehy, porastené bôrom, odrážajú ho ozvenou ani v komíne a dodávajú zvukom hľbku a írečitú melodičnosť. S vysokých úšustov hľadely nadol, na náš úľly člňček, mohutné

borovice... S prestávkami asi za hodinu sme sa predierali po medzi nebezpečné „kotrby“.

Napokon rachot ostal za nami a len chvíľami na zákrutách sa nám pripomínal trhanými kúskami zvukov, ako by niekde hral vzdialený orchester... Okolo nášho člna bola tichá, hlboká otupenosť pustatiny.

Keď si pozriete na mape dolný tok Kerženca, uvidíte ohromnú prázdnu nížinu, ktorou sa zákrutami prevíja rieka. Nenájdete ani osád, ani dedín, ani jedného nápisu na mape... Tu a tam sú zakreslené riečky, skôr naverímboha, aby sa niečím zaplnila táto prázdnota... V skutočnosti je opravdivá pustatina na celom priestranstve medzi Keržencom a Vietlugou... Lesy, lesné riečky, lesné jazerá, močiare. Musí byť veľmi skúsený, kto chce chodiť po tejto pustatine. To neviditeľné „húpavisko“ čvachtá pod nohou, to vábivá „mokrad“ – zelená polianka, zarastená sviežou, utešenou trávou – zväbi vás do nepriechodnej smrtivej slatiny... Tu a tam v driemajúcej húšfave naďabíte na mohyly pustovníkov a pustovníc, „za vieru zabitých“, alebo „prijavších dobrovoľnú ohnivú svadbu“ v srube. Dodnes ukazujú v kerženských húšfavách miesta, kde sa boril chýrečný v rozkolníctve, prísny Sofontij, ktorý zápasil ešte aj s prívržencami Avvakuma (onufriáncami), a kde Varlaam, s požehnaním práve toho Sofontija prijal strašnú ohnivú smrť s dvadsiatimi popmi, „nechcevšími prijať nikonovské novoty“... Kamenný stĺpik so spráchnivenou dvojsklonnou strieškou a štvoramenným krížom... Tiché šumenie lesa a vždy zriedkavejšie a zriedkavejšie – dve-tri postavy neúnavných horliteľov, čo sa prišli pokloniť prachu mučeníkov...

Južne od lesnej riečky Lundy, skoro vprostriedku medzi dvoma riekami, Keržencom a Vietlugou, stojí prostred lesov dedinka Nestiar nad jazerom rovnakého mena. Je to posledná osada na hranici súvislého lesného cárstva. Je povera, že sa kedysi z Vasil'surska odtrhol so strmého brehu kostol s ikonou Varlaama Chutynského, preniesol sa ponad lesy a neviditeľný zastal nad

jazerom a stojí dodnes a z jazera počuť zavše zvonenie ako zo Svietlojaru.

Podivné sú tieto vyzváňajúce jazerá lesnej končiny! Ale gróf Tolstoj, írečitý tunajší spisovateľ z päťdesiatych rokov, rozpráva inú poveru: Za starých časov v noci na Bielu sobotu chodili starí aj mladí na vršok v lese neďaleko Nestiara a tíško čakali požehnanie. Práve vtedy, keď v „obývanej časti“, v starom Makarijovi, zazvonili na veľkom zvone – Nestiarčania ako by boli počuli tichú ozvenu toho zvona. Miestni obyvatelia si to vysvetľovali tým, že ich jazero vari súvisí podzemnými prameňmi s Volgou a hučanie sa šíri vodou. Aj Tolstoj pripúšťal možnosť, že vietor nesie zvonenie makarijevského veľkého zvona po priesekoch a vetrolamoch. Nech je už akokoľvek, ale toto dychtivé očakávanie ozveny vzdialeného sveta v odľahlej lesnej dedinôčke je veľmi poetické a charakteristické, a nevdojak som sa naň rozpomenul teraz, keď som pocítil ťažkú clivotu lesa...

Peniakša... Jalokša... Lamna... tieto hrdzavé, tmavobrnavé riečky sa pokojne vlievajú do Kerženca... Sledujeme ich podľa našej mapy a vždy, keď vypravádzame očami nové ústie – je nám smutnejšie...

Zajace hľadia na nás s brehu naivnými, okrúhlymi očami. Ako čierne bodky vynárajú sa zpoza lesov divé kaňúre a krúžia, hneď sa zjavia nad riekou v našom zornom poli, hneď zas miznú. Nepokojne krákajú vrany, ako baby na trhu, a svolávajú družky na pomoc. Akýsi vták nás sprevádza, z hĺbky lesa sa zvučne čosi opýtuje...

Hľa, pred nami, na pobrežnej borovici nad ústom sedí čosi ohromné, nahýba konár svojou váhou a zrkadlí sa v matnej rieke. Púšťam veslá. Naš člnok tíško pláva dolu prúdom bez najmenšieho zvuku. Keď sme došli do úrovne stromu, zacielim z revolvera. Dutý výstrel sa valí nad riekou, vyvoláva v húšfavách nepokojnú ozvenu. Ohromný orol ťažko rozprestiera ryšavé, škvrnité krídla a kľže sa v povetrí nám nad hlavami. Na mih ako by bol zastal nad člnom. Chvost má spustený, aby na sekundu za-

držal let. Hlava mu ovisla nadol a dve prenikavé oči hľadia na mňa zadivene a zlostne . . . „Čo si si to len smyslel, naozaj?“ ako by si nemohol vysvetliť starý obor divého kerženského lesa. Zakrúžil niekoľko ráz a odletel vopred. A ešte o štvrtihodinu znejú na rieke zúfalé stony akéhosi vtáčika a vietor nesie s brehu vyškľabané perie . . . No jednáko môj šibalský výstrel sa mi zdá čímisi, čo narušilo zákon lesa. Zabíjať, aby bolo čo jesť – v lese vládne takýto hlavný a vari aj jediný zákon – ale ja . . . prečo by som mal zabíjať starého vtáka . . . ?

Mŕká . . . Temrava pokrýva nebo, zastiera riekú, hmla sa spúšťa do úžľabín a laby mŕtvych stromov sa fahajú so dna a podchvíľou nám zachytávajú, socrajú a obracajú člnok.

Sú to stopy ešte jednej kerženskej drámy, nemej, odvekej a živelnej . . .

Hľa, s brehu ovisol vrcholcom do vody ešte zelený, podmytý strom. Ako smutne pohybuje vo vlnách konármi, ako nepokojne šepocú nad ním najbližší susedi, ktorým tiež hrozí rovnaký osud! Čiastka koreňov je ešte v pôde a vyčerpáva posledné úsilie, aby udržala hynúci život . . .

– Hľa, mŕtva jedľa s konármi vo dvoch radoch ako laby obrovskej stonožky, utopenej horeznačky. Hľa, ohromná „viskaria“ so škaredými, ako by kŕčom pokrivenými labami koreniska. Hľa, dve borovice, čo narástly, žily a zahynuly spolu ako dve sestry. Aj teraz ležia s prepletenými koreňmi a konármi, rovné, strojné, krásne ešte aj v smrti . . . Hľa, hlinou zanesený „kôň“, trčiaci z hlbokého dna do prúdu, neviditeľný, zradný, nebezpečný, dokázal by zastaviť celú plť a zavlnil nám cestou mnoho ťažkostí . . .

Hrozný je pohľad na neprestajné divadlo tohto cintorína stromov.

Tak veľmi sa chce stretnúť živú ľudskú tvár, som taký rád, keď sa medzi týmto chaosom mihne pravidelný rad rybárskych kolíkov. Tu a tam, na plytčine, vidno prevrátený člnok – teda jeho majiteľ neďaleko stína stromy alebo kladie v lesnom jazere siete. Ale možno je jazero ďaleko alebo sa chlap vybral do

húšľavy za rojom lesných včiel a člnček si tu ešte počká gazdu dva alebo tri dni...

Tieto riadky zapisujem do zápisníka pri svetle vatry na nocľahu. Kdesi nado mnou šumí vlhkými konármi temné lesisko. Vpravo čľapoce rieka, dvíha sa vietor, presýtený vlhkosťou a prinášajúci beztvárne oblaky. Akýsi vták pochmúrne húka v húšľave, mení miesta, ako by sa s kýmisi hral na schovávačku. Iný neprestajne bedáka a stene, ako by mu odobrali mladé. A na rieke, ktorú nevidím vo tme, už so dva razy sa ťažko pľasol do vody nad zátočinou akýsi neznámy obor... Či by to zas boli medvede...? Nevoľky sa rozpomínam na výrok Aksiona, presvedčeného, že „medveď všetko chápe“... Možno chápe aj, že sme tu bezmocní pri vatre s biednym revolverom...

Áno, teraz už veľmi dobre chápem, že lesný človek, Aksion, nevravel prázdnu frázu, keď nazval priateľmi nás, prvých ľudí, čo stretol.

Vprostred týchto mlčanlivých temných lesov, preplnených hroznými rozpomienkami a mohylami zabitých a prijavších ohnivú svadbu, nad riekou, posiatou mŕtvolami stromov, v hučaní lesných vrcholcov, čo si odpovedajú nesrozumiteľnými hlasmi – stretnúť sa s človekom, u ktorého v núdzi nájdeš poľutovanie a pomoc, s ktorým sa poshováraš rečou ľudí, a nie lesa – je naozaj čosi väčšie ako naše prázdne stretnutie a letmé známosti. Tak jasne si predstavujem, ako Aksion „čakal-vyčkával“, zahľadený do tmy, či sa nemihne náš člnek. Aj ja by som čakal, keby som dúfal, že sa dočkám člneka, nech by bol, či chcel... A keby na dôvažok z neho vystúpil nie neznámy príchodzí, ale Aksion, bolo by to určite stretnutie dvoch starých priateľov...

Ale nemal som koho čakať a nepokojne som zaspal, započúvaný do divých krikov akéhosi lesného dravca, do žalostného bedákania jeho obete, do plachého šuchotania dažďa, čo nerozhodne klopkal na lístie...

Celý nasledujúci deň iba jeden člnek na piesčitom výbežku pripomenul človeka.

– Hej, je tu živá duša? – zakričal som. No lesná ozvena mi vrátila mŕtvu podobu môjho výkriku a osiky na brehu zašuškaly čosi celkom nesrozumiteľné.

A ešte celý deň clivoty a samoty. Slnce zapadlo. So strachom sme rozmýšľali, že ešte jednu noc musíme stráviť na piesku... Keď zrazu...

Ktorýsi zo šuhajcov veselo vykrikol. Na úšuste, priam nad brehom, viezol sa sedliak na voze! Onedlho sa pred nami mihla chalúpka prievozu... To je „Červený Úšustík“.

Ešte štyri versty veselej roboty s veslami – a len-len, že nám člnok nevyhodilo na stĺpy starej porúčanej mlyničnej hate, čo prehradzovala ústie Kerženca od brehu po breh. Bolo sa treba vyzliecť a s veľkou námahou rukami spustiť člnok po tomto „hukote“. Keď sme to urobili, pred nami bolo ústie. Veľký piesočnatý ostrov zatarasoval volžské koryto a nad obrysom ostrova, nad krikmi vrbiny mihala sa bielou škvrnou a niesla sa rozdúvaná vetrom zástava nad stožiarom lode, ktorú sme nevideli...

Kto prežil dlhé dni a noci v pustých končinách, pochopí naše pocity. Pohľad, ešte nedávno stiesnený stenami hluchých lesov, teraz sa radostne rozbehol po nedoziernom, skvostnom priestore. Ďaleké volžské víšky s dedinami a kopulami kostolov na úbočiach len-len sa zatiahly jemnou hmlou, cez ktorú žiarily rozsvietené oblaky odleskami roztopeného zlata. Kostoly a múry starého „Makarija na žltých vodách“ sa norily do ružového oparu a ťažká kompa sa práve pohla s lykovskej strany s ľudmi, s vozmi sena, s koňmi, ktoré sa črtaly na jasnom nebi prehnutými chrbtami a rozkročenými nohami. A práve taká kompa s prehnutými konškými chrbtami a dohora trčiacimi ojami plávala zreteľne a jasne odzrkadlená v hĺbke rieky...

Nechcelo sa veslovať, nechcelo sa ponáhľať, nechcelo sa odtrhnúť oči od mohutnej, plavnej krásavice Volgy s jej plameným západom, s jej zelenými víškami a dedinami, čo sa už hrúžily do predvečernej driemoty. Ale parník, čo sa zjavil v diaľke a zrejme bežal k piesčitej plytčine pri dedinke Isad, pripomenul

nám, že by sme sa mohli oneskoriť, a preto sme sa museli dobre oprieť o veslá.

A asi o hodinu, pri húkaní prvého pískania, ako strela sme prileteli ku kašinskému parníku, ktorý už znovu púšťal paru. Cestujúci, ovalení o zábradlie, zvedavými pohľadmi vítali koniec našej výpravy a nás ohlušila vrava, stisk, kriek nosičov, čo sa ponáhľali po úzkom mostíku s batožinou na mocných pleciach.

Parník sa pohol a rezko sa rozbehol medzi vysokým brehom s vyhorenou dedinou v polovici vrchu a piesčitými plytčinami, popri ktorých sme sa tak namáhavo predierali na našom člniku ešte pred dvoma hodinami.

Písknutie, obrat, vlna so sipením sa rozbehla na piesok plytčín, buchla sa, rozkolísala nevelký mostík, pri ktorom, privityazaný o kormu, trepotal sa náš verný člneček, ktorý som dal poslať do Nižného... Bolo mi trochu smutno rozlúčiť sa s dobrým „plavidielkom“, ktoré nám slúžilo toľko dní, ktoré nás toľko ráz chránilo od chladného nočného vetra a lejaku v temnej búrlivej noci...

Mesačné svetlo zaľahlo za nami nekonečným stĺpom na široké koryto Volgy a zlaté čerenie skackalo, jagalo sa, prelievalo sa roztopeným zlatom za lodnými kolesami.

Neodišiel som s hornej paluby, čo som bol aký ustatý. Chcelo sa mi ešte raz pozrieť na ústie Kerženca a rozlúčiť sa s riekou pustatiny, čo zanechala v duši toľko nezvyčajných dojmov.

Hľa, už je Makarij za nami a jeho kopula, jeho staré múry a kríže vystupujú na temných vŕškoch druhého brehu. Hľa, posledná kompa sa kľže v jasnej hmle z lykovského prístavu. Hľa, v úžľabinkách sa pritajily sotva viditeľné starodávne zbojnícke dedinky Tatinec a Slopinec, o ktorých doteraz vraví nezičlivé príslovie: „V Tatinci a Slopinci – vyžijú len zbojníci!“

A hľa, napravo je ostrov... Pohľad žiadostivo preniká jemnou hmlou. Tam, zahalené priezračnou hmlou, driemu dva vrchy a

úzke sedlo, prepichnuté lúčom, mihá sa medzi nimi... To je ústie a „haf“ starého Kerženca...

A obraznosť nevoľky letí za tento pásik jemného mesačného svitu, vždy ďalej a ďalej po zákrutách a krivuliach pustej rieky a obrazy nedávnej cesty sa ukazujú obraz za obrazom... A vidím náš člňček, čo sa kľže medzi vývratmi a skrivenými labami lesných mŕtvol...

Ostrov ostal za nami, obrysy kerženského ústia zmizly ako túžba, hučí lodná siréna, akési svetlá letia na nás, naokolo sa „Kaukaz a Merku“ a láme širokú hladinu volžského priestranstva. Ustal som, smutno mi je a zdá sa mi, že práve tak chytro uteká náš život, že minulosť práve tak mizne v hmle rozpomienok...

Je čas! Ešte raz sa obzerám nazad do nejasnej belasej dialavy... Zmizol už aj Makarij... Svetielka, hmľistá žiara, slabé trepotavé zrkadlenie... Potom stĺp mesačného svetla a osamelá nákladná bárka sa ospanlivo kolembá nad zaspávajúcou širavou mohutnej rieky...

(1890)

ROZIHRANA RIEKA

(Črty z cestovného zápisníka)

I.

Keď som sa zobudil, dlho som sa nemohol spamätať, kde som. Nado mnou sa rozprestieralo belasé nebo, na ktorom pomaličky plával a redol trblietavý oblak. Keď som trochu vyvrátil hlavu, mohol som vidieť na vysokom vršku tmavý drevený kostolíček, naivne hľadiaci na mňa zpoza zelených stromov s vysokej strminy. Napravo, niekoľko siah odo mňa, stála akási nevídaná koliba, naľavo sivý neúhľadný stĺp so širokou doštenou strieškou, s pokladničkou a doskou, na ktorej bolo napísané:

*Obetujte, pútnici,
niečo na zvon boží.*

A celkom pri nohách mi čľapotala rieka.

Tento čľapot ma zobudil zo sladkého spánku. Už dávno sa mi predierať do vedomia znepokojujúcim privrávaním, ako láskajúci, no zároveň nelútostný hlas, ktorý budí na svitaní do nevyhnutného, lopotného dňa. A vstávať sa tak nechce...

Zase som zatvoril oči a zostal som nehybne ležať, chcel som si ujasniť, ako som sa dostal sem, pod holé nebo, na breh čľapotajúcej rieky, do susedstva tejto koliby a tohto stĺpa s prostou, dobre myslenou výzvou pútnikom.

Pomaličky mi schodily na um predchádzajúce udalosti. Včerajší deň a včerajšiu noc som strávil na „Svätom jazere“, pri po-

toponom meste Kiteži, poneviera som sa medzi ľuďmi a načúvať som fufnavý spev slepých zobrákov, zastával som pri improvizovaných oltároch pod košatými stromami, kde bezpopovci, kláštorníci a kláštornice rôznych siekt spievali svoje piesne a odbavovali služby božie, kým na iných miestach, kde sa nahrnuli ľudia, vrely náruživé náboženské škriepky. Celú noc som bol na nohách, stisnutý v hustom zástupe pri starej kaplnke. Rozpomenul som sa na ustaté tváre misionára a dvoch kňazov, na kopy kníh na analoji, na svetlá voskových sviec, pri ktorých škriepnici hľadali v hrubých foliantoch potrebné texty, na rozčúlené tváre „rozkolníkov“ a „cirkevníkov“, ktorí mnohohlasnou vravou vítali každú podarenú repliku. Rozpomenul som sa na starú kaplnku s otvorenými dverami, ktorými bolo vidno žlté svetielka pri ikonách, zatiaľ čo na belasom nebi jasný mesiac tíško plával nad kaplnkou i nad tmavými, pokojne šepotajúcimi stromami. Na svite som sa horko-fažko pretisol zo zástupu na voľné priestranstvo, a ustatý, s hlavou fažkou z neplodnej scholastiky tamtých škriepok, so srdcom, sovretým náhlou clivotou a sklamaním – motal som sa poľnými cestami k belasému pásu povietlužských lesov, vzápätí za dlhými radmi rozchádzajúcich sa pútnikov. Ťažké, neradosné dojmy som si odnášal od brehov Svätého jazera, od neviditeľného mesta, ktoré ľud tak náruživovo vyhľadával... Sľa v dusnej hrobke, pri matnom svetle zhasínajúcej lampôčky, prežil som celú túto bezsennú noc, započúvaný, ako kdesi za stenou ktosi číta rytmickým hlasom zádušné modlitby nad naveky uspanou myslou národa.

Slnce už vyšlo nad lesmi a vodami Vietlugy, keď som asi po pätnástich verstách chôdze lesnými chodníčkami došiel k rieke a hneď som sa zvalil na piesok ako mŕtvy, z ustatosti a z gniavivých dojmov, ktoré som si doniesol od jazera.

Keď som si pripomenul, že som už ďaleko od tohto všetkého, bodro som striasol zvyšky driemoty a vstal som so svojho piesčitého lôžka.

II.

Priateľský čľapot rieky mi preukázal skutočnú službu. Keď som si pred tromi hodinami líhal na breh, aby som tu vyčkal vietlužský parník, voda tiekla ďaleko, za starým člňkom, ktorý ležal na brehu hore dnom. Teraz ho už nadnášala a kolembala vyliata voda. Celá rieka sa kdesi ponáhľala, penila sa po celej šírke a valila sa mi s čľapotom až skoro pri nohách. Ešte polhodinku – keby som bol spal trochu tuhšie – a bol by som sa našiel vo vode ako ten prevrátený člňok.

Vietluga sa viditeľne rozihrávala. Niekoľko dní predtým boli veľké lejaky. Teraz sa z lesných úžľabín vyvalila záplava vody a rieka sa už dvíhala a zalievala veselé, zelené brehy. Bujné prúdy bežaly, slievaly sa, krúžily, skrúcaly sa do vírov, zase sa rozkrúcaly a zas bežaly ďalej, preto sa po celej rieke opreteký valily chumáče žltkastobielej peny. Zelené lopúchy na brehoch, ktoré voda už dočiahla, fahaly sa z nej a zúfalo trepotaly ešte nepotopenými všískami, zatiaľ čo o niekoľko krokov ďalej, vo väčšej hĺbke, aj lopúchy, aj deväťsíl, aj ostatná zeleň stály už bez reptania a ticho... Mladá vrbina so zelenými ovisnutými vetvami sa chvela pod nárazmi vlnenia.

Na druhom brehu sa veselo kučeravely rakyty, mladý dubový háj a vrbiny. Za nimi tmavé jedle kreslily zúbkovanú čiaru. Ďalej sa vypínaly utešené tisy a mohutné borovice. Na jednom mieste, na rúbanisku, beľaly sa stohy dosák, čerstvé brvná a sruby a niekoľko siah od nich trčal z vody všítek zatopeného mostíka prievozu... A celá táto pokojná krajinka pred mojimi očami ako by ožívala, preplnená šumom, čľapotom a hukotom bujnejsie rieky. Plieskaly rozihrané prúdy na hľbočine, zurčalo čerenie vln, ktoré narážaly o kraj starého člňka, a celou riekou sa nieslo šumenie podchvíľou sa rozstreľujúcich bubliniek páperovej peny, ktorú volajú na Vietluge „riečnym kvetom“.

Marilo sa mi, že som toto všetko už kedysi videl, že mi je toto všetko také rodné, blízke a známe: rieka s kučeravými brehmi a

prostý dedinský kostolík nad strminou, aj koliba, ba aj vyzvanie obetovať na „boží zvon“, čo hľadalo so sĺpa takou naivnou čarbanicou...

*Toto všetko už kedysi bolo,
len sa nepamätám, kedy...*

nevoľky mi išly na um slová básnika.

III.

– Dívam sa, dívam, braček, že fa tá rieka celkom začľapká. To, keď som šiel domov. Idem nazad a myslím si: „Veď mi vari toho pútnika Vietluga už odniesla.“ Tuho si si spal, dobrý človek!

Toto vraví chlap stredných rokov, čo sedí na lavičke pri kolibe, a zvuk jeho hlasu mi je tiež akosi príjemne známy. Hlas bol basový, prsný, trochu chriplavý, ako by z veľkej opitosti, ale ozývajú sa v ňom tóny práve také bezprostredné a naivné, ako tento kostolík, tento stĺp a nápis na stĺpe.

– A čo len vystrája, pozriže, čo len vystrája tá naša Vietluga... Ach-ach! Bude škody, ozaj škody...

Je to prievozník Ťulin. Sedí si pri kolibe s ovesenou hlavou, akosi celý zapustený. Oblečenú má špinavú košeľu a belasé pásavé nohavice z hrubého plátna. Naboso má obuté staré čapťavé krpce. Tvár má mladistvú, skoro bez brady a fúzov, s výraznými črtami, v ktorých sa veľmi jasne zračí rázovitá vietlužská povaha a okrem toho vidno v nich aj sústredenú pochmúrnosť dobráckeho, ale duševne zgniaveného človeka...

– Veď mi soberie člnok... – vraví, ale ani sa nepohne, len pohľadom znalca skúma, čo sa porobí. – Naozaj mi ho odnesie.

– Mal by si ho vytiahnuť, – vravím mu a vystieram si údy.

– Ozaj by bolo treba. Už ma to neminie, budem ho musieť vytiahnuť. Vidiš, čože robíš, vidiš, vidiš... N-no!

Člnok sa natrasa, naddvihuje, akosi kľúčovito sa pohybuje a zas bezmocne padá, ako bol predtým.

– Ťu-u-ú-li-ín! – ozýva sa s druhého brehu vyzývajúce volanie akéhosi pútnika. Na rúbanisku, kadiaľ sa schádza k rieke, vidno maličkého-maličičkého koníka a drobuľkého sedliachika, ktorý sišiel až k vode, zúfalo sa rozháňa rukami a úpenlivo volá najtenšou fistulou:

– Ťu-u-ú-li-ín...!

Ťulin ustavične rovnako zamyslený hľadí na zmietajúci sa člnok a len krúti hlavou.

– Vidíš, vidíš ho – zasa...! A ešte večer, pozriže, bola voda ďaleko od mostíka... Pozri, čo narobila za noc. Hrozne vystrája tá riečka! Tá sa vie rozihrať, poriadne rozihrať, braček môj milý...

– Ťu-u-ú-li-ín, strigô-ôň! – ozýva sa a trhá na druhom brehu pútnikov hlas, ale Ťulina ani trošku nevyruší toto volanie. Ako by toto zúfale vrieskanie práve tak zvyčajne patrilo k rieke ako ihravý čľapot čerenia, šelest stromov a šumot „riečného kvetu“.

– Veď to teba volajú, – vravím Ťulinovi.

– Volajú, – odpovedá pokojne práve takým filozoficko-objektívnym tónom, akým rozprával o člnku a o šalení sa rieky.

– Ivanko, hej, Ivanko! Ivanko-o-ó!

Ivanko, asi desaťročný chlapček s pobelavými vlasmi, vyhľadáva pod strmým skalnatým brehom červíky a práve tak si nevšíma otcovho volania, ako otec bedákania sedliaka na druhom brehu.

Práve vtedy strmým chodníčkom od kostola schádza žena s dieťaťom na rukách. Decko kričí, ukrútené aj s hlavou do handár. Druhé dieťa – asi päťročné dievčatko – beží popri žene a drží sa jej za sukňu. Žena má ustarostenú a zlostnú tvár. Ťulin je zrazu akosi ešte nevlúdnejší a vážnejší.

– Baba ide, – vraví mi, zahľadený na druhú stranu.

– No? – vraví ženička zlostne, keď prišla celkom k Ťulinovi a hľadí na neho pohľadným a srditým pohľadom. Pomer medzi nimi sa zrejme vyhranil už dávno: mne je jasné, že bezstarostný

Ťulin a ustarostená, ustatá žena s dvoma detvákmi sú dve bojujúce strany.

– Čože zas náhliš? Čože ty, baba, chceš? – opytuje sa Ťulin.

– Čože inšie, ešte sa opytuj... Člnok chystaj! Veď vari nemôžem prejsť pešo cez rieku, inak by som nerečnila tu s tebou, chumajom...

– No-no! – s hnevom odporuje prievozník. – Čože si prišla taká rozguražená na mňa? Máš plno rečí...

– Ako by som nemala! Zasa si sa naslopal... Že len svet strpí takýchto korhelov, dávno teba, ničomníka opitého, mali vyhnaf s prievozu. Počuj, dajže sem ten člnok!

– Člnok! Tamto chlapec fa prehodí... Ivanko, hej, Ivanko, počuješ? Ivanko-ó...! Veď ho ja, planinu, vytmem lieskovicou. Počujže, pocestný...!

Ťulin sa obrátil ku mne.

– Dajže mi ty, pocestný, tú tvoju por-riad-nu bakuľu!

A s fažkým úsilím sa robí, že sa chce zdvihnúť. Ivanko hneď a zaraz skáče do čluka a chytá veslá.

– Dve kopejky za ňu. Dievča zadarmo! – rozkazuje Ťulin lenivo a zase sa obracia ku mne. – Ja bedár, hlava mi len tak treští.

– Ťu-ú-li-ín! – zasa stene druhý breh. – Prie-e-vo-óz...!

– Otecko, hej, otecko! Veď kričia, chcú kompu, – vraví Ivanko, ktorému zrejme svitla nádej, že sa oslobodí od povinnosti previezť ženu.

– Počujem. Už dávno vykrikuje, – pokojne potvrdzuje Ťulin.

– Dohovor sa tam s ním. Možno si ešte rozmyslí. Možno, ešte ani nepôjde... Len od čoho mi tá hlava tak treští? – zase sa obracia ku mne tónom najdojímavejšej dôvery.

Nie je fažké uhádnuť príčinu: z neboráka Ťulina páchne vodkou ani z holby, a až ku mne, na vzdialenosť dvoch siah, doletujú ostré výpary pálenčiska, smiešané s vôňou rieky a pobrežnej zelene. – Keby som si bol vypil, – vraví Ťulin, zahrúžený v myšlienkach, – ale nepil som.

Hlava mu klesá ešte nižšie.

– Dávno som nepil... Povedzme, včera som si vypil...

A Ľulin sa zase zahrúžil do hlbokého rozmýšľania.

– A keby som bol veľa pil... Povedzme, včera som aj dosť vypil... Ale veď som dnes nepil!

– Teda to máš zrejme z pijatyky, – pokúšam sa doviesť ho na správnu cestu.

Ľulin hľadá na mňa dlho, vážne a neobyčajne hlbavo. Moja domnienka sa mu zrejme zdala opodstatnená.

– Mohlo by to byť aj od toho. Nedávno som si trochu vypil.

Kým Ľulin takto, pomalou, namáhavou, no zato už správnu cestou dochádzal ku skutočnej príčine svojho utrpenia, chlap na druhom brehu úplne stratil hlas.

– Ťu-u-ú... – letelo odtiaľ, zpoza hučania riečnych prúdov tak tichučko, že to ledva bolo počuť.

– Veru vari od toho. To si ty, braček, naozaj čistú pravdu povedal. Pijem to pálenčisko, slopem ho, braček, slopem...

IV.

Medzitým zatíchol chlap, čo márne vykrikoval, nechal koňa s taligou na druhom brehu a preváža sa k nám s Ivankom, aby sa osobne dohodovil. Na moje prekvapenie pozdravujú sa s Ľulinom veľmi prívetivo a chlap si potom sadá k nemu na lavičku. Je hodne starší ako Ľulin, má šedivú bradu, belasé, vyšedivené oči ako Ľulin, na hlave má starodávny sedliacky klobúk a na tvári, kdesi okolo úst, sa mu vryl rovnaký vieflužský výraz.

– Bolí ňa niečo? – opytuje sa prievozníka s úsmevom skoro ironickým.

– Hlavu mám, braček, ako dodrúzganú. Len od čoho to môže byť?

– Pi menej pálenky.

– Či by to bolo od toho? Ľa, aj tento pocestný to vraví.

- A pozri, člnok ti odnesie.
  - Ako by nie. Veru hej, naozaj odnesie...
- Obaja sa chvíľku dívajú, ako sa prevrátený člnok trhá ani v agónii.
- Už len chystaj kompu - treba mi ísf.
  - A vari ti ešte treba ísf? Azda do Krasichy, popíjaj?
  - A ty si sa už oslopal...
  - Vypil som si. Celú hlavu mám, ach, jaj, ani dodrúžganú. A ty, ak môžeš, radšej už nechod.
  - Čudák. Veď tam mám dcéru vydatú. Zavolali ma na sviatok. Aj žena je so mnou.
  - No, keď je s tebou žena, nuž nás veru už neminie ísf. E-ech, ale nemám žrdky.
  - Akože nemáš? Čo trepeš daromnice? Tamto, ja, sú žrdky.
  - Ale krátke. Treba dvadsaťštvrtkové. Veď vidíš: Vietluga sa rozvodňuje.
  - A čože si ty, čudák, neprichystal žrdky, keď vidíš, že sa voda dvíha...? Ivanko, bež po žrdky, šuhajko!
  - Mal by si ísf ty, - vraví Ľulin, - veď sú fažké.
  - Ty choď - to je tvoja robota!
  - Ja sa nechcem previezť, ale ty!
- A oboja chlapi, ba aj tretí Ivanko pokojne zostávajú na miestach.
- Ej, ale ho ja, oplana, vyplatím bakuľou... - zais vraví Ľulin a znovu sa naoko pokúša vstávať. - Pocestný, dajže mi tú bakuľu...
- Ivanko s hlasitým, fufnavým revom sa hýbe s miesta a beží drobným cvalom do víšku k dedine.
- Nedonesie, - vraví chlap.
  - Veď sú fažké! - potvrdzuje Ľulin.
  - Mal by si mu aspoň bežať naproti, - radí sedliak a díva sa, ako sa namáha mravček Ivanko, ktorý sa zjavil na vrcholci strmého briežku, s dlhými žrdkami.
  - A práve som ti chcel povedať: bež mu naproti.
- Obaja sedia a dívajú sa.

– Jevstigne-ej! Strigôň! – počuf s druhej strany prenikavý a srditý ženský hlas.

– Baba kričí, – vraví sedliak trošku nepokojne.

Ťulin ostáva ľahostajný: baba je ďaleko.

– A čo, ak sa mi pejo splaší a chlapča s babou mi dochráme... – vraví Jevstignej.

– A bujný kôň je to?

– Strach, aký bujný.

– No, teda môže veľmi ľahko dochrámať... Mal by si sa, počuj, vrátiť. Načo máš ísť ďalej, čože fa súri?

– Juj, ty čudák! Vari nevidíš: so ženou som sa vybral. Či možno nejsť ďalej?

Napokon celkom vyčerpaný Ivanko dovliekol žrde a s revom ich hodil na breh. Všetko je hotové. Ťulin sa musí pribrať do roboty.

– Hej, pútnik! – oslovuje ma Ťulin akosi povzbudivo. – Nože, počuj, podže aj ty s nami na kompu! Veď vidíš, ľaľa, aká je naša rieka strašne bujná.

Všetci sme vystúpili na škripajúcu doštenú kompu. Ťulin posledný. Zrejme chvíľočku rozmýšľal a poddával sa pokušeniu: či na kompe nie je už dosť ľudí aj bez neho. Ale predsa len aj on nastúpil, brodiac sa vodou. Potom s hlbokým zármutkom pozrel na koly, o ktoré boly priviazané laná, a povedal s ľahkou výčitkou, čo patrila nám všetkým:

– E-ech! A povrazy, ľaľa, povrazy nikto neodviazal. N-no!

– Ale veď si ty, Ťulin, posledný vystúpil na kompu. Ty si mal odviazať, – protestoval som.

Neodpovedal, lebo možno nepriamo uznával, že táto poznámka je celkom spravodlivá, a práve tak lenivo, s rovnakým beznádejným zármutkom sa spúšťal do vody odviazať laná.

Kompa zaškripela, zakolembala sa a rozplávala sa od brehu. Prievoznícka koliba, prevrátенý člnok, víštek s kostolíkom sa hneď vzdalujú od nás, ako by schytené neznámou silou, a výbežok so zelenou podmytou víbou nám letí v ústrety. Ťulin

pozrel na mihajúci sa breh, poškrabal sa v hustej hrive a prestal sa odpichovať žrdou.

– Veď nesie.

– Nesie, – odpovedá sedliak a z celej sily sa oprel o žrd pravým plecom.

– Strmo nesie.

– A ty si čo prestal? Čo neodpichuješ?

– Hej, odpichuj. Z ľavého kraja nedočiahnem.

– No?

– Veru – no!

Sedliak zúrivo vpíchnol žrd a len-len, že nečľupol do vody. Ani jeho žrd nedočiahla na dno. Jevstignej sa vystrel a povedal s dôrazom:

– Podliak si ty, Ťulin.

– Aj ty! Čože brýzgaš?

– Za čo ňa platíme, ty pľuhák?

– Len si vrav!

– Prečo si si nezaopatril dlhšie žrde?

– Zaopatril som si.

– A prečo ich niet?

– Sú doma. Či chlapča mohlo dovliecť také dvadsaťštvrtkové?

– Vravím – podliak si!

– No – no! Čo ty len nepovieš! Len mi navrav!

Ťulinov pokoj zrejme mierni rozčúleného Jevstigneja. Sníma si klobúk a škrabe sa na hlave.

– Kdeže sa teraz dostaneme? Ku Kozmovi Demianovi* nás odnesie, či už ako?

V.

Naozaj, strmý tok rieky ako by žartoval a posmieval sa našej kompe, unáša farebné plavidlo vždy ďalej a ďalej. Zôkol-vôkol nás dobiehajú, rozstrekujú sa a vzdúvajú bubliny „riečneho

* Do Kozmodemianska.

kvetu". Pred očami sa mihá výbežok s podmytou víbou a ostáva za nami. Ďaleko za nami zostalo aj rúbanisko s novučičkou chalúpkou z čerstvých dosák, s taligôčkou, ktorá sa teraz ešte zmenšila, a so ženou, ktorá stojí priam na brehu, čosi kričí a zalamuje rukami.

– Kdeže sa už teraz dostaneme? Ech, zle je s nami, veru zle-
nedobre, – beznádejne vraví Jevstignej a díva sa na ženu.

Sme naozaj v dosť kritickom postavení. Žrd' sa ponára hlbcko, ale neopiera sa, teda nedočiahne na dno.

Ľulin si ani trošku nevšíma Jevstignejovho bedákania, len vážne hľadá na riekú. On má najväčší strach, lebo určite bude musieť fahať kompu proti prúdu. Zrejme sa trošku spamätal, začína hľadiť rozumnejšie a pevnejšie.

– Ivanko, hybaj k zákrute rieky! – rozkazuje synovi.

Chlapček tentoraz chytro plní rozkaz.

– Sadni si k veslám, Jevstignej!

– A či ty máš aj veslá? – pochybuje sedliak.

– Len mi odvrávaj!

No tentoraz Ľulinove slová znejú tak rozhodne, že Jevstignej poslušne schodí s došteného schodíka a chytá veslá, ktoré naozaj ležaly na dne.

– Pocestný, choď aj ty ... do páru.

Sadám si „do páru“, totiž chytám pravé veslo práve tak ako Jevstignej ľavé. Posádka našej lode je takto teda prichystaná. Ivanko, ktorému s tváre celkom zmizol výraz trošku tupej bezstarostnosti, hľadá na otca líškavými, pozornými očami. Ľulin pchá žrd' do vody a povzbudzuje syna: – Drž sa, Ivanko, neobzeraj sa, varuj! – Môjho návrhu, že by som vymenil chlapca pri kormidle, Ľulin si ani nevšímne. Zrejme sa spoliehajú druh na druhu.

Kompou začína akosi trhať ... Zrazu sa Ľulinova žrd' dotkla dna. Neveľká „vyvýšeninka“ na dne rieky dovoľuje „odpichovať sa“ na vzdialenosť asi desiatich siah.

– Hybaj na brod, Ivanko, hyba-áj na brod! – chytro rozkazuje Ľulin priduseným hlasom a opiera sa plecóm o okrúhlu hlavíčku žrde.

Ivanko sa podopiera nohami a ťahá kormidlo k sebe. Kompa sa obracia, ale zrazu kormidlové veslo vyletelo do povetria a Ivanko padol na dno. Plavidlo sa zrazu „nahlo“, ale už o sekundu Ivanko zase sedí na mieste a so strachom hľadá na otca.

– Pripevni! – rozkazuje Ľulin.

Ivanko priväzuje kormidlo povrazom, kompa sa celkom „postavila na plytčinu“ a my sa opierame na veslá. Ľulin mohutným odrazom obracia kompu priekom k prúdu a o chvíľočku už všetci jasne cítime oslabený nápor vody. Kompa „riadnym chodom“ ide nahor.

Ivankovi svietia oči oduševnením. Jevstignej hľadá na Ľulina so zrejmou úctou.

– Ech, chlapče, – vraví Jevstignej a krúti hlavou, – keby ťa to pálenčisko nenivočilo, bol by si na nezaplatenie. Len to pálenčisko ťa kazí...

Ale Ľulinove oči už zasa zhasly, celý akosi zmäkol.

– Veslujte, veslujte... Nože, pocestný, zaberaj hlbšie, nespí tam! – vraví Ľulin lenivo a odpicháva sa žrdou mlkvo, s prestávkami a s predošlým žalostne apatickým výrazom. Podľa pohybu kompy cítime, že teraz jeho žrd málo pomáha našim veslám. Minula sa kritická chvíľa, keď Ľulin bol na vrchole svojho uznávaného prievozníckeho talentu a iskra v Ľulinových očiach zhasla zároveň s nebezpečenstvom.

No jednako sme sa asi dve hodiny terigali nahor, a keby Ľulin nebol využil poslednú „vyvýšeninu“ na dne, bolo by kompu odnieslo na úzke rovné koryto, odkiaľ by ju nebol dostal ani za dva dni. A keďže sa nedalo pristáť na zvyčajnom mieste, lebo mostík už dávno zatopilo, Ľulin pristál k hlinastému strmému brehu a priviazal kompu o vrby. Začína sa spúšťanie taligy. My s Jevstignejom sa s tým lopotíme. Ľulin ľahostajne hľadá na našu námahu, a žena, ktorá dávno pustila do vetra všetky zlostné

slová, sedí na voze nehybne, ani skamenelá, usiluje sa nepozrieť na nás, ako by sme sa jej boli všetci zbridili do najkrajnejšej krajnosti. Vari stúpila v zlostnom pohrdaní „pluhákmi-chlapmi“, a nedáva si ani len toľko námahy, aby s deckom sišla s voza.

Kôň sa plaší, prifahuje uši k hlave a zpätkuje.

– Nože, nože ho, bujného, šibni po zadku, – radí trochu oživený Ľulin.

Bujný kôň prifahuje zadok a skáče s brehu. Nastáva chvíľa tresku-plesku a rachotu, ako by sa všetko prepadávalo do zeme. Čosi buchlo, čosi zastenalo, čosi treslo, koňa, ktorý zlomil tenkú ohrádku, len-len že nestrhlo do rieky, no napokon voz už stojí na rozkolembanej a roztrasenej kompe.

– No čo, je celý? – opytuje sa Ľulin Jevstigneja, ktorý si starostlivo prezerá voz.

– Celý! – odpovedá Jevstignej s radostným údivom.

Žena sedí ani socha.

– Ale? – nechápe Ľulin. – A ja som si myslel, že sa určite doláme.

– No veď... taká strmina.

– Akože inak! Veď je to taká strmina, že sa aj mal polámať... E-ech, a povrazy zasa nikto neodviazal! – končí Ľulin zase so smutnou výčitkou a lenivo kráča na breh odviazať lano. – No, vesluj, pútnik, vesluj poriadne, nespil!

Po polhodine fažkej lopoty veslami, po okrikoch: „Opri sa poriadne“, „Veď na brod“ a „Posoš sa“, prichádzame napokon ku kolibe. Z nezvyčajnej roboty sa so mňa pot leje prúdmi.

– Pýtaj si od Ľulina za pol sklenice, – položartom vraví Jevstignej.

Ale vidno, Ľulinovi je nie do žartu. Veľmi dlhý čas, strávený na brehu bezľudnej rieky, ustavičné mučivé myšlienky o príčinách trvácej, fažkej chorľavosti z pijatyky – toto všetko zrejme v ňom vyvoláva vážny názor na svet. Preto uprel na mňa smutné oči, v ktorých začína pomaličky prebleskovať čosi podobné hlbokému rozmýšľaniu, a povedal radostne:

– Priviažem kompu a – donesiem . . . A počuj, nedonesiem iba jednu, – dodáva dôverne, sníženým hlasom, pričom sa mu v tvári zračí, keď aj nie radosť, no určite chvíľkové zabudnutie na ťažké následky pitia.

Ale s vřísku, dolu zlou cestou, už sa spúšťajú dva vozy.

– Idú, – smutne vraví prievozník.

– No, možno ešte ani nepôjdu, – potešujem ho, – možno nemajú súrnu robotu.

Ironizujem, ale Ľulin nerozumie irónii, možno preto, že je celý presiaknutý akýmsi zvláštnym, neuvedomelým humorom. Vari sa oň delí s týmito milými kučeravými brezami, s týmito pokrivenými vrbami, s rozihranou riekou, s dreveným kostolíkom na vřísku, s nápisom na sílpe, s celou touto naivnou vietlužskou prírodou, ktorá sa mi neprestajne usmieva milým, úprimným a ako by dávno známym úsmevom . . .

Nech už bolo, ako bolo, Ľulin odpovedá celkom vážne na moju posmešnú poznámku:

– Ak nevezú tovar, pravdaže, počkajú. Akože ich preveziem? Celá hlava mi treští . . .

VI.

Loď ešte vždy nejde. Vracia, že aspoň hodinu pred príchodom bude „húkať“ tam kdesi, v niektorom z vyššie ležiacich prístavov. Ale keď som sa potúlal po dedine, napil čaju a asi o tri hodiny zasa vrátil na breh, o parníku nebolo ešte ani chýru, ani slychu. Rieka je ešte vždy bujná, ba rozihrala sa už celkom nie zo žartu. Ľulin sa brodí k svojej kolibe po kolená vo vode, lenivo čľapká bosými nohami po zelenej, zatopenej tráve. Je celý mokrý. Široké nohavice mu prilply k nohám a prekážajú v chôdzi. Ťahá za sebou na povraze spomínaný starý člnok, ktorý predsa len odniesol prúd, ako správne predpovedal znalec-prievozník.

– Nuž čo, Ľulin, už ti je dobre?
– Chválabohu. Ibaže ešte nie celkom. Poď, pôjdeme na druhú stranu.

– Načo?

– Nuž, je taká nepríjemnosť. Ivachinovské plte chce rieka rozmetať.

– A teba čo do toho? Čo sa o to staráš?

– Len pozri, Ivachin vlečie štvrt vedra. Ale čože je štvrt vedra! V takomto, braček, nepristaneš ani na pol vedra...

K brehu sa blížil náhlivou chôdzou od dediny asi štyridsaťpäťročný mužský v obleku dedinského kupca, s prenikavými nepokojnými očami. Vietor mu rozvieval poly dlhého súkenného kaftana, v ruke sa mu ligotala nádoba s pálenkou. Keď prišiel k nám, obrátil sa priam na Ľulina:

– Teda čo, ešte rastie?

– Až strach! – odpovedal Ľulin. – Veď vari vidíš.

– A moje plte už zodvihla?

– Už ich strháva, lenže ešte nemá toľko sily. Ale, ľala, soberie. Aj mne slizla člnok – horko-fažko som ho behom dochytil za lesíkom...

– Ale?

– Veru tak. Vidíš, premočil som sa do nitky.

– Ach, ty! – povedal kupec zúfalo a plasol sa po bedre voľnou rukou. – Neobzrieš sa – plte mi roztrieska. Koľko škody, koľko škody! No, aký len podlý národ u nás žije, – obrátil sa ku mne.

– Načo by som podaromnici nadával pravoslávny? – zastal sa Ľulin rodákov. – Veď ste sa vari dohovorili...

– Dohovorili.

– Na piesok vytiahnuť!

– Tak-tak, na piesok.

– Nuž veď sú teda na piesku, nie inde.

– Juj, vy podliaci voľáci, veď rieka už aj piesok zaplavuje.

– Ako by nezaplavila – zaplaví. Do rána nebude po ňom ani chýru.

– No, vidíš! Ale tí podliaci by iba pesničky vyblákovali. Počuješ, ako revú! Tí sa netrápia, že zamestnávateľ má škodu...

Obaja zatíchlí. S druhého brehu, z rúbaniska, od nového domčka bolo počuť falošný spev. To sa družina Vasiuchinčanov posmeľovala proti kupčekovi-drevárovi. Včera dostali výplatu, pričom ich Ivachin ošudil asi o dvadsať rubľov. Dnes sa Vietluga zastala svojich detí a búrila sa na prospech družiny. Teraz sa zamestnávateľ ponížene klaňal, ale družina veru nekrčila chrbty a vystatovala sa.

– Ani za sto rubľov! Naučíš sa, ako zaobchodiť s družinou! Veď ja my naučíme...

Rieka sa dvíhala. Ivachin sa naľakal. Rozbehol sa do dediny, napochytre si zadovážil štvrt vedra pálenky a počastoval družinu. Nekládol pritom nijaké podmienky, ani nespomenul plte, len sa klaňal a prosil, aby družina zabudla, že jej ukrivdil a aby neodmietla vypiť jeho „podarúnok“.

– Nuž, ty taký a taký, len sa nevykrúcaj, – vraveli v družine.

– Nás nezvábiš!

– Ani za sto rubľov ti nevlezieme do rieky.

– Nech sa matička-rieka len pozabáva a poíhrá do chuti.

– Nech rozhádže brvienka, nech si ich rozmece. Choď a sbieraj si!

No štvrt vedra pálenky predsa len vypili a začali spievať. Zpoza rieky sa niesly falošné, divé, podgurážené hlasy a s nimi sa miešal čľapot a vrava bujnej rieky.

– Ale si vyspevujú! – povedal Ťulin s oduševnením a so závisťou.

Ivachinovi sa veru spev tak nepáčil. Načúval nepokojne, oči mu hľadely roztržito a smutne. Pieseň hučala ako búrka a zdalo sa, že nevesíť nič dobrého.

– O mnoho si ich včera ukrátil? – opýtal sa Ťulin proste.

Ivachin sa poškrabkal, no neodtrhol znepokojený pohľad s miesta, odkiaľ sa niesly falošné zvuky, a odpovedal práve tak proste:

– O dve desiatky sme sa škriepili.

– Pozriže, to je mnoho! Aby fa, počuj, ešte nezmlátili.

S Ivachinovej tváre bolo vidno, že Ľulinova predpoveď sa mu nezdá nepodobná pravde.

– Keby aspoň tie plte vyvliekli, – povedal s hlbokým smútkom.

– Veď vyvlečú, – upokojil ho Ľulin.

– Povedz im do duše, – povedal kupec zaliečavo. – Povedz, že sa už voda prestala dvíhať, že vraj v noci opadne.

Ľulin neodpovedal hneď. Pohľad sa mu prikoval k nádobe, len po chvíľke mlčania povedal pôžitkársky:

– Nesieš druhú štvrtku?

– Druhú.

– Napojíš aj trefou. Či fa previezť, há?

– Prevezl

Člnok bol vprostred rieky, keď ho zbadali na druhom brehu. Pieseň zrazu zhmela ešte mocnejšie, ešte falošnejšie, odrážala sa od zelenej steny hustého lesa, po ktorý sa fahalo rúbanisko. No o niekoľko minút jednako prestali spievať, s rúbaniska bolo počuť iba hlasitú a práve takú nemelodickú vravu. Onedlho Ivachin zasa letel ani strela k nášmu brehu a hneď sa zas vracal s novou nádobou na druhú stranu. Tvár mal zlostnú, ale v očiach mu jednako presvecovala radosť.

Pri západe slnca sa už celá družina „lopotila“ s Ivachinovými plfami. Za zvukov clivej „Dubinušky“ vyvaľovali brvná na breh a rukami ich vyfahovali na vyvýšeniny. Skoro všetko Ivachinovo drevo sa dvíhalo poukladané na sirmine, nedostupné rozihranej rieke.

Potom znova zahrnela pieseň. Mokří a ustatí chlapi dopíjali poslednú štvrtku. Zlostný, spotený, ale jednako pokojnejší Iva-

chin previezol sa posledný raz na našu stranu a ponáhľal sa do dediny. Vietor mu rozháňal poly dlhého kaftana, v oboch rukách niesol nádoby, tentoraz prázdne.

Ťulin, ešte akýsi smutnejší, vypevádzal ho dlhým pohľadom.

– Nuž čo, zmlátili? – opýtal som sa ho.

Preniesol pohľad na mňa a opýtal sa:

– Koho?

– Nuž, Ivachina.

– Nie, prečo by toho bili . . .

Začudovaný som pozrel na Ťulina, hlavou mi preblesla náhla a nečakaná myšlienka: Ťulinovi pripuchla tvár a pod okom mal hrču, podliatu krvou, zrejme čerstvejšieho pôvodu.

– Ťulin, holúbok!

– No, čo?

– Od čoho máš sinku?

– Sinku . . . Nuž, od čohože býva sinka?

– Veď teba, Ťulin, vari zbili.

– Kto ma zbil?

– Chlapi z družiny.

Ťulin sa mi záдумčivo zahľadel rovno do očí a povedal:

– Možno je to od toho . . . Ale, počuj, nebili ma veľmi šibko.

Prestávka, pohľad na mňa a v pohľade sa mihá tušenie:

– Či ma to neovalil Parfen?

– Možno aj Parfen, – zas napomáham pomalému procesu nového priblíženia sa k pravde.

– Určite to bol Parfen. To je, vravím ti, taký priečny chlapisko – vždy len strežie, ako by človeka dokaličil . . .

Otázka bola teda dostatočne vyjasnená. Pravda, bol by som sa ešte veľmi rád dozvedel, prečo hnev družiny tak neočakávane zmenil smer a prečo sa celá búrka miesto na Ivachina sosypala na celkom neutrálnu Ťulinovu fyziognomiu, ale práve vtedy sa s druhého brehu zas ozvalo volanie:

– Ťu-u-ú-li-ín! . . .

Ťulin ani neobrátil hlavu, lenivo sa pobral ku kolibe a povedal mi v chôdzi:

– Volajú. Nestriasol by si sa ich ty? Čo najchytrejšie.

No zrazu sa započúval, obrátil sa a ožil. Na brehu aj v temrave bolo možno rozoznať červené košele. To družina volala Ťulina a vari čo najvábivejšie mu kývala rukami.

– Veď ma vari volajú? – povedal Ťulin radostne a s otázkou v očiach pozrel na mňa.

– Pravdaže, volajú. Zas ňa vari nabijú...

– Nie, čože ty to, Boh s tebou. To nemôže byť! Družina ma chce pohostiť, to je to! Volajú vari, aby sme sa pomerili...

A Ťulin sa s prekvapujúcou živosťou rozbehol k brehu. Nevedno, prečo sviazal dva člnky, nos o kormu, sadol si do predného, chytro sa odpichol od brehu a nenechal tu ani jeden člnok.

VII.

Pochopil som túto nevinnú prefíkanosť, keď som počul na mrku škripiet voz, čo schádzal s vŕška. Pomaličky došiel voz k rieke. Kôň zaerdžal niekoľko ráz, odtiahol uši a uprel prekvapený pohľad na svätuškársku Vietlugu, teraz zmenenú na nepoznanie.

S voza sišiel chlap, prišiel až k vode, poobzeral sa, poškrabal sa a obrátil sa ku mne:

– Kde je prievozník?

– Tamto... – ukázal som na jasný pásik, čo rozrezával temnú hladinu rieky už na prostriedku.

Zahľadel sa ňa, zas pokrútil hlavou, započúval sa do spevu Vasiuchinčanov a začal obracať voz.

– Veru podliak-chlap je ten tunajší prievozník, – povedal, ale dosť pokojne. – Pozri, veď aj všetky člnky odvliekol... Teraz ho už celú noc nedostaneš odtiaľ.

Odviedol koňa, prišiel ku mne a pozdravil sa mi.

– Ste pútnik?
– Pútnik.
– Či nie od jazera?
– Od jazera.
– Tak! Mnoho národa teraz ide. A vari ešte aj zajtra pôjde...
Ech, ako sa valí tá rieka, strach! Či by sme sa s vami mali previezť na kompe... ale nie, na to nestačíme... Vidno, musíme tu prenocovať. Či vy nečakáte parník?

– Veru parník.

– No, dôjde tak na svitaní, včasnšie to nebude. Vidno, musíte aj vy prenocovať. – Postavil voz za kolibu a sputnaného koňa pustil na pobrežnú úboč. O niekoľko minút sa za kolibou už dymilo.

Ľulin zrejme naučil svojich cestujúcich trpezlivosti.

Slnce sa dávno skrylo za hory a lesy, nad Vietlugou sa spúšťala belasá, teplá a tichá temrava. Náš ohník sa rozohrieval, dym sa dvíhal rovno dohora. Bol až akýsi čudný tento pokoj v povetří popri náhlivom a bujnom pohybe na rieke, ktorá sa ustavične dvíhala. S druhého brehu sa ešte vždy niesly piesne a mne sa marilo, že vo všetkých premiešaných hlasoch rozoznávam Ľulinovu fistulu. Na ktoromsi z neďalekých vrškov rozsvetcovaly sa svetielka susednej dedinky, svetielko za svetielkom. Vo dne som si jej ani nevšimol – sivé chalúčky a tmavé strechy natoľko splývaly s odtienkami okolitej krajinky. Teraz dedinka vystúpila krásnym rojom svetielok na tmavom temene vrška a tu a tam sa štvoruholníky striech vykrajovaly na tmavobelasom nebi.

Je to dedina Solovjicha. Môj nový známy nemal čo robiť, nuž mi porozprával niektoré zaujímavé črty zo života jej obyvateľov. V Solovjiche žijú podujímaví a hrdí ľudia. V okolí Solovjichy ich volajú „kradoškami“. Môj nový známy musel sa raz stavať v dedine Blagovieščeni u diačika. Bolo to v zime, podvečer. Sedia za stolom. Zrazu ktosi klop-klop na oblôčik. Diačik vyzrel

oblokom: pod oblokom stojí Ivan Semionov, starý sused, a prosí si nocľah. „Čože ty to, veď máš domov najviac verstu cesty?“ – „Najviac verstu, hej, najviac verstu, ale treba mi ísť okolo Solovjichy. Aby ma zas nezaviedli k prielube.“

Vyšlo najavo, že medzi týmto starčekom a Solovjichanmi sa ustálil celkom nezvyčajný pomer. Len čo si starček nahonobí peňazí, určite sa v dedine opije, a keď si vypije, začne sa chvasťaf: mám „katenku“* vo vrecku. Keď sa potom vracia domov, Solovjichania ho chytia na rieke a vedú ho rovno k prielube v Iade.

– Chceš sa dostať do prieluby?

No, pravdaže nechce. Veď to ani oni nechcú – chcú len, aby im dal „katenku“. Dá im ju, čo má robiť? Oni zasa:

– Chceš sa dostať do prieluby?

– Nechcem, bračekovci.

– Teda bedli, nikomu ani muk. Nepovieš, há?

– Nepoviem.

– Zabož sa!

– Aby som sa, – vraví, – tu na mieste prepadol, ak to poviem, čo len duši.

A ani nepovie. Koľko ráz ho takto dochytili – už sa mu to zunovalo, prestal večer chodiť okolo Solovjichy, najmä keď si vypil, ale naozaj nepovedal nikomu. „Zaviedli ma Solovjichania k prielube“, vraví, ale kto z nich to bol, nepovie ani za neviem čo.

Keď mi toto vyrozprával, zadíval som sa s nezvyčajnou zvedavosťou na dedinku „kradoškov“. Nuž, myslím si, kde okrem Vietlugy nájdete takúto bezprostrednosť a prostotu spôsobov, a takú šľachetnú dôverčivosť k cudziemu slovu a také úprimné presvedčenie, že sa možno „tu na mieste prepadnúť“, ak sa nedodrží prísaha...? Môj nový známy, tiež „od Vietlugy“, ma

---

* *Katenka* — storubľová bankovka s obrazom Kataríny II. — Pozn. prekl.

uisfoval, že nikde na celej rieke niet druhej takej dediny. V Marine, pred troma rokmi, pribrali sa vyrábať falošné bankovky, ktoré volali „krasnojarkami“ – ale to je už zas celkom inšie. No nechajte tam v nezatvorenej chalupe peniaze a odíďte hoci na deň a noc – nikto sa ich ani nedotkne.

– Akože je to, veď sú to Solovjichania?

– Dovoľte, aby som vám povedal, majú už takú obyčaj...

No, myslím si zasa, kde ešte na svete nájde sa taká zhovievavosť k cudzím zvykom...? A svetielka Solovjichy mi žmurkaly prívetivo a úprimne: „Nikde, nikde...“

– Nuž veď, ľala, – povedal som s úsmevom, – aj Tulin má obyčaj.

– Pravdu máš. Podliak chlap je to, aby ho porantalol! Ale aj to musím povedať: vo svojej robote sa vyzná. Keď nastane jeseň, alebo keď zas príde jar, vtedy sa preukáže... Iný by si ani za neviem čo neporadil s prevozom za záplav. Najmä preto ho tu držíme...

– Pokojné besedovanie!

– Vitajte!

K nášmu ohníku prišli dvaja starčekovia s kapsičkami zo stromovej kôry na chrbte a s paličkami v rukách. Jeden z nich shodil batôžtek, pozorne si ma obzrel a povedal:

– Tohto človeka sme už videli.

– Nie div, – odpovedal som.

– Na Lunde si bol?

– Bol.

– Nuž, tam sme fa videli. Len tak zo záujmu, alebo ste obeťovali Kráľovnej Nebeskej?

– Zo záujmu. A vy?

– My sme šli na sviatky, len tak, k rodine.

– Nuž teda, sadnite si k ohníčku.

– Ale, chceli by sme sa previezť – nemáme ďaleko domov. Ja by som došiel nad ránom.

– Veru, veru, previezť...! – zamiešal sa môj známy. – Ťulin odvliekol aj posledný člnok. Hádám na kompe...?

– Kdežeby...! Rieka sa veľmi rozvodnila.

– Ani dlhých žrdí niet.

Druhý z nových príchodzích šiel ustatou chôdzou až k brehu, a hneď nad riekou zaznelo nahlas a fahavo:

– Ťu-u-li-ín! Dajže člno-ók!

Volanie sa valilo po rieke ako podchytené bystrým prúdom. Zdalo sa, že ho rozihraná rieka nesie so sebou a prehadzuje zboka nabok medzi brehmi, spiacimi v hmle. Ozvena utekala kdesi do večernej diaľavy a zamierala tíško, zádumčivo, ba až smutne – tak smutne, že sa pútnik až započúval a nechcel druhý raz znepokojíť toto ďaleké, večerné echo.

– Parom ho ber! – povedal, hodil rukou a vrátil sa k nášmu ohníčku.

– A šuhaj má tak blízko domov, že by rukou dočiahol, – povedal prvý z mojich známych, – vcelku iba štyri versty do Piesočnej! Počuli ste o Piesočňanoch? – opýtal sa s potmehúdsnym úsmevom.

– Nie, nebol som ešte tu v okolí.

– Aj títo Piesočňania majú svoje zvyky. Ľudia vravia: čo mesto, to mrav, čo dedina, to obyčaj. Solovjichania – veď som vám rozprával – radi berú cudzie, ale zas Piesočňania sú majstri držať sa svojho. Raz, vari pred piatimi rokmi, vybralo sa sedem Piesočňanov do dediny Blagovieščenja opravovať železné nástroje: mali lemeše, rýle, kosáky a podobné dedinské náčinie. No, opravili, idú nazad k rieke a batohy so železom nesú v rukách. Ale rieka, ako aj teraz, bola veľmi rozvodnená, rozihraná, a ešte vietor ju vzdúval, rozkolembal vlny. A člnok, ako vieme, je vratký. „A čo, bračekovci moji,“ vraví ktorýsi z nich, „ak sa nám člnok prevrhne, veď sa nám železo istotne potopí. Viete čo, chlapci, priviažeme si batohy na chrbty, aby sa nám železo nepotopilo.“ „Veru, urobmeže tak!“ A aj urobili. Keď šli k rieke, niesli železo v rukách. Keď si posadali do člnka – hrbaj ho priväzovať na

chrbút. Dostali sa doprostred rieky, keď im voda začala člnok zalievaf, a člnok sa veru aj prevrátil. No železo, tuho priviazané na chrboch – nepotratili. A tak spolu so železom sa aj gazdovia dostali na dno, a zahynulo všetkých sedmoro...! Čo, šuhaj, nevravím pravdu?

Piesočan neodporoval a pri svetle ohníčka videl som na všetkých troch tvárach svojich spoločníkov celkom rovnaký dobrácko-posmešný úsmev, s rázovitým vietužským výrazom, čo mi živo pripomínal Ťulina.

– No, a vy ste odkiaľ? – opýtal som sa starčeka, ktorý ma videl na Lunde.

– Ja som, pán môj, odnikiaľ. Bez rodu-plemena, človek bez domova, vojačisko.

– Ale predsa len rodom od Vietlugy?

– Od nej, od matičky. Za mladi som neraz v nej na jar ryby chytil. A ja, aj po cárskiej službe sa tu už pätnásty rok len tak potíkam.

V tomto starčekovi bolo veľmi málo vojenského: iba ak určitá pokojná zbehlosť v reči a ešte stará, premastená čiapka s akými-si sotva viditeľnými pruhmi a s veľkým, natrhnutým štítkom. Zpod štítka hľadely a iskrily sa chvíľami sivé oči, a do fúzov sa pričupil ledva badateľný úsmev. Starý vojak mal veľmi príjemný hlas, prsný „fahavý“, čo prezrádzal bývalého rúčeho speváka, ale teraz už dosť chriplavý od staroby, od riečnej vlhkosti a možno aj od „pálenčiska“. Nech bolo, ako bolo, ale bolo veľmi príjemné načúvať tento hlas s humornou nôtkou a hľadieť na vietužský úsmev starého vojaka, a teraz už som sa aj ja rozpo-
menul, že sme sa naozaj my dvaja stretli na jazere. V zápale najhorlivejšej debaty na tému „Neobcuj so zlodejom, so zbojníkom a tým menej s kacírom“, keď sa obe strany vzájomne zasýpaly textami a rozmanitými jemnosťami písmackej dialektiky, tento starček s natrhnutým štítkom a iskrivými očami sa zrazu vynoril práve vprostriedku a pokazil celú výmenu názorov tým, že veľmi

proste a bez akýchkoľvek textov porozprával obyčajnú udalosť zo života. Rozprávanie zaučinkovalo na väčšinu ako poriadne vytrezvenie. Písmaci ho prijali so zrejším pohídaním. No jednako debata sa rozhodne pokazila a zástup sa rozišiel a možno si odnášal nejednu zobudenú pochybnosť . . .

– Prosím vás, veď to sú babské reči, ľudové výrazy, – povedal mi nespokojne ktorýsi písmak. – Či je to z Písma?

– A ktože je to, nie je to Jefim? – opýtal sa iný, ktorý prišiel ku koncu rozhovoru.

– On veru.

– Hlúpy sedliačik, vietľužský. Býval u nás robotníkom. Nevyzná sa v Písme. Čítal iba Evanjelium, – a rozprávajúci hodil rukou.

Vietľužský Jefim sa len usmieval zvyčajným zvláštnym úsmevom, a nevedno, čomu patril ten úsmev: či predmetu debaty, či poslucháčom, či, možno, iba jemu samému, hlúpemu sedliačikovi, bez domova, vojačiskovi . . . Nech už bolo, ako chcelo, mne sa zdalo, že som na Svietlojare* počul iba vtedy prvé živé slovo.

Potom sme sa zase začali shovárať, a zas len o tom: o Lunde, o Svietlojare a o Kiteži, o rozkolníckej sekte urenevco. Medzi ohromným množstvom sektárov rozmanitej viery, ktorí sa shromaždili na Svietlojare, kde si každá sekta doniesla svoje knihy, svoje náboženské piesne a svoju vieru, neobyčajne vynikali urenevskí znalci Písma, ktorí si každý rok postavili vlastný oltár pod tým istým starým dubom na úbočí vŕška. Zatiaľ čo sa okolo rakúskeho kňaza v krátkej kamži a s dlhými vrkočmi pred ušami shromaždilo sotva so desať modliacich sa – pri urenevskom dube stával veľký, hustý zástup. Prekvapily ma surové, nafúkané tváre týchto písmakov. Boly tu ženy v tmavých kláštornických šatách, potom akési veľmi vysoké človečisko s ostrými črtami, mladý chlapec so žobráckou kapsou, s tvárou, plnou rapín, a strapatý boží sprostáčik . . . Kázali a spievali rad-radom, jednotvárnymi fufnavými hlasmi, pričom si nevšímali ničoho naokolo. Kým sa

predstavitelia iných siekt ochotne púšťali do škriepok – urenevci sa správali zvyška, pohrdavo a ani neodpovedali na otázky. Ako by pre nich na celom svete nebolo už celkom ničoho, čo by si zaslúžilo, aby sa čo len trochu k tomu snížili, a všetka pobožnosť sa sústredila na tomto neveľkom ostrovčeku, zaujatom ich tesno somknutými „ostrihanými temenami“ a ozývajúcom sa ich fahavými piesňami.

– Tí sa vám správajú priveľmi povýšene, – vravel Jefim. – Musím povedať, je to národ rozumný, triezvy, iba že takému, ako ja, je medzi nimi nie príjemne.

– A to prečo?

– S nimi je smutno. Naša viera, poviem doprosta, je omnoho veselšia, – odpovedal namiesto Jefima gazda s vozom.

Piesočan, ktorý doteraz mlčal, usmial sa pri týchto slovách akosi radostne a povedal:

– Býval som ja medzi nimi. Tam vám je, bračekovci, mnoho čudného!

– A čo?

– Nuž tak. Najal som sa na zimu k istému z nich do roboty: spúšťali sme brvná z hory. Prišli sme s mladým gazdom na mojich koňoch domov v noci. Ráno sa zobudím, ale ešte je tma – veď to bolo v zime. Hľadím: stará gazdiná rozsvetuje lúčinu a ide sa modliť pred obrazmi. A ikony boli pekné, maľované. No, myslím si, aj mne je čas vstávať. Pomodlím sa aj ja a pôjdem zapriať kone. Tichučko slietam s lôžka, stal som si za gazdinú a začal som sa prežehnávať. Len sa vám vtom obrátila. Uvidela ma a rukami zalomila. „Čože ty to robíš?“ vraví. – „Nuž, reku, čože inšie, chcel som sa pomodliť.“ „Počkaj“, vraví. – „Čože čakať? Veď je práve na čas.“ – „Počkaj, vravím ti, pomodlíš sa neskoršie.“ – Nuž, keď neskoršie, teda neskoršie, a zase som sa vyštvrel na lôžko. Pomodlila sa, sviečky pozahášala, odpratala. Zase sa dívam: o chvíľočku starček lezie s prípecka, vlastnú ikonu si vlečie na modlitebnicu, aj vlastnú sviečku zažiha. Zase

som sišiel s lôžka. Myslím si, teraz sa už aj ja môžem pomodliť. Len som sa chystal prežehnať si čelo, vtom ma starček schmatne za ruku: „Čo to robíš?“ „Aby ho! . . . Veď som sa, reku, aj ja chcel pomodliť.“ „Počkaj,“ vraví, „teraz je to nie pre teba.“ Tak veru bolo! Zas, vidno, musím liezť na lôžko. No, ale to ešte nebolo dosť . . .! Potom zas vstala mladá aj s mladým gazdom a v kútiku si zažali sviečku. Tí nemajú ikon – iba Ukrižovaného. Ponáhľal som sa k nim o milých päť, a zase sa chystám modliť. Myslím si, čože, aspoň pred Ukrižovaným sa pomodlím.

– No, a či dovolili? – opýtal sa ktorýsi zo zaujatých poslucháčov, keď videl, že rozprávač zatíchol.

– Ale ba! Čože si myslíte? – Ani teraz nedovolili! Pomodlili sa sami a potom ma volajú: „Teraz,“ vravia, „choď a pomodli sa.“ Šiel som do kútika a tam – holé steny. Aj Ukrižovaného odvliekli . . . Ach, aby vás Parom pohrdúsil! Čože ja tu budem s vami hrešiť, myslím si. To mne netreba. Keď je tak, radšej pôjdem a cestou sa pomodlím na božom slniečku.

– Trojaká viera v jednom dome! – poznamenal vojak.

– Veru trojaká. Nastal čas obeda. No, usadili ma, dobrého mládenca, komu česť, tomu česť. A zas starí s dcérou jedli spolu a my s mladým gazdom osobitne. A ešte, počujte, každému nám dali inú misku. To mi už bolo primnoho. „Juj, vy,“ vravím, „takí a takí. Nielen že mňa oddeľujete, ale oddeľujete aj vlastného muža.“ – „Nuž preto ho oddeľujem,“ vraví stará gazdiná, „že sa po Rusku tára, že sa nastrebe s takými, ako ste vy, so všelijakým pohanským národom . . .“ No, vidíte, ako o nás smýšľajú!

– Hej, hej, – potvrdil gazda s vozom, ktorý už ležal a ruky mal založené za hlavou. – Vidiš ty, aké mátohy žijú . . . A akí sú to nehanebníci! Teraz neďaleko nás, na dedine, žijú dvaja bratia. Keď jeden šiel za vojaka, druhý si vzal jeho ženu. Teda vlastnú švagrinú, a ešte farchavú. Brat sa vrátil z vojenčiny a tiež dlho nerozmýšľal: vzal si rodnú sestru bývalej ženy. Nuž, počuj: dvaja bratia majú za ženy dve sestry a decku je vojak aj rodným

strýcom a prichodí mu byť aj otcom. Teda toto sa im nebridí. Ocho-cho-cho-ó... Nie je už čas spať?

Nastalo ticho, ale nie nadticho.

– Zmätok ide Ruskom, – ozval sa o chvíľočku úprimný hlas Piesočanana.

– To už dávno, – povedal vojak a líhal si, – nielen od včerajška.

– Vari nie dávno? A ja, teraz zasa tí molokánci...

– No, to je už zas celkom inšie, to nemožno porovnávať. Lahni si a spi, neľaboc daromnice!

No Piesočan, zaujatý myšlienkami o „zmätku“, ktorý ide po „svätej Rusi“, ešte dlho si nelíhal. Sedel, prehrabával halúzkou oheň, a keď videl, že ani ja nespím, kývol potmehúdsy na Jefima a povedal:

– Vraví: to je už inšie! Bodaj by nebolo inšie? Veď sa s nimi vodí, prestal sa modliť v mene nášho Boha, v piatok vždy chlípe mlieko. Veď som dosť sveta skúsil, inak by nebolo treba rozprávať...

A aj on sa začal ukladať na piesočku.

VIII.

Vstal som a poobzeral som sa naokolo.

Rieka sa skryla v temnej belasosti večera. Mesiac ešte nevyšiel, hviezdy sa tíško a zádumčivo ligotaly nad Vietlugou. Brehy boli v hmle nejasné a tajomné, ako by započúvané do neutichujúceho plieskania ustavične rastúcej rieky. Hladina rieky bola tmavá. Nebolo vidno ani „riečneho kvetu“, iba tu a tam sa zajagaly, rozťahly a mizly trasľavé odrazy hviezd na letiacich prúdoch a zavše ihravá vlna vyskočila na breh, vo tme sa zajagala penou a bežala k nám ako zviera, ktoré sa plaší, keď prebehne popri človeku...

Drevárska družina ešte vždy ujúkala na druhom brehu, ale

pieseň zrejme zhasínala ako naša vatra, na ktorú už nikto neprikladal chrastia. Hlasov bolo vždy menoj a menoj: iste už nejedna smelá hlavička sa uložila v rúbanisku a v kroví. Chvilami sa akési divé hlasisko ozvalo bujnejšie a hlasnejšie, ale nedarilo sa mu už rozplameniť ostatných a pieseň hasla.

I ja som si ľahol k spiacim Vietľužanom, kochal som sa hviezdnatým nebom, ktoré sa začalo rozhorievať zlatými odleskami mesiaca, vychodiaceho zpoza víškov. A s hory, s tichým škripotom zase schodil oneskorený voz, prichádzali ľudia aj pešo, postáli na brehu a keď so dva razy beznádejne zavolali o člnok, bez reptania sa pripojili k nášmu tábora, ktorý tu zadržala vojenská obozretnosť prievozníka Ťulina.

Svetlá v dedinke na víšku už dávno postupne pozhasínaly. Stĺp s nápisom sa raz ukazoval, sfarbený ohňom vetry, raz sa zas ponáral do tmy.

Na druhom brehu, za riekou, sa rozspieval slávik.

- — — — —
- Prievoz!
  - Prievoz, prievoz, prie-e-vo-óz!
  - Hej, prievozník, nože chytrejšie... he-ej!
  - Ho-ho-ho-ho-ó-ó...!

Hlasné výkriky, ktoré sa ozvaly hlučne a nečakane, ostro a zvučne ako trúba na svitaní, zobudily aj mňa, aj celý tábor, čo sa učupil pri ohníku. Kriky ako by naplňaly zem aj nebo, ozývaly sa ozvenou v pokojne spiacich úžľabinách a zátočinách Vietľugy. Noční pútnici sa zobúdzali a pretierali si oči. Piesočan, ktorého včera tak zmiatlo vlastné skromné zavolanie nad spiacou riekou, hľadel teraz s akýmsi strachom a opytoval sa:

- Čo sa robí? Pán Boh s nami a zlé preč, čo sa robí?

Začínalo sa brieždiť, nad riekou sa váľaly hmlý, naša vatra zhasla. V temrave bolo vidno na brehu čudné skupiny akýchsi ľudí. Niektorí stáli okolo nás, iní celkom pri vode volali prievozníka. Neďaleko stála taliga, do ktorej bol zapriahnutý tučný, sýty kôň, čo pokojne čakal na prievoz.

Hneď som poznal urenevcov... Boly tu aj predvčerajšie kláštornice v tmavých rúchach, aj dlhé človečisko so zachmúrenou tvárou, aj rapavý žobrák, aj strapatý „boží sprostáčik“, aj ešte iné podobné tvory.

Teraz títo všetci stáli okolo nášho tábora, kde sme ešte všetci ležali, a dívali sa na nás zvedavo, bez okolkov a so zrejmým pohrdaním. Moji spoločníci sa akosi v pomykove hniezdili a aj oni sa dívali na nových príchodzích, ale akosi placho. Nevieam, prečo mi zrazu sišli na um anglickí puritáni a independenti z čias Cromwella. Iste preto, že aj títo svätí práve tak povýšene hľadeli na prostodušných krajanov-hriešnikov, a že im oni odpovedali práve takými zmätenými a pokornými pohľadmi.

– Hej, vy Vietlužania-strebači vody! Kde je prievozník?

– Prievoz, prievoz, prie-e-vo-óz!

Mohlo sa myslieť, že celá armáda vtrhla do pokojného vladárstva bezstarostného prievozníka. Hlasy urenevcov hrmely a prevaľovaly sa nad riekou, ktorá teraz akosi chytró a zmäteno bežala zo zaliateho miesta, zase celá žltkastobiela z „kvetu“. Ozvena si podávala tieto kriky dlho a ďaleko.

„No,“ myslel som si, „či aj teraz vytrvá Ťulinov stoicizmus?“

Keď som pozrel na riekú, na vlastné prekvapenie uvidel som v raňajšej hmle Ťulinov člňček už na prostriedku rieky. Zrejme aj filozof-prievozník podľahol čaru hrozných urenevských bohatierov a teraz vesloval z celej sily. Keď pristál pri brehu, v tvári sa mu zračila dosť veľká ustatosť a skrúšenosť po opitosti. No jednako mu to neprekážalo chytró vybehnúť na víštek po dlhé žrde.

Aj náš tábor sa rozhýbal. Gazdovia, čo tu prenocovali s vozmi, viedli za hrivy kone a náhlivo zapriahali; zrejme sa báli, že ich urenevcí nepočkajú a že tu zostanú na pospas Ťulinovmu vladáreniu.

O pol hodiny sa naložená kompa odrazila od brehu.

Pri vyhasnutej vatre sme zostali iba my dvaja s Jefimom,

ktorý rozhrabal prstami popol, aby si uhlíkom pripiekol zapekačku.

– A prečo ste sa aj vy nepreviezli s nimi?

– Nuž, nemám ich rád, – odpovedal a pofahoval z fajky. – A nie mi je naponáhlo, – pôjdem si, keď obschne rosa . . . Ale vám sa vari už treba sberať: počujete, parník shora beží.

O minútu som už aj ja rozoznal zvučné údery lodných kolies, asi o štvrtihodinu sa zjavila nad výbežkom biela zástava a „Nikolaj“ chytró vyplával na šíru hĺbočinu, mihal svetielkami, blednúcimi na svitaní, a vliekol veľkú nákladnú loď, lanom priviazanú o bok.

Vojak ma úslužne doviezol na palubu parníka v Ľulinovom člnku a hneď sa aj v ňom vynoril zpoza kormy a vesloval na druhý breh, kde s prefaženej kompy vystupovali urenevci.

Slnce už dávno zlátilo vrcholce lesov okolo Vieflugy a ja som nevyspatý sedel na hornej palube a kochal sa vždy novými a novými zátišíami, ktoré na každej zákrute štedro odokrývala rieka-krásavica, ešte tu a tam zababušená do belasistej hmly.

A rozmýšľal som: prečože mi bolo tak ťažko tam, na jazere, vprostred knižných rozhovorov ľudí, vprostred „mudrákov“ sedliakov a vykladačov Písma, a tak ľahko, tak slobodne na tejto bezľudnej rieke s týmto živelným, zmäteným, bezuzdným prevozníkom Ľulinom, ktorý večne trpí chorľavosťou opilca? Kde sa vzal ten pocit ťažoby a sklamania na jednej strane a obľahčenia na druhej? Prečože na mňa, tiež knižného človeka, od t a m t ý c h veje takým chladom a odcudzenosťou, ale tento tu sa mi zdá taký blízky a taký dobre známy, ako by naozaj –

*toto všetko už kedysi bolo,
len sa nepamätám, kedy . . .*

Milý Ľulin, milá, veselá, rozihraná a rozvodnená Viefluga!
Kdeže a kedyže som vás už predtým videl?

V ZLEJ SPOLOČNOSTI

(Z priateľových detských rozpomienok)

I.

ZRÚCANINY

Matka mi umrela, keď som mal šesť rokov. Otec sa celý oddal žiaľu a vari zabudol, že som na svete. Zavše sa maznal s mojou malou sestričkou a staral sa o ňu, ako vedel, lebo sa ponášala na matku. A ja som rástol ani plánka v poli – nikto sa o mňa veľmi nestaral, ale nikto mi ani neobmedzoval slobodu.

Mestečko, kde sme žili, volalo sa Kniežacie Veno, alebo prostejšie Kniežacie Mestečko. Patrilo istému schudobnenému, no hrdému poľskému rodu a malo všetky typické črty ktoréhokoľvek z mestečiek na juhozápade krajiny, kde vprostred pokojne plynúceho života, ťažkej lopoty a drobných starostí židovského „kšeftu“ dožívajú si dni žalostné zvyšky hrdej panskej vznešlosti.

Keď sa blížite k mestečku z východu, najsamprv zbadáte väzenie, najkrajšiu stavebnú okrasu mesta. A mesto sa rozložilo dolu, nad ospanlivými, žabíncom pokrytými rybníkmi, a treba k nemu ísť dolu svahovitou hradskou, zahradenou tradičným „mýtom“. Ospanlivý invalid, postava, zhrdzavená na slnci, stesnenie pokojnej driemoty, lenivo dvíha závoru – a ste v meste, čo aj to hádam hneď nepobadáte. Sivé ploty, zapustené, nezastavené miesta s hromadami všelijakého haraburdia pomaličky vymieňajú prislepnuté chalúčky, priklonené k zemi.

Ďalej ňaví široké námestie tmavé vráta židovských „hostincov“ na rozličných miestach; biele steny a kasárensky vyrovnané rady štátnych úradov vyvolávajú nudu. Drevený most, hodený ponad úzku riečku, stene, trasie sa pod kolesami a kníše sa ani zoslabnutý starček. Za mostom sa fahá židovská ulica s obchodmi, skliepkami a krámikmi, so stolmi židov-zmenárikov, ktorí sedia na chodníkoch pod slnečníkmi, a so šiatrami predavačiek pečiva. Smrad, špina, hŕbočky detí sa hmýria v uličnom prachu. No ešte chvíľa – a ste za mestom. Ticho šepocú brezy nad hrobmi na cmiteri a vietor vlní zbožie na poliach a zvučí clivou, nekonečnou piesňou v telegrafných drótoch pozdĺž cesty.

Riečka, ponad ktorú vedie spomenutý most, vytekala z rybníka a vlievala sa do druhého rybníka. Takto od severu a juhu bolo mesto ohradené širokými vodnými hladinami a zátočinami. Rybníky byly s roka na rok plytšie, zarastaly zeleňou a vysoká hustá trstina sa vlnila ako more na ohromných slatinách. Vprostriedku jedného rybníka bol ostrov. Na ostrove – starý, polorozrumený zámok.

Pamätám sa, s akým strachom som sa vždy díval na toto vznešené, rozpadnuté stavisko. Šírily sa o ňom povesti a rozprávky, čo jedna, to strašnejšia. Povrávalo sa, že ostrov umele nasypaly ruky zajatých Turkov. „Na ľudských kostiach stojí staré zámčisko,“ rozprávali starí osadníci a moja detská, vystrašená obraznosť si predstavovala pod zemou tisíce tureckých kostier, ktoré kostnatými rukami podopierajú ostrov s vysokými kužeľovitými topoľmi a starým zámkom. Od týchto rečí mi zámok bol, pravda, ešte strašnejší a aj v jasných dňoch, keď zavše, posmelení svetlom a prenikavými hlasmi vtákov, prichádzali sme k nemu bližšie, zámok často vyvolával v nás záchvaty ukrutného strachu – tak hrozne hľadely čierne priehlbne dávno vybitých oblokov. Z pustých dvorán sa ozýval tajomný šramot: odtŕhaly sa kamienky a kožovka, padaly dolu, ozývaly sa dunivou ozvenou, a my sme bežali, ani sme sa neobzreli, a za nami ešte dlho znelo klopkanie, dupkanie a chichotanie.

A v búrlivých jesenných nociach, keď sa obrovské topole kní-
saly a hučaly pod nárazmi vetra, doletujúceho zpoza rybníkov,
zo starého zámku sa šírila hrôza a vladárila nad celým mestom.
„Aj-vaj-mir!“ v strachu vraveli židia. Bohabojné staré meštianky
sa prežehnávaly a ešte aj náš najbližší sused, kováč, ktorý vždy
popieral akúkoľvek diabolskú moc, vychodil vtedy na dvorček,
prežehnával sa a šepkal si v duchu modlitbu za pokoj mŕtvych.

Starý Januš so šedivou bradou, ktorý sa uchýlil do ktorejsi zo
zámockých pivníc, lebo nemal kde inde bývať, neraz nám roz-
prával, že v takých nociach zreteľne počul, ako sa z podzemia
ozývajú kriky. Turci pod ostrovom sa rozhýbali, hrkotali kosťami
a preklínali pánov za ukrutnosť. Vtedy vo dvoranách starého
zámku a okolo neho na ostrove rinčaly zbrane a páni hlasnými
krikmi svolávali hajdúchov. Januš v reve a zavýjaní búrky
počul zreteľne dupot koní, rinčanie šablí, slová vojenských roz-
kazov. Ba raz vraj počul dupkanie kopýt, keď nebohý pradedo
terajších grófov, preslávený na večné veky krvavými hrdinský-
mi výpravami, vyšiel doprostred ostrova na tátošovi, čo dupkal
kopytami, a zúrivo hromžil: „Čušteže tam, oplani, pša viara!“

Potomci tohto grófa už dávno opustili bydlisko predkov. Veľká
časť dukátov a všelijakých pokladov, pod ktorými sa kedysi lá-
maly grófske truhlice, preniesla sa za most, do židovských brlo-
hov, a poslední predstavitelia slávneho rodu si postavili prozaic-
ký biely dom na vršku, obďaleč mesta. Tam im plynul smutný,
no ešte vždy honosný život v pohľadavo vznešenej osamelosti.

Starý gróf, práve taká pochmúrna zrúcanina ako aj zámok na
ostrove, len zriedkavo sa zjavil v meste na starej anglickej mr-
cine. Popri ňom, v čiernom jazdeckom obleku, povýšená a vy-
sušená, jazdila mestskými ulicami jeho dcéra a zďaleka ich úcti-
vo sprevádzal koniar. Vznešenej grófke bolo súdené navždy
zostať pannou. Mládenci na ženie, ktorí sa jej rovnali rodom,
zbabelo sa rozišli po svete v shone za peniazmi kupeckých dcé-
rok v cudzine a opustili rodné zámky alebo ich popredali židom
na zrúcanie, a v mestečku, ktoré sa rozprestieralo na úpäť jej

dvorca, nebolo mladíka, čo by sa opovážil zdvihnúť oči na krásnu grófkú. Keď sme my, detváky, zazrely týchto troch jazdcov, rozletely sme sa z mäkkého uličného prachu ako krdel vtákov, chytró sme sa rozpíchlý po dvoroch a naľakanými a zvedavými očami sme sledovaly pochmúrnych vladárov starého zámku.

Na západnej strane, na víšku, medzi spráchnivenými krížmi a prevalenými hrobmi, stála dávno opustená uniatská kaplnka. Bola to rodná dcéra v doline rozloženého, celkom všedného mestečka. Kedysi sa do nej schádzali na volanie zvona mešfania v čistých, keď aj nie skvostných kuntušoch,* s paličkami v rukách miesto šablí, ktorými rinčali zemani, čo tiež prichádzali z okolitých dedín a majerov na hlas zvučného uniatského zvona.

Odtiaľto bolo vidno ostrov s jeho tmavými, mohutnými topoľmi, ale zámok sa zlostne a pohľadavo skrýval kaplnke v hustej zeleni a len keď juhozápadný vietor vyletel zpoza trstiny a obořil sa na ostrov, topole sa so svišťaním rozkolembaly a zpoza nich prebleskovaly obloky a zámok ako by gánil na kaplnku nevľúdnyimi pohľadmi. Teraz už aj zámok aj kaplnka byly mŕtvoly. Zámku vyhasly oči, už sa v nich nejagaly odlesky večerného slnca. Kaplnke sa na viacerých miestach prevalila strecha, steny sa oblúpaly a miesto zvučného medeného zvona s vysokým tónom len sovy vyspevovaly v nej po nociach piesne, čo nevěstily nič dobrého.

Ale starý, historický hnev, ktorý kedysi rozdeľoval hrdý panský zámok a meštiansku uniatskú kaplnku, pokračoval aj po ich smrti: udržiavaly ho červíky, čo sa hemžily v týchto spráchnivených mŕtvolách a ktoré zaujaly v nich zachované kúty podzemia a pivnice. Týmito hrobovými červíkmi mŕtvych budov boli ľudia.

Bývaly časy, keď bol starý zámok bezplatným útočišťom každému bedárovi bez najmenšieho obmedzenia. Každý, kto si ne-

* *Kuntuš* — starodávny poľský a ukrajinský vrchný odev so širokými, odstávajúcimi rukávmi, pošitý šnúrami. — Pozn. prekl.

našiel miesta v meste, každý vykoľajený tvor, ktorý z tej alebo inej príčiny nemal čím zaplatiť ani najmizernejší groš za strechu nad hlavou a kútik na noc a v nečase – každý takýto tvor sa fahal na ostrov a tam medzi rozvalinami si ukladal nešťastnú hlavičku, platiac za pohostinstvo iba ak rizikom, že ho pochovejú kamene starých rumovísk. „Býva v zámku,“ – táto veta sa stala výrazom posledného stupňa žobráctva a meštianskeho úpadku. Starý zámok zhovievavo prijímal a ukrýval aj všelijakú háveď, aj dočasne schudobnelého pisára, aj opustené starenky, aj tulákov bez domova. Všetky tieto tvory nivočily vnútornosti spráchnivenej budovy, vylamovaly dlážky a povaly, kúrily v pieckach, čosi varily, čímsi sa živily – vôbec nevedno, ako vykonávaly svoje životné funkcie.

A predsa nastaly dni, keď medzi spoločnosťou, uchýlenou pod prístreším starého rumoviska, nastaly zvady a vypukly škriepky. Vtedy starý Januš, ktorý bol kedysi zpomedi drobných grófskych úradníčkov a vymohol si čosi ako vladársku moc, chytil do rúk opraty vlády. Pribral sa robiť poriadok a niekoľko dní bola na ostrove taká kucapaca, ozývaly sa také náreky, že sa chvíľami marilo, ako by sa predsa len z podzemných temníc predrali Turci, aby sa pomstili utláčateľom. To Januš triedil obyvateľstvo zrucanín, oddeľoval ovce od capov. Ovce, ktoré zostaly v zámku ako predtým, pomáhaly Janušovi vyháňať nešťastných capov, ktorí sa priečili a prejavovali zúfalý, ale márný odpor. Keď napokon po mlčanlivej, no tým rozhodnejšej pomoci policajta zase zavládol poriadok na ostrove, vyšlo najavo, že prevrat mal rozhodne aristokratický charakter. Januš nechal v zámku iba „dobrých kresťanov“, teda katolíkov a pritom zväčša bývalých sluhov alebo potomkov sluhov grófskeho rodu. Všetko to boli akísi starci v ošúchaných kabátoch a „čamarkách“, s ohromnými belasými nosmi a hrčovitými palicami, a škaredé jazyčné starké, ktoré si aj na poslednom stupni ožobráčenia zachránily čepce a „vizitky“. Všetci tvorili rovnorodý, úzko spojený aristokratický krúžok, ktorý mal ako by monopol uznáva-

ného žobrania. Títo starci a starké chodili vo všedný deň s modlitbou na ústach po domoch majetnejších mešťanov a stredného mešťanstva, roznášali klebety, ponosovali sa na osud, prelievali slzy a dotieravo žobrali, ale v nedeľu boli prví medzi tými, čo sa v dlhých radoch rozostavovali okolo kostolov a povýšene prijímali darčeky v mene „Ježiša Krista“ a „Panny Márie, Matky Božej“.

Mňa a niekoľkých mojich druhov zväbila trma-vrma a kriky, ktoré sa pri tejto revolúcii ozývaly s ostrova, preto sme sa pobrali ta, schovali sme sa za hrubé pne topoľov a pozorovali sme, ako Januš na čele celej armády starcov s červenými nosmi a škaredých stríg vyhánal zo zámku posledných obyvateľov, ktorých sa rozhodol vyhodíť. Stmievalo sa. Z chmáry, čo ovisla nad vysokými vrcholcami topoľov, už sa sypal drobný dáždik. Akési nešťastné temné tvory sa babušily do handier, roztrhaných na neuverenie, a prestrašené, žalostné a zmätené sa motaly po ostrove ako krty, ktoré chlapci vyhнали z dier, a usilovaly sa zas nepozorovane vkĺznuť do niektorého otvoru v zámku. Ale Januš so strigami ich s krikom a preklínaním vyhánali odvádiť, vyhrážali sa im kutáčmi a palicami a bokom stál mlčanlivý policajt, tiež s poriadnou bakoľou v rukách, ktorý zachovával ozbrojenú neutralitu, zrejme nadíždajúcu vífaziacej strane. A nešťastné, temné tvory voľky-nevoľky, s ovesenou hlavou mizly za mostom, navždy opúšťaly ostrov a postava za postavou sa ponárala do daždivej temravy večera, čo sa chytro spúšťal na zem.

Od tohto pamätného večera aj Januš, aj starý zámok, z ktorého vialo na mňa akousi nejasnou velebnosťou, stratili v mojich očiach všetku príťažlivosť. Predtým som veľmi rád chodieval na ostrov a aspoň zďaleka som si obzeral jeho steny a machom zarastenú starú strechu. Keď sa na svitaní plazily z neho všelijaké postavy, ktoré zívaly, kašľaly a prežehnávaly sa na slnci, díval som sa na ne s akousi úctou, ako na bytosti, zahalené práve takou tajomnosťou, akou bol opradený celý zámok. Veď tam v noci spávajú, počujú všetko, čo sa tam robí, keď do ohrom-

ných dvorán rozbitými oblokmi hľadí mesiac alebo keď sa v búrke do nich vovalí vietor. Predtým som rád načúval, keď sa Januš usadil pod topole a s vpravosťou sedemdesiatročného starčeka začal rozprávať o slávnej minulosti mŕtveho zámku. V detskej obraznosti sa mi dvíhaly a oživaly obrazy minulosti, do duše zavial slávnostný smútok a nejasná ľútosť s tým, čím kedysi žily nevlúdne steny, a romantické tône cudzej starodávnosti prebiehaly mladou dušou, ako vo veterný deň prebiehajú ľahké tône oblakov po jasnej zeleni čistého poľa.

No od toho večera aj zámok, aj jeho bard sa mi javili v novom svetle. Keď ma na druhý deň stretol Januš neďaleko ostrova, začal ma volať k sebe a presviedčať veľmi spokojne, že teraz už „syn takých ctených rodičov“ môže smelo navštíviť zámok, lebo v ňom nájde celkom poriadnu spoločnosť. Ba doviedol ma za ruku až k zámku, ale tam som si mu s plačom vytrhol ruku a pustil som sa do behu. Zámok sa mi sprotivil. Obloky na poschodí boli zahlobené doskami a spodok ovládaly čepce a vizitky. Vyliezaly odtiaľ staré babiská, také nevábne na pohľad a tak dotieravo sa mi zaliečaly, tak krikľúnsky si navzájom nadávaly, že som sa úprimne čudoval, ako prísny nebohý, čo krotil Turkov v búrlivých nociach, môže strpieť v susedstve tieto staré baby. Ale najmä – nemohol som zabudnúť na chladnú ukrutnosť, s ktorou vífazní obyvatelia zámku vyhánali svojich nešťastných druhov z bydliska, a keď som sa rozpomenul na temné postavy, čo zostaly bez prístrešia, stískaťo mi srdce.

Nech už bolo, ako bolo, na príklade zo starého zámku som prvý raz poznal pravdu, že od veľkosti po smiešnosť je iba krok. Všetko slávne v zámku zarástlo brečtanom, zimozeleňou a machom, a smiešne sa mi zdalo odporným, priestro rezalo detskú vnímavosť, lebo irónia týchto kontrastov mi bola ešte nedostupná.

II.

PROBLEMATICKÉ EXISTENCIE

Niekoľko dní po opísanej čistke v zámku prežilo mesto veľmi nepokojne: brechali psi, škripely dvere domov a obyvatelia mesta podchvíľou vychodili na ulicu, búchali palicami na ploty, dávali komusi na vedomie, že sú na stráži. Mesto vedelo, že po uliciach v sychravej tme daždivej noci sa potulujú hladní a preziabnutí ľudia, ktorí sa trasú a moknú. Mesto chápalo, že v srdciach týchto ľudí sa rodia divé úmysly, bolo teda na stráži a v ústrety týmto úmyslom posielalo svoje výstrahy. A noc, ako by schválne, spúšťala sa na zem s chladným lejacom, a keď odchádzala, zanechávala nad zemou letiace chmáry. A vietor hučal v nečase, kýval vrcholcami stromov, búchal okenicami a húdol mi v posteli o desiatkach ľudí, zbavených tepla a útulku.

No potom jar úplne zvíľazila nad poslednými nápormi zimy, slnce vysušilo zem, a hneď sa aj tuláci bez prístrešia kdesi podeli.

Brechanie psov po nociach zatíchlo, mešťania prestali búchať na ploty a mestský život, ospanlivý a vždy rovnaký, šiel zas vychodenou koľajou. Horúce slnce sa vykotúľalo na nebo a pražilo zaprášené ulice, zaháňalo pod ostrešia bystré deti Izraela, čo kupčily v mestských krámkoch. Učniskovia sa lenivo vyvaľovali na úpeku, pozorne sledovali chodcov. Škrípanie úradných pier bolo počuť otvorenými obločkami úradov. Každé ráno sa motaly na trhu mestské dámy s košíkmi, podvečer vážne vychodily z domov popod pozuchu s vernými manželmi a vírily hrdými vlečkami prach na ulici. Starci a babky zo zámku dôstojne si chodili po domoch dobrodincov a nerušili všeobecný súlad. Mešťania im ochotne uznávali právo na život, lebo verili, že je úplne správne, keď niekto dostáva každú sobotu almužnu, a obyvatelia starého zámku ju dostávali s patričnou úctou.

Iba nešťastní vyhnanci si ani teraz nenašli v meste bývalú koľaj. Pravda, netúlali sa už v noci po uliciach. Povrávalo sa, že

si našli útulok kdesi na vŕšku, pri uniatskej kaplnke, ale ako sa tam mohli usalašiť, nikto nemohol presne povedať. Všetci len videli, že s tej strany, s vŕškov a výmoľov, obkolesujúcich kaplnku, každé ráno schádzaly do mesta najnemožnejšie a najpodozrivejšie postavy, ktoré na mrku mizly rovnakým smerom. Keď sa zjavily, znepokojovaly pokojný a driemavý prúd mestského života a odrážaly sa na bledosivom pozadí ako temné škvrny. Mešťania gánili na ne s nepriateľským nepokojom, a ony si zas obzeraly mestský život podozrivo pozornými pohľadmi, z ktorých bolo mnohým všelijako okolo srdca. Tieto postavy sa ani trošku neponášaly na aristokratických žobrákov zo zámku — mesto ich neuznávalo, ale ony ani neprosily o uznanie. Ich pomer k mestu mal čisto bojový charakter: títo ľudia mešťanom radšej nadávali, ako by sa im boli zaliečali — radšej brali, ako by boli prosili. A teda alebo hrozne trpeli prenasledovaním, ak boli slabí, alebo robili protiveň mešťanom, ak mali na to potrebnú silu. Pritom, ako dosť často býva, v tomto otrhanom a podivnom zástupe nešťastníkov našly sa osoby, čo podľa umu a nadania mohli robiť česť aj najlepším z obyvateľstva zámku, ale nevydržaly v ňom a dali prednosť demokratickej spoločnosti v uniatskej kaplnke. Niektoré z týchto postáv boli poznačené črtami hlbokkej tragiky.

Doteraz sa pamätám, ako veselo sa rehotala ulica, keď po nej prechodila shrbená, smutná postava starého „profesora“. Bol to tvor tichý, zgniavený idiotizmom, oblečený do starého frízového* kabáta, v čiapke s ohromným šítkom a očerretou kokardou. Učený titul mu vari priiekli podľa nejasných povestí, že bol kdesi a kedysi vychovávateľom. Ťažko si predstaviť neškodnejšie a krotkejšie stvorenie. Obyčajne sa pokojne túlal po uliciach, zrejme bez akéhokoľvek určitého cieľa, so smutným pohľadom a ovesenou hlavou. Daromní mešťania vedeli o jeho dvoch vlastnostiach, ktoré využívali na ukrutnú zábavku. „Profesor“ si

* *Frízový* — z hrubej vlnenej látky so zakrúteným vlasom. — Pozn. prekl.

večne čosi hundral popod nos, ale nikto na svete nemohol z tohto mrmlania vyrozumieť ani slova. Lialo sa ako zurčanie mútneho potôčika a pritom smutné oči hľadely na poslucháča, ako by sa namáhaly vložiť mu do duše nezachytiteľný smysel dlhej reči. Bolo možné spustiť „profesora“ ako stroj. Aby sa to stalo, bolo len treba, aby hociktorý z učnískov, ktorému sa zu-
novalo driemať na ulici, zavolať starčeka a niečo sa ho opýtal. „Profesor“ pokýval hlavou, hlbavo uprel na poslucháča vyše-
divené oči a začínal mrmlať čosi nekonečne smutného. Pritom poslucháč mohol pokojne odísť alebo hoci aj zaspáť, a keby sa prebudil, ešte vždy by uvidel nad sebou smutnú, temnú posta-
vu, čo stále rovnako ticho hundre nesrozumiteľné reči. Ale iba táto vlastnosť nebola ešte nijako nezvyčajne zaujímavá. Hlavný efekt uličných šarvancov sa zakladal na inej črte „profesorovej“ povahy: nešťastník nemohol ľahostajne počuť zmienku o ostrých a pichľavých predmetoch. Preto zvyčajne v najväčšom zápale „profesorovej“ nesrozumiteľnej reči poslucháč zrazu vstal so zeme a zakričal prenikavým hlasom: „Nože, nožnice, ihličky, klince!“ Úbohý starček, tak nečakane prebudený zo snenia, roz-
háňal sa rukami ako podstrelený vták, naľakane sa obzeral a chyťal sa za prsia. Ach, koľko múk nepochopili títo naľahli-učnis-
kovia iba preto, že trpiteľ im nemohol vstúpiť predstavu o nich poriadnym úderom päste! Ale neborák „profesor“ sa len obzeral s hlbokým smútkom a nevýslovné muky sa mu ozývaly v hlase, keď obrátil na mučiteľa smutné oči, kíčovite si prstami driapal hrud' a vravel:

– Do srdca . . . do srdca pichlo . . .! Rovno do srdca . . .!

Iste chcel povedať, že tieto kriky mu trýznia srdce, ale zrejme iba toto mohlo trochu rozptýliť leňošiaceho a nudiaceho sa mešťana. A úbohý „profesor“ náhlivo odchádzal a ešte nižšie skláňal hlavu, ako by sa bál, že ho udrú. A za ním hmely výbuchy spokojného smiechu a daromní mešťania vybehovali na ulicu a v po-
vetrí ako švihanie biča plieskali ustavične rovnaké výkriky:

– Nože, nožnice, ihly, klince!

Treba byť spravodlivým k vyhnancom zo zámku: veľmi sa zastávali druh druhá, a ak sa na zástup, prenasledujúci „profesora“, hneď oboril s dvoma-troma otrhancami pán Turkiovič alebo najmä vyslúžilý junker bodákového oddielu Zausailov, mnohých z toho zástupu postihla ukrutná kára. Junker bodákového oddielu Zausailov bol obrovskej postavy, mal belaso-sivo-purpurový nos a zúrivo vypleštené oči a už dávno vyhlásil vojnu všetkému živému, neuznávajúc ani prímeria, ani neutrality. Vždy, keď naďabil na prenasledovaného „profesora“, dlho-dlho neutichovaly jeho bojovné kriky. Hnal sa ulicami ako Tamerlan a nivočil všetko, čo mu prišlo do cesty na tejto hroznej výprave. Takto praktikal židovské pogromy dávno predtým, ako sa robily v širokých rozmeroch. Židov, čo sa mu dostali do hrsti, všelijako mučil, pred židovskými domami vystrájal hnusnosti, kým sa napokon výprava udatného junkra neskončila na policajnej strážnici, kde sa určite dostal po prudkých srážkach s výtržníkmi. Obe strany prejavovali pritom nemálo hrdinstva.

Druhou postavou, ktorá mešťanom poskytovala rozptýlenie obrazom svojho nešťastia a úpadku, bol úradník vo výslužbe Lavrovskij, ktorý sa načisto spil. Mešťania sa pamätali, že ešte nedávno Lavrovského nevolali inak ako „pán pisár“, keď chodil v obleku civilného úradníka s medenými gombičkami a viazal si na hrdlo utešené farbisté šatôčky. Táto okolnosť len pridávala pikantnosti obrazu jeho terajšieho úpadku. Obrat v živote pána Lavrovského nastal veľmi chytro: aby sa to stalo, bolo treba len toľko, aby do Kniežacieho Vena prišiel švihácky dragúnsky dôstojník, ktorý strávil v meste vcelku iba dva týždne, ale za ten čas stihol zvíťaziť nad pobelavou kučeravou dcérou bohatého hostinského a odviešť ju so sebou. Od toho času obyvatelia už nikdy nepočuli o krásavici Anne, lebo im navždy zmizla s obzoru. Ale Lavrovskij ostal aj so všetkými farbistými šatôčkami, lenže bez nádeje, ktorá predtým krásnila život drobného úradníka. Teraz už dávno neúraduje. Kdesi v maličkom mestečku mu zostala rodina, ktorej bol kedysi nádejou a oporou.

Alo teraz sa už o nič nestará. V zriedkavých triezvých chvíľach života chytro chodíva po uliciach so sklonenou hlavou a nehľadí na nikoho, ako by ho gniavila hanba, že ešte žije. Chodil otrhaný, špinavý, zarastený dlhými nečesanými vlasmi a hneď vynikal v zástupe a vábil všeobecnú pozornosť. Ale Lavrovskij vari nikoho nezbadal a nič nepočul. Iba zriedka hádzal naokolo mútne pohľady, v ktorých sa zračila nejasná otázka: Čože chcú títo cudzí a neznámi ľudia? Čože im urobil, prečo ho tak upriamene prenasledujú? Zavše, vo chvíľach týchto zábleskov vedomia, keď mu do uší doletelo meno dievčaťa s pobelavým vrkočom, v srdci sa mu dvíhala zúrivá búrka. Temným ohňom sa mu rozblčaly oči v bledej tvári a ozlomkrky sa hnal na zástup, ktorý sa chytro rozutekal. Podobné výbuchy, čo aj veľmi zriedkavé, čudne dráždily zvedavosť nudiacich sa povaľačov. Preto nie div, že keď Lavrovskij chodil po uliciach so sklonenou hlavou, prenasledovala ho hĺbka leňochov, ktorí sa márne usilovali vyviesť ho z apatie a v zlosti začali do neho hádzať blato a skaly.

A keď bol Lavrovskij opitý, akosi upriamene si vyberal temné kútiky pod plotmi, nikdy nevyschýnajúce kaluže a podobné neobvyklé miesta, kde mohol počítať, že ho nezbadajú. Tam si sadol, natiahol dlhé nohy a sklonil na prsia nešťastnú hlavičku. Samota a vodka vyvolávaly v ňom príliv úprimnosti, túžbu vyliť si fažký zármutok, čo mu gniavil dušu a vtedy začínal do nekonečna rozprávať o svojom mladom, znivočenom živote. Prítom sa obracal k sivým latkám starého plotu, k briezke, čo mu zhovievavo šepkala čosi nad hlavou, k strakám, čo žensky zvedavo skackaly k tejto temnej, skoro nehybnej postave.

Keď sa niekomu z nás detvákov podarilo vystriechnúť ho v takomto stave, ticho sme sa shýkli okolo neho a načúvaly sme so zamretým srdcom dlhé a strašné rozprávky. Vlasy nám vstávaly dubkom a so strachom sme hľadely na bledého človeka, ktorý sa obviňoval zo všetkých možných zločinov. Ak sme mali veriť slovám Lavrovského, teda si zabil vlastného otca, vohnal do

hrobu matku a umučil sestry a bratov. My deti sme nemaly príčiny neveriť týmto strašným priznaniam, len nás prekvapovalo, že Lavrovskij mal zrejme niekoľko otcov, keďže jednému prebodol mečom srdce, druhého sniesol so sveta pomalým jedom, tretieho utopil v akejsi krútnave. Načúvali sme s hrôzou a ľútosťou, kým sa Lavrovskému vždy väčšmi a väčšmi neplietol jazyk, kým mu napokon neodoprel vyslovovať článkované zvuky a kým dobrotivý spánok neprerušil kajúcne výlevy. Dospelí sa nám posmievali, vraveli, že sú to všetko taľafatky, že rodičia Lavrovskému umreli prirodzenou smrťou od hladu a chorôb. Ale my sme čujnými detskými srdcami vycítili v jeho žalobách úprimnú duševnú bolesť a prijímali sme alegórie doslovne a tak sme boli predsa len bližšie správne mu pochopeniu tragicky vykoľajeného života.

Keď Lavrovskému ovisla hlava ešte nižšie a z hrdla sa ozvalo chrápanie, prerušované nervóznym čkaním – skláňaly sa drobné detské hlavičky nad nešťastníkom. Pozorne sme sa mu zahľadeli do tváre, čihali sme, ako sa na nej mihaly tóny zločinných skutkov, čo ho trápily aj vo dne, ako nervózne sa sfahovaly obrvy a pery stískaly do žalostného, skoro detského plačlivého výrazu.

„Za-bi-bi-jem!“ vykrikoval Lavrovskij zrazu, lebo cítil v spánku zbytočné znepokojovanie našou prítomnosťou, a vtedy sme sa rozbehli na všetky strany ako vyplašený krdeľ.

Niekedy ho takéhoto spiaceho premočil dážď, zasypal prach a niekoľko ráz v jeseni ho doslovne zavialo snehom. A ak nezahynul predčasnou smrťou, celkom určite mohol ďakovať za to starostlivosti iných o svoju smutnú osobu, starostlivosti jemu podobných nešťastníkov a najmä starostlivosti veselého pána Turkieviča, ktorý ho vyhľadal, čo sa aj poriadne tackal, potom ho vydrmal, postavil na nohy a odviedol so sebou.

Pán Turkievič patril medzi ľuďmi, ktorí, ako sa aj on vyjadroval, nedajú si pľuť do kaše, a kým „profesor“ a Lavrovskij pasívne trpeli, Turkievič bol vari veselý a v mnohom smere aj šťastný. Predovšetkým – či mu verili, či nie – vyhlásil sa z čista jasna za

generála a požadoval od mešťanov všetku úctu, patriacu k tejto hodnosti. A pretože sa nikto neopovážil upierať mu práva na titul generála, pán Turkievič onedlho tiež presiakol vierou vo vlastnú vznešenosť. Vždy vystupoval veľmi vážne, hrozne chmúril obrvy a vždy bol prichystaný vylepiť komukoľvek po pysku, čo zrejme pokladal za nepopierateľné právo generálskej hodnosti. Ak aj sa mu s časom na čas bezstarostnou hlavou mihly určité pochybnosti o tomto práve, pristavil na ulici prvého mešťana, ktorého stretol, a opytoval sa ho hrozným hlasom:

– Kto som ja podľa tunajších, há?

– Generál Turkievič! – smierlivo odpovedal mešťan, lebo sa cítil v nebezpečnom postavení. Turkievič ho hneď a zaraz prepustil a povýšene si vykrúcal fúzy.

– Vedť ta-ák!

A pretože pritom vedel aj celkom nezvyčajne pohybovať švábimi fúzmi a bol nevyčerpatelný v porekadlách a vtípoch, nie div, že ho ustavične obkolesoval zástup leňochov-poslucháčov a že mal otvorené dvere ešte aj do najlepšej „reštaurácie“, v ktorej sa schádzali na biliard okolití statkári. Ak mám pravdu povedať, neraz sa stalo, že pán Turkievič vyletel odtiaľ rýchlosťou človeka, ktorého nie veľmi úctivo socajú od chrbta. Ale tieto prípady, ktoré sa vysvetľujú nedostatočnou úctou statkárov k vtípnosti, nemaly ani najmenšieho vplyvu na Turkievičovú náladu: normálnym stavom tejto nálady bolo práve tak veselé povedomie, ako aj ustavičná opitosť.

Ustavičná opitosť tvorila druhé žriedlo jeho blaženosti – stačila mu sklenička, aby mal celý deň dobrú vôľu. To sa vysvetľovalo ohromným množstvom vodky, ktorú Turkievič už vypil a ktorá mu prevrátila krv na akúsi liehovinu. Generálovi teraz stačilo udržiavať túto liehovinu na určitom stupni koncentrácie, aby sa v ňom perlila a penila a krásnila mu svet dúhovými farbami.

Zato, keď sa pre čosi generálovi so tri dni nedostalo ani skleničky, trpel nevýslovné muky. Najprv ho pochytila melanchólia a skleslosť. Všetci vedeli, že v takých chvíľach je hrozný gene-

rál bezmocnejší ako decko a mnohí sa ponáhľali vyvíšiť sa mu za urážky. Bili ho, opľúvali, zahádzali ho blatom, a on sa ani nesnažil vyhnúť potupe. Iba reval z celého hrdla a z očí mu padaly slzy ako hrachy dolu smutne ovisnutými fúzmi. Neborák sa na všetkých obracal s prosbou, aby ho zabili, a odôvodňoval toto želanie tým, že mu už aj tak nezostáva inšie, ako umrieť „psou smrťou pod plotom“. Vtedy všetci od neho odchádzali. V takomto stupni rozhorčenia bolo v generálovom hlase a tvári čosi, čo nútilo aj najsmelších prenasledovateľov čím skôr sa vzdialiť, aby nevideli tvár a nepočuli hlas človeka, ktorý si na krátky čas uvedomil vlastné hrozné postavenie... S generálom zas nastávala zmena: bol hrozný, oči sa mu horúčkovo rozho-rely, líca vpadly, krátke vlasy mu stály na hlave dubkom. Chytró sa zviechal, búchal sa do prs a slávnostne sa vybral na cestu ulicami, kde vyhlasoval mocným hlasom:

– Idem...! Ako prorok Jeremiáš... Idem usvedčiť bezbožníkov!

To sľubovalo najzaujímavejšie divadlo. S istotou možno povedať, že pán Turkievič v takých chvíľach s veľkým úspechom plnil úlohu verejnej mienky, neznámej v našom meste. Preto sa netreba čudovať, že aj najväznejší a najusilovnejší mešťania nechávali dennú robotu a pripájali sa k zástupu, ktorý sprevádzal novo zjaveného proroka, alebo aspoň zďaleka pozorovali jeho dobrodružstvá. Obyčajne najsamprv išiel Turkievič k domu tajomníka okresného súdu a pred jeho oblokmí začínal čosi, čo sa ponášalo na súdne zasadanie. Vybral si zo zástupu súcich hercov, ktorí hrali žalobcov a obžalovaných. On za nich rečnil, on im aj odpovedal, pričom veľmi umelecky napodobňoval hlas a spôsoby obžalovaného. A keďže pritom vedel pridať divadlu záujem časovosti, lebo narážal na niečo, o čom všetci vedeli, a pretože okrem toho sa aj dobre vyznal v súdnej procedúre, nie div, že v čase čo najkratšom vybehla z tajomníkovho domu kuchárka, ktorá pchala čosi Turkievičovi do ruky a chytró odchádzala, oháňajúc sa od dotieravosti generálovho sprievodu. Keď

generál dostal podarúnok, zlostne sa rozchichotal, vífazne sa rozháňal peniazom a šiel do najbližšej krčmy.

Keď si tam trošku zahasil smäd, viedol si odtiaľ poslucháčov k domom „súdnych pisárov“, kde menil repertoár, aby zodpovedal okolnostiam. A pretože za divadlo vždy dostal odmenu, pravdaže mu hrozný hlas postupne mäkol, oči rozzúreného proroka láskavely, fúzy sa krútily dohora a predstavenie prechádzalo z obviňujúcej drámy do veselej frašky. Obyčajne sa všetko končilo pred domom okresného náčelníka Koca. To bol najväčší dobráčisko z mestských činiteľov, ktorého ovládaly dve maličké slabosti: po prvé, farbil si šedivé vlasy čiernou farbou, a po druhé, náruživivo rád mal tučné kuchárky a vo všetkom ostatnom sa spoliehal na vôľu božiu a na dobrovoľnú „vďačnosť“ mešťanov. Keď Turkievič prišiel k náčelníkovmu domu, ktorý stál čelnou stenou do ulice, veselo žmurkal na spoločníkov, vyhadzoval čiapku a vyhlasoval hromovým hlasom, že tu nebýva náčelník, ale jeho, Turkievičov, vlastný otec a dobrodinec.

Potom uprel okáľe na obloky a čakal následky. Tieto následky boli dvojakého druhu: alebo hneď a zaraz vybehla parádnyim vchodom tučná a rumenná Matrena s milostivým podarúňkom od otca a dobrodinca, alebo dvere zostaly zatvorené, v obluku pracovne sa mihla starcova zlostná tvár, v ráme vlasov, čiernych ako smola, a Matrena sa tichučko, zadným vchodom vykradla na policajnú strážnicu. Na strážnici mal trváce bydlisko policajt Mikita, ktorý mal nezvyčajne skúsenú ruku najmä v zaobchádzaní s Turkievičom. Hneď flegmaticky odložil obuvnícke kopyto a zdvihol sa so stolca.

Medzitým Turkievič, keď nevidel osohu z dityrambov, začíňal pomaličky a opatrne prechádzať do satiry. Zvyčajne začíňal potutovaním nad tým, že jeho dobrodinec akosi uznáva za potrebné farbif si úcty hodné šediny viksom na topánky. Potom, roztrpčený úplnou nevšímavosťou k svojej výrečnosti, zvyšoval hlas a začíňal karhať dobrodinca za žalostný príklad, ktorý dáva mešťanom tým, že nezákonite žije s Matrenou. Keď generál

došiel až k tomuto štekliému predmetu, strácal už všetku nádej na smierenie s dobrodincom, a preto sa posmeľoval na duchu naozaj kvetnatou výrečnosťou. Žiaľ, zvyčajne na tomto mieste reči prichádzal nečakaný cudzí zákrok: z obloka sa vytrčila Kocova žltá a srditá tvár a od chrbta schmatol Turkieviča Mikita, ktorý sa k nemu prikradol napodiv obratne. Nikomu z poslucháčov ani len na um neprišlo upozorniť rečníka na nebezpečenstvo, ktoré mu hrozí, lebo cirkusácke spôsoby Mikitove vyvolávaly všeobecné nadšenie. Generál, ktorého prerušili v pol slove, zrazu sa akosi čudne zamihal v povetrí, prevalený chrbtom na chrbát Mikitov – a už o niekoľko sekúnd mocný policajt, ľahko shrbený pod svojou nošou, pokojne kráčal k chládku, sprevádzaný ohlušujúcim krikom zástupu. Ešte minúta – a čierne dvere strážnice sa otvorily ako tmavý pažerák a generál, bezmocne drugajúci nohami, slávnostne zmizol za dverami chládku. Nevďačný zástup kričal Mikitovi „hurá“ a pomaličky sa rozchádzal.

Okrem týchto osôb, nápadných medzi ostatnými, uchýlila sa pri kaplnke ešte temná hriba úbohých trhanov; kde sa zjavili na trhu, vyvolali vždy veľký nepokoj medzi predavačkami, čo sa ponáhľaly chrániť si majetok rukami, ako si kvočky chránia kurence krídlami, ak sa na nebi zjaví jastrab. Povrávalo sa, že títo bedári, žijúci napokon bez akejkoľvek pomoci odvtedy, ako ich vyhнали zo zámku, sdružili sa a zaoberali sa medziiným drobnými krádežami v meste a na okolí. Tieto povesti sa zakladaly na nepopierateľnej domnienke, že človek nemôže vyžiť bez jedla. A pretože skoro všetky tieto temné bytosti tak či onak stratily zvyčajnú možnosť zaopatriť si potravu a šťastlivci zo zámku im odobrali pomoc miestnej filantropie, vyplýval teda z toho nevyhnutný výsledok, že rozhodne musely alebo kradnúť, alebo umrieť. Ale neumrely . . . teda už proste to, že žily, bolo dôkazom ich zločinného spôsobu života.

Ak to teda bolo pravda, nuž celkom určite organizátorom a vodcom tejto družiny nemohol byť nikto iný, ako pán Tyburcij

Drab, najvýraznejší zjav zo všetkých problematických pováh, čo sa neudržaly v starom zámku.

Drabov pôvod bol zahalený tmou najtajnejšej hádanky. Ľudia, obdarení veľkou obraznosťou, pripisovali mu aristokratické meno, ktoré zhanobil, a preto sa musel skrývať, pričom sa vraj zúčastnil na hrdinských výpravách chýrečného Karmeľuka.* No, po prvé, na to bol ešte primladý, a po druhé, výzor pána Tyburcija nemal ani jednej aristokratickej črty. Bol vysoký. Veľká shrbenosť ako by svedčila o bremenách nešťastí, ktoré Tyburcij vytrpel. Hrubé črty tváre boly surovo výrazné. Krátke, ryšavkavé vlasy mu trčaly na všetky strany. Nízke čelo, trošku vyčnievajúca sánka a veľká pohyblivosť lícných svalov dodávaly celej tvári čosi opičieho. Ale oči, iskriace sa zpod prečnievajúcich obŕv, hľadely uprene a pochmúrne a v nich, spolu s prefikanosťou, svietil ostrý vtip, energia a zriedkavý rozum. Kým sa mu na tvári vymieňal celý kaleidoskop grimás, tieto oči si zachovávaly vždy rovnaký výraz, preto mi bolo vždy akosi nevoľky ťažko hľadiť na šašovstvo tohto čudného človeka. Pod týmto šašovstvom ako by vyvieral hlboký, ustavičný smútok.

Ruky mal pán Tyburcij hrubé, pokryté mozoľmi, veľké nohy stúpaly po sedliacky. Preto mu mešťania zväčša ani neuznávali aristokratický pôvod, a najviac ak boli ochotní uznať, že mohol byť sluhom u niektorého z majetných pánov. Ale tu zas nadabli na prekážku – ako vysvetlíť fenomenálnu učenosť pána Tyburcija, ktorá bola všetkým zrejmá. V celom meste nebolo krčmy, v ktorej by pán Tyburcij, na poučenie Chochlom**, čo sa tu síšli v jarmočné dni, nebol, stojac na sude, predniesol celé reči z Cicerona, celé kapitoly z Xenofonta. Chochli otvárali ústa dokorán a vzájomne sa dlbali lakťami, a otrhaný pán Tyburcij sa vy-

---

* *Karmeľuk* — vodca nevoľníckych utečencov zo začiatku XIX. stor., pomstil sa statkárom v Podolí za ukrutné zaobchádzanie s poddanými. Ľud složil o ňom piesne, v ktorých ho ospevuje ako ochrancu chudobných a ukriždených. — Pozn. prekl.

** Prezývka Ukrajincov. — Pozn. prekl.

pínal nad celým zástupom a hrmel proti Catilinovi, alebo opisoval hrdinské výpravy Caesara, alebo prefíkanosť Mitridata. Chochli, už od prírody obdarení bohatou fantáziou, vedeli do týchto oduševnených, čo aj nepochopiteľných rečí vkladať vlastný smysel. A keď ich pán Tyburcij, ktorý sa búchal do prs a ktorému sa blýskaly oči, oslovoval „Patres conscripti“ – aj oni sa chmúrili a vraveli si vzájomne:

– Vidiš ho, diablovho syna, ako brýzga!

A keď potom pán Tyburcij, s očami zdvihnutými k povale, začínal deklamovať najdlhšie latinské periódy, fúzatí poslucháči hľadeli na neho s bojazlivým a ľútostivým záujmom. Vtedy sa im marilo, že rečníkova duša vznáša sa kdesi v neznámej krajine, kde sa neshovárajú po kresfiansky, a podľa zúfalých, prudkých pohybov rečníka sa nazdávali, že mu tam duša prežíva akési žalostné udalosti. Ale najväčšieho napätia dosahoval tento ľútostivý záujem, keď pán Tyburcij prevrátil oči, prevažoval iba bielka a doberal si poslucháčstvo nekonečným skandovaním Vergília alebo Homéra. Vtedy mu hlas zvučal takým dutým, záhrobným duňaním, že poslucháči, usadení po kútoch, na ktorých najväčšmi účinkovala židovská pálenka, skláňali hlavy, ovesovali dlhé, napredku zastrihnuté „čupriny“ a začínali beďakať:

– A-ách, tvoju mater, to je žalostné, ďas ho ber! – A slzy im kvapkaly z očí a stekaly dolu dlhými fúzmi.

Preto nečudo – keď rečník zrazu soskočil so suda a rozrehoťal sa veselým chechotom – že zachmúrené tváre Chochlov sa zrazu rozjasnily a ruky sa nafahovaly do vreciek širokých nohavíc za medenáky. Chochli, potešení šťastným zakončením tragických výprav pána Tyburcija, napájali ho vodkou, objímali sa s ním, a do čiapky mu s cengotom padaly medenáky.

Po zistení takejto prekvapujúcej učnosti bolo treba sestrojiť novú hypotézu o pôvode tohto čudáka, ktorá by lepšie zodpovedala spomenutým faktom. Dohodli sa teda na tom, že pán Tyburcij bol iste kedysi, za chlapca, sluhom u nejakého grófa, ktorý ho

spolu so svojim synom poslal do školy otcov jezuitov, preto, aby čistil čižmy mladému pánčafu. A potom vysvitlo, že zatiaľ, čo mladý pán prijímal zväčša údery trojchvostej „disciplíny“ svätých otcov, jeho lokaj pochytil všetku múdrosť, určenú hlavičke pánčafa.

Pre tajomnosť, zahaľujúcu Tyburcija, pripisovali mu medzi inými vedomosťami aj veľké skúsenosti v čarodejníckom umení. Keď sa na poliach, ktoré ako rozvlnené more susedily s poslednými chalupami predmestia, zjavily zrazu strigónske „zauzleniny“ v obilí, nikto ich nemohol vytrhať s väčšou bezpečnosťou pre seba a žencov, ako pán Tyburcij. A ak kuvik priletoval v noci niekomu na strechu a prenikavým krikom privolával ta smrť, zas len volali Tyburcija, ktorý poučeniami z Tita Livia s veľkým úspechom odháňal vtáka, proroka nešťastia.

Ani nikto nemohol povedať, kde Tyburcij vzal deti, ale táto, čo aj nikým nevysvetlená skutočnosť bola celkom istá... ba boly tu až dve také skutočnosti: asi sedemročný chlapček, pekne urastený a vyvinutý na svoj vek, a maličké, trojročné dievčaťko. Chlapčeka si pán Tyburcij dovedol, alebo lepšie povedané, doniesol hneď v prvých dňoch, ako sa zjavil na obzore nášho mesta. No a pre dievčaťko sa zrejme vzdialil na niekoľko mesiacov do neznámych končín, aby si ho zadovážil.

Chlapček sa volal Vaľok a bol vysoký, tenký, s čiernymi vlasmi. Vše sa pochmúrne potákal po meste bez určitej roboty, s rukami vo vreckách a poškuľoval na všetky strany pohľadmi, ktoré znepokojovaly predavačky pečiva. Dievčaťko videli iba raz alebo dva razy na rukách pána Tyburcija, potom sa kdesi podelo a nikto nevedel, kde žilo.

Povrávalo sa o akýchsi podzemných jaskyniach na uniatskom vršku pri kaplnke a pretože v krajinách, kde tak často prechodili Tatári s ohňom a mečom, kde kedysi zúrila panská „vôľa“ a udatní hajdamáci súdili krvavými súdmi, sú podobné podzemné jaskyne veľmi časté, všetci verili týmto povestiam tým skôr, že táto družina biednych tulákov musela predsa kdesi žiť.

A oni zvyčajne podvečer mizli práve okolo kaplnky. Ta krivkaľ ospanlivou chôdzou „profesor“, ta kráčal pevne a chytró pán Tyburcij. Ta aj Turkievič tackavo odprevádzal rozzúreného a bezmocného Lavrovského. Ta odchádzaly podvečer a ponáraly sa do temravy ostatné temné tvory a nebolo smelého chlapa, čo by sa bol osmelil ísť za nimi po hlinastých výmoľoch. Víštek, rozrytý hrobmi, mal veľmi zlú povest'. Na starom cimiteri rozhorievaly sa v sychravých jesenných nociach belasé svetielka a v kaplnke kuvikaly kuviky tak prenikavo a zvučne, že z týchto škrekov prekliateho vtáka ešte aj nebojsovi kováčovi stískalo srdce.

III.

JA A MÔJ OTEC

– Zle je s tebou, šuhajko, zle-nedobre! – vpravieval mi dosť často starý Januš zo zámku, keď ma stretával na mestských uliciach v sprievode pána Turkieviča alebo medzi poslucháčmi pána Draba.

A starček prítom kýval šedivou bradou.

– Zle je, šuhajko – ste v zlej spoločnosti...! Lúto mi je, veľmi lúto syna ctených rodičov, ktorý nedbá na rodinnú časť.

Naozaj, od tých čias, ako mi umrela matka a otcova prísna tvár ešte spochmúrnela, veľmi zriedkavo ma vídali doma. V lete neskoro večer som sa kradol sadom ako mladé víča, vyhýbal som stretnutiu s otcom, s pomocou osobitných zariadení som si otváral na izbe oblok, polozakrytý hustou zeleňou bazičky, a tíško som si líhal do postele. Ak maličká sestrička ešte nespala v kolíske v susednej izbe, chodieval som k nej a tíško sme sa spolu láskali a íhrali, pričom sme bedlili, aby sme nezobudili hundravú starú pestúnku.

A ráno, sotva sa brieždilo, keď v dome ešte všetci spali, už

som nechával rosnatú stopu v hustej vysokej tráve sadu, preškríbal som sa cez plot a šiel k rybníku, kde ma už čakali s udičkami priatelia-šarvanci ako ja, alebo ku mlynu, kde rozospatý mlynár práve zodvihol stavidlá a voda, jemne rozčerená na zrkadlovej hladine, valila sa na „lopaty“ kolesa a veselo si začínala dennú robotu.

Veľké mlynské kolesá, zobudené hučiacimi nárazmi vody, tiež sa strhávaly a akosi neochotne sa jej poddávaly, ako by sa im lenilo zobudiť, ale o niekoľko sekúnd sa už krútily, striekaly penou a kúpaly sa v chladných prúdoch. Za nimi sa pomaličky a vážne rozhýbaly hrubé hriadle, dnu, vo mlyne, začínaly rachoťiť hnacie kolesá, hrkotaly žarnovy a biely múčny prach sa dvíhal oblakmi zo škár starej-prastarej mlynice.

Potom som šiel ďalej. Rád som sa díval, ako sa príroda prebúdzá. Tešil som sa, keď sa mi podarilo zduriť spiaceho škovránka alebo vyhnať z brázdy zajka-bojka. Kvapky rosy padaly s hlavíčiek trasorítky, s kalichov lúčnych kvetov, keď som sa vliekol cez pole k hájiku za mestom. Stromy ma vítaly šepotom lenivej driemoty. Z oblokov väzenia ešte nehľadely bledé, pochmúrne tváre väzňov, iba stráž mocne rinčala zbraňami, keď prechodila okolo steny a vymieňala ospanlivých nočných strážcov.

Stihol som obísť široký kruh a ešte vždy som videl v meste rozospaté postavy, otvárajú okenice na domoch. Ale slnce sa už zdvihlo nad vŕštek, zpoza rybníkov už počuť prenikavý cengáč, svolávajúci gymnazistov, a už aj mňa hlad volá domov na raňajky.

Napokon ma všetci volali tulákom, planinou, a tak často mi vyčítali všelijaké zlé náklonnosti, že som bol už aj ja o nich presvedčený. Aj otec tomu veril a zavše sa pokúsil zaoberať sa mojou výchovou, ale tieto pokusy sa vždy skončili s neúspechom. Keď som videl prísneho a nevľúdneho otca, na ktorom ležala ťažká pečať nevýslovného zármutku, bol som plachý a neprístupný. Stál som pred ním, prestupoval som s nohy na nohu, pofahoval som si nohavičky a obzeral som sa na všetky strany.

Chvíľami som cítil, ako by sa mi čosi dvíhalo v hrudi. Túžil som, aby ma otec objal, aby si ma posadil na kolená, aby ma priľáskal. Bol by som sa mu pritúlil na prsia a možno by sme sa boli spolu rozplakali – decko a prísny mužský – nad spoločnou stratou. Ale otec sa díval na mňa zahmlenými očami, ako by kdesi ponad moju hlavu, a ja som sa celý krčil pod týmto pohľadom, ktorý som nemohol pochopiť.

„Pamätáš sa na mamičku?“

Či som sa na ňu pamätal? Ach, áno, pamätal som sa na ňu! Pamätal som sa, ako kedysi, keď som sa v noci zobudil, hľadal som vo tme jej nežné ruky, ako som sa tuho pritískal k nim a pokrýval ich bozkami. Pamätal som sa na ňu, keď bola chorá a sedela pri otvorenom obloku a smutne si obzerala zázračnú jarnú prírodu a lúčila sa s ňou v poslednom roku života.

Ach, áno, pamätal som sa na ňu . . . Keď matka, pokrytá kvetmi, mladá a utešená, ležala s pečafou smrti na bledej tvári, učupil som sa do kútika ako zvieraťko a díval som sa na ňu blčiacimi očami, pred ktorými sa prvý raz odhalila celá hrôza tajomstva života a smrti. A keď ju potom odniesli v zástupe neznámych ľudí, či sa moje náreky neozývaly tlmeným stenáním v temrave prvej noci mojej osirelosti?

Ach, áno, pamätal som sa na ňu . . . Keď matka, pokrytá kvetmi, dieval v nevlúdnej noci okolo polnoci, plný lásky, čo sa mi tíslo v hrudi a prepľňala detské srdce – prebúdzať som sa s úsmevom šťastia, v blaženej nevedomosti, ktorou ma zahalily ružové sny detstva. A zas, ako predtým, marilo sa mi, že je tu, so mnou, že už-už pocítim jej milujúce, drahé láskanie. Ale ruky sa mi nafaľhovaly do prázdnej tmy, do duše mi vnikalo vedomie trpkkej opustenosti. Vtedy som si pritískal ruky na drobné, bolestne rozbúchané srdiečko a slzy mi horúcimi pramienkami páľily líca.

Ach, áno, pamätal som sa na ňu . . .! Ale na otázku vysokého nevlúdneho človeka, v ktorom som tužil, ale nemohol vycítiť rodnú dušu, ešte väčšmi som sa naježil a vyťíňhal som si ručičky z jeho ruky.

A otec sa odvracal odo mňa v zlosti a bolesti. Cítil, že nemá na mňa ani najmenšieho vplyvu, že medzi nami stojí akási neodstrániteľná stena. Priveľmi ju ľúbil, keď žila, a nevšimol si ma vo svojom šťastí. Teraz ma nevidel pre ťažký zármutok.

A takto pomaličky sa šírila a prehĺbovala priepasť, ktorá nás delila. Bol vždy presvedčenejší a presvedčenejší, že som ja zlý, skazený chlapec, s bezcitným, sebeckým srdcom, a keď si uvedomil, že sa m u s í, a l e n e m ô ž e mnou zaoberať, že ma m u s í ľúbiť, ale že si nenachodí v srdci kútik na túto lásku, bol ešte nevlúdnejší. A ja som to cítil. Niekedy som sa schoval v kroví a pozoroval som ho. Videl som, ako kráčal po alejach, vždy chytrejšie a chytrejšie, ako tlmeno stenal v neznesiteľných mukách. Vtedy sa mi v srdci rozhorela lútosť a súcitiť. Keď si raz stisol hlavu, sadol na lavičku a rozplakal sa, nevydržal som, vybehol z krovia na chodníček, poslušný nejasnému popudu, čo ma hnalo k nemu. Ale otec sa prebudil z pochmúrneho a beznádejného zamyslenia, prísne pozrel na mňa a zdrvil ma chladnou otázkou:

– Čo chceš?

Nič som nechcel. Chytrý som sa odvrátil, lebo som sa zahabil za tento nával citov a bál som sa, aby mi ho otec nevyčítal zo zmätenej tváre. Ušiel som do húšťa v sade, padol som tvárou do trávy a horko som sa rozplakal zo zlosti a bolesti.

Už šesťročný som poznával hrôzu opustenosti.

Sestra Soňa mala štyri roky. Mal som ju náruživý rád a ona sa mi odplácala rovnakou láskou. No ustálený názor na mňa, ako na nepolepšiteľného zbojníka, postavil aj medzi nás vysokú stenu. Vždy, keď som sa s ňou začal hrať po svojom, s hurhajom a krikom, hneď a zaraz sa zobúdzať stará pestúnka, ktorá bola večne ospanlivá a večne so zatvorenými očami párala slepačie perie do hlavníc, pochytila moju Soňu a odnášala si ju do svojej izby, keď ma bola obdarila zlostnými pohľadmi. V takýchto chvíľach mi vždy pripomenula našuchorenú kvočku, seba som porovnával s dravým jastrabom a Soňu s maličkým kuriatkom. Bolo

mi potom veľmi trpko a zlostil som sa. Nie div teda, že som chytro zanechal všetky pokusy zabaviť Soňu svojimi zločinnými hrami a o nejaký čas mi začalo byť tesno aj v dome, aj v záhradke, kde som u nikoho nenašiel ani prívetivosti, ani lásky. Začal som sa túlať. Celá moja bytosť sa vtedy trepotala akýmsi čudným tušením, šípením života. Marilo sa mi vše, že kdesi tam, v tom veľkom, neznámom svete, za starým plotom sadu nájdem čosi. Marilo sa mi, že mám čosi urobiť, že môžem čosi urobiť, len som nevedel, čo vlastne. A zatiaľ, v ústrety tomuto neznámemu a tajomnému vo mne, z hĺbky srdca sa mi čosi dvíhalo, dráždilo a vyzývalo. Ustavične som čakal rozriešenie týchto otázok a inštinktívne som utekal aj od pestúanky s jej perím, aj od známeho lenivého šepotu jabloní v našej ovocnej záhrade, aj od tlmeného búchania nožov, čo rozklepávaly rezne v kuchyni. Od toho času mi pribudly k nepekným epitetám názvy – pobehaj a tulák. Ale ani som si toho nevšimol. Navykol som na výčitky a znášal som ich, ako som znášal nečakaný dážď alebo slnečný úpek. Zachmúrene som vypočul hrešenie a robil som si po svojom. Potľkal som sa po uliciach, detsky zvedavými očami som vnikal do prostého života mestečka a jeho chalúp, často som sa započúval do hučania telegrafných drôtov na hradskej, ďaleko od mestskej trmy-vrmy, usiloval som sa zachytiť, aké zvesti letia po nich z ďalekých veľkých miest, alebo som sa započúval do šelestu klasov a do šepotu vetra na vysokých hajdamáckych mohylách. Neraz sa mi oči naširoko otváraly, neraz som zastával v bolestnom strachu pred obrazmi života... Obraz za obrazom, dojem za dojomom sa mi ukladaly do duše ako jasné škvvrny. Dozvedel som sa a uvidel som mnoho takého, čo nevidely deti, omnoho staršie ako ja, a medzitým to neznáme, čo sa mi dvíhalo z hĺbky detskej duše, zase sa ozývalo v nej ako predtým, neutičujúcim, tajomným, vábivým a vyzývajúcim duňaním.

Keď stareny zo zámku zavinity, že zámok stratil v mojich očiach všetku úctu a príťažlivosť, keď som už poznal všetky mestské kúty do posledných špinavých zákutí, začal som poku-

kovaf na kaplnku, ktorú bolo vidno ďaleko na uniatskom vršku. Zpočiatku som sa približoval k nej ako bojazlivé zvieratko s rozličných strán, ale ešte vždy som sa neosmelil vyškriabať sa na vršok, preslávený zlou povestou. No keď som sa už trochu oboznámil s okolím, stály predo mnou iba tiché hroby a spráchnivené kríže. Nikde nebolo vidno ani znaku nejakého bydliska a ľudskej prítomnosti. Všetko bolo akési pokojné, tiché, opustené, prázdne. Iba kaplnka nevlúdne hľadela vybitými oblokmí, ako by rozmýšľala o čomsi smutnom. Zachcelo sa mi obzrieť si ju celú, nazrieť do nej, aby som sa celkom presvedčil, že ani tam niet ničoho okrem prachu. Ale pretože samému bolo strašne a nemožno vybrať sa na takýto výskum, zverboval som si na mestských uliciach neveľký oddiel, složený z troch nezbedníkov, ktorých som zväbil na výpravu sľubom, že im dám žemle a jabľčok z nášho sadu.

IV.

ZÍSKAVAM SI NOVÝCH ZNÁMYCH

Vyšli sme na výskumnú cestu popoludní a keď sme došli k vršku, začali sme sa štverať po hlinastých výmoľoch, rozrytých lopatami obyvateľov a jarnými potôčkami. Výmole obnažily úbočia vrchu a miestami bolo vidno trčaf z hlíny biele spráchnivené kosti. Na jednom mieste vyčnieval zotletý roh drevenej truhly, inde zas cerila zuby ľudská lebka a upierala na nás prázdne očné jamky.

Napokon, spojenými silami vyškriabali sme sa chytro na vrch z posledného výmoľa. Slnce sa začínalo chýliť k západu. Kosé lúče mäkko zlátily zelenú pažif starého cmitera, ihraly sa na naklonených krížoch a odrážaly sa v zachovaných obločných tabuľkách kaplnky. Bolo ticho, vialo pokojom a hlbokým mierom opusteného cintorína. Tu sme už nevideli ani lebky, ani

kosti, ani truhly. Zelená, svieža tráva na úbočí, ktoré sa ľahko skláňalo k mestu, láskavo skryla v objatí hrôzu a ohavnosť smrti.

Boli sme tu iba my. Len vrabce skackaly naokolo a lastovičky tíško vletovaly a vyletovaly oblokmi starej kaplnky, ktorá stála smutne nahnutá medzi hrobmi, zarastenými trávou, medzi skromnými krížmi a polorozvalenými kamennými hrobkami, kde na rumoch sa stlala hustá zeleň a pestrely farbisté hlavičky iskeríkov, mačacieho chvostíka a fialiek.

– Niet tu nikoho, – povedal ktorýsi z mojich spoločníkov.

– Slnce zapadá, – nadhodil druhý a hľadel na slnce, ktoré ešte nezapadalo, ale už stálo nad vrchom.

Dvere na kaplnke boli pevne zahlobené doskami, obloky – vysoko nad zemou. Jednako som dúfal, že s pomocou druhov sa vyškríabem na ne a nazriem do kaplnky.

– Nerob to! – vykrikol ktorýsi z mojich druhov, ktorý zrazu stratil všetku odvahu a chytil ma za ruku.

– Ber sa ku všetkým čertom, ty baba! – zakričal na neho najstarší z našej neveľkej armády a ochotne mi nadstavil chrbát.

Smelo som sa vyškríabal naň. Potom sa priateľ vystrel a ja som si mu stal na plecيا. Z takejto polohy som ľahko dočiahol rukou obločný rám, presvedčil som sa, že je pevný, vytiahol som sa k obloku a sadol som si naň.

– No, čože je tam? – opytovali sa ma zdola so živým záujmom.

Mlčal som. Nachýlil som sa ponad obločný rám a nazrel som do kaplnky a odtiaľ ma ovialo slávnostné ticho opusteného chrámu. Vnútro vysokého úzkeho staviska bolo bez akejkoľvek okrasy. Lúče večerného slnca sa slobodne predieraly otvorenými oblokmi a maľovali staré, ošarpané steny jasným zlatom. Uvidel som vnútornú stranu zavretých dverí, preličené chóry, staré práchnivé stĺpy, ako by nachýlené pod farchou, ktorú nevládaly uniesť. Kúty boli zatkané pavučinou, do nich sa uchýlila tá podivná tma, ktorá zahaľuje všetky kúty takých starých budov. Zdalo sa, že je oblok omnoho vyššie od dlážky, ako od trávy zvonku. Díval som sa ako do hľbokej jamy a zpočiatku som

nemohol rozoznať akési čudné predmety, ktoré sa nejasne črtaly na dlážke rozprávkovými obrysami.

Medzitým sa mojím priateľom zunovalo stáť pod oblokom a čakať odo mňa zprávy, preto ktorýsi z nich urobil všetko práve tak, ako ja predtým a zostal visieť pri mne, držiac sa obločného rámu.

– Oltár, – povedal, keď sa dobre prizrel na čudný predmet na dlážke.

– A svietniky.

– Stolík na Evanjelium.

– A čože je to tamto? – zvedavo ukázal na temný predmet, ktorý bolo vidno hneď pri oltári.

– Popská čiapka.

– Nie, vedro.

– Načo by tu bolo vedro?

– Možno v ňom boli kedysi uhlíky na kadidlo.

– Nie, to je určite čiapka. Ale môžeme sa presvedčiť. Vieš čo, priviažeme na rám opasok a môžeš sa spustiť dolu.

– Hej, čože by som sa ja spúšťal...! Spusť sa, keď chceš.

– No, a čo? Myslíš si, že nepôjdem?

– Teda si choď!

Hneď v prvej chvíli zápalu som sa dal do roboty. Tuho som sviazal dva remene, pripevnil som ich na obločný rám, jeden koniec som dal priateľovi a zostal som visieť na druhom. Keď sa mi noha dotkla dlážky, striasol som sa. Ale pohľad na papuľku môjho priateľa, ktorá sa so záujmom skláňala ku mne, zas mi vrátil odvahu. Klopnutie opäťka zaznelo až pod povalou a ozývalo sa v prázdnej kaplnke a vo všetkých temných kútoch. Niekoľko vrabcov brnklo z hniezd na chóroch a vyletelo veľkou dierou v streche. So steny, kde sme sedeli v obloku, pozrela zrazu na mňa strašná bradatá tvár v trňovej korune. To sa priam zpod povaly skláňal obrovský Ukrižovaný.

Bolo mi hrozne. Priateľove oči sa ligotaly zvedavosťou a záujmom, a mne zasekávalo dych.

– Pôjdeš až ta? – opýtal sa ticho.

– Pôjdem, – odpovedal som práve tak ticho a sbieral som všetku odvahu, ale práve v tej chvíli stalo sa čosi celkom neočakávaného.

Najprv bolo počuť puknutie a šuchot kožovky, ktorá opadávala s chórov. Hore sa čosi pohniezdilo, rozvírilo v povetrí chmáru prachu a veľká sivá gundža zatrepotala krídlami a vzniesla sa k diere v streche. Kaplnka na mih akosi stemnela. Ohromná stará sova, vyrušená naším vyčíňaním, vyletela z temného kúta, len sa tak mihla, rozprestrela krídla na pozadí belasého neba v otvore strechy a vyrútila sa von.

Pocítil som prílev kľčovitého strachu.

– Vytiahni ma! – zakričal som priateľovi a zachytil som sa remeňa.

– Neboj sa, neboj sa! – uspokojoval ma priateľ, prichystaný vytiahnuť ma na denné svetlo a slnce.

Ale zrazu sa mu tvár skrivila strachom. Vykríkol a hneď aj zmizol, soskočil s obloka. Inštinktívne som sa obzrel a uvidel som čudný zjav, ktorý ma vlastne ohromil skôr údivom ako strachom.

Temný predmet našej škriepky, čiapka alebo vedro, z ktorého sa napokon vykľul hrnček, mihol sa v povetrí a pred mojimi očami zmizol pod oltárom. Stihol som len rozoznať nejasné obrysy maličkovej, ako by detskej ruky, ktorá ho fahala ta do úkrytu.

Ťažko opísať, čo som cítil v tej chvíli. Nebolo mi zle. Pociť, ktorý som cítil, nemožno nazvať ani strachom. Bol som na druhom svete. Odkiaľsi ako z druhého sveta doletoval ku mne v rýchlom bubnovaní nepokojný dupot asi troch párov detských nôh. Ale onedlho aj to zatíchlo. Bol som sám ako v hrobe a stál som pred akýmisi čudnými a nevysvetliteľnými zjavmi.

Nemal som pochopu o čase, preto nemôžem povedať, či som skoro nato začul pod oltárom tlmený šepot.

– Prečo už nelezie nazad?

– Vidíš, naľakal sa.

Prvý hlas sa mi zdal celkom detský. Druhý mohol byť hlasom chlapca asi môjho veku. Marilo sa mi aj, že v škáre starého oltára sa mihla dvojica čiernych očí.

– Čože teraz urobí? – zase sa ozvalo šepkanie.

– No, len vyčkaj, – odpovedal starší hlas.

Pod oltárom sa čosi mocne pohlo, ba marilo sa mi, že sa oltár až nachýlil a zároveň sa zpod neho vynorila postava.

Bol to asi deväťročný chlapec, vyšší ako ja, chudorľavý a tenký ako prútik. Oblečenú mal špinavú košieľku, ruky držal vo vreckách úzkych a obkrotných nohavičiek. Tmavé kučeravé vlasy sa mu strapatily nad čiernymi zádumčivými očami.

Čo aj neznámy, ktorý sa zjavil na scéne tak znezdady a čudne, prichádzal ku mne s rovnakým bezstarostne vyzývavým výrazom, s akým vždy u nás na jarmoku pristupovali chlapci k chlapcom, čo sa chceli ruvať, predsa, keď som ho zazrel, hneď som bol omnoho smelší. A ešte väčšmi som sa posmelil, keď zpoza oltára, alebo správnejšie z diery v dlážke kaplnky, ktorú oltár zakrýval, za chlapcovým chrbtom ukázala sa ešte jedna špinavá tvárička, orámovaná pobelavými kučeravými vláskami, ktorá blýskala na mňa detsky zvedavými belasými očami.

Trošku som odstúpil od steny a podľa rytierskych pravidiel nášho jarmočniska aj ja som si vopchal ruky do vrecka. To značilo, že sa nebojím protivníka a čiastočne naznačovalo, že ním pohľadám.

Stáli sme si naproti a premeriavali sme sa pohľadmi. Keď si ma chlapček obzrel od hlavy do päty, opýtal sa ma:

– Načo si tu?

– Len tak, – odpovedal som. – A čo fa do toho?

Môj protivník pokrčil plecom, ako by zamýšľal vytiahnuť ruku z vrecka a udrieť ma.

Ani okom som nemihol.

– Ved' ti ja ukážem! – pohrozil sa mi.

Vypäl som prsia.

– No, udri... opováž sa...!

Bola to kritická chvíľa. Od nej záviselo, ako sa náš pomer vyvinie ďalej. Vyčkával som, ale môj protivník si ma len obzrel zas takým skúmavým pohľadom a nehýbal sa.

– Ja, braček, veď aj... ja... – povedal som už smierlivejšie.

Medzitým sa dievčatko podoprelo drobnými ručičkami o dlážku kaplnky a namáhalo sa aj ono vyškríbať z diery. Padalo, znovu sa dvíhalo a napokon sa pobralo neistou chôdzou k chlapčekomu. Keď došlo až k nemu, tuho sa ho chytilo, pritislo sa k nemu a pozrelo na mňa zadiveným a trošku aj ustrašeným pohľadom.

To rozhodlo o výsledku. Bolo úplne jasné, že v takomto postavení sa chlapček nemôže biť, a ja som bol pripovznesený, aby som využil toto jeho nevýhodné postavenie.

– Ako sa voláš? – opýtal sa chlapec a hladkal rukou pobelavú kučeravú hlavičku dievčatka.

– Vasko. A ty si kto?

– Ja som Vaľok... Poznám ťa: bývaš v sade nad rybníkom. Máte veľké jablčka.

– Áno, to je pravda, máme krásne jablčka... Nechcel by si?

Vytiahol som z vrečka dve z jablčok, určených na výplatu mojej armády, čo tak hanebne ušla, a podal som jedno Vaľkovi a druhé som podával dievčatku. Ale dievčatko si skrylo tváričku a pritislo sa k Vaľkovi.

– Bojí sa, – povedal Vaľok a on dal jablčko dievčatku.

– Načo si sem vliezol? Či som ja dakedy lozil vo vašom sade?
– opýtal sa potom.

– Čože, len príď! Budem rád, – odpovedal som natešený. Táto odpoveď Vaľka zarazila. Trošku sa zamyslel.

– Nie som ti roveň, – povedal smutne.

– Prečo? – opýtal som sa, dojatý smutným tónom, ktorým Vaľok vyslovil tieto slová.

– Tvoj otec je pán sudca.

– No, a čože? – úprimne som sa začudoval. – Veď sa budeš hrať so mnou, a nie s otcom.

Vaľok pokrútil hlavou.

– Tyburcij ma nepustí, – povedal, a ako by mu to meno bolo čosi pripomenulo, spamätal sa: – Počuj... Si vari poriadny chlapec, ale predsa len radšej už choď. Ak ňa tu Tyburcij dolapí, bude s tebou zle.

Súhlasil som, že je už naozaj čas, aby som odišiel. Posledné slnečné lúče sa vytrácaly oblokmi kaplnky a do mesta bolo ďaleko.

– Akože vyjdem odtiaľto?

– Ukážem ti cestu. Vyjdeme spolu.

– A ona? – pichol som prstom do našej maličkovej dámy.

– Maruša? Aj ona pôjde s nami.

– Ako? Oblokom?

Vaľok sa zamyslel.

– Nie, vieš čo? Pomôžem ti vyškríabať sa na oblok, a my vyjdeme iným východom.

Nový priateľ mi pomohol vyškríabať sa na oblok. Odviazal som remeň, okrútil som ho okolo rámu, prichytil som sa za oba konce a už som visel v povetrí. Potom som pustil jeden koniec, soskočil som na zem a vytrhol som remeň. Vaľok s Marušou ma už čakali pod vonkajšou stenou.

Slnce iba nedávno zapadlo za vrštek. Mesto sa ponorilo do lilavo hmlistej tône, iba vrcholce topoľov na ostrove ostro vynikaly dukátovým zlatom, omaľované poslednými lúčmi západu. Marilo sa mi, že odvtedy, ako som prišiel sem, na starý cmiter, prešlo už aspoň dvadsaťštyri hodín, že to bolo už včera.

– Ako je krásne! – povedal som, dojatý sviežosťou nastávajúceho večera a vdychoval som z plnej hrude vlhkú chládež.

– Clivo je tu... – smutne povedal Vaľok.

– Vy všetci tu bývate? – opýtal som sa, keď sme sa v trojici pustili dolu vŕškom.

– Tu.

– Kde máte dom?

Nemohol som si predstaviť, že by deti mohli žiť bez „domu“.

Vaľok sa usmial so zvyčajným smutným výrazom a neodpovedal.

Obišli sme strmé výmole, lebo Vaľok poznal pohodlnejšiu cestu. Keď sme prešli pomedzi trstinu po vyschnutom močiarí a cez potôčik po tenkých doštičkách, našli sme sa na úpäť vrchu, na rovine.

Tu sme sa museli rozísť. Stisol som ruku novému známemu a podal som ruku aj dievčatku. Aj ono mi láskavo podalo ručičku, dívalo sa na mňa zdola nahor belasými očami a opýtalo sa:

– A prídeš k nám zasa?

– Prídem, – odpovedal som, – prídem určite...!

– Čože, – povedal zamyslený Vaľok, – príď, prosím ňa, len si vyber taký čas, keď naši budú v meste.

– Kto sú „vaši“?

– Nuž, naši... všetci: Tyburcij, Lavrovskij, Turkievič. Profesor... ten nám vari nebude zavadzať.

– Dobre. Vyčkám, keď budú v meste, a potom prídem. Zatiaľ teda s Bohom!

– Hej, počuj! – zakričal za mnou Vaľok, keď som odišiel niekoľko krokov. – A nikomu nevyklebetíš, že si bol u nás?

– Nepoviem nikomu, – odpovedal som pevne.

– No, vidíš, tak je to dobre! A tým tvojim sprcstákom, keď budú dobiedzať, povedz, že si videl čerta.

– Dobre, poviem.

– No, s Bohom!

– S Bohom.

Hustá tma sa spustila nad Kniežacie Veno, keď som sa blížil k plotu nášho sadu. Nad zámkom sa črtal tenký kosáčik mesiaca, rozhorievaly sa hviezdy. Už som chcel preskočiť plot, keď ma ktosi chytil za ruku.

– Vasko, priateľ, – rozvravel sa rozčúleným šepotom priateľ, ktorý mi ušiel. – Si to ty?... Holúbok...!

– Nuž, Ia, ako vidíš... A všetci ste ma opustili...!

Sklopil oči, ale zvedavosť zvíťazila nad hanbou a zase sa opýtal:

– A čo tam bolo?

– Nuž, čo! – odpovedal som tónom, ktorý nepripúšťal pochybnosti. – Pravdaže, čerti... Ale ste vy bojkovia.

Ukázal som chrbát zmätenému priateľovi a vyškriabal som sa na plot.

O štvrtihodinu som už spal hlbokým spánkom a snívalo sa mi o skutočných čertoch, čo veselo vyskakovali z čiernej diery. Vaľok ich odháňal víbovým prútikom a Maruša veselo iskrila očami, smiala sa a fapuškala.

V.

ZNÁMOST POKRAČUJE

Od toho času ma načisto zaujala moja nová známosť. Večer, keď som si líhal, a ráno, keď som vstával, myslel som iba na nastávajúcu návštevu na víšku. Po mestských uliciach som sa teraz túlal iba s jedným cieľom – vystriechnuť, či je tu celá družina, ktorú Januš charakterizoval slovami „zlá spoločnosť“. A ak sa Lavrovskij váľal v kaluži, ak Turkievič a Tyburcij rečnili pred poslucháčmi, ak sa temné postavy potĺkaly po jarmoku, hneď som sa behom cez močiar pobral na víštek ku kaplnke. Vrecká som si napchal jabĺčkami, ktorých som si smel natrhať v sade, koľko som len chcel, a maškrtami, ktoré som vždy odkladal svojím novým priateľom.

Vaľok, ktorý bol vždy veľmi vážny a budil vo mne úctu, lebo sa správal ako dospelý, prijímal tieto darčeky proste a zväčša ich kdesi odkladal pre sestričku, ale Maruša vždy fapuškala ručičkami, a očká sa jej rozohorely ohníčkom nadšenia a bledé líčka vzbĺkly rumienkom. Smiala sa a tento smiech našej drobuľkej

priateľky sa nám ozýval v srdciach a bol nám odmenou za cukríky, ktorých sme sa pre ňu zriekali.

Bolo to bledé, dengľavé stvoreniatko, pripomínajúce kvietok, čo vyrástol bez slnečných lúčov. Mala už štyri roky, ale chodila ešte zle, neisto stúpala krivými nôžkami a kolembala sa ako rastlinka. Ruky mala tenké a priesračné. Hlavička sa jej kolísala na tenkom hrdielku ako kališteľk poľného zvončeka. Oči sa jej zavše dívaly tak nie po detsky smutne a jej úsmev mi tak veľmi pripomínal matku v posledných dňoch, keď zavše sedávala pri otvorenom obloku a vietor jej šuchoril pobelavé kučeravé vlasy, že pri pohľade na túto detskú tváričku aj mne bývalo zrazu smutno a slzy sa mi tisly do očí.

Nevoľky som si ju porovnával so sestrou. Boly v jednom veku, ale moja Soňa bola okrúhla ako pampúch a pružná ako loptička. Tak bystro behala, keď sa niekedy rozíhrala, tak zvučne sa smiala, mala vždy také krásne šaty a do tmavých vrkočov jej chyžná každý deň vpletala tuhočervenú stužku.

Ale moja drobná priateľôčka skoro nikdy nebehala a smiala sa len veľmi zriedkavo. A keď sa aj smiala, smiech jej zvučal ako najmenší strieborný zvonček, ktorý nepočuť už na desať krokov. Šaty mala špinavé a staré, vo vrkoči nemala stužky, ale vlasy mala omnoho dlhšie a krajšie ako Soňa a na môj údiv Vaľok ich vedel veľmi zručne zapleť, čo aj robieval každé ráno.

Bol som veľký neposedník. – Toto chlapčisko, – vraveli o mne starší, – má v rukách a nohách živé striebro, – čo som aj ja veril, hoci som si nemohol jasne predstaviť, kto a ako vykonal na mne túto operáciu. V prvých dňoch známosti vniesol som toto oživenie aj do spoločnosti svojich nových známych. Ozvena starej kaplnky veru sotva kedy opakovala také hlasné kriky, ako vtedy, keď som sa usiloval rozhýbať a vtiahnúť do svojich hier aj Vaľka s Marušou. A predsa sa mi to neveľmi darilo. Vaľok vážne hľadel na mňa a na dievčatko, a keď som raz prinútil dievčatko bežať so mnou opreťky, povedal:

– Nechaj to, hneď sa rozplače.

A naozaj, keď som ju naháňal a prinútil utekať, Maruša, ktorá začula moje kroky za chrbtom, zrazu sa obrátila ku mne, zdvihla ručičky nad hlavu ako na obranu, pozrela na mňa bezmocným pohľadom chyteného vtáčika a nahlas sa rozplakala. Celkom som sa zmiatol.

– No, vidíš, – povedal Vaľok, – nerada sa ihrá.

Posadil ju na trávku, natrhal kvetov a hodil jej ich. Prestala plakať, preberala rastlinky, čosi vravela obrátená k zlatolistým iskerníkom a dvíhala si k ústam belasé zvončeky. Aj ja som skrotil a ľahol som si s Vaľkom neďaleko dievčatka.

– Prečo je taká? – opýtal som sa napokon a ukazoval som očami na Marušu.

– Neveselá? – odpovedal mi Vaľok otázkou a potom povedal tónom úplne presvedčeného človeka: – Nuž vidíš, od sivého kameňa.

– H-hej, – opakovalo dievčatko ako slabá ozvena, – to je od sivého kameňa.

– Od akého sivého kameňa? – zase som sa opýtal, lebo som neporozumel.

– Sivý kameň vycical z nej život, – vysvetlil zas Vaľok a zase hľadel do neba. – Tak vraví Tyburcij... A Tyburcij vie všetko.

Nič som nepochopil z týchto tajomných slov, ktoré Vaľok opakoval za Tyburcijom, no jednáko veľmi zaučinkoval na mňa argument, že Tyburcij vie všetko. Naddvihol som sa na lakti a pozrel som na Marušu. Sedela celkom tak, ako ju posadil Vaľok, a ešte vždy rovnako preberala kvety. Tenké ruky sa jej pohybovaly pomaličky. Oči vynikaly hlbokou belasosťou v bledej tvári. Dlhé mihalnice mala sklopené. Keď som sa takto zahľadel na krehučkú, smutnú postavičku, bolo mi zrazu jasné, že v slovách Tyburcija – čo aj som nechápal ich význam – skrýva sa trpká pravda. Určite ktosi vysáva život z tohto čudného dievčatka, ktoré plače, keď sa iné na jej mieste smejú. Ale ako to môže robiť sivý kameň?

To mi bolo hroznejšou hádankou ako všetky mátohy starého

zámku. Čo akí hrozní boli Turci, ktorí sa trápili pod zemou, čo aký strašný bol starý gróf, ktorý ich krotil v búrlivých nociach, no jednako v tomto všetkom sa ozývala stará rozprávka. Ale tu toto čosi neznáme a strašné bolo skutočné. Čosi beztvárne, tvrdé a neúprosné ako kameň sa skláňalo nad drobnou hlavičkou, vy-ciciavalo z nej rumienok, lesk očí a živosť pohybov. „Iste sa to robí v noci,“ myslal som si a srdce mi stískal až bolestne svieravý pocit.

Tento pocit na mňa tak zaúčinkoval, že som sa tiež trochu miernil v bujnosti. Prispôbili sme sa k pokojnej vážnosti svojej dámy, usadili sme ju s Vaľkom niekde do trávy a trhali sme jej kvety, sbierali farbisté kamienky, chytali motýle a niekedy sme robili z tehál pasce na vrabce. A zas inokedy sme si ľahli k nej do trávy, dívali sme sa na nebo, ako plávajú oblaky vysoko nad chrapatou strechou starej „kaplice“, rozprávali sme Maruši rozprávky, alebo sme sa shovárali s Vaľkom.

Tieto rozhovory so dňa na deň vždy väčšími a väčšími upevňovali naše priateľstvo s Vaľkom, ktoré rástlo aj pri ostrých protivách našich pováh. Proti mojej búrlivej bujnosti Vaľok prejavoval smutnú vážnosť a vnukal mi úctu spoľahlivosťou a samostatným úsudkom, s ktorým sa vyjadroval o starších. Okrem toho mi často rozprával mnoho nového, na čo som predtým ani nepomyslel. Keď som počul, že sa vyjadruje o Tyburcijovi ako o priateľovi, opýtal som sa ho:

– Tyburcij ti je otec?

– Iste otec, – odpovedal Vaľok záдумčivo, ako by mu táto otázka nikdy nebola prišla na um.

– Má ňa rád?

– Áno, má, – povedal už omnoho presvedčenejšie. – Ustavične sa o mňa stará a vieš, zavše ma aj bozkáva a plače...

– Aj mňa má rád a tiež plače, – dodala Maruša s výrazom detskej hrdosti.

– A mňa otec nemá rád, – povedal som smutne. – Nikdy ma nebozkal... Nie je dobrý.

– To je nie pravda, nie pravda, – odporoval Vaľok: – ty to nechápeš. Tyburcij to vie lepšie. Vraví, že sudca – je najlepší človek v meste a že by sa mesto už dávno bolo prepadlo, keby nie tvojho otca a ešte popa, ktorého nedávno zavreli do kláštora, a ešte židovského rabína. Vidiš, len pre týchto troch...

– Čo pre týchto troch?

– „Pre nich sa mesto neprepadlo,“ – tak vraví Tyburcij, – „lebo títo traja sa ešte zastávajú chudoby...“ A tvoj otec, vieš... veď odsúdil aj akéhosi grófa...

– Áno, to je pravda... Gróf sa veľmi zlostil, počul som o tom.

– No, teda vidiš! A veď odsúdiť grófa je nie žart.

– Prečo?

– Prečo? – opýtal sa Vaľok trošku v pomykove. – Nuž, preto, že gróf je nie obyčajný človek... Gróf si robí, čo chce, a vozí sa na koči a potom... má peniaze. Inému sudcovi by dal peniaze a ten by ho neodsúdil, odsúdil by bedára.

– Áno, to je pravda. Počul som, ako gróf kričal u nás doma: „Ja si vás môžem všetkých kúpiť a predať!“

– A sudca čo na to?

– A otec mu povedal: „Berte sa preč odo mňa!“

– No, vidiš, vidiš! Aj Tyburcij vraví, že sa sudca nebojí vyhnať boháča, ale keď k nemu prišla stará Ivanyčka o barle, kázal jej doniesť stoličku. Veru, taký je! Veď ani Turkievič nikdy nevystrájal škandále pod jeho oblokmi.

To bolo pravda: keď Turkievič chodil po svojich obžalobných výpravách, vždy mlčky prešiel popod naše obloky, ba niekedy aj sňal čiapku.

Hlboko som sa nad tým zamyslel. Vaľok mi ukázal otca s takej strany, s ktorej mi nikdy nesišlo na um pozrieť na neho: Vaľkove slová mi rozzvučaly v srdci strunu synovskej hrdošti. Príjemne mi bolo načúvať pochvaly na otca, a to najmä menom Tyburcija, ktorý „vie všetko“. Ale zároveň zachvela sa mi v srdci aj nóta gniavivej lásky, smiešanej s trpkým vedomím: nikdy ma otec neľúbil a nebude ľubiť tak, ako si Tyburcij ľúbi deti.

VI.

MEDZI „SIVÝMI KAMENŤMI“

Prešlo ešte niekoľko dní. Členovia „zlej spoločnosti“ prestali chodiť do mesta, darmo som znudený blúdil ulicami v očakávaní, že sa zjavia, aby som mohol bežať na vršok. Iba „profesor“ prešiel so dva razy zvyčajnou ospanlivou chôdzou, ale ani Turkieviča, ani Tyburcija nebolo vidno. Celkom som zosmutnel, lebo mi Vaľok a Maruša veľmi chýbali. Ale keď som sa raz so sklonenou hlavou ponevierať po zaprášenej ulici, zrazu mi Vaľok položil ruku na plece.

– Prečo si prestal k nám chodievať? – opýtal sa ma.

– Báľ som sa ... Vašich nevidno v meste.

– Ale-ale ... Nedomysleľ som sa ti povedať: našich niet doma, príď ... A už som si veru namysleľ všeličo inšie.

– A čo?

– Mysleľ som si, že sa ti už zunovalo.

– Nie, nie ... Braček, už aj bežím, – poponáhľal som sa, – veď mám so sebou aj jabĺčka.

Keď som spomenul jabĺčka, Vaľok sa chytró obrátil ku mne, ako by chcel čosi povedať, ale nič nepovedal, len pozrel na mňa čudným pohľadom.

– Nič, nič, – bránil sa, keď videl, že hľadím na neho s očakávaním. – Choď rovno hore, ja si tu len kdesi zabehnem – mám robotu. Dohoním ňa cestou.

Šiel som pomaličky, často som sa obzeral a čakal som, že ma Vaľok dohoní. No stíhol som sa vyškriabať na vrch, dôjsť až ku kaplnke, a Vaľok tu ešte vždy nebol. Zastal som v pomykove: predó mnou bol iba cmíter, prázdny a tichý, bez najmenších znakov obývania, iba vrabce čvirikaly na slobode a husté kríky čremchy, tuje a bazičky sa pritískaly k južnej stene kaplnky a čosi tíško šepotaly husto rozrasteným tmavým lístím.

Poobzeral som sa. Kdeže už teraz pôjdem? Zrejme mi treba

vyčkal Vaľka. A zatiaľ som začal chodiť pomedzi hroby, obzeral si ich z nedostatku inej roboty a namáhal som sa rozlúštiť sotreté nápisy na pomníkoch, zarastených machom. Takto som sa motal od hrobu k hrobu a naďabil som na polorozrúbenú priestrannú hrobku. Strecha bola spadnutá alebo strhnutá nečasom a váľala sa neďaleko. Dvere boli zahľobené doskami. Zo zvedavosti som pristavil k stene starý kríž, vyškriabal som sa naň a nazrel som dnu. Krypta bola prázdna, iba vprostriedku dlážky bol vsadený obločný rám so sklami a cez tieto sklá sa dávala temná prázdnota podzemia.

Kým som si obzeral kryptu a čudoval sa, načo je tu spomenutý obloč, vybehol na vrštek zadychčaný a ustatý Vaľok. V rukách držal veľkú židovskú žemľu, zo záhrenia mu čosi odstávalo a tvárou mu stekaly kvapky potu.

– Aha! – zakričal, keď ma zbadal. – Vidíš ho, kde je... Keby ťa tu videl Tyburcij, ten by sa nazlostil! No, teraz je už darmo... viem, že si dobrý chlapec a nikomu nepovieš, ako žijeme. Poďme k nám!

– A kde je to, ďaleko? – opýtal som sa.

– No, veď uvidíš. Poď za mnou.

Rozhrnul kríky tuje a bazičky a zmizol v zeleni pod stenou kaplnky. Šiel som za ním a dostal som sa na neveľkú, pevne udupkanú rovinku, úplne skrytú v zeleni. Medzi pňami čremchy som zazrel v zemi dosť veľký otvor so schodíkmi nadol, udupkanými v hline. Vaľok sišiel dolu a volal ma za sebou. O niekoľko sekúnd sme obaja boli vo tme pod zeleňou. Vaľok ma chytil za ruku a viedol ma akousi úzkou vlhkou chodbou, potom strmo zabočil napravo a vošli sme do priestranného podzemného sklepenia.

Zastal som pri vchode, ohromený nevídaným divadlom. Dva prúdy svetla sa ostro lialy shora a odrážaly sa na temnom pozadí podzemia dvoma pásmi. Toto svetlo vchádzalo dvoma oblokami, jeden z nich som videl v dlážke hrobky a druhý – trochu ďalej

– iste tiež tak spravili. Slnčné lúče neprenikaly sem priamo, ale najprv sa odrážaly od stien starej krypty. Rozlievaly sa vo vlhkom povetrí podzemia, padaly na kamenné dlaždice dlážky, odrážaly sa a naplňaly celé sklepenie matnými odleskami. Aj steny boli postavené z kameňa. Veľké široké stĺpy sa masívne dvíhaly zdola, rozložily na všetky strany kamenné oblúky a mocne sa spájaly hore do sklepanej povaly. Na dlážke, na osvetlených miestach, sedely dve postavy. Starý „profesor“ so sklonenou hlavou si čosi hundral popod nos a špáral sa ihličkou vo svojich handrách. Ani nezdvihol hlavu, keď sme vošli do jaskyne, a nebyť ľahkých pohybov ruky, bol by som mohol myslieť, že táto sivá postava je fantastická kamenná socha.

Pod druhým oblokom sedela Maruša s hĺbočkou kvetov a prehíňala sa v nich ako obyčajne. Prúd svetla jej padal na pobelavú kučeravú hlavičku a celú ju zalieval, ale aj tak sa len akosi slabo odrážala na pozadí sivého kameňa ani čudná drobná a hmlistá škvrnka, ktorá sa vari hned-hned rozplynie a zmizne. Keď tam, hore, nad zemou prebehly oblaky a zatónily slnečné svetlo, steny podzemia sa ponorily do úplnej tmy, ako by sa rozstupovaly, odchádzaly kamsi, ale potom zas vystupovaly tvrdé chladné kamene a spájaly sa v mocnom objatí nad drobunkou postavičkou dievčatka. Nevoľky som sa rozpomenul na Vaľkove slová o „sivom kameni“, čo vyciciava z Maruše veselosť, a do srdca sa mi vkradol pocit poverčivého strachu. Marilo sa mi, že cítim na dievčatku a na sebe neviditeľný kamenný pohľad, dotieravý a žiadostivý. Cítil som, ako by si podzemie bdelo strážilo obeť.

– Vaľok! – tíško sa zaradovala Maruša, keď zazrela brata.

A keď zbadala aj mňa, v očiach sa jej zablysla živá iskrička.

Dal som jej jabĺčka a Vaľok rozlomil žemľu, jeden kúsok podal jej a druhý zanesol „profesorovi“. Nešťastný mudrc ľahostajne vzal darček a začal žuvať, ale neodtráhal sa od roboty. Ja som prestupoval s nohy na nohu a chúlil som sa, lebo som sa cítil akýsi sviazaný gniavivými pohľadmi sivého kameňa.

- Odídme . . . odídme odtiaľto, - potiahol som Vaľka. - Odveď aj ju . . .

- Poďme hore, Maruša, - zavolať Vaľok sestru.

A všetci traja sme vyšli z podzemia. Ale ani tu, hore, neopúšťal ma pocit akejsi napätej nevoľnosti. Vaľok bol smutnejší a mlčanlivejší ako obyčajne.

- Zato si ostal v meste, aby si kúpil žemle? - opýtal som sa ho.

- Kúpil? - uškrnul sa Vaľok. - Kdeže by som vzal peniaze?

- Teda akože? Vyprosil si si?

- Veru si vyprosíš . . . ! Ktože mne dá . . . ? Nie, braček. Potiahol som ich z vahana židovke Sure na trhu! Nezbadala.

Povedal to zvyčajným tónom, keď už ležal rozvalený, s rukami, založenými pod hlavou. Naddvihol som sa na lakte a pozrel som na neho.

- Teda si ich ukradol?

- No, hej!

A zase sa vyvalil na trávnu a chvíľočku sme preležali mlčky.

- Kradnúť je nie pekne, - povedal som potom, smutne zamyslený.

- Naši všetci odišli, Maruša plakala, lebo bola hladná.

- Hej, hladná! - žalostne úprimne opakovalo dievčatko.

Nevedel som ešte, čo je hlad, no pri posledných slovách dievčatka sa mi čosi obrátilo v hrudi a pozrel som na druhov, ako by som ich videl prvý raz. Vaľok ležal v tráve ako predtým a zádumčivo sledoval jastraba, čo sa vznášal na nebi. Teraz sa mi už nezdal takým dôstojným, ale keď som pozrel na Marušu, ktorá oboma ručičkami držala kúsok žemle, rozbolelo ma srdce.

- Prečo, - opýtal som sa s úsilím, - prečo si mi to nepovedal?

- Chcel som ti povedať, ale potom som si rozmyslel: veď nemáš vlastných peňazí.

- No, a čože? Bol by som vzal žemle z domu.

- Ako, tajne?

- No, hej.
  - Teda aj ty by si bol ukradol.
  - Ale ja... vlastnému otcovi.
  - To je ešte horšie! - presvedčivo povedal Vaľok. - Nikdy nekradnem vlastnému otcovi.
  - No, teda by som bol poprosil... Mne by boli dali.
  - Nuž, možno by aj boli dali - raz, ale kdeže by nabrali pre všetkých žobrákov?
  - A či ste vy... žobráci? - opýtal som sa skleslým hlasom.
  - Žobráci! - odsekol Vaľok nevľúdne.
- Zatíchol som a o chvíľu som sa začal odoberať.
- Už odchodíš? - opýtal sa Vaľok.
  - Hej, už idem.

Odišiel som, lebo v ten deň som sa už s priateľmi nemohol hrať bezstarostne ako predtým. Moja čistá, detská náklonnosť sa akosi zakalila... Aj keď som mal Vaľka a Marušu rovnako rád, predsa sa primiešal do tejto lásky ostrý prúd ľútosti, z ktorej ma až rozbolelo srdce. Doma som si včas ľahol do postele, lebo som nevedel, kde uložiť nový, boľavý pocit, čo mi preplňal dušu. Vboril som sa do hlavnice a horko som plakal, až kým mi tuhý spánok svojím dychom nezahnal hlboký zármutok.

VII.

NA JAVISKO VYSTUPUJE PÁN TYBURCIJ

- Vitaj! A ja som si myslel, že už nikdy neprídeš, - privítal ma Vaľok, keď som sa na druhý deň zase zjavil na vŕšku.
- Pochopil som, prečo to povedal.
- Nie, ja... ja vždy budem chodiť k vám, - odpovedal som rozhodne, aby som raz navždy zodpovedal otázku.
- Vaľok sa zrejme rozveselil a obaja sme sa cítili slobodnejšie.
- No, čo? Kdeže sú vaši? - opýtal som sa. - Ešte vždy sa nevrátili?

– Ešte nie. Čert ich tam vie, kde sa prepadli.

A veselo sme sa pribrali robíť vtípnú pascu na vrabce, na ktorú som si doniesol nitky. Nitky sme dali držať Maruši, a keď neopatrný vrabec, privábený zrnom, bezstarostne doskackal do pasce, Maruša trhla nitkami a strieška prichlopila vtáčika, ktorého sme potom púšťali na slobodu.

Medzitým okolo poludnia sa nebo zaoblačilo, prihnala sa tmavá chmára a vo veselom rachote hromov zašumel lejak. Najprv sa mi veľmi nechcelo sísť do podzemia, ale potom som si pomyslel, že veď Vaľok s Marušou tam žijú ustavične, nuž som premohol nepríjemný pocit a šiel som s nimi. V jaskyni bolo tma a ticho, ale šhóra bolo počuť, ako sa prevaľovalo rachotenie búrky, ani keby sa tam niekto viezol v ohromnej talige po dlažbe z velikánskych kameňov. O niekoľko minút som sa spriatelil s podzemím a všetci traja sme veselo načúvali, ako zem prijímala široké potoky lejaka. Hukot, čľapot a časté rachotenie hromu nám napínalo nervy a vyvolávalo oživenie, ktoré si hľadalo východisko.

– Poďme sa hrať na slepú babu, – navrhol som.

Zaviazali mi oči. Maruša zvonila slabými odtienkami zvyčajného úbohého smiechu a cupkala po kamennej dlažke farbavými nožičkami a ja som sa robil, že ju nemôžem chytiť, keď tu zrazu som sa búšil do čejši mokrej postavy a zároveň som pocítil, že ma ktosi chytil za nohu. Mocná ruka ma nadvihla s dlažky a ja som ostal visieť v povetrí dolu hlavou. Obväz s očí mi spadol.

Tyburcij, mokrý a zlostný, tým strašnejší, že som sa díval na neho dolu hlavou, držal ma mocne za nohy a divo vykrúcal zreničkami.

– A toto že je čo, há? – opytoval sa prísne a hľadel na Vaľka.

– Ako vidím, veselo si tu trávite čas... Našli ste si príjemnú spoločnosť.

– Pustíte ma! – povedal som a čudoval som sa, že vôbec môžem rozprávať v takejto nezvyčajnej polohe, ale ruka pána Tyburcija mi len ešte mocnejšie stisla nohu.

– Responde, odpovedaj! – zasa hrozným hlasom oslovil Vaľka, ktorý v tomto trápnom postavení stál s dvoma prstami v ústach, ako by na dôkaz, že rozhodne nemá čo odpovedať.

Zbadal som len, že ľútostivým oľkom a s veľkým súcitom pozoroval moje nešťastné tielce, ktoré sa kolembalo v povetrí ako hodinové kyvadlo.

Pán Tyburcij ma nadvihol a pozrel mi do tváre.

– Ehe-he! Pán sudca, ak ma oči neklamú... Načože ste sa ráčili unúvať?

– Puf! – povedal som zafato. – Hneď ma puf! – A pritom som urobil inštinktívny pohyb, ako by som sa chystal kopnúť, ale len som sa od toho väčšmi zatrepotal v povetrí.

Tyburcij sa zasmial.

– Oho-ho! Pán sudca sa ráčia srdiť... No, veď ma ty ešte nepoznáš. Ego – Tyburcij sum. Ľaľa, zavesím ťa nad ohník a upečiem ako prasiatko.

Už som myslel, že sa skutočne nevyhnem takému osudu, tým skôr, že zúfalá tvár Vaľkova ako by potvrdzovala myšlienku o možnosti takéhoto smutného konca. Na šťastie mi prišla na pomoc Maruška.

– Neboj sa, Vasko, neboj sa! – posmeľovala ma a prišla až k nohám Tyburcijovým. – On nikdy nepečie chlapčekov nad ohňom... To je nie pravda!

Tyburcij ma rýchlym pohybom obrátil a postavil na nohy. Len-ten že som pritom nepadol, lebo sa mi zakrútila hlava, ale on ma podoprel rukou, potom si sadol na drevený klát a postavil si ma medzi kolená.

– A ako si sa sem dostal? – opytoval sa ďalej. – Dávno sem chodíš...? Vrav ty! – obrátil sa k Vaľkovi, keď som mu ja neodpovedal.

– Dávno, – odpovedal Vaľok.

– A ako dávno?

– So šesť dní.

Odpoveď vari trošku upokojila pána Tyburcija.

– Ohol Šesť dní! – rozvravel sa a obrátil si ma tvárou k sebe.

– Šesť dní je dlhý čas. A ešte si doteraz nikomu nevyklebetil, kde chodíš?

– Nikomu.

– Naozaj?

– Nikomu, – odpovedal som.

– Bene, musím ňa pochváliť...! Možno ňa spoľahnúť, že to nevybľaboceš ani v budúcnosti. Napokon, vždy som ňa pokladal za poriadneho chlapca, keď som ňa stretával na uliciach. Si opravdivý „uličník“, čo si aj sudca... A nás budeš súdiť, povedzže?

Rozprával dosť prívetivo, no jednako som ňa cítil veľmi urazený, preto som mu odpovedal dosť zlostne:

– Ja som nie sudca. Som Vasko.

– To si vzájomne neprekáža, aj Vasko môže byť sudcom – keď nie teraz, nuž neskôr... To ti je, braček, tak už odjakživa. Ľaľa, či vidíš: ja som Tyburcij, a on je Vaľok. Ja som žobrák, aj on je žobrák. A ak už mám vravieť úprimne, ja kradnem a aj on bude kradnúť. A tvoj otec súdi mňa a dakedy ty budeš súdiť, ľaľa, – jehol!

– Nebudem súdiť Vaľka, – odsekol som pochmúrne. – To nie je pravda!

– On nebude, – zamiešala ňa Maruša a s úplným presvedčením odvracala odo mňa hrozné podozrenie.

Dievčatko ňa dôverčivo pritúlilo k nohám tohto strašiaka a on jej láskavo hladkal pobelavé kučery žilovatou rukou.

– No, nevrav nič takého popredku, – povedal čudák záduťivo a oslovil ňa takým tónom, ako by ňa shováral s dospelým.

– Nevrav, amice...! Takto bolo odjakživa, každému, čo mu patrí, suum cuique. Každý ide vlastnou cestou a ktože ho vie... možno je to aj dobre, že tvoja cesta ňa skrížila s našou. Dobre pre teba, amice, lebo treba mať v hrudi kúsok ľudského srdca miesto chladného kameňa – chápeš...?

Nič som nechápal, ale jednako som sa vpil očami do tváre čudného človeka. Oči pána Tyburcija mi uprene hľadely do cčí, nejasne sa v nich mihalo čosi, čo mi akosi prenikalo do duše.

– Pravdaže to nechápeš, lebo si ešte chlapča... Preto ti to poviem nakrátko, a ty sa hádam dakedy rozpomenieš na slová filozofa Tyburcija: Ak sa dakedy náhodou stane, že budeš súdiť tuto jeho, rozpomeň sa, že už vtedy, keď ste obaja boli ešte sprostáčikovia a keď ste sa spolu hrávali – že už vtedy si ty šiel cestou, po ktorej chodia v nohaviciach a s veľkou zásobou jediva, ale on bežal po svojej ako trhan bez nohavíc a s prázdny bru- chom... Ale kým to ešte bude, – rozvravel sa prudko zmene- ným tónom, – zapamätaj si ešte dobre toto: Ak vyklebetíš tomu svojmu sudcovi, alebo čo len vtáčafu, ktoré preletí v poli okolo teba, čo si tu videl, nech sa nevolám Tyburcij Drab, ak ňa neza- vesím, ňa, v tomto komíne za nohy a nespravím z teba údenú šunku. Toto si, dúfam, pochopil?

– Ja nepoviem nikomu... ja... Môžem prísť zas?

– Príď, dovoľujem ti... sub conditionem... Pravda, si ešte sprostý, nerozumieš po latinsky. Veď som ti už povedal o šunke! Zapamätaj si...!

Pustil ma a s ustatou tvárou sa natiahol na lavičku, čo stála pri stienke.

– Vezmi tamto, – ukázal Vaľkovi na veľký kôš, ktorý nechal na prahu, keď vošiel, – a rozlož ohňa. Dnes si uvaríme obed.

Teraz to už nebol človek, ktorý ma ešte pred minútou strašil, gúľal očami, ani šašo, ktorý rozveseľoval obecnstvo za peniaze. Rozkazoval ako domáci pán a hlava rodiny, čo sa vrátil z roboty a dáva rozkazy domácim.

Bol vari veľmi ustatý. Šaty aj tvár mal mokré od dažďa. Vlasy sa mu slepily na čele, v celom chlapovi bolo vidno veľkú vy- čerpanosť. Prvý raz som videl takýto výraz na tvári veselého rečníka mestských krčiem, a pohľad za kulisy, na herca, vysilene oddychujúceho po ňážkej úlohe, ktorú hral na javisku života, zas

mi akosi vliat do srdca čosi hrozného. Bol to zas objav, z objavov, ktorými ma tak štedro obdarúvala uniatská „kaplica“.

Obaja s Vaľkom sme sa s chuťou pribrali do roboty. Vaľok zažal lúčinu a spolu sme sa vybrali do temnej chodby, ktorá susedila so sklepením. Tam v kúte boly naváľané kúsky polopráchnivého dreva, úlomky krížov, staré dosky. Z tejto zásoby sme vzali niekoľko kúskov, položili na ohnište a rozkúrili. Potom som sa musel utiahnúť a iba Vaľok skúsenými rukami sa pribral do varenia. O polhodinku na ohništi v hrnčeku už zovrelo akési jedlo a zatiaľ, čo čakal, kým sa dovarí, postavil Vaľok na akýsi všelijako posbíjaný trojnohý stolík paňvicu, na ktorej sa parily kúsky pečeného mäsa.

Tyburcij sa zdvihol.

– Už je hotové? – povedal. – No, to je dobre. Sadni si, chlapča, s nami – zarobil si si na obed... Domine preceptor! – zakričal potom na „profesora“. – Odhoď ihlu, sadni si za stôl.

– Hneď, – povedal „profesor“ tichým hlasom a prekvapil ma touto srozumiteľnou odpoveďou.

Lenže iskra jasného vedomia, vyvolaná hlasom Tyburcijovým, už sa neprejavila ničím inším. Starček vopchal ihlu do handier a ľahostajne, so smutným pohľadom si sadol na ktorýsi z drevených klátov, čo v podzemí nahrádzaly stoličky.

Marušu držal Tyburcij na rukách. Aj dievčatko aj Vaľok jedli dychtivo, čo jasne dokazovalo, že mäsité jedlo im bolo neslýchaným pôžitkom. Maruša si ešte aj oblizovala zamastené prsty. Tyburcij jedol s rozvahou a zrejme podliehal nepremožiteľnej potrebe rozprávať, lebo podchvíľou oslovoval „profesora“. Neborák učenec prejavoval pritom prekvapujúcu pozornosť, sklonil hlavu a vypočul všetko s takou rozumnou tvárou, ako by bol pochopil každé slovo. Zavše až vyjadril súhlas kývaním hlavy a tichým hundraním.

– Vidíte, domine, ako málo človek potrebuje, – vravel Ty-

burcij. – Však je pravda? Laľa, nasýtili sme sa a teraz nám už ostáva iba poďakovať sa Bohu a klevanskému kaplánovi...

– Aha, aha! – prisviedčal „profesor“.

– Nuž, domine, prisviedčaš, a ani nechápeš, čo má s tým spoločného klevanský kaplán – veď ja ja poznám. A zatiaľ, keby nebolo klevanského kaplána, nemali by sme pečienky, ani všetkého inšieho...

– To vám dal klevanský katolícky farár? – opýtal som sa, lebo som sa zrazu rozpomenul na okrúhlu dobrácku tvár klevanského „prebošta“, ktorý chodieval k otcovi.

– Toto chlapča, domine, má um, dychtivý po vedomostiach, – pokračoval Tyburcij, zas oslovujúc, „profesora“. – Naozaj, Jeho Svätosť nám dala toto všetko, čo aj sme ho neprosili, ba možno, nielen že mu ľavá ruka nevedela, čo dáva pravá, ale ani obe ruky nemaly o tom ani najmenšieho vedomia... Jedz, domine, jedz!

Z tejto čudnej a popletenej reči som pochopil iba toľko, že spôsob, ktorým si všetko zadovážili, nebol celkom obyčajný, a nezdržal som sa, aby som sa ešte raz neopýtal:

– Vy ste si to vzali... sami?

– Chlapča je nie bez dôvtipu, – pokračoval Tyburcij zas ako predtým, – len žiaľ, že nevidel kaplána: kaplán má brucho ako skutočný štyridsaťvedrový sud a vari mu veľmi škodí objednanie. A zas my všetci, čo sme tu pospolu, trpíme skôr tým, že sme prichudí, preto nemôžeme pohrdnúť určitým množstvom jedla... Pravdu vravím, domine?

– Aha, aha! – zase záдумčivo zahundral „profesor“.

– No, veď tak! Tentoraz ste vyjadrili svoju mienku veľmi podarene, – už som si začínal myslieť, že toto chlapča má viac rozumu ako niektorí učenci... No, aby sme sa ešte vrátili ku kaplánovi. Myslím si, že dobré poučenie si zaslúži odplatu a v takomto prípade môžeme povedať, že sme si zásoby od neho kúpili. Ak si teraz urobí mocnejšie dvere na komore, budeme si

kvit... Lenže, – obrátil sa zas ku mne, – predsa si len ešte sprostý a mnoho vecí nechápeš. Ale, ľaľa, tuto ona chápe: povedz, Maruša moja, dobre som urobil, že som ti doniesol pečienku?

– Dobre! – odpovedalo dievčaťko a ľahko zaiskrilo tyrkysovými očami. – Maňa bola hladná.

V ten podvečer vracal som sa domov zádumčivý, s omámenou hlavou. Čudné reči Tyburcijove ani na minútku neotriasly vo mne presvedčením, že „kradnúť je nie pekné“. Napokon, bolestné poznanie, ktoré som si uvedomil nedávno, ešte zmocnelo. Zobráci... zlodeji... nemajú domova...! Od ľudí, čo žili okolo mňa, už dávno som vedel, že s týmto všetkým sa spája pohádanie. Až som cítil, ako sa mi z hĺbky duše dvíha celá trpkosť pohádania, ale inštinktívne som si chránil náklonnosť od tejto trpkkej prísady a nedovolil som im splynúť. Vysledkom tohto nejasného duševného pochodu bolo, že moja ľútosť k Valkovi a Maruši sa ešte väčšmi rozrástla a vyostřila, ale náklonnosť nezanikla. Pravidlo „Kradnúť je nie pekné“ zostalo. Ale keď mi obraznosť kreslila oživenú tváričku priateľôčky, ktorá si oblizovala zamastené prŕteky, radoval som sa z jej radosti a z radosti Valkovej.

V temnej alejke sadu som nečakane naďabil na otca. Ako obyčajne, zachmúrený chodil hore-dolu so zvyčajným čudným, ako by zahmleným pohľadom. Keď som bol pri ňom, chytil ma za plece.

– Odkiaľ ideš?

– Ja... zháňal som...

Pozrel na mňa pozorne, chcel čosi povedať, ale potom sa mu pohľad zase zahmlil a len hodil rukou a šiel ďalej alejou. Tuším som už aj vtedy pochopil smysel toho pohybu:

– Ale, to je jedno... Je j už niet...!

Cigánil som vtedy vari prvý raz v živote.

Vždy som sa bál otca, ale teraz som sa ho bál tým väčšmi. Ved som nosil v sebe celý svet nejasných otázok a zážitkov. Či ma mohol pochopiť? Či som sa mu mohol k niečomu priznať,

aby som pritom nezradil druhov? Triasol som sa už pri myšlienke, že sa dakedy dozvie o mojej známosti so „zlou spoločnosťou“, ale zradí túto spoločnosť, zradí Valka a Marušu – to by som nikdy nedokázal. Veď aj bolo pritom čosi ako „princíp“: keby som ich zradil a nedodržel dané slovo, nemohol by som im od hanby pozrieť do očí, keby som ich stretol.

VIII.

V JESENI

Blížila sa jeseň. Na poliach už žali, lístie na stromoch žltlo. A zároveň nám začala chorľavieť Maruša.

Na nič sa neponosovala, iba chudla a chudla. Tvár jej ustavične bledla, oči stmavely a zväčšily sa, mihalnice dvíhala ťažko.

Teraz som už mohol chodievaf na vršok bez starosti, aj keď členovia „zlej spoločnosti“ bývali doma. Celkom som si navykol na nich a bol som tam na vršku ako doma.

– Ty si znamenitý chlapec a dakedy budeš aj ty generálom,
– vravieval mi Turkievič.

Záhadne mladé existencie mi robily z bieleho bresta kuše a praky. Vysoký junker bodákového oddielu s červeným nosom ma vrtel v povetrí ako dreveného a priúčal telocviku. Iba „profesor“, ako obyčajne, býval pohrúžený do akýchsi hlbokých myšlienok a Lavrovskij, keď bol triezvy, vždy vyhýbal ľudskej spoločnosti a tisol sa po kútoch.

Všetci títo ľudia bývali oddelene od Tyburcija, ktorý si s „rodinou“ zaujal opísané sklepenie. Ostatní členovia „zlej spoločnosti“ bývali v práve takom, ibaže trochu väčšom sklepení, ktoré oddeľovaly od prvého dve úzke chodby. Bolo tu menej svetla, zato viac vlhkosti a temravy. Pozdĺž stien tu a tam stály drevené lavičky a kláty, ktoré nahrádzaly stoličky. Lavičky byly zavalené akýmisi handrami a nahrádzaly zas postele. Vprostriedku, na

osvetlenom mieste, stál hobľovací stôl, na ktorom zavše pán Tyburcij alebo niekto iný z temných postáv vyrábala stolárske výrobky. Medzi „zlou spoločnosťou“ bol aj obuvník a košíkár, ale okrem Tyburcija všetci ostatní remeselníci boli alebo diletanti, alebo akísi nedoukovia, alebo ľudia, ktorým, ako som zbadal, priveľmi sa triasly ruky, takže sa im robota nedarila. Dlážka tejto jaskyne bola zavalená stružlinkami a všelijakými obrezkami. Všade bolo vidno špinu a neporiadok, čo aj s časom na čas Tyburcij preto hromžil a nútil niektorého obyvateľa zamiesť a aspoň trošku oradiť tento pochmúrny príbytok. Nechodieval som sem často, lebo som nemohol navyknúť na stuchnuté povetrie a okrem toho býval tu nevlúdny Lavrovskij vždy, keď bol triezvy. Zvyčajne alebo sedel na lavičke s tvárou, skrytou v dlaniach, a s postrapatenými dlhými vlasmi, alebo chodil rýchlymi krokmi z kúta do kúta. Z tejto postavy vialo čímsi fažkým a pochmúrnym, čo mi nervy neznášaly. Ale ostatní bedári, čo s ním bývali, už dávno navykli na jeho čudáctva. Generál Turkievič ho zavše nútil prepisovať načisto prosby a ponosy obyvateľom mesta, ktoré on složil, alebo žartovné pohany, ktoré potom rozvesoval na lampových stĺpoch. Lavrovskij si pokorne sadal za stolík v Tyburcijovej izbe a celé hodiny starostlivo písal utešeným písmom rovné riadky. Dva razy sa mi podarilo vidieť, ako ho, spitého do bezvedomia, fahali shora do podzemia. Ovisnutá hlava nešťastníkova sa kývala zboka nabok, nohy sa bezmocne fahaly a udieraly po kamenných schodíkoch, na tvári bolo vidno utrpenie, po lícach tiekly slzy. My s Marušou sme sa pritisli k sebe a dívali sme sa na túto scénu zo vzdialeného kúta. Ale Vaľok sa celkom smelo motal medzi dospelými a podopieral Lavrovskému to ruku, to nohu, to zas hlavu.

Všetko, čo ma na uliciach zabávalo a zaujímalo na týchto ľudoch ako komediantské predstavenie – tu za kulisami sa javilo v skutočnom, neprikrášlenom svetle a fažko gniavilo detské srdce.

Tyburcij tu bol nepopierateľnou autoritou. On objavil tieto

podzemné sklepenia, on tu rozkazoval a všetci poslúchali jeho rozkazy. Iste najmä pre toto sa nepamätám, že by sa niekedy niektorý z týchto ľudí, čo zrejme stratili ľudskú dôstojnosť, bol obrátil ku mne s nejakým škaredým návrhom. Teraz, keď ma už poučila prozaická skúsenosť v živote, pravdaže viem, že aj tam boly drobné nemravnosti, zlé vlastnosti a skaza. Ale keď mi tieto ľudia a tieto obrazy ožijú v pamäti, zahalené závojom minulosti, vidím iba črty fažkej tragiky, hlbokého žiaľu a biedy.

Detstvo, mladosť – to sú veľké žriedla idealizmu!

Jeseň sa väčšmi a väčšmi zmocňovala svojich práv. Nebo sa vždy častejšie zafahovalo oblakmi, okolie sa norilo do hmlistej temravy. Šumotavo sa lialy na zem potoky dažďa a ozývaly sa otupným a smutným hukotom v podzemí.

Bolo mi veľmi fažko vykradnúť sa z domu v takom škaredom čase. Vlastne len odísť som sa usiloval nebadane. Keď som sa vracal domov celý premočený, sám som si rozvešal šaty proti kozubu a krotko som si líhal do postele. Filozoficky som mlčal pri celom prívale výčitiek, ktoré sa lialy z úst pestúanky a slúžok.

Vždy, keď som prišiel k druhom, badal som, že Maruša chradne väčšmi a väčšmi. Teraz už ani nevychádzala na povetrie a sivý kameň – temná a mlčanlivá mátoha podzemia – neúprosne pokračoval v hroznej robote a vyciciaval život z drobného tielka. Dievčatko teraz trávilo čas zväčša v posteli a my s Vaľkom sme vynakladali všetko úsilie, aby sme ho rozptýlili a zabavili, aby sme z neho vyvolali tiché odtienky slabého smiechu.

Teraz, keď som sa už celkom vžil do „zlej spoločnosti“, bol mi Marušin smutný úsmev skoro práve taký drahý ako úsmev sestrin. A tu mi nikto večne nevyhadzoval na oči skazenosť, tu nebolo hundravej pestúanky, tu ma potrebovali – cítil som, že vždy, keď som sa tu zjavil, moja prítomnosť vyvoláva rumienok oživenia na líkach dievčatka. Vaľok ma objímal ako brata, ba aj Tyburcij hľadel zavše na nás troch akýmisi čudnými očami, v ktorých sa ligotalo čosi ako slza.

Nebo sa na čas zase vyjasnilo. Ušly s neho posledné chmáry

a nad vyschýnajúcou zemou, posledný raz pred nastúpením zimy, rozžiarily sa slnečné dni. Každý deň sme vynášali Marušu hore a tu ona ako by oživala. Dievčaťko sa dívalo nackolo široko roztvorenými očami, na lícach sa mu rozhorieval rumienok. Vari vieter, ktorý ju ovieval sviežim vetríkom, vracal jej kúsočky života, ukradnuté sivými kameňmi v podzemí. Ale toto trvalo tak krátko...

A medzitým sa aj mne začaly kopíť chmáry nad hlavou.

Keď som raz ráno ako obyčajne prechádzal alejami v sade, zočil som v jednej z nich otca a pri ňom starého Januša zo zámku. Starček sa podlízavo klaňal a čosi vravel, a otec stál so zachmúrenou tvárou a na čele sa mu ostro vyznačovala vráska netrpezlivého hnevu. Napokon vystrel ruku, ako by si odstraňoval Januša s cesty, a povedal:

– Choďte preč! Ste iba starý klebetník!

Starček akosi zažmurkal a s čiapkou v rukách sa zas rozbehol vopred a stal si otcovi do cesty. Otcovi sa oči blýskaly hnevom. Januš rozprával ticho, nepočul som jeho slová, zato som zreteľne začul otcove úsečné vety, ktoré padaly ani údery bičom.

– Neverím ani slovo... Čo chcete od tých ľudí? Kde máte dôkazy?... Ústnych udaní si nevšímam a písomné musíte dokázať... Čušte! To je už moja vec... Nechcem už nič počuť.

Napokon sa tak rozhodne striasol Januša, že sa Januš už nepovážil dobiedzať do neho. Otec zahol do bočnej aleje a ja som sa rozbehol ku bráničke.

Veľmi som nemal rád starého kuvika zo zámku, ale teraz mi stislo hrdlo zlé tušenie. Pochopil som, že rozhovor, ktorý som vy počul, týka sa mojich druhov a možno aj mňa.

Tyburcij, ktorému som všetko vyrozprával, hrozne skrivil tvár.

– U-uf, šuhajko, aká je to nepříjemná novina...! Juj, prekliata stará hyena!

– Otec ho vyhnal! – poznamenal som na útechu.

– Tvoj otec, šuhajko, je nejlepší zo všetkých sudcov, počnúc

kráľom Šalamúnom . . . A jednak, vieš ty, čo je curriculum vitae? Pravdaže, nevieš. No, a vieš, čo je úradný opis osoby? Nuž, teda vidíš: curriculum vitae – to je úradný životopis človeka, ktorý je nie zamestnaný na okresnom súde . . . A ak ten starý kuvik už čosi vyňuchal a môže tvojmu otcovi predložiť listinu s mojím životopisom, nuž . . . ach, prisahám pri Matke Božej, nechcel by som sa dostať sudcovi do pazúrov . . .!

– Vari je . . . zlý? – opýtal som sa, lebo som sa rozpomenul na Vaľkove slová.

– Nie, nie, chlapčat Boh ňa chráň myslieť si takéto dačo o otcovi. Tvoj otec má srdce. Vie mnoho . . . Možno vie všetko, čo mu môže povedať Januš, ale mlčí . . . Myslí si, netreba prenasledovať staré, bezzubé zviera už v poslednom brlohu . . . Ale, chlapča, ako by som ti to vysvetlil? Tvoj otec slúži pánovi, ktorého meno je – zákon. Má oči a srdce iba dovedy, kým si zákon spí na poličkách. Ale keď tento pán síde s police a povie tvojmu otcovi: „Nože, sudca, nemali by sme sa pustiť do toho Tyburcija Draba, či ako ho tam volajú?“, priam v tej chvíli si sudca zamkne srdce na kľúč a potom má sudca také ostré pazúry, že sa skôr zem začne krútiť naopak, ako sa pán Tyburcij vytrhne sudcovi z rúk . . . Chápeš, chlapčiatko . . .? A zato si aj ja, aj všetci ešte väčšmi ctíme tvojho otca, lebo je verný sluha svojho pána, a takí ľudia sú zriedkaví . . . Keby mal zákon všetkých sluhov takých, mohol by si spokojne spať na poličkách a nikdy sa neprebudí . . . Celé moje nešťastie je v tom, že som mal kedysi dávno akési nedorozumenie so zákonom . . . teda, rozumej, nečakaný spor . . . ach, šuhajko, bol to veru ťažký spor.

Po týchto slovách Tyburcij vstal, vzal na ruky Marušu, odišiel s ňou do vzdialeného kúta, začal ju bozkávať a pritíkať svoju škaredú hlavu dievčatku na drobnú hrud'. A ja som ostal na mieste a dlho som stál nehybne pod dojmom podivných rečí podivného človeka. Aj pri všetkých čudáckych a nepochopiteľných výrazoch veľmi dobre som zachytil podstatu toho, čo Ty-

burcij povedal o otcovi, a otcova postava mi v predstavách ešte narástla, založila si aureolu hroznej, ale sympatickej moci, ba až akejsi velebnosti. No zároveň mocnel aj iný, trpký cit...

„Hľa, aký je,“ rozmýšľal som. „A jednako ma nemá rád.“

IX.

BÁBA

Jasné dni sa minuly a Maruši bolo zas horšie. Na všetky naše žartovné výmysly, ktorými sme ju chceli zabaviť, nevšímavo hľadela veľkými, vpadnutejšími a nehybnými očami a už dlho sme nepočuli jej smiech. Začal som nosiť do podzemia svoje hračky, ale aj tie rozptýlily dievčatko iba nakrátko. Vtedy som sa rozhodol obrátiť sa o pomoc na sestru Soňu.

Soňa mala veľkú bábu so živo namaľovanou tvárou a utešenými lanovými vlasmi, ktorú jej dala ešte mamička. Do tejto báby som vkladal veľké nádeje, preto som si zavolať sestru do bočnej alejky nášho sadu a poprosil som ju, aby mi bábu na čas požičala. Tak presvedčivo som ju prosil, tak živo som jej opísal úbohé, choré dievčatko, ktoré nikdy nemalo vlastných hračiek, že Soňa, ktorá zprvu iba tuho pritískala bábu k sebe, napokon mi ju dala a sľúbila, že sa bude dva-tri dni hrať s inými hračkami a nespomenie bábu.

Účinok tejto vyparádenej porcelánovej slečinky na naše choré dievčatko prevýšil všetky moje očakávania. Maruša, ktorá vädla ako kvietok v jeseni, ako by zrazu zas ožila. Tak tuho ma objímal, tak zvučne sa smiala, keď sa shovárala so svojou novou známou... Bába urobila skoro zázrak: Maruša, ktorá už dávno nevstávala s postele, začala chodiť, všade si nosila so sebou pobelavú kučeravú dcérku a završila sa až rozbehla a cupkala na slabých nôžkach ako predtým.

Zato mne bába spôsobila nejednu nepokojnú chvíľu. Najsam-

prv, keď som ju niesol v záhrení, idúcky na vršok, naďabí som cestou na starého Januša, ktorý ma dlho sprevádzal očami a krútil hlavou. Potom, asi o dva dni, stará pestúnka zbadala stratu a začala sa motať po kútoch a všade hľadať bábu. Soňa sa namáhala ju upokojiť, ale naivným presviedčaním, že teraz bábu nepotrebuje, že bába šla na prechádzku a že sa onedlho vráti, iba vyvolávala zmätok u slúžok a budila podozrenie, že tu nejde iba o obyčajnú stratu. Otec ešte nič nevedel, ale zas k nemu prišiel Januš, ktorého zas vyhnal – tentoraz ešte s väčším hnevom.

No predsa v ten deň ma otec zastavil cestou k bráničke v sade a kázal mi zostať doma. Na druhý deň sa to opakovalo a len o štyri dni som vstal zavčas rána a ušiel som cez plot, kým otec ešte spal.

Na vršku bolo zasa zle. Maruška zas obľahla a bolo jej ešte horšie. Tvár jej blčala čudným rumienkom, pobelavé kučery sa jej rozhodily na hlavnici. Nikoho nepoznávala. Pri nej ležala nešťastná bába s ružovými líčkami a hlúpymi, ligotavými očami.

Oznámil som Vaškovi svoje obavy a rozhodli sme sa, že si bábu naozaj musím vziať, tým skôr, že Maruša to ani nezbadá. Ale myľili sme sa! Len čo som vytiahol bábu z rúk dievčatku, ležiace mu v mrákotách, hneď otvorilo oči a pozrelo mútnym pohľadom, ako by ma nevidelo a neuvedomovalo si, čo sa s ním robí, ale zrazu sa rozplakalo ticho-tichučko, no zároveň tak žalostne a vo vychudnutej tvári medzi blúznením sa mihol výraz takého hlbokého žiaľu, že som sa naľakal a hneď som položil bábu na predošlé miesto. Dievčatko sa usmialo, pritúlilo si bábu k sebe a upokojilo sa. Pochopil som, že som maličkej priateľôčke chcel vziať prvú a poslednú radosť, ktorú mala v krátkom živote.

Vašok bojazlivo pozrel na mňa.

– Čože už teraz bude? – opýtal sa smutne.

Tyburcij sedel na lavičke so smutne sklonenou hlavou a tiež hľadel na mňa pýtavým pohľadom. Preto som sa pousiloval, aby som vyzeral čo najbezstarostnejšie a povedal som:

– Nič. Pestúnka iste už zabudla na bábu.

Ale starká nezabudla. Keď som sa tentoraz vrátil domov, zase som pri bráničke stretol starého Januša. Soňu som našiel s vyplakanými očami a pestúnka ma obdarila zlostným, gniavivým pohľadom a čosi šomrala bezzubými, mľaskajúcimi ústami.

Otec sa ma opýtal, kde som bol, a keď pozorne vypočul zvyčajnú odpoveď, obmedzil sa na to, že mi zopakoval rozkaz pod nijakým zrečiskom neodchádzať z domu bez jeho dovolenia. Rozkaz bol kategorický a veľmi rozhodný. Neopovážil som sa ho neposlúchnuť, ale ani som sa neosmelil poprosiť otca o dovolenie.

Prešly štyri mučivé dni. Smutne som chodil po sade a žalostne som hľadel na višok, veď som očakával ešte aj búrku, ktorá sa mi sfahovala nad hlavou. Nevedel som, čo bude, ale bolo mi ťažko na srdci. Nikdy v živote ma ešte nikto netrestal. Otec nielen že sa ma nedotkol ani prstom, ale nikdy som nepočul od neho ani len ostrého slova. Teraz ma mučilo ťažké tušenie.

Napokon ma zavolali k otcovi do pracovne. Vošiel som a bojazlivo som zastal vo dverách. Do obloka pozeralo smutné jesenné slnce. Otec sedel v kresle pred mamičkinou podobizňou a chvíľku sa ani neobrátil ku mne. Počul som nepokojný tlkot vlastného srdca.

Napokon sa otec obrátil. Zdvihol som oči na neho, ale hneď som ich sklopil k zemi. Otcova tvár sa mi zdala strašná. Prešlo asi pol minúty, a v tejto chvíli som cítil na sebe ťažký, obviňujúci pohľad.

– Ty si vzal sestru bábu?

Tieto slová padly zrazu na mňa tak zreteľne a ostro, že som sa strhol.

– Áno, – odpovedal som ticho.

– A vieš ty, že to bol darček od mamičky, ktorý si mal chrániť ako sviatosť...? Ukradol si ju?

– Nie, – povedal som a zdvihol som hlavu.

– Akože nie! – vykrikol otec zrazu a odsotil kreslo. – Ukradol si ju a odniesol...! Komu si ju odniesol...? Vrav!

Chytró pristúpil ku mne a položil mi na plece ťažkú ruku. S úsilím som zdvihol hlavu a pozrel nahor. Otec bol bledý v tvári. Bolestná vráska, ktorá mu po matkinej smrti zaľahla medzi obrvy, nevyhladila sa ani teraz a oči mu blčaly hnevom. Celý som sa striasol. Z týchto očí, z očí otcových, hľadelo na mňa, ako sa mi marilo, vari šialenstvo alebo... nenávisť.

– No, čože čušíš...? Vrav! – A ruka, čo mi držala plece, stisla ho ešte tuhšie.

– N-nepoviem, – odpovedal som ticho.

– Ba, povieš! – odsekol otec a v hlase sa mu ozvala hrozba.

– Nepoviem, – zašepkal som ešte tichšie.

– Povieš, povieš!

Opakoval to slovo priduseným hlasom, ako by sa predieralo z neho s bolesťou a námahou. Cítil som, ako sa mu triasla ruka, ale vari som aj počul, ako mu v hrudi vrela zúrivosť. A skláňal som hlavu vždy nižšie a nižšie a slzy mi kvapkaly na dlážku, slza za slzou, no ustavične som opakoval celkom ticho:

– Nie, nepoviem... nikdy, nikdy vám to nepoviem... Ani za neviem čo!

V tejto chvíli sa prejavil vo mne syn môjho otca. Nebol by zo mňa dostal odpoveď ani najhroznejším mučením. V ústrety jeho hrozbám dvíhal sa mi v hrudi sotva uvedomelý pocit krivdy, spáchanej na opustenom dieťati a akási pálivá láska k tým, čo ma priláskali tam, v starej kaplnke.

Otec ťažko vydýchol. Ešte väčšmi som sa schúlil a horké slzy mi pálily líca. Čakal som.

Veľmi ťažko je opísať, čo som cítil v tej chvíli. Vedel som, že otec je veľmi prchký, že v tejto chvíli mu v hrudi kypí šialenstvo, že možno už o sekundu sa mu moje telo bude bezmocne zmietaf v mocných, rozzúrených rukách. Čo so mnou spraví? – Odsotí... dokaličí. Ale teraz sa mi zdá, že som sa bál čohosi inšieho...

Ešte aj v tejto strašnej chvíli ľúbil som si otca, ale zároveň som inštinktívne cítil, že už-už zúrivým násilím rozbije moju lásku na márne kúsky, že potom, kým len budem žiť pri ňom a aj naďalej, navždy, navždy mi vzbĺkne v srdci práve taká plamenná nenávisť, aká sa mu mihla proti mne v zachmúrených očiach.

Teraz som sa už celkom prestal báť. V hrudi ma poštekľilo čosi ako zafatá, bezočivá vyzývavosť... Vari som čakal a želať si, aby katastrofa už napokon vybuchla. Keď je už tak... nech... tým lepšie – áno, tým lepšie... lepšie...

Otec zas ťažko vzdychol. Už som sa nedíval na neho, len som počul tento vzdych – ťažký, trhaný, dlhý... Či už premohol zúrivosť, ktorá ho ovládla, alebo či nedošlo k výbuchu tohto citu vďaka nasledujúcej, nečakanej okolnosti, neviem ani doteraz. Viem len, že v tejto kritickej chvíli ozval sa zrazu pod otvoreným oblokom prenikavý hlas Tyburcijov:

– Ech-che...! môj nešťastný priateľko...

„Tyburcij prišiel!“ mihlo sa mi hlavou, ale jeho príchod nezaúčinkoval na mňa ani trošku. Celý som sa premenil len na očakávanie a ani keď som pocítil, ako otcovi trhlo rukou, ktorá mi ležala na pleci, nenamýšľal som si, že by príchod Tyburcijov alebo akákoľvek iná vonkajšia okolnosť mohla si zastať medzi mňa a otca a mohla odvrátiť to, čo som pokladal za nevyhnutné a čo som čakal s prílevom bezočivého, odvetného hnevu.

Medzitým Tyburcij chytro otvoril vchodové dvere a zastal na prahu a za sekundu si nás oboch obzrel prenikavými, rysími očami. Doteraz sa pamätám na najmenšiu podrobnosť tejto scény. V zelenkastých očiach a širokej nepeknej tvári uličného rečníka sa na mih blysol štipľavý úsmev, ale bolo to iba na mih. Potom Tyburcij pokrútil hlavou a z hlasu mu znel skôr smútok ako zvyčajná irónia:

– Ech-che...! Vidím, že môj mladý priateľko je vo veľmi ťažkej situácii...

Otec ho privítal pochmúrnym a zadiveným pohľadom, ale Ty-

burcij pokojne vydržal jeho pohľad. Teraz bol vážny, neuškŕňal sa a oči mu hľadely akosi nezvyčajne smutne.

– Pán sudca! – rozvravel sa mätko. – Ste človek spravodlivý... pusuňte chlapca. Chlapec bol v „zlej spoločnosti“, ale Boh vidí, že nevykonal nič zlého, a keď ho srdce ťahá k mojim beďárikom, prisahám vám na Matku Božiu, radšej ma rozkážte obeš, ale nedovoľím, aby chlapec zato trpel. Tu máš bábu, chlapča...!

Rozviazal batôžtek a vytiahol z neho bábu.

Otcova ruka, ktorá mi držala plece, sa otvorila. V tvári sa mu zračilo ohromenie.

– Čo to značí? – opýtal sa napokon.

– Prepustíte chlapca, – opakoval Tyburcij a širokou dlaňou mi pohladkal sklonenú hlavu. – Nič nedosiahnete od neho hrozbami a ja vám ochotne rozpoviem všetko, čo si želáte vedieť... Poďme do druhej izby, pán sudca.

Otec, ktorý sa celý čas díval na Tyburcija prekvapenými očami, poslúchol. Obaja odišli a ja som ostal na mieste, zdrvený pocitmi, ktoré mi prepĺňaly srdce. V tej chvíli som si nemohol nič vysvetliť a ak sa teraz pamätám na všetky podrobnosti tejto scény, ak sa pamätám ešte aj na to, ako pod oblokom šľachaly vrabce a od rieky bolo počuť pravidelný člapot vesiel, nuž je to proste mechanická činnosť pamäti. Nič z toho všetkého pre mňa vtedy nebolo: bol iba chlapček, ktorému v srdci búrily dva protikladné city: hnev a láska – a tak mocne, že sa srdce zmútilo, ako sa potrasením zmútila dve ustáte, rôznorodé kvapaliny v sklenici. Bol taký chlapec, a ten chlapec som bol ja, a akosi som ľutoval sám seba. A boly ešte dva hlasy, čo sa nejasnou, hoci aj oživenou vravou ozývaly za dverami.

Ešte vždy som stál na predošlom mieste, keď sa dvere pracovne otvorily a obaja rozprávajúci vošli. Zase som pocítil na hlave čiusi ruku a strhol som sa. Bola to otcova ruka a nežne mi hladkala vlasy.

Tyburcij ma vzal na ruky a v otcovej prítomnosti si ma posadil na kolená.

– Príď k nám, – povedal, – otec fa pustí rozlúčiť sa s mojím dievčatom. Už... umrelo.

Tyburcijovi sa zachvel hlas, čudne zažmurkal, ale hned vstal, postavil ma na dlážku, vystrel sa a chytro vyšiel z izby.

Pýtavo som zdvihol oči na otca. Teraz stál predou mnou celkom iný človek, ale práve v tomto človeku som našiel čosi rodného, čo som v ňom túžobne hľadal predtým. Díval sa na mňa zvyčajným záduučivým pohľadom, ale teraz sa zračil v tomto pohľade odtienok údivu a azda aj otázka. Ako by búrka, ktorá sa práve prehnala nad nami oboma, bola rozohnala fažkú hmlu, spustenú nad dušou otcovou, ktorá mu zastierala dobrý a ľúbiaci pohľad... A otec iba teraz začal vo mne poznávať známe črty vlastného, rodného syna.

Dôverčivo som ho chytil za ruku a povedal som:

– Ved' som ju neukradol... Soňa mi ju dala na čas...

– Á-áno, – odpovedal otec záduučivo, – viem... Previnil som sa pred tebou, chlapča, ale pousiluješ sa, aby si na to časom zabudol, však?

Živo som mu chytil ruku a začal som mu ju bozkávať. Vedel som, že odtaz už nikdy nepozrie na mňa tými strašnými očami, akými hľadel ešte iba pred niekoľkými minútami, a dlho zdržiavaná láska sa mi celým prúdom hrnula do srdca.

Teraz som sa ho už nebál.

– Pustíš ma teraz na v'šok? – opýtal som sa, lebo som sa zrazu rozpomenul na Tyburcijovo pozvanie.

– Á-áno... Chod', chod', synak, rozlúč sa... – povedal mi láskavo, ešte vždy s tým odtienkom zmaťku v hlase. – Ale, vlastne, počkaj... prosím fa, počkaj, synak, trošku.

Odišiel do spálne a keď sa o chvíľu odtiaľ vrátil, vopchal mi do ruky niekoľko bankoviek.

– Odovzdaj to... Tyburcijovi... Povedz, že čo najpokornejšie prosím – chápeš? – najpokornejšie prosím – aby prijal tieto

peniaze... od teba... Porozumel si...? A ešte mu povedz, – doložil otec akosi váhavo, – povedz mu, ak tu pozná istého... Fedoroviča, nech povie tomu Fedorovičovi, že bude pre toho Fedoroviča lepšie, ak odíde z nášho mesta... Teraz už choď, chlapča, choď skorej.

Dohonil som Tyburcija už na vrchu a zadychčaný, nesúvisle som splnil otcov odkaz.

– Najpokornejšie prosí... otec... – A začal som mu pchať do ruky peniaze, ktoré mi dal otec.

Nedíval som sa mu do tváre. Peniaze si vzal a zachmúrený vypočul ďalší otcov odkaz o Fedorovičovi.

V podzemnom sklepení, v tmavom kúte na lavičke ležala Maruša. Slovo „smrť“ neznamená celkom nič detskému uchu a horké slzy mi stisly hrdlo iba teraz, keď som uvidel telo bez života. Moja priateľôčka ležala vážna a smutná so žalostne vpadnutou tváričkou. Zavreté oči zľahka vpadly a ešte ostrejšie sa zatónily belasými kruhmi. Ústočka sa pootvorily s výrazom detského smútku. Maruša ako by týmto výrazom odpovedala na naše slzy.

„Profesor“ jej stál pri hlave a ľahostajne kýval hlavou. Junker búchal v kúte sekerou a s niekoľkými temnými osobami chystal truhličku zo starých dosák, strhnutých so strechy kaplnky. Lavrovskij, triezvy, s výrazom plného vedomia, kráľil Marušu jesennými kvetmi, ktoré osobne nasbieral. Vaľok spal v kúte, v spánku mu trhalo celým telom a chvíčkami nervózne zafikal.

DOKONČENIE

Onedlho po opísaných udalostiach rozišli sa členovia „zlej spoločnosti“ na rozličné strany. Ostali iba „profesor“, ktorý sa ako predtým, až do smrti ponevieval po mestských uliciach, a Turkievič, ktorému otec dával s časom na čas nejakú písomnú robotu. Ja zas preliam som nemálo krvi v ruvačkách so židovskými chlap-

cami, ktorí trápili „profesora“ tým, že mu pripomínali ostré a pichľavé náčinie.

Junker bodákového oddielu a ostatné temné existencie sa vybrali kamsi hľadať šťastie. Tyburcij s Vaľkom zmizli celkom nečakane, a nikto nemohol povedať, kde sa teraz podeli, ako nikto ani nevedel, odkiaľ prišli do nášho mesta.

Stará kaplnka veľmi utrpela časom. Najprv sa na nej prevalila strecha a prepadla povala sklepenia. Potom sa okolo kaplnky začaly tvoriť priepadliská a kaplnka bola ešte pochmurnejšia. Ešte hlasnejšie húkajú v nej výry a svetielka na hroboch blčia v tmavých jesenných nociach belasým svetlom, ktoré neveští nič dobrého.

Iba jeden hrob, ohradený kolíkovým plotom, zelenal sa každej jari sviežim trávnikom a pestrel kvetmi.

So Soňou a niekedy aj s otcom sme chodievali na tento hrob. Radi sme sedávali na ňom v tóni brezy, čo tlmene šelestila, nad mestom, ktoré sa pokojne mihalo v hmle. Tu sme so sestrou čítavali a rozmýšľali, delili sme sa vzájomne o prvé mladé myšlienky, o prvé plány rojčivej a čestnej mladosti. A keď aj nám nastal čas opustiť tiché rodné mesto, posledný deň my obaja, plní života a nádeje, práve tu, nad drobným hrobčekom, skladali sme si sľuby.

(1885)

BEZ JAZYKA

(Poviedka)

L

V mojej rodnej krajine, vo Volynskej gubernii, v tej čiastke, kde vříškovité výbežky Karpát postupne prechodia do močaristých rovín Polesia, je nevelké mestečko, ktoré nazvem Chleбно. Zo severozápadu ho zakrýva vřístek. Na juhovýchod od neho sa rozprestiera šíra rovina, celá pokrytá lúkami, čo na obzore prechodia do belasých pásov ešte nevyrúbaných lesov. Tu a tam, najmä v lúčoch zapadajúceho slnca, ligocú sa široké jazerá, medzi ktorými sa hadia úzucké riečky, v lete vysychajúce.

Je to kraj pokojný, tichý, až vari trošku ospanlivý. Mestečko sa skôr podobá dedine ako mestu, no kedysi poznalo, ak aj nie lepšie, než rozhodne nie také driemotné dni. Na vříšku sa ešte zachovaly stopy zemitých zákopov, na ktorých sa teraz kolembá tráva a pastier sa namáha zachytiť jej šepot na prostej fujare, kým sa obecné stádo pokojne pasie v tóni polozasypaných priekop...

Nedáľeko tohto mestečka, nad haditou riečkou, stála, a možno aj dodnes stojí nevelká osada. Riečka dostala meno Vrbica od víby, čo hojne rástla na brehoch. A zas od riečky nazvali osadu Vrbicou a napokon od osady majú všetci obyvatelia do jedného priezvisko Vrbický. A aby zas tých Vrbických lepšie rozoznali, pridávali k jednotnému priezvisku všelijaké prezývky: boli Vrbickovci vtáci a zvieratá, jedného nazvali Kolomaž, druhého Koleso, a tretieho – Sára...

Ťažko povedať, kedy osádka narástla tak celkom pri meste. Bolo to ešte v časoch, keď na hradbách bolo vidno delá a keď sa pri nich ustavične vymieňali strelci: to stáli pri nich Poliaci so zápalnými šnúrami, oblečení v pestrých kuntušoch, a vtedy kozáci a „žobrač“ vírili prach naokolo, keď obliehali mesto... to zas naopak, z diel strieľali kozáci, a poľské oddiely útočily na zákopy. Povrávalo sa, že Vrbickovci boli kedysi „registrovanými“ kozákmi a že dostali všelijaké práva od poľských kráľov. Ba kolovaly povesti, že im kedysi a za čosi udelili zemianstvo.

Pravda, na toto všetko sa už dávno zabudlo. V šesťdesiatych rokoch umrel storočný starček Vrbický-Figliar. V posledných rokoch sa už s nikým neshováral, len sa nahlas modlil alebo čítal starú slovanskú Bibliu. No ľudia sa ešte pamätali, ako rozprával o minulých časoch, o Záporoží, o hajdamákoch, o tom, ako odišiel na Dnepr a potom s náčelníkmi útočil na Chlebno a na Klevaň, ako hajdamáci, usadení v horiacej chalupe, strieľali z oblokov, kým sa im od požiaru nepopukaly oči a prachovnice nevybuchovaly samy. A starček blýskal divými, hasnúcimi očami a vravel: – Hej-hej! Bol kedysi náš čas... Mali sme slobodu...! – A Vrbičania – už tretie alebo štvrté pokolenie – keď načúvali toto čudné rozprávanie, prežehnávali sa a vraveli: – Ach, nedopusťte to už, Pane Bože!

Veď oni už zaorali všetky práva a žili celkom pri mestečku, ani ako sedliaci, ani ako mešťania. Rozprávali vari po ukrajinsky, ale írečitým volynským nárečím, premiešaným poľskými a ruskými slovami, vyznávali kedysi grécko-uniatskú vieru, ale potom, po akýchsi zmätkoch ich pričlenili k pravoslávnej cirkvi a starý kostolík zavreli a postupne sa rozpadol... Orali zeme, chodili v bielych a sivých halenách s belasými alebo červenými opaskami, nohavice nosili široké a čiapky – baranice. A čo aj možno boli chudobnejší ako ich susedia, no jednako sa nejasná pamiatka na lepšiu minulosť udržala pod slamenými strechami vrbických chalúp. Vrbičania chodili čistejšie oblečení ako sedliaci, skoro všetci vedeli cirkevnoslovansky čítať a písať a hovorili o nich,

že sa správajú prihrdo. Pravda, toto všetko bolo fažko pobadať cudziemu človeku, veď keď sa Vrbičania stretli s pánmi alebo s vrchnosťou, práve tak náhlivo sa vystupovali s cesty, práve tak nízko sa klaňali a zavše aj pokorne bozkávali panské ruky. No jednako bolo tu č o s i, a skúsení ľudia badali to č o s i. O Vrbičanoch rozprávali, že sa na č o s i rozpomínajú, že si č o s i namýšľajú a že sú s č í m s i nie spokojní. Naozaj, na zvyčajné otázky pri stretnutiach: „Ako nažívate?“ alebo: „Ako vám Boh pomáha?“ – Vrbičania miesto „Chvalabohu, dobre“, len hádzali rukou a vraveli: „Akýže je to život!“ alebo: „Žijeme ako hrach pri cestel“ A poniektorí smelší začali niekedy vravieť také reči, že to nie každý chcel počúvať. Okrem toho nafahovali sa už dlho po súdoch so susedným zemanom o náhradu za najaté zeme. Vrbičania najprv súd prehrali, ale potom vyšlo akosi tak, že zemanov dedič ustúpil... Vraveli, že potom boli Vrbičania ešte „hrdší“, čo aj nie spokojnejší.

Ale nikde tak radosne nevíťali pocestných, ktorí mohli všeličo porozprávať o širom božom svete.

II.

Takto teda sa žilo v rodnej Vrbici aj istému Osipovi Vrbickému, ale, aby sme pravdu povedali, žilo sa mu nie najlepšie. Zeme bolo málo, árenda vysoká, gazdovstvo chudobnelo. Bol už ženatý, no detí ešte nemal, ale neraz rozmýšľal, keď už prídu deti, že im bude práve tak zle, ak nie ešte horšie. – Kým je človek mladý, – vravieval, – a za chrbtom ešte nejajčia detváky, mal by pohľadať, kde sa mu zatáralo ľudské šťastie.

Nebol ani prvý, ani posledný z tých, čo sa rozlúčili s rodinou a susedmi, vzali, ako sa vraví, nohy na plecía a pošli hľadať šťastie, hrdlačíť, zápasíť s fažkou núdzou a jesť horký chlieb z cudzích pecí, v cudzine. Nemálo takých nespokojných ľudí odchádzalo z Vrbice, odchádzalo i jednotlivo, i vo dvojiciach

a raz sa aj hromadne pobrali za prefikným nemeckým agentom a v noci sa vykradli za hranice. Lenže toto všetko sa končilo alebo ničím, alebo ešte horšie. Niektorí sa vracali otrhaní a hladní, niektorí Nemci hnali v putách po hranicu, a niektorí sa stratili bez zvesti, zatárali sa kdesi v ohromnom božom svete ako drobná ihlička v stohu slamy.

Osip Vrbický bol vari ešte prvý, ktorý sa nestratil a ozval. Bol to zrejme chlap s hlavou na mieste, nie z tých, čo hynú, ale z tých, čo ešte iným ukazujú cestu. Nech už bolo, ako bolo, – len tu o rok, či o dva, alebo možno ešte neskoršie, prišiel do Vrbice list s veľkou červenkastou známku, o akej do toho času ani nechýrovali v týchto končinách. List všetkých veľmi prekvapil, čítali a znovu ho prečítavali v okrese, aj pisár, aj učiteľ, aj kňaz, aj mnoho významnejších ľudí, čo boli naň zvedaví, ale napokon predsa len vyzvali Vrbickú a odovzdali jej list v roztrhanej obálke, na ktorej bolo celkom zreteľne napísané jej meno: Katarína Vrbickej, žene Vrbického Josifa Ojce, vo Vrbici.

List bol od jej muža z Ameriky, zo štátu Minnesota, ale z akého okresu a z ktorej dediny, teraz ťažko povedať, lebo ... No, to sa dozvieme ďalej.

V liste bolo napísané, že Vrbický chvalabohu žije, že je zdravý, že pracuje na „farme“ a že ak mu Pán Boh bude pomáhať aj naďalej, ako mu pomáhal doteraz, dúfa, že aj on onedlho bude samostatným gazdom. Ale vraj aj ako robotníkovi mu je tam lepšie, ako hociktorému gazdovi vo Vrbici. V tejto krajine je veľká sloboda. Zeme je dosť, kravy dávajú mlieka za vedro na pôdoj a kone sú ako býky. Človeka s hlavou a rukami na mieste si tam ctia a cenia, a veru aj jeho, Osipa Vrbického, nedávno sa opytovali, koľko si chce vyvolať za hlavného prezidenta nad celou krajinou. A on, Vrbický, oddal svoj hlas nie horšie ako iní, čo aj, ak má pravdu povedať, nevyšlo tak, ako chceli oni s gazdom, ale jednako sa mu popáčilo, že sa človeka opýtali, nech je už, ako chce. Slovom, sloboda a všetko ostatné je veľmi pekné. Ibaže je Vrbickému veľmi smutno bez ženy, preto sa usiloval pracovať,

ako len vládala, a prvý zárobok dal na t i c k e t, ktorý jej aj posielal v tomto liste. A aby vedela, čo je t i c k e t, nuž, to je práve tá belasá kartička, ktorú treba opatrovať ako zrenicu oka. Na nej je nakreslený rušeň aj s vozňami a loď. To značí, že na túto kartičku Vrbickú teraz zadarmo prevezú aj po zemi, aj po mori, – treba jej len cestovať do nemeckého mesta Hamburga. A na ostatné výdavky nech vraj predá chalupu, kravu a majetok.

Kým Vrbická čítala list, ľudia sa na ňu dívali a shovárali sa medzi sebou, že, Ia, akú velikánsku moc môže mať taká malá kartička, že človeka zavezú na kraj sveta a nikde už nebudú pýtať peniaze. No, pravdaže, všetci pritom chápali, že taká kartička iste stála Osipa Vrbického nemálo peňazí. A to napokon značí, že Vrbický neodišiel do sveta nadarmo a že si aj vo svete jednako len možno nájsť šťastie . . .

A každý si v duchu pomyslel: Aj mne by sa zišlo . . . Pisár, (tiež Vrbičan rodom), ešte ani ten nedať Vrbickej list s kartičkou hneď, ale držal ho doma celý týždeň a rozmýšľal: ženská je hlúpa, s takou kartičkou by sa mohol aj niekto múdrejší dostať do Ameriky a pohľadať si tam šťastie . . . Ale na kartičke bolo celkom zreteľne napísané, čo aj nie po našom: Missis Katharina Joseph Vrbicki Ojce. Jozef Vrbicki a Ojce – to by, pravdaže, ešte nebolo nič, ale Katarína – to už bolo jasné, že je to ženská a aj to missis vari značí babu. Slovom, čo aj pisár do poslednej minúty akosi vzdychal a nepekne zazeral, keď vyberal zo stola kartičku, ktorú mal schovanú osobitne, jednako ju odovzdal. Vrbická vzala kartičku, sadla si na lavičku a horľavo sa rozplakala.

Pravdaže sa tešila listu, ale veď aj od radosti plačú. Pritom predsa len prichodilo opustiť aj rodnú dedinu, aj rodinu, aj susedov. No, treba povedať, že Vrbická bola žena mladá, a ako sa vraví, rúča. Bez muža je veru zle-nedobre – nikto jej nežičí, ani tu ten pisár, a na spovedi sa jej prichodilo priznať, že jej „nepriateľ“ nedá pokoja. Ani sa nenazdáš, a už ti ktosi pošepne do ucha, že veď Osip Vrbický je ďaleko, že sa ešte nikto nevrátil do Vrbice z takých ďalekých končín, že, možno, havrany už

nj rozniesly mužove kosi v ďalekej pustatine, a ona tu podaromnici tratí mladé roky – ani dievka, ani vdovica, ani vydatá žena. Pravda, Vrbická bola rozumná žena, nebolo ju ľahko po-bláznit, ale keď dostala list, ukázalo sa, ako jej bolo ťažko na duši: zrazu sa jej vovialy do srdca aj opravdivá radosť, aj pre-žitý žiaľ, aj všetky hriešne, mladé myšlienky a všetky bezsenné noci s pálivými myšlienkami. Slovom, Vrbická zamdlela a rodný brat, Matej Vrbický, prezývaný Oje, musel ju na rukách odniesť domov do chalupy.

A v dedine sa šírily reči. Osip Vrbický vraj zbohatol v Amerike a stal sa takým váženým človekom, že sa s ním radia, koho zvolí za prezidenta... Parobci začali častejšie navštevovať krčmu: pijú pivo a medovinu, fajčia fajky, vysedávajú za polnoc, kričia, škriepia sa a vystatujú. Kto by počul tieto reči, pomyslel by si, že vo Vrbici neostane do adventu ani jedného parobka... Keď sa už aj Osipa opytovali, koho chce za prezidenta, v čo tam môžu dúfať iní, múdrejší ako Osip...! Lebo tam je – slo-boda!

Sloboda! Toto slovo sa veľmi často opakovalo v šenku žida Šlojma, ktorý pokojne načúval za výčapom. Pravdu povediac, nie každý Vrbičan dobre chápal, čo to slovo značí. Ale ono sa akosi dobre obracalo na jazyku a zvučalo v ňom čosi takého, z čoho človek ako by podrástol a rozpomínal sa na čosi nejasné-ho, no príjemného... Čosi takého, o čom vari vedeli kedysi v týchto končinách starí Iudia, a zavše sa aj deti tak robily, ako by to vedely...

Nuž, veď vždy je všade plno rečí! Povraveli si, pokričali a nechali tak. A možno už aj na to zabudli a vláčia ďalej jarmo ako vól v brázde, ale, možbyť, ešte aj doteraz rozprávajú v krč-me. No jednako našli sa medzi nimi dvaja z takých, čo neradi mnoho vravia, kým niečo nevykonajú... Porozmýšľali, poradili sa v ústraní druh s druhom a pribrali sa predávajú chalupy a zeme. A predávajú veru nebolo veľmi čo, nuž, keď už všetko popredali,

oznámili – ideme my s Osipovou Vrbickou, aby sa kdesi nepodela cestou.

Prvý z nich jej bol blízka rodina: bol to jej brat, Matej Oje, rodný pravnuke Vrbického-Figliara, bývalého hajdamáka – chlap vysokánsky, na siahu v pleciach, ruky ani hrable, hlava pobelavá, kučeravá, veľká ako dobrý kotol – opravdivý medveď z pralesa. Vraveli, že sa zovňajškom ponáša na deda. Iba oči a srdce mal – ani decko. Nebol ešte ženatý, chalupa mu nebola mnoho hodna a zemičky mal toľko, že ak by si taký obor ľahol priekom cez ňu, mal by nohy už na cudzej zemi. Rozprával málo, smial sa zriedka. Mal starú dedovskú Bibliu, ktorú si rád čítaval, a často rozmýšľal čosi o sebe, hanblivo a smutne. Nikdy ho vo Vrbici nepokladali za umného a parobci sa mu často posmievali, možno preto, že sa aj pri všetkej nezvyčajnej sile nerád bil.

Mal verného priateľa, Ivana Vrbického-Dyma, človeka celkom inakšieho: bol nevysoký, nie veľmi mocný, ale veselý, shovorčivý a britký. Dym bol chudý, vravný, pohyblivý, vlasy mu trčaly ani štetka, oči mu behaly a iskrily, jazyk mal bystrý, vtipný, nosil dlhé fúzy, po kozácky – nadol. Nikto si o ňom nemyslel, že je sprostý, a on zas nikomu neostal nič dlžen. No už keď niekoho bodol do živého pichľavým slovom, potom sa už obyčajne usiloval držať sa čím bližšie Mateja, lebo ruku nemal mocnú a v ruvačke nemohol obstáť s nikým.

Keď sa vo Vrbici dozvedeli, že sa títo dvaja sberajú do Ameriky, bolo to všetkým akosi proti srsti.

– Ale, kdeže sa ty, Matej, poberáš do takej diaľky? – vraveli priatelia. – Si hlúpy a Ivan je slabý. Veď vás tam, v Amerike, husi pošliapu.

Ale Matej odpovedal:

– Bude, ako Pán Boh dá. Ale neopustím si ani sestru, ani Dyma.

Tak sa teda vo trojke vybrali na ďalekú cestu... Neoddá sa opisovať, ako sa dostali cez hranice a ako prešli nemeckou krajinou. To nebolo také ťažké. A ešte v Prusku postretali mnohých

krajanov, čo im mohli poradiť, ako a čo treba robiť cestou. Nám stačí povedať, že prišli do Hamburga, pobrali si majetochek na chrbát, nerozmýšľali dlho a vybrali sa k rieke, do prístavu, aby sa tam dozvedeli, kedy im treba ísť ďalej.

A Hamburg, nemecké mesto, leží na veľkej rieke, nie veľmi ďaleko od mora, a odtiaľ sa plavia koráby na všetky strany. Zrazu vidia naši Vrbičania na istom mieste, na brehu nevídanú kopu národa, Iudia bežia so všetkých strán, náhli sa a socajú tak, ako by bol človek iba brvno na hradskej. A s brehu, z prístavu, dva parníčky ustavične vozia národ na koráb, lebo koráby, čo sa plavia cez oceán, stoja obďaleč naprostriedku rieky, na najväčšej hĺbočine. Vidia Vrbičania, že sa z jednej lode dymí a že k nej podchvíľou pristávajú parníčky. Vysypú na loď Iudí, truhly, batohy a kufrý – a hneď zase sa vracajú do prístavu, hneď zase sa naložia a znova vezú.

Nuž Ivan Dym si všetko poriadne poobzeral a dovtúpil sa prvý.

– A viete vy, čo vám ja poviem, – vraví, – tamto je určite koráb do Ameriky, lebo je veľmi veľký. Prišli sme práve včas. Poď, Matej, pretisneme sa vopred.

Postavil ženu s kartičkou napredok a začali sa predierať po medzi Iudí. Došli až na kraj prístavišťa a tam už, vidno, nastupuje posledná čiastka. Bože môj, čo sa len robilo v tom prístave: aj plačú, aj kričia, aj sa smejú, aj sa objímajú, aj hromžia a kývajú šatôčkami. Sotva nájdeš tvár, čo by nebola dojatá, sotva nájdeš oko, v ktorom sa neligocú slzy lúčenia . . . A naokolo zvučí iba cudzia reč, neznáma vrava plieska do uší, vrava nesrozumiteľná a divá ako vlna, čo brýzga penou pod nohami. Naším Vrbičanom sa zakrútily hlavy, rozbúchaly srdcia, oči sa len tak uprely vopred, aby nezaostali za inými, aby ich len akosi nenechali v tejto starej Europe, kde sa narodili a kde prežili pol života.

Matejovi Vrbickému nebolo ťažko prekliesniť cestu všetkým a o dve minúty už Vrbická stála aj s truhlicou priam pri mostíku

a v rukách držala kartičku. Ale parníček už zapískal dva razy žalostne a tenko, čierny dym sa mu vyvalil z komína do vlhkého povetria – zrejme sa hneď a zaraz pohne, a kým sa Vrbičania poobzerali – ozvalo sa aj tretie pískanie a čosi im pod nchami tak mocne zažblnkalo, že sa až strhli a nevoľky ustúpili. Ale zároveň akýsi ohromný Nemec, s vypučenými očami a celý spotený, ktorý sa najväčšmi krútil v prístave, zazrel Vrbičickú, vyčmatol jej kartičku, prezrel si ju, vopchal jej ju do ruky a naši Vrbičania sa nestihli ani obzrieť, a už aj žena, aj jej nevelký batôžtek boli na parníčku. A zároveň dvaja iní lodníci zrazu odťahli mostík, Dyma zvalili s nôh, Mateja odsotili a vyvliekli mostík na prístavište. Oborili sa naši Vrbičania na vysokého Nemca.

– Že sa ty, človeče, nebojíš Boha! – zakričal mu Dym. – Ved nám je to rodná sestra, chceme cestovať spolu.

Dym, pravda, klamal, keď sa nazval rodným bratom Vrbičkej, lenže čo mu do Paroma pomohlo cigánstvo, keď Nemec nerozumie ani slovo. A tu sa parníček pohýna a z parníka Katarína tak narieka, že rozoznať jej hlas ešte aj zpomedi všetkých nemeckých hlasov. Podkasali si Vrbičania poly haleny, vytiahli všetky peniaze, položili na dlane a Matej začal zas lakfami pracovať. Znovu stoja napredku, odkiaľ sa ešte dalo skočiť na parník, a ukazujú Nemcovi peniaze, aby si nemyslel, že chcú traja cestovať na jednu ženskú kartičku. Dym aj vzal nevelký peniaz a potajomky ho vopchal Nemcovi do ruky. Vopchal a aj mu zavrel ruku, aby peniaz nevypadol a ukazoval mu na parníček a na ženu, ktorá vtedy už začala strácať hlas zo strachu a plaču...

Ani to neosožilo! Nemec síce neodhodil peniaz a aj povedal čosi dosť prívetivo, ale keď naši priatelia ustúpili o krok, aby sa lepšie rozbehli a skočili na parník, Nemec mihoľ dvom lodníkom a tí už zrejme boli navyknutí na takéto dačo: zrazu sa tak oborili na oboch Vrbičanov, že sa nedalo ani len pomyslieť na skok.

– Matej, Matej, – rozkričal sa Dym, – vedže skús s nimi po svojom! Teraz sa nám to priam zíde! – Ale práve v tej chvíli obaja odleteli a Dym sa prekobrcoľ na zem hore nohami.

Keď sa zdvihol – parníček sa už klzal dolu prístavom. Ukázaly sa boky, rozkrútily sa kolesá, striekaly na prístav kalnými kvapkami, chvosť dymu ovial tváre husto shíknutým divákom, potom sa mihla uplakaná tvár nastrašenej Vrbičkej a už o minútu ňavil sa medzi prístavom a parníčkom rozbúrený a mútny pás vody, široký dve-tri siahy. Kolesá zaplieskaly družnejšie, pás sa rozšíril na desať-dvadsať siah – a parníček sa začal zmenšovať, vzdalovať vprostred hmlistého povetria, pod mútnym nebom, na mútnej rieke...

Vrbičania sa dívali s otvorenými ústami, ako parníček pristál k jednej lodi, ako sa čosi z neho fahalo na loď ani tenká žídka, hore ktorou ani mravce liezli ľudia a veci. A potom už aj loď vyfúkla čierny dym, zatrubila hlbokým a prenikavým hlasom ani ohromný býk v čriede kráv a pomaličky sa pohybovala na rieke medzi drobnými plavidlami, čo stály po bokoch alebo sa jej chytró vystupovaly z cesty.

Vrbičania sa skoro rozplakali, keď vyprevádzali očami toho obra, čo im zpred nosa odvážal nešťastnú ženu do ďalekej Ameriky.

Ľudia sa pomaly rozchádzali, ale vysoký Nemeč si sňal okrúhly klobúk, utrel si šatôčkou spotenú tvár, pristúpil k Vrbičanom a s úškrnom podával Matejovi Ojovi ručisko. Mužský zrejme nebol zábudlivý. Len čo v prístave prestala trma-vrma a stisk, zmenil spôsob a iste sa chcel Vrbičanom odvďačiť za darček.

– No vidíš, – povedal mu Dym. – Teraz sa nám klaniasť ako dobrák, ale len si uváž, čo si nám vykonal: rodná sestra nám odplávala sama. Ber sa v čerty! – Odpľul si a zlostne sa odvrátil od Nemca.

A zatiaľ už loď odplávala ďaleko, ešte si podymila, no vždy menej a vždy ďalej, a tam už nielen že nebolo rozoznať Vrbičku,

ale už aj loď bolo ťažko rozoznať medzi inými plavidlami, a to ešte v hmle. Oboch našich čosi poštekľilo v hrdle.

– Pes si ty, pes! – vraví Nemcovi Matej Oje.

– No, len si mu vrav, keď nerozumieš! – zlostne ho prerušil Dym. – Hej, keby si mu, keď bolo treba, bol dal poza uši, ako som ti vravel, možno, tak, či onak, ale boli by sme na lodi. A už odtiaľ, akokoľvek by bolo, ale do vody by nás nehodili! Tým skôr nie, lebo máme sestru s kartičkou!

– Ktože ho vie, – odpovedal Matej a škrabkal sa za uchom.

– Aby som ti pravdu povedal – vylepiť človeku zaucho môžeš síce chytré, lenže som ešte v živote nevidel, aby z toho bol nejaký ošoh. Čosi sme tu vari neurobili, ako by sme boli mali, ver môjmu slovu. Ty si sa mal – domyslieť, lebo si namýšľaš, že si múdry.

Ako často býva, priatelia sa usilovali zvaliť vinu jeden na druhého. Dym vraví – treba bolo pomôcť pášfou, Matej obviňuje Dymovu hlavu. A Nemec stojí a priateľsky prikyvuje obom...

Potom Nemec vytiahol peniaz, ktorý mu Dym vopchal do ruky, a ukazuje ho Vrbičanom. Vidno, ten človek mal predsa len svedomie. Nechcel zadarmo vziať peniaze, dal si frčku do kravaty a vraví: – Šnaps, – a už aj ukazuje rukou na krčmu. „Šnaps“ – v každej reči porozumieš, čo to slovo značí. Dym pozrel na Mateja, Matej pozrel na Dyma a vraví:

– Čože už teraz robíš. Pravdaže, treba ísť. Pešo po vode nepobežíš a možno predsa len vytiahneme čosi z tohto nemeckého čerta...

A šli. V Krčme stojí stavec s vlasmi šedivými ani štetina a aj tvár má celú chlpatú. Hneď vidno: čo ako sa holí, brada predsa len ustavične lezie zpod kožky ani mládza po dobrom daždi. Len čo naši priatelia zazreli takého zarasteneho chlapa medzi uhladenými Nemcami, hneď v ňom zbadali čosi známeho. Dym vraví ti chučko:

– To je vari chlap z Minska alebo Mogilevska, alebo aj z Pušče. Tak aj bolo. Keď sa krčmár poshováral s Nemcom, doniesol štyri džbánky piva (štvrtý sebe) a začal sa shovárať. Nadal Vrbičanom do somárov a vysvetlil im, že si všetko sami zavini. – Bolo treba zájsť tamto za roh, kde je nad dverami nápis Billetenkasse. Billeten – to vie aj hlupák, že značí biletku, a Kassa je veru kasa. Ale vy leziete ako črieda do ohrady, keď si nevie otvoriť bráničku.

Matej sklonil hlavu a pomyslel si v duchu: „Pravdu vraví – bez jazyka je človek ako slepý, alebo ako malé decko.“ Ale Dym, čo aj si možno myslel práve to, no pretože bol človek s ambíciou, buchol džbánkom o stôl a vraví:

– Dlhó nám chceš nadávať, starý? Radšej nám ešte dones po džbánku a poraď, čo teraz robiť.

To sa všetkým popáčilo – videli, že majú pred sebou človeka smelého a pohotového. Nemec poľapkal Dyma po pleci a krčmár zas doniesol na tácní štyri džbánky.

– Akože by sme ju mohli dohoníť? – opytuje sa Dym.

– Bež za ňou, možbyť ju dohoniš, – odpovedal krčmár. – Myslíš si, že na mori je ako v poli na voze. Teraz, – vraví, – musíte vyčkať týždeň, kým pôjde druhá vysťahovalecká loď, ale ak chcete, zaplaťte si viac – onedlho odchodí veľký parník a v tretej triede cestuje nemálo národa zo Švédska a Dánska najaf sa v Amerike za služobníctvo. Idú preto, lebo, ako vravia, Američania sú národ slobodný a hrdý, zpomedzi nich ťažko nájdeš sluhov. Mladé Dánky a Švédky si tam za rok-dva zarobia pekné veno.

– To bude vari draho, – povedal Dym, ale Matej mu odsekol: – Že sa Boha nebojíš! Veď nemôžeme nechať ženu čakať celý týždeň. Veď sa nám tam na smrť uplače.

Matej sa nazdával, že v Amerike, v prístave, je práve tak, ako na dedine pri prievoze, že tam sestra bude sedieť na brehu s baľôžkom, hľadieť na more a plakať...

Prenocovali u krajana, ktorý ráno sveril Vrbičanov mladé-

mu Švédovi. Tento ich zaviedol do prístavu, kúpil im lístky, posadil ich na loď a okolo poludnia vyplávali naši Vrbickovci – Dym a Oje – doháňať Vrbickú-Ojce...

III.

Míňa sa deň, míňa sa druhý. Slnce zapadá do mora na jednej strane a ráno vychodí z mora na druhej. Voda čľapoce, prevávajú sa hmlisté oblaky, za loďou lietajú čajky, sadajú si na stožiare, potom ako by ich strhával s nich vietor, kolembajú sa z boku nabok ani gundže bielleho papiera, zaostávajú, zaostávajú a miznú za loďou, letia nazpät k európskej zemi, ktorú naši Vrbičania opustili naveky. Matej Vrbický ich vyprevádza očami a vzdychá. Ľa, myslí si, aj čajka sa bojí letieť ďalej, a my sme sa rozleteli. A pred očami sa mu marí bôr, pod bôrom riečka s bledou vrbinou, nad riečkou – biedne slamené chalúpky. A vari by sa rád vrátil do bývalej biedy, rodnej a známej.

Ale more duto plieska do lodných bokov, vlny ani vrchy sa dvíhajú a padajú s hukotom a čľapotom, s dutým stenanim, ako by sa ktosi žaloval a zároveň vyhrážal. Loď sa nakláňa-nakláňa, marí sa, že sa už-už prevrhne, ale vtom sa zase začne dvíhať s rachotom a škripením. Kníšu sa a vízgajú stožiare, sucho hvízda vietor v lanách, ale loď len ide a ide. Nad loďou svieti slnco, nad loďou stojí temná noc, nad loďou zádumčivo visia chmáry alebo búrka rachotí a reve na oceáne a blesky padajú do rozkolembanej vody. A loď len pláva a pláva...

Matej Oje bol vždy skúpy na reči, no často hŕtal o takom, čo by nemohol povedať slovami. A ešte nikdy nemal v hlave toľko myšlienok, mútnych a nejasných, ako tieto oblaky a tieto vlny – a práve takých hlbokých a nepochopiteľných ako toto more. Tieto myšlienky sa mu rodily a mizly v hlave a Matej nemohol, ba ani sa nestaral zapamätať si ich, ale jasne cítil, že z týchto

myšlienok sa mu čosi kolembá a vlní priam v hĺbke duše, len by nemohol povedať, čo...

Podvečer sa oceán halil do temravy, nebo haslo a vrcholce vln sa rozhorievaly akýmsi čudným svetlom... Matej Oje naj-samprv zbadal, že vlna, čo utekala od nosa lode, je akási pri-biela vo tme, čo už dávno zahalila i nebo i more. Nahol sa nadol, pozrel do hĺbočiny a zamrel...

Voda pri lodi žiarila, vo vode sa mihaly bledé svetielka, za-žíhaly sa, zhasínaly, keď vyplávaly na hladinu a zase sa strácaly v tajomnej a strašnej hĺbke... A Matejovi sa marilo, že toto všetko žije: aj pohyb lode, aj žalobné hučanie, aj hukot vlny, aj pohyb mora, aj tajomné mlčanie neba... Hľadel do hĺbočiny a marilo sa mu, že aj na neho odtiaľ ktosi hľadí. Ktosi neznámy, ktosi zadivený, ktosi naľakaný a nespokojný... Od večných vekov si more robí, čo chce, od vekov sa dvíhajú a klesajú vlny, od vekov si more spieva vlastnú pieseň, záhadnú ľudskému uchu, a od vekov si hĺbka žije vlastným životom, ktorý nepo-známe. A hľa, teraz do tejto večnej harmónie, do tohto živého pohybu vtrhol bezočivý a pravidelný chod lode... A pieseň mora sa pretrhla a premenila, a vlny sú rozrezané a rozhádzané, a ktosi tam v tej hĺbke so strachom načúva, ako sa pohybuje tento nepochopiteľný zázrak z iného, nepochopiteľného sveta. Pravda, Vrbický by nebol mohol povedať toto všetko takýmito slovami, ale cítil strach pred tajomnou morskou hĺbkou. A Vr-bickému sa marilo, že hľa, on sa díva so strachom shora, a že na neho práve s takou hrôzou hľadí ktosi zdola. Hľadí a zlostí sa a posielá si poslov so svetlami, ktorí sa vynárajú na povrch, chodia sem a ťa, prezvedajú sa čosi, o čom sa tíško radia navzá-jom, ale jednako len smutne odchádzajú do neznámej krútnavy – a nič veru nepochopili... A loď ustavične beží nezadržateľ-ným behom, plaví sa za vlastným cieľom...

Veru mnoho rozmýšľal Matej Vrbický v tých hodinách – len žiaľ, že všetky myšlienky sa mu dvíhaly a klesaly ako vlny, ne-zanechaly zrejmej stopy, nestuhly do hotového slova, vzbĺkly

a zhasly ako morské svetielka v hĺbočine... Ale predsa Matej neskôr rozprával, že nikdy nezabudne na more. – Na mori človek mnoho rozmýšľa o všeličom, – povedal mi, – všelijako rozmýšľa o sebe, o Bohu, o zemi a o nebi... O všeličom rozmýšľa človek na oceáne – o živote, pán môj, aj o smrti... – A z očí mu bolo vidno, že akési svetielko sa chce predrať na povrch z neznámej hĺbočiny jeho prostej a skrytej duše... Teda čosi z mora predsa len ostalo v tejto duši.

Áno, určite, ostávalo... Duša sa mu kolembala ako more a do srdca sa lialy city ani vlny. Chvíľami slza vyvrela v očiach a chvíľami – až je to smiešne – on, človek ako buk, skoro obor, chcel sa rozletieť a letieť, letieť ako tie čajky, čo sa už zasa začaly zjavovať s americkej strany... Letieť kdesi ďaleko, kde hasnú zore, kde žijú dobrí a šťastní ľudia...

Neskoršie sa mi Vrbický priznal, že vtedy mával myšlienky, aké mu nikdy neprišli do hlavy ani vo Vrbici, keď kráčal za pluhom, ani na jarmoku v mestečku, ba ani len v kostole. Tam to boli vždy len zvyčajné myšlienky, ako aj majú byť, vždy na mieste, vždy na čase. Ale na oceáne boli všetky myšlienky zvláštne a nezvyčajné. Dvíhaly sa odkiaľsi ako tie morské svetielka. Matej sa usiloval prizrieť sa im bližšie, ako tým svetielkam... Ale to sa mu nedarilo. Kým na ne nestriehol, myšlienky plávaly, myšlienka za myšlienkou, vzbĺkly a hasly, láskaly dušu a srdce. Ale len čo ich chcel zachytiť a len čo ich chcel vysloviť – rozutekaly sa a hlava začínala bolieť a krútiť sa.

Pravdaže, to bolo všetko z toho, že tu bolo mnoho voľného času a pred očami sa hýbal oceán a kolembal sa, aj hrmel, aj blýskal, aj hasol, aj svietil a valil sa kdesi do nekonečna...

Keď Matej na tretí deň cesty vyšiel na palubu, uvidel pred loďou inú loď. Zprvu si myslel, že je to drobná loďka-hračka, či sa zapantala medzi laná lode, na ktorej plávali. Ale to bolo preto, že priezračné a jasné povetrie približovalo všetko, a že naokolo nebolo ničoho, okrem vody. Plachetnica sa kolembala a rástla, a keď ju dohonili, Vrbický videl na nej veselých ľudí, ktorí sa smiali

a pozdravovali a plavili sa len ďalej, ako by nemali o čom rozmýšľať, o čo sa starať, ako by si vždy žili tak veselo ani ich loď v priaznivom vetre... A druhý raz, keď more bolo veľmi rozbušené, keď na nose ich lode stál celý oblak peny, Matej zas videl letieť ani vtáka práve takú plachetničku, celkom naklonenú nabok. Vlny ako vrchy sa dvíhaly a padaly a chvíľami so zamretým srdcom hľadel Vrbický aj s inými cestujúcimi, ale už nevideli smelú plachetničku. No o chvíľku zas vyletela navrch a zase sa jej plachta dotýkala peny ako krídlo čajky – a plachetnička sa zmietala a kolembala, kolembala a zmietala... A Vrbický si myslel, že sú to vari už Američania. Vidno, smelí sú to Iudia! A hľa, k nim ide on, prostý a plachý Vrbičan... Ako ho prijmú, či im je on treba...? A aký bude on tak o desať rokov...?

A cítil, že je už vari aj teraz inakší, že je už nie ten, čo chodil za pluhom vo Vrbici a vo sviatky si prezeral jarmok v susednom meste. Už len to, že videl toto rozkolembané nekonečné more, tieto lode a týchto čudných, cudzích Iudí... Už to, že mu oko nazrelo do tajomnej morskej hĺbočiny, že ju cítil v duši a rozmýšľal o nej a o týchto cudzích Iudoch a o sebe, keď príde k nim – už to ako by bolo urobilo z neho iného človeka. A uprene sa zahľadil vopred, do jasného, belasého neba alebo do záclony morských hmiel, ako by si tam hľadal miesto a hľadal budúcnosť...

V ktorej si takej chvíli, keď sa mu z hĺbky temnej duše vynáraly doteraz neznáme myšlienky a city ako iskričky z temného mora – vyhľadal na palube Dyma a opýtal sa ho:

– Počuj, Dym. Čože ty myslíš: akú to tam majú slobodu?

No Dym odpovedal zlostne:

– Prac sa mi... Aby ňa porantalo, aby ňa zrádnik metal, aby ňa hrom s čistého neba roztrhal na márne kúsočky!

To preto, lebo neborákovi Dymovi sa práve vtedy ani žiť nechcelo na božom svete. Lebo keď loď rozkolembalo napravo a naľavo, raz od kormy k nosu a zas od nosa ku korme – vtedy

sa marilo, že sa nebo už-už prevrhne na more, ale potom zase zrazu celé more sa driapalo vysoko do neba. Z toho sa neborákovi Dymovi strašne krútila hlava, čosi dusivého ho pichalo pod srdcom, ustavične chodil k zábradliu lode a visel tam dolu hlavou ako handra, zavesená na žinke, aby uschla. Neboráka Dyma hrozne nafahovalo, vykrikoval, že ho toto prekliate more vyvráti naopak a klial Krista-Boha, aby loď pristála pri nejakom ostrove a aby jeho, Dyma, vysadili, hoci aj k divochom, ak len nechcú zahubiť kresfanskú dušu. Zpočiatku sa Matej veľmi čudoval, že Dym prejavil taký slabý charakter, ba aj skúšal všelijako ho vyhanbiť. Ale potom videl, že sa to nerobí iba s Dymom. Mnohí vážení Iudia a aj švédske a dánske slečinky, čo sa plavily do Ameriky, aby sa tam najaly za chyžné a kuchárky, práve tak viseli na zábradlí a aj s nimi sa robilo práve to, čo s Dymom. Vtedy Matej pochopil, že na mori je toto celkom zvyčajné. Chvíľami bolo aj jemu nepríjemne, ale to bolo všetko. No Dym – nervózny chlap – preklínal aj seba, aj Osipa, aj Katarínu, aj loď, aj toho, kto ju vymyslel, aj všetkých Američanov, ba aj tých, čo sa ešte nenarodili... Chvíľami vari bol ochotný až sa rúhať, ale predsa sa len zdržiaval... Veď na mori je to nie také ľahké, ako kedysi na zemi.

No myšlienka o slobode nevychádzala Matejovi z hlavy. Veď ešte na brehu, v Europe, keď sa shovárali s krčmárom-Mogilevčanom, sa ho Dym prvý opýtal:

– A čo, prosím vás, povedzteže nám... Akáže je to tam u nich tá sloboda, čo toľko o nej Iudia rozprávajú?

– Ale, nuž, hrdúsia sa navzájom – to je tá ich sloboda...

– zlostne odpovedal krčmár. – Ale veď, – doložil, keď si dopil pivo z džbánku, – aj u nás to robia, lepšie už ani nemôžu. Preto, priznávam sa, nemôžem pochopiť, prečo daktorí chumaji chcú, aby ich ošklbali práve v Amerike, a nie doma...

– To vari tými chumajmi myslíte nás, – povedal vtedy vtípný Dym.

– Nepchám nos do cudzieho, – odpovedal Mogilevčan vy-

hýbavo, – vravím len, že v tomto svete má iba ten pravdu, kto vykručil druhému krk... A čo bude na tamtom svete, to dakedy uvidíte aj vy... Ale jednako nemyslím, že by tam bolo omnoho lepšie.

Krčmár zrejme prežil v živote mnoho nepríjemností. Jeho odpoveď sa Vrbičanom nepopáčila, ba aj trošku urazila. Že sa ľudia všade navzájom hrdúsia – to, napokon, môže byť aj pravda, ale slobodou – mysleli si – volajú iste niečo iné. Dym pokladal za potrebné odpovedať na urážlivú náražku.

– A poviem vám, všade je tak: ako ty komu, tak aj tebe ľudia: mäkkému je mäkko aj na doske, a kostnatému je tvrdo aj na perine. Ale takého kostnkavého chlapa, ako ste vy, som, priznám sa vám, ešte nevidel...

Takto sa vtedy skončil rozhovor, trošku kyslo...

Teraz s Vrbičanmi cestoval na lodi aj istý Čech, chlap už starý, neveselý, ale príjemný. Peniaze na cestu mu poslal syn, ktorý sa už dobre zaopatril v Amerike. Starec šiel, ale, ako vrazil, bolo by lepšie, keby sa bol syn zaopatril vo vlasti. Nebol by musel cestovať. Česká reč je predsa len slovanská. Poliak si mohol myslieť, že Čech rozpráva po rusky, Rus zasa, že po poľsky. Ale naši Vrbičania rozprávali volynským nárečím: ani po rusky, ani po poľsky, ba ani nie celkom po ukrajinsky, ale trošku miešali všetky tri reči. Preto im bolo ľahšie. A pritom Dym nebol chlap, udretý po hlave, nuž sa chytro dohovoriť. Kde mu nestačil jazyk, pomáhal si aj rukami, aj hlavou, aj nohami. Kde pukne prstami, kde mľaskne, kde ťapne rukou – slovom, akosi chytro sa s Čechom spriatelili. A Čech vedel po nemecky, teda sa jeho prostredníctvom všeličo dalo dozvedieť aj od Nemcov. A zas prostredníctvom Nemcov – aj od Angličanov...

Nuž, keď vietor utíchol a trošku sa vyjasnilo, Dym a ostatní vyzdraveli a na lodi bolo hneď veselšie. Vtedy sa cestujúci tretej triedy vyškriabali na prednú palubu, nafaheľ-Madžar začal vyhrávať na okaríne, mladý Nemec na husliach a mládež brala švédske slečinky okolo pásu a krútila sa s nimi, pričom opatrne

obchodila laná a refaze. A nad oceánom niesly sa ďaleko zvuky hudby a vlny sa pridaly k spevu a ihravo striekaly dohora bielou penou a delfíny skákaly, doháňaly loď. A v duši bolo aj veselo, aj smutno.

Vtedy sa Dym s Čechom usadili niekde v kútiku, zavolali si ešte Angličana alebo skúseného Nemca a Dym sa učil po anglicky. Angličan vravel Nemcovi, Nemec Čechovi a Čech to povedal Dymovi. Najsamprv sa Dym, pravdaže, naučil po anglicky počítať a cvičil sa v tom tým, že zohýnal prsty. Potom sa naučil, ako sa povie chlieb a voda, potom pluh a kôň, dom, studňa, kostol. A všetko si písal na papierik a ustavične si to opakoval. Usiloval sa podučiť aj Mateja, ale tomu to šlo ťažko. Naučil sa len, ako sa povie po anglicky „tri“ – lebo aj oni vravia tri ako my.

Ale potom sa Dym starého Čecha opýtal, čo je sloboda. A Čech vraví: – To si vám postavili na ostrove takú medenú sochu. Stojí vyše najvyšších domov a kostolov, s rukou zdvihnutou dohora. A v ruke má – pochodeň, takú ohromnú, že svieti ďaleko do mora. V soche sú schody – môžeš vojsť do hlavy, do ruky, ba až na vrcholec pochodne. Každý večer zažihajú svetlo v čele a v pochodni a zo sochy vychádza žiara ako z mesiaca, ba ešte jasnejšia. A táto medená žena sa volá – Sloboda.

Dym filmočil tento rozhovor Matejovi, ale obom sa zdalo, že je to zas len nie to; jeden vraví „hrdúsia sa“, druhý vraví „socha, ktorá svieti“... Ale Matej mal akosi ustavične na ume starého deda Vrbického-Figliara, ktorý mu daroval Bibliu. Starček umrel, keď bol Matej ešte decko. Ale Matej sa rozpomínal na akési nejasné dedove rozprávky o starých časoch, o vojnách, o Záporoží, kdesi v stepiach na Dnepri... A teraz, ako rozpomienka na dávny sen, ktorý mu rozprával starý dedo, kresliła sa mu pred očami táto dávna minulosť, a akýsi priestor, a akási divá sloboda... „A ak dakedy stretneš Tatára, alebo niekoho iného... no, nech mu je Pán Boh milostivý,“ rozpomínal sa na dedove slová... „Nuž,“ rozmýšľal, „tiež vychodí, že sa ‚hrdúsili‘...“

Potom sa rozpomenul, že nad ľudom vládli páni „nevoľníckym právom“. Potom prišla „sloboda“... Ale ako by ešte vždy nebolo slobody. Matejovi sa krútila hlava, myšlienky sa mu zahmlievaly, ale v duši predsa len ostala nerozriešená otázka.

IV.

Na siedmy deň zaľahla na more strašná hmľa. Taká hmľa, že predok lode ako by sa bol zarýval do bielej steny, a sotva bolo vidno, ako sa kolembá vo hmle utíchnuté more. Dva-tri razy priam pri lodi preplávaly akési vodné rastliny a Vrbický si pomyslel, že je Amerika už blízko. Ale Dym sa dozvedel prostredníctvom svojho Čecha, že je to práve prostriedok oceána. Ibaže kúštiček na juh je plytčina. A tu teplý prúd naráža na plytčinu a skrúca sa na sever, a práve tu sa stretáva aj s chladným prúdom zo severných morí. Preto sa nad morom na tomto mieste neprestajne prevaľujú hmly. Parník išiel pomaly, nezvyčajne hlasné trúbenie revalo zvučne a žalostne a hmlistá stena odrážala tento rev ako ozvena v hustej hore. Všetkým bolo hrozne a strašne.

Práve vtedy na lodi umrel človek. Vraveli, že už nasadol chorý. Na tretí deň mu začalo byť veľmi zle a dali ho do osobitnej kajuty. Ta k nemu chodila dcéra, mladá dievčina, ktorú Matej videl niekoľko ráz s vyplakanými očami a vždy mu v širokej hrudi stískalo srdce. A napokon, práve vtedy, keď loď pomaličky plávala v hustej hmle, rozšírila sa medzi cestujúcimi zpráva, že chorý človek umrel.

A naozaj, všetci na lodi pocítili smrť... Cestujúci stíchli, doktor chodil vážny a nevľúdny, kapitán so zástupcom sa radili a potom na druhý deň pochovali mŕtveho do mora. Zakrútili ho do bieleho rubáša, priviazali k nohám farchu, akýsi človek v dlhom kabáte a širokom bielom golieri, ktorý sa podľa Mateja ani trošku neponášal na kňaza, sa pomodlil, potom telo položili na dosku, dosku položili na kraj lode a o niekoľko sekúnd sa vprostred

mŕtveho ticha ozvalo čŕapnutie... Zároveň ktosi nahlas vykŕíkol, mladé dievča sa hodilo k moru a Matej počul zreteľné, rodné slovo: „Otec, otec!“ Medzitým už loď, čo pokojne krútila skrutkami, vzdialila sa z toho miesta a aj vlny sa tam už smiešaly s bielou hmlou. Po človeku nezostalo ani stopy... Hmla sa somkla pevnou stenou a hmla bola pred loďou a lodná pišfala stenala, ako by sa pretŕhala nad smutným ľudským osudom...

No onedlho iné udalosti zatŕnili túto smrť... Priam v ten deň neveľká plachetnička len-len že sa stihla vymotať zpred lodného predku. Ale to nebolo ešte nič. Ľudia na plachetničke kývali klobúkmi a smiali sa vo vzdialenosti hádam so päť siah. Mali krátke kabáty z voskovaného plátna a čudné klobúky... Druhý raz len-len že sa nestalo ešte horšie. Za bieleho dňa sa kapitánovi zamarilo, že v mliečnej hmle čosi vidno. Loď zastavili, potom sa kúsok vrátili, ako by utekali pred kýmsi, čo sa pohyboval v hmle. Potom už len vyčkávali. A zrazu Vrbický zazrel, že hore ako by vo hmle vznikol oblak s ligotavými krajmi, povetrie sa ochladilo a povieval ostrý vietor. Loď sa obrátila a pomaličky, ako by ukradomky, začala sa plaziť do hľbokej hmly naľavo. A to napravo nebol oblak, ale ŕadový vrch. Vrbický neveril vlastným očiam, že by bolo možno vidieť odrazu taký ohromný vrch čistého ľadu. Ale videli to všetci. Na parníku všetko stíchlo, ešte aj lodná skrutka pracovala opatrnejšie a pomalšie. A vrch plával, pomaličky sa kolembal a zrazu načisto zmizol ako by sa bol roztopil.

Naši dvaja Vrbičania a Čech hneď sňali čiapky a prežehnali sa. Nemci a Angličania nemajú vo zvyku sa prežehnávať, prežehňávajú sa iba keď sa modlia. Ale aj oni rovnako veria v Boha a rovnako sa modlia, a keď loď odplávala kúsok ďalej, mladý pán v čiernom kabáte, s bielym golierom na hrdle (ani za neviem čo by ste nepovedali, že je to kňaz), zastal si medzi ľuďmi napredku lode a začal sa nahlas modliť. A ľudia sa modlili s ním a spievali akési nábožné piesne a pobožný spev sa miešal do hlučného a žalostného kŕiku lodnej trúby, čo zas vopred posielala

výstrahy, a hmlistá stena zas odpovedala, ibaže ešte žalostnejšie a ešte tmenejšie . . .

A more sa už tiež upokojovalo a oblizovalo lodné boky, ako by sa zaliečalo a prosilo si od ľudí odpustenie . . .

Potom ženy ešte dlho plakaly a nemohly sa upokojiť. Vrbickému bolo najväčšmi ľúto mladej siroty, čo sedela bokom a plakala ako decko, a zakrývala si tvár rožkom vlnenej šatôčky. Ani nevedel, ako sa stalo, len pristúpil k nej, položil jej na plece ľahkú ruku a povedal:

– Prestaňteže plakať, dievčička, Pán Boh je milostivý.

Dievča zdvihlo belasé oči, pozrelo na Vrbického a odpovedalo:

– Ach! Akože neplakaf . . . Idem sama do cudzej krajiny. Vo vlasti mi umrela mamka, na lodi otec, a kdesi v Amerike mám bratov, ale neviem – kde. Len si pomyslíte, aký osud ma čaká!

Vrbický postál, chvíľu sa díval na ňu, ale nič jej nepovedal. Nerád rozprával do vetra, veď ani on nevedel, aký osud ho čaká. Lenže od tejto chvíle, kdekoľvek stál, kdekoľvek sedel, čokoľvek robil, ustavične myslel na túto dievčinu a sledoval ju očami.

A vtedy si Vrbický povedal v duchu: „Nuž, ak tam, v tom šírom, neznámom svete, nájdem šťastie, bude to šťastie aj tvojím šťastím, dievčička. Veď človek tak rád niekoho ľutuje a ľúbi, a najmä keď je človek v cudzine.“

V.

Na dvanásty deň sa India neprestajne shromažďovali napredku lode, ako mravce na plávajúcej trieske, keď ju vietor ženie k brehu potoka. Naši Vrbičania z toho vyrozumeli, že je americká krajina už vari neďaleko. A naozaj, Matej, ktorý mal bystré oči, prvý uvidel, že sa nad belasým morom vypína čosi ako biela ihla. Potom sa zdvihla ešte vyššie a už bolo zreteľne vidno, že je to biely maják. Na vlnách sa podchvíľou niesly loďky s na-

klonenou plachtou, biele parníky s oblokmi ako v domoch, drobné parníčky s akýmisi váhami navrchu, akých naši Vrbičania nikdy nevideli. A tam v belasitej hmle sa začalo čosi črtať, čosi sa zaiskrilo, čosi sa zabelelo, čosi sa dvíhalo a jarabelo. Zjavovaly sa ostrovy so stromami, zjavilo sa dlhé pobrežie s bielym pieskom. Na brehu čosi rachotilo a búchalo a z vysokého komína sa valil čierny dym.

Ivan Dym dlbol Vrbičského lakfom:

– Vidiš? Čech povedal pravdu.

Matej pozrel vopred. A tam, až nad najvyššími stožiarmi najväčších lodí, stála ohromná ženská postava so zdvihnutou rukou. V ruke držala pochodeň, ktorú nafaňovala v ústrety tým, čo sa zálivom blížila z Európy do veľkej americkej krajiny.

Parník šiel pomaličky pomedzi iné parníky, čo sa tu hmýrily ako vodné chrobáky po zátočine. Slnce zapadlo, ale mesto sa ustavične vynáralo a vynáralo v ústrety, vyrastaly domy, svetlá sa rad-radom zažihaly a v neporiadku sa triasly vo vode, pohybovaly sa a krížily dolu a stály vysoko na nebi. Nebo temnelo, ale na ňom sa ešte jasne črtala vysoko v povetrí jemná sieťka ohromného, nevidaného mosta.

Obrovské domy, päťposchodové aj šesťposchodové sa čupily dolu pod mostom, na brehu. Továrenské komíny nemohly dymom dočiahnuť most. Most visel nad vodou, s brehu na breh, a ohromné lode prechodily popodeň ako drobné člňčky, lebo toto je najväčší most na celom božom svete... To bolo napravo, ale naľavo bolo už celkom blízko vidieť postavu ženy – na čele, ešte v zápase s poslednými lúčmi hasnúcich na nebi večerných zôr, rozhorieval sa jej zlatý diadém a venček svetielok žiaril vo vysoko zdvihnutej ruke...

A Vrbičkému trepotalo srdce a stískalo sa hrôzou. Iba teraz pochopil, čo je tá Amerika, kde na brehu dúfal stretnúť Vrbičkú. Čakal, že bude tu kdesi sedieť aj s batôžkom. „Bože, môj, Bože môj,“ myslel si Matej. „Veď je tu človek ako ihlička v tráve alebo kvapka vody, spadnutá do mora...“ Parník sa plavil už

dve hodiny popri zemi, popri staviskách a prístavištiach, a mesto ešte vždy rozkrúcalo nad zálivom nové rady ulíc, domov a svetiel... A s brehu, v hukote lodného stroja, ozýval sa rachot a šumot. Ako by dýchal ktosi ohromný a ustatý, to zas, ako by sa ktosi ponosoval a zlostil, to ako by sa ktosi obracal a stenal... a zas to iba hučí a fučí ako vietor v stepi, a zas čosi hovorí smiešanými hlasmi...

Vrbický vyhľadal Annu – mladú dievčinu, s ktorou sa soznámil – a povedal:

– Drž sa mňa a Dyma, dievčička. Vidiš, čo sa to robí, tu, v tejto Amerike. Bože, ohraňuj nás!

Dievča ho chytilo za ruku a zmätený Matej sa nestihol obzrieť, už mu bozkalo ruku. Veď, neboža, iste sa ešte väčšmi naľakalo Ameriky ako Vrbický.

Parník zastal na noc v zátočine a nikto nesmel vystúpiť do nasledujúceho rána. Cestujúci dlho sedeli na palubách, potom sa väčšinou rozišli a pospali. Nespali iba tí, ktorých, ako našich Vrbičanov, ľakal neznámy osud v neznámej krajine. Ale Dym predsa len prvý zaspal na lavičke. Anna dlho sedela pri Matejovi a chvíľkami sa ozýval jej tichý a plachý hlas. Vrbický mlčal. Potom aj Anna zaspala, s ustatou hlavou opretou o batoh.

Iba Matej presedel celú teplú noc, kým nezhaslo svetlo na čele sochy, kým sa odlesky zôr nerozihraly na vlnách, čo zanechávaly brázdy parníkov, vracajúcich sa z dlhej nočnej roboty...

Na druhý deň ráno prišli na loď americkí colní úradníci, dávali podpisovať akúsi listinu a medzitým začali loď pomaličky fahať do prístavu. A bol to až akýsi smutný pohľad na tohto morského obra, čo teraz ležal na vode bez vlastného pohybu ako mŕtvy a akýsi maličký parníček sa lopotil okolo neho ako živý mravec okolo mŕtveho chrobáka. To ho potiahne za chvost, to zabehne k nosu a píska a sipí a krúti sa... A prístavište bolo iba ohromnou kôľňou, akých bolo mnoho na brehu. Stály v radoch, nepekné, ohromné a pochmúrne. Iba v jednej sa tisli Američa-

nia, nahlas hvízdali, pískali a kričali „hurá“. Matej pozrel na nich so zvyškom nádeje uvidieť sestru – a hodil rukou, kdežeby!

Napokon loď pritiahli. Akýsi lodník, hybký ani diabol, vykriabal sa hore priam pod strechu kôlne a potom sa zaknísal v povetrí aj s mostíkom, ktorý sa spustil na loď. A národ začal vychádzať na americkú zem...

Smutno bolo našim... Pobrali sa aj oni – veď nemohli zostať na lodi naveky. Ale ak mám povedať pravdu, Matejovi prišlo na um, že na lodi bolo lepšie. Plavíš sa a plavíš... Nebo, oblaky a more a voľný vietor, ale pred tebou, na konci tohto mora – bude, ako Boh dá... A tu už máš aj zem, ale čo na nej... Každého niekto víta, ľudia sa bozkávajú, objímajú, plačú. Iba našich Vrbičanov nikto nevíta, musia sa teda pobrať sami hľadať si neznámy osud. Len kde je...? Kde stúpif, kde sa pobrať, kde postavif nohu, v ktorú stranu sa obrátif – nevedno. Zastali si naši v bielych halenách, vo velikánskych čižmách, vo vysokých baraniciach, s veľkými bakoľami v rukách – s bakoľami, odrezanými z rodnej vrbiny nad rodnou riekou, a stoja ako stratení, a dievčina s batôžkom sa tisne medzi nimi.

VI.

– Žid! Prisámbohu, nech ma zahluší hrom s čistého neba, ak je to nie žid, – zrazu prvý povedal Dym a ukazoval na akéhosi pána, ktorý mal na hlave okrúhly klobúk a bol oblečený do obkратného ošúchaného kabáta. Čo aj pri ňom stál mladý páňko, oblečený veľmi švihácky a už celkom nepodobný židovi – predsa len, keď sa pán obzrel, aj Matej sa presvedčil hneď na prvý pohľad, že je to určite žid a ešte krajan, odkiaľsi od Mogileva alebo Žitomíra, od Minska alebo Smolenska, ako by bol práve prišiel z jarmoku a len sa preobliekol do nemeckých šiat.

Zaradovali sa tomu židovi ako rodine. Ale aj žid, hneď ako zbadal biele haleny a baranice, pristúpil k nim a pozdravil sa.

– No, vitajte u nás! Ako vám slúži zdravie, páni? Hneď vidím, že to došli krajanania.

– No, čo, – povedal Dym vífazne, – nevravel som vám? Vidíš, aký je to dobrý národ! Vždy je tam, kde ho potrebujú. Zdravstvujte, pán žid, neviem, ako vás volaf.

– Ale! Kedysi ma volali Boruch, ale teraz ma volajú Bork, mister Bork, ochotne vám poslúžim, – povedal žid a akosi hrdos pohladkal briadku.

– Juj, abyže fa! No, počujže ty, Berko...

– Mister Bork, – opravil ho žid ešte hrdšie.

– Nuž, pre mňa, za mňa, keď mister, tak mister... aby fa porantalo... Ale kdeže je tu voľajaký dobrý hostinec, vieš, taký nie veľmi drahý, ale ani nie najhorší. Lebo, veď vidíš... Čo sme aj v obyčajných halenách, ale nie sme my najhorší sedliaci... máme chalupu a pole... A, veď vidíš, je s nami aj dievča...

– A či si myslíte, že ja hneď nerozoznám, s kým mám česť?

– odpovedal mister Bork veľmi diplomaticky. – Čo si o mne myslíte...? Fuj! Mister Bork je sprosták, mister Bork nepozná ľudí... No, len toľko vám poviem: máte velikánske šťastie, že ste hneď nadabili na mistra Borča. Veď ja nechodím každý deň do prístavu, načo by som každý deň chodil do prístavu...? A u mňa nájdete hneď aj dobré umiestenie. A slečinke dáme osobitnú izbičku, spoločnú s mojou dcérkou.

– No, vidíte, ako je všetko dobre, – povedal Dym a obzrel sa, ako by on bol vymyslel tohto mistra Borča. – No, veďže nás teda, keď je tak, do toho svojho hostinca.

– Možno si ešte máte vyzdvihnúť batožinu?

– Ech! Akáže batožina! Pravdu ti povieme, všetko už máme so sebou.

– Hm, to je nie veľmi mnoho! John...! – zakričal na mladí-

ka, z ktorého sa vykľul jeho syn. – No, čože stojíš ako poleno! Take the baggage of Miss!*

Mladík ukázal, že je nie hrdý. Zdvorilo nadvihol klobúk, vzal Anne z rúk batôžtek a všetci sa pobrali z prístavu.

Prešli ulicu a vošli do inej, ktorá sa príchodzím zdala akousi jaskyňou. Domy boly tmavé, vysoké, východy z nich úzke, a ešte v polovici domov nad ulicou urobili na stĺpoch cestu, ktorá zakrývala nebo.

– Ach, Hospodine! Mati Božia! – zapišfala zrazu preľaknutá Anna a schytila Mateja za ruku.

„Ohváľ každý duch Hospodina,“ povedal si Matej v duchu, „ale čože je to tu?“

– Aj-jaj, čohože ste sa naľakali? – povedal žid. – Veď je to iba vlak. No, no, chodteže, či je to hodno... Nech si len ide svojou cestou, a my si pôjdeme svojou. On nám neublíži, ani my mu neublížime. A poviem vám, tu je taká krajina, tu niet kedy otáľaf...

A mister Bork pošiel ďalej. Šli aj naši, keď si posbierali všetku odvažu, lebo stĺpy naokolo sa triasly, ulica hučala, navrchu rinčalo železo o železo a priam nad hlavami Vrbičanom, po hornej ulici letel vlak plnou parou. Dívali sa s otvorenými ústami, ako sa vlak prehol v povetrí ani had, skrútil sa za roh, len-len že sa nedotkol oblokov domov – a už zas letel v povetrí ďalej, to rovno, to hadito...

A našim, navyknutým iba na šumenie rodného bôrového lesa, na šepot trstiny nad tichou riečkou Vrbičou a na hrkotanie kolies v stepi, zdalo sa zrazu, že sa dostali priam do pekla. Domy také vysokánske, že ti čiapka spadne s hlavy, keď pozrieš na ne. Obzrieš sa – lodné stožiare stoja ako obhorený les. Zdvihneš oči k nebu – nebo je začadené a ešte aj zastreté cestou tejto vzdušnej železnice, od ktorej je v ulici večná temrava. A pred sebou človek zas vidí, ako v povetrí priekom z ulice do ulice

* Vezmi slečne batožinu!

letí už iný vlak a celé povetrie je rozrezané chripením, stenaním, rinčaním a pískaním strojov.

– Pane Ježišu, – šepkala Anna bledými perami. Matej si len zahryzol fúz a Dym pochmúrne sklonil hlavu a kráčal, zohnutý pod batohom. A za nimi bežaly hromady akýchsi uličných škriatkov, vše až celkom čiernych ako poriadne vyčistená čižma, a nazízaly im priam do tváří a poskakovaly a smialy sa a ktorýsi veľký šibaľ hodil do Dyma ohryzok akéhosi plodu.

– Ale, čo je moc, to je moc, – povedal Dym a postavil batoh na zem. – Počuj, Berko...

– Mister Bork, – opravil žid.

– A čože, mister Bork, čože tu u vás robí polícia?

– Čože chcete s políciou? – odpovedal žid nepokojne. – Načo by ste unúvali políciu takými daromnicami? Tu je nie taká krajina, aby hneď volali políciu, len čo je nie všetko, ako by malo byť...

– To je už teda naozaj sloboda, – povedal Dym veľmi štipľavo. – Človeku hodia do tváre ohryzok – to je sloboda... No, keď je tu už taká sloboda, teda, počuj, Matej, kopni poriadne toho oplana, možno nám už potom dá pokoj.

– Ale, prosím vás, to netreba, – poprosil Berko, ktorému k priezvisku teraz treba vždy pripojiť slovo „mister“. – Veď už skoro dôjdeme, už je to celkom blízko. A oni to preto robia... ako by som vám to povedal... Neradi vidia takých veľmi zarastených, takých chlpatých, takých neoholených ľudí, ako sú Vaše Milosti. Mám tu nablízku známeho holiča... No, dá vás do poriadku za najnižšiu cenu. To je najlacnejší holič v New Yorku.

– No, vravím vám, to je krásna sloboda – aby ju čerti vzali, – povedal Dym a zlostne si prehodil batoh na chrbát.

Ale práve vtedy zas do Dyma doletela kôrka z banánu. Prichodilo trpieť a ísť ďalej. No prešli už len kúsok cesty, keď mister Bork zastal.

– No, a teraz, prosím, pôjdeme hore týmito schodmi...

– A kdeže to pôjdeme, rád by som vedel? – povedal Dym.

A naozaj schody viedly z ulice nahor, priam na tú cestu, čo mali nad hlavami.

– No, treba si nám sadnúť na vlak.

– Nepôjdem, – povedal Dym rozhodne. – Boh stvoril človeka, aby chodil a vozil sa po zemi. Stačí už aj to, že som sa previezol po tom prekliatom mori, len-len že mi nevyťahlo dušu. A tu ešte lietaj v povetrí ani straka. Veď nás pešo.

– Aj-jaj, – povedal mister Bork netrpezlivo. – Čože si s vami počať? Poďte, prosím vás!

– Nejdem! – rozhodne povedal Dym, potom sa obrátil k Matejovi a Anne a povedal: – A ani vy nechodte!

Žid sa o čomsi živo rozhovoril so synom, ktorý sa iba usmieval, potom sa mister Bork obrátil k Dymovi a povedal veľmi rozhodne:

– No, keď ste taký hlavaj, že všetko chcete po svojom... choďte si teda, kde chcete. Ja si pôjdem do vozňa, a vy si urobte, ako chcete... John! Vráť slečne batožinu. Každý si môže ísť vlastnou cestou.

John sa uškrnul, ale neponáhľal sa vrátiť Anne batožinu, Matej chytil Dyma za ruku a povedal:

– Ale, čože už robíš! Len poďme.

– Poďme, prosím vás, – placho povedala aj Anna.

– Ha! Čože robíš! V tejto krajine, vidno, treba na všetko pri-
vykať, – odpovedal Dym, prehodil si batôžtek na plecía a zlostne šiel hore schodmi.

Na prvej zákrute sedel za písacím stolíkom ľahostajný Američan, ktorému žid dal peniaz a on mu zas dal päť lístkov. Tieto kartičky hodil žid do sklenej škatuľky a všetci vystúpili ešte vyššie a vyšli na nástupište.

Vlak ešte nedošiel. Nástupište bolo v úrovni druhého poschodia domov. Dolu šli ľudia, prechodily veľké furgony, s cengáním prebehovaly vozne konskej železnice. Hore na belasom nebi plávaly oblaky, biele, jasné, celkom ako naše. „Hľa,“ rozmýšľal Matej, „poletí tento oblak nad zemou, nad morom, preletí ponad

Vrbicu, nazrie do jasnej vody riečky Vrbice, uvidí vrbické domy a polia a ľudí, čo idú do poľa a z poľa, ako Boh prikázal, na rebrovcoch s dvojkou koní. Či si pomyslí niekto z Vrbičanov, že dvaja Vrbičania stoja v tejto chvíli v cudzom meste, kde sa im práve posmievali, ako by neboli kresťania a boli prišli sem iba na posmech! Stoja ani na zemi, ani na vrchu a chystajú sa letieť v povetrí na akejsi mašine.“ „Hospodine,“ rozmýšľala v tom čase aj Anna, „a čo, ak sa to prepadne, a čo, ak sletíme všetci aj s tou mašinou dolu na kamennú dlažbu! Hospodine, Ježišu, Panna Mária, svätý Jozef! Chváľ každý duch Hospodina.“ Dym sa len díval a hrýzol si dlhý fúz . . .

V diaľke na koľajniciach sa ukázal akýsi kruh a valil sa, rástol, blížil sa, železo zazvučalo a rozvravelo sa pod nohami a o chvíľočku priletel na nástupište celý vlak . . . Zapískal, zastal, otvorily sa závory a niekoľko desiatok ľudí náhlivo prešlo popri našich Vrbičanoch. Potom oni vošli do vozňa, sadli si na prázdne miesta a vlak sa zrazu zasa rozletel plnou parou a letel tak, že sa obloky domov iba mihaly.

Matej zatvoril oči. Anna sa prežehnala pod šatôčkou a šepkala modlitby. Dym sa obzrel naokolo vyzývavým pohľadom. Myslel si, že Američania, čo sedeli vo vozni, tiež budú nazírať na ich čiapky a haleny a možno aj hádzať do nich ohryzky z banánov. Ale zrejme títo Američania boli vážni ľudia: nikto nevyvaloval oči, nikto sa neuškrňal. To sa Dymovi zapáčilo a trošku sa upokojil.

A o chvíľu vlak zase zastal a naši šťastlivo vystúpili a zase sišli po schodoch na ulicu . . .

VII.

Ubytovací hostinec mistra Borka sa ani trošku neponášal na naše hostince. Naše, totiž tie, čo sú na Volyni, alebo pri Mogileve, alebo v Polesí, sú omnoho krajšie: dlhý nevysoký dom,

v bielej stene sa černejú široké vráta tak prívetivo a príjemne, že kone k nim zahýbajú samy. Priam za vchodom je krytá kôlna s vysokou slamenou strechou. Medzi hradami lietajú krdle vrabcov a kdesi tak sladko hrkútajú holuby, ale kde – ani nevidíš... Potom je tam srubová studňa s kľukou, jasle s „drabinami“ pre kone, sliepky, koza, krava, vôňa konského potu, zápach kolo-maže a voňavého sena... Už aj rozpomienka je príjemná...

Treba povedať, že Mateja a Dyma pokladali v rodných miestach za ľudí dôstojných, čo vedeli, ako sa správať vo svete. Neraz im prišlo stavíť sa na jarmoku alebo vo sviatok cestou v mestečkách alebo v nejakej krčme na hradskej, kde bolo bitkom národa – a ich to ani trošku nezmiatlo. Dobré vieme – každý vie, čo je zač. Postavil chlap niekde koňa, hodil mu sena s voza alebo podviazal vrece s ovsom, potom si vopchal bič za opasok, schválne, aby ľudia videli, že sa to nevláči pešo po svete nejaký tulák alebo žobrák, ale poriadny gazda s vlastným hoviadkom a vozom. Potom vošiel do chalupy a sadol si na lavičku čakať, kým sa uprázdni miesto pri stole. A zatiaľ si všetkých obzrel, a hneď videl, akých ľudí poslal Boh v ústrety, a hneď mohol nadpriasť primeraný rozhovor: inak sa shováraš s prostým sedliakom, inak – so seberovným, gazdom alebo mešťanom, a zas inak so správcom alebo panským gazdom. Pravda, vedeli aj, ktoré miesto im patrí: ak sa už za stôl usadil cestujúci pán – to, pravdaže, bolo treba aj počkať, i keby bolo dosť miesta. Slovom, chodili vždy po svete s otvorenými očami – vedeli, kde patria, poznali ľudí, preto im mnohí prejavovali vľúdnosť a úctu, hrdých sa stránili a keď aj niekedy mávali s pánmi trošku neprijemností, nebolo to predsa len často.

A teraz zrazu boli ani slepi. Neprišli sem pešo, ako chodievali kedysi na púť, a ani sa nedoviezli, ale prileteli v povetrí. A ani hostinec mistra Borka sa neponášal na hostinec. Bol to iba veľký dom, dosť tmavý a nevlúdny. Bork otvoril dvere vlastným kľúčom a všetci vyšli hore schodmi. Tu bola neveľká chodbička, v ktorej bolo niekoľko dverí. Keď vošli do dverí, ktoré im ukázal

mister Bork, naši Vrbičania zastali na prahu, položili batohy na dlážku, sňali čiapky a poobzerali sa.

Izba bola priestranná. Bolo v nej niekoľko postelí, veľmi širokých, s bielymi hlavnicami. Iba na jednom mieste stál neveľký stolík pri posteli a tu a tam – niekoľko stoličiek. Na jednej stene visel veľký obraz, na ktorom postava „Slobody“ dvíhala pochoďeň, a naokolo litografie, na ktorých boli päframenné svietniky a židovské tabuľky s Desatorom. Takéto obrazy videl Matej aj doma na Volyni a pomyslel si, že si ich Bork doviezol so sebou do Ameriky.

Otvoreným oblokom bolo vidno čiaru vzdušnej železnice pozdĺž ulice, ktorou prišli aj oni. A zase sa v diaľke ukázal okrúhly štít rušňa a ustavične sa rozrastal. Vrbičania hľadeli naň s určitým strachom. Rinčanie a rachot sa ustavične približovali, a im sa marilo, že sa vlak vovalí do izby. No práve vtedy čosi šmarilo do obloka ostrý prúd povetria a popri obloku, celkom blízko, s opačnej strany preletela akási stena s oblokmi. To bol druhý, opačný vlak. V oblokoch sa mihly hlavy, klobúky, tváre, medzi nimi niektoré čierne ako sadza... O niekoľko sekúnd všetko zmizlo, odbočilo, vlak letel do diaľky, ustavične sa zmenšoval, ale zatiaľ zas prvý vlak rástol a o chvíľu už tiež preletel popred obloky. Kúdoly pary a dymu ako rozkrúcajúca sa stužka zatrepotaly sa na obloku a niekoľko chumáčov sa vrátilo až do izby...

– Chváľ každý duch Hospodina! – povedal Matej a v strachu sa prežehnal. A len keď zmizly oba vlaky, rozhodol sa dobre sa poobzerať na novom mieste.

Postelí bolo v izbe vari so desať, ale z obyvateľov bol tu iba pán, ktorého zamestnanie Vrbičania nemohli určiť. Mal „mestské šaty“ ako Bork, jasné kockavé krátke nohavice, veľké a ťažké topánky na šnurovanie, naškrobenú košeľu a jasnú vestu. Ležal na posteli, polozakrytý ohromnou stranou novín, odclonil z nich rožtek a zvedavo sa díval na nových príchodzích. Podľa zovňaj-

šku to bol opravdivý „pán“, a keby to bolo u nich doma, Dym by sa mu bol určite nízko poklonil a povedal:

– Odpusťte, prosím... Žid Berko nás sem iste zaviedol omylom.

Vrbičania si určite pomysleli, že vidia pred sebou amerického zemana alebo náčelníka. Ale čoskoro sišiel mister Bork po točítých schodíkoch shora, kde už stihol odvieŕ Annu, a zaviedol Vrbičanov k posteli, susediacej s posteľou toho vážneho pána.

– Nuž, táto posteľ, – povedal, – vás bude stáť dva doláre týždenne.

– Voľačo ti chcem povedať, mister Bork, – opatrne mu pošepol Dym. – Nuž, pozri, či nám to bude dobre?

– No, – odpovedal Bork urazene, – čože by ste ešte chceli za dva doláre týždenne? Možno si myslíte, že to za jedného? Nie, to je za oboch. Za obed osobitne...

– Pán Boh s tebou, – odpovedal Dym, ale ešte vždy pošepky, – keď nám to už nemôžeš urobiť lacnejšie. Len či to nebude nepríjemné tamtomu pánovi? Sme jednako len pospolití ľudia...

Na odpoveď Bork iba zahvízdal, s neskrývaným pohídaním pozrel na amerického šľachtica a povedal:

– Fi-í! Čo sa tohto týka, môžete byť celkom spokojní. To je vôbec nie tak, ako si myslíte. Tu je sloboda: všetci sú rovnakí, kto za seba zaplatí peniazmi. A viete, čo vám ešte poviem? Ste prostí ľudkovia, ale ja si vás väčšmi ctím... lebo vidím: tam doma ste boli gazdovia. To hneď vidno. Ale tohto šarlatána by som tu možno ani netrpel, keby za neho neplatil Tammany-holl.* Ale čo robíš? Boss – ich pán, má mnoho peňazí, každý týždeň dostávam poriadne, čo mi patrí.

Dym ľetkom chápal všetko, čo spozoroval na novom mieste, preto keď porozmýšľal o nie celkom pochopiteľných slovách Borkových, zaškúlil na ležiaceho pána a povedal:

* Tammany-holl — organizácia v USA, ktorá verbuje hlasy pri voľbách všelijakými prostriedkami. — Pozn. prekl.

– Mister Bork, tak som porozumel tvojim slovám, že tamtoten je nie pán, ale povaľač, asi taký, akí bývajú u nás na jarmokoch. Má aj klobúk, aj bielu košeľu, aj kravatu... ale hľadiš, a už je niekomu peňaženka fuč.

Bork sa zasmial.

– No, vy už tiež viete trafiť klinec po hlave, – povedal a hladkal si briadku. – Nie, o peňaženku sa nemusíte obávať. To je nie jeho remeslo. Ja len toľko vravím, že každý človek si má nájsť vážne a statočné zamestnanie. Ale kto si predáva hlas... nech je to aj skutočný hlas... ale kto ho predáva Tammany-hollu za peniaze, toho nepokladám za poriadneho človeka.

Vzdychol a doložil:

– Mal som tu poriadny hostinec. No, čože robíš? Hostinec pošiel kade ľahšie, ostal mi len byť na určitú lehotu. Nuž sa mi prichodí pretĺkať so všelijakou hávedou.

Dym nechápal celkom dobre, ako si možno predať hlas, čo aj skutočný, a kto ho potrebuje, ale pretože ho škrelo, že už raz netrafil klinec po hlave – robil sa, ako by všetkému rozumel a povedal už nahlas:

– Keď je tak, nuž je dobre. Matej, sem si polož batoh. Veď čo, naozaj! Ani naše peniaze nie sú štrbavé! A tu, pri tom všetkom, Parom ich podus – veď je tu sloboda!

A sadol si na posteľ naproti americkému pánovi a na dôvažok ešte rozťahol nohy. Matej sa obával, že sa Američan predsa len urazí. Ale vykľul sa z neho parobok prostý a prístupný. Keď počul, že sa shovárajú o Tammany-holle – odložil noviny, sadol si na posteli, prívetivo sa usmial a chvíľku aj on, aj Dym len sedeli a vypliešfali na seba oči.

– Good day!* – prvý povedal Američan a ľapol Dyma po kolene.

Dym ho tiež pľasol a ani veľmi nerozmýšľal a odpovedal:

– Yes.**

* Dobrý deň!

** Áno.

– Tammany-holl, – zas povedal Američan a ľúbezne sa usmial,
– very well!

– Very well, – kývol hlavou Dym. – To značí: veľmi dobre...
Ech, ty, pán môj! Len ma ty nauč, ako predať tomu čertovi, Tammany-hollovi svoj hlas, aby zato potom človeka zadarmo kímili a napájali.

– Well! – odpovedal Američan a rozchichotal sa.

– Yes, – zasmial sa aj Dym.

Ľr zasa žmurkol, potľapkal Dyma po kolene a ako vidno, hneď sa spriatelili.

VIII.

Čo aj Matej obdivoval Dyma („Ľa, aký dar má ten chlap,“ pomyslel si), len si sadol na posteľ, smutne sklonil hlavu a rozmýšľal: „Ľľa, už sme v Amerike... čože si už teraz počneme?“

Aby sme pravdu povedali – Matejovi sa v tejto Amerike nič nepáčilo. Ani Dymovi sa tu nepáčilo a bol veľmi nazlostený, keď šli z prístavu ulicami. Ale Matej vedel, že Dym je chlap premenlivej povahy: dnes mu je niekto nie po chuti, a zajtra mu je už najlepším priateľom. Ľľa, aj teraz si už vykrúca ľúzy, vymýšľa slová a pokukuje na Američana veselým okom. Ale Matejovi bolo veľmi smutno.

No, toto je teda Amerika! Ešte včera v noci ležal pred ním akýsi oblak a Matej nevedel, čo sa zjaví, keď sa oblak rozíde... No ustavične čakal čosi zázračného a krásneho... „Treba si pravdu povedať,“ rozmýšľal teraz, „na tomto svete človek myslí tak, a vyjde inak, ale keby človek vedel, ako to tu bude, možbyť by prežil celý život vo Vrbici s rodnou biedou.“ Ľľa, oblak sa už rozišiel, už je tu aj Amerika, ale sestry niet a niet ani tej Ameriky, o ktorej toľko rozmýšľal nad tichou riečkou Vrbicou a na mori, kým loď plávala, kolembala sa na vlnách a oceán si spieval nesrozumiteľnú pieseň a oblaky letely vo vetre na vy-

sokom nebi to z Ameriky do Europy, to z Europy do Ameriky . . . A dušou sa míhaly práve také nepochopiteľné myšlienky o tom, čo bolo tam, v ďalekej vlasti, a čo bude v budúcnosti tu za oceánom, kde si bude treba hľadať nové šťastie . . .

Hľadaj si ho teraz, to šťastie, v tomto pekle, kde ľudia letia kamsi ani besní, po zemi i pod zemou a aj – odpusť im, Hospodine! – v povetrí . . . kde je všetko inakšie ako doma, kde nerozoznáš na človeku, aké môže mať zamestnanie, kde nepochytíš ani slova z ľudskej reči, kde za kresťanom behajú šarvanci tak, ako by tam doma behali hádam iba za Turkom.

– Vieš čo, Dym, – povedal Matej, keď sa vytrhol z týchto trpkých myšlienok. – Treba čo najskôr napísať Osipovi list. On sa tu už vžil, nech nám poradí, ako nájsť sestru, ak ešte neprišla k nemu, a čo si teraz počať.

– Veru tak, a nie inak! – odpovedal Dym.

Poprosili si od Borka pero a čiernidlo, usadili sa pri obloku a napísali. List písal Dym, a pretože mu ruky neboly veľmi navyknuté držať taký drobný nástroj, ako je pero – trvalo im písanie veľmi dlho.

Keď dopísali, Dym si začal utierať pot s čela, ale zrazu sa zarazil s otvorenými ústami. Aj Matej sa obzrel – aj jemu akosi príjemne zamrelo srdce.

V izbe stála stará pani v obnosenej, ale zrejme kedysi hodvábanej peleríne, v starom klobúčiku so žltými kvetmi a s kapsičkou v ruke. A na stužtičke držala drobného bieleho psíčka, ktorý sa vrtel na všetky strany a ňuchal v povetrí.

– Naša, – šepol Dym Matejovi.

A naozaj, pani si sadla ku dverám na stoličku, trošku si vydýchla a hneď a zaraz povedala:

– Prekliata krajina, prekliate mesto, prekliati ľudia. Nože vy mne, prosím vás, povedzte, načo ste sem prišli.

Naši sa veľmi potešili rodnej reči, priskočili k panej a len-len že sa nebuchli hlavami, keď jej bozkávali ruku.

Panej sa to zrejme popáčilo. Sedela na stoličke, neodtiahla si ruky, dívala sa na Vrbičanov a žalostne kývala hlavou.

– Ste z Podolia, a či z Volyne?

– Z Vrbice, milostivá pani.

– Z Vrbice! Krásne! A kdeže vás Boh nesie?

– V Minnesote sú naši.

– Minnesota! Poznám, poznám. Močiar, les, komáre, lesné požiare a vari aj Indiáni... Jaj, ľudia, ľudia! Čo ste to len vymysleli s tou Amerikou! Mohli ste len ostať vo Vrbici!

„Možno má aj pravdu,“ pomyslel si Matej. Ale Dym odpovedal:

– Ryba hľadá, kde je hlbšie, ale človek – kde je lepšie.

– Tak... a preto sa ryba dostáva do siete a ľudia do Ameriky... To je veľmi hlúpe. Ale vlastne, mňa do toho nič. A kdeže máte domáceho?... Ľa, tu je už aj Berko.

– Mister Bork, – opravil žid, vchádzajúc do izby.

– Ale, mister Berko, – povedala pani a Vrbičania zbadali, že sa trošku nasrdila. – Len mi to pripomeňte, lebo by som zabudla! Ale vlastne máte pravdu, veľkomožný mister Bork! V tejto prekliatej krajine je každý mister, už nerozoznáš ani žida, ani sedliaka, ani pána... Ľa, aj títo, – ukázala na Vrbičanov, – snímu zajtra haleny, zabudnú na Boha a tiež si rozkážu, aby ich volali pánmi...

– To je ich vec, každé zviera sa zariadi, ako chce, – povedal Bork pokojne, hladkal si briadku a dodal: – Čím môžem poslúžiť?

– Pravdu máš, – povedala pani. – V tejto Amerike nikto nemusí myslieť na bližného... Každý sa stará iba o seba, a ostatní – nech sa hoci aj prepadnú, i v tomto živote, i v budúcom... No, ale, počuj, načo som prišla: povedali mi, že máš tu dievčatko od nás. Alebo, odpusťte, mister Bork. Neboli by ste taký láskavý a nezavolali sem mladú lady z našich sedliáčok, čo práve prišla?

– No, a načo potrebujete miss Anny...?

– Tuším, mister Berko, že aj ty začínaš pchať nos do cudzích vecí.

Bork pokrčil plecami a o chvíľu sišla shora Anna. Stará pani si založila na nos okuliare a obzrela si dievčatko od hlavy po päty. Aj Vrbičania pozreli na ňu a nazdávali sa, že pani iste bude spokojná s Aninou vystrašenou tvárou a očami, v ktorých sa chvely slzy, aj s mocnou postavou, aj s tým, ako si mädlila v ruke rožtek zásterky.

– Vieš riadiť izby? – opýtala sa pani.

– Viem, – odpovedala Anna.

– A varíš?

– Varievala som.

– A prať bielizeň a hladíš košele a prichystáš lampu, lebo ja neznesiem ten tunajší plyn, a postavíš samovar alebo uvaríš kávy...

– Áno, Vaša Milosť. Viem.

– Prišla si sem pracovať?

– Akože inak? – odpovedala dievčina celkom ticho.

– Či ja môžem vedieť, ako inak...? Možno si počítala, že sa tu vydáš za prezidenta... Lenže, milá moja, už je ženatý...

Dve okrúhle slzy sa skotúlaly Anne s dlhých mihalníc a padly na bielu zásterku, ktorú ešte vždy mädlila v rukách. Matej veľmi ľutoval dievča a povedal:

– Vaša Milosť, veď je sirota...

A Dym dodal:

– Na lodi jej umrel otec.

– Nič lepšieho nemohol urobiť, – povedala pani pokojne.

– Mnoho hlupákov sem priletelo ako muchy na med... Ale čo. Nemám kedy. Ak si sem prišla pracovať, vezmem si ňu od zajtrajška. Tuto mister Bork ti ukáže, kde bývam. A títo sú ti – rodina?

– Nie, milostivá pani, ale...

A Matej videl, ako vyľakaný pohľad dievčiny zastal na ňom, vari so strachom a otázkou.

– Nijaké ale. Nedovolím, aby si si vodila frajerov, ani voľajajkých bratancov. Popredku ti vravím: som prísna. Preto si ňu beriem, lebo nechcem mať za kuchárku americkú slečinku. Aj

Švédky sú už skazené... Počuješ? No, teda do videnia. A pas máš?

– Mám...

– Teda dobre.

Pani vstala, hrdo kývla hlavou a vyšla z miestnosti.

– Našal – povedal Matej a hlboko vzdychol.

– A vidno, aj tu je tak ako všade inde na svete, – doložil Dym.

Anna si tíško sotrela slzu rožtekom zásterky.

Žid ľútostivo pozrel na dievča a povedal:

– No, čože plačete, miss Anny? Poviem vám dorovna: z toho nič nebude a teda nemáte prečo plakať...

– Prečože nebude? – namietol Matej zádumčivo, hoci aj on cítil, že sa nevyplatilo chodiť do Ameriky, aby sa dievča dostalo k takej prísnej panej. Bolo by vari treba poľutovať sirotu... Ale k tomuto pocitu miešal sa v srdci Vrbičana iný. „Naša pani, naša,“ vravel si v duchu, „nič to zato, že je prísna, ale je naša, nedá dievčaťu zahynúť, ani sa popanštiť...“

– No, prečože nebude? – opakoval otázku.

– Ha! Ak miss Anny prišla sem hľadať šťastie, nuž vám vravím, že si ho musí hľadať inde. Poznám tú paniu: rada veľmi málo platí za mnoho roboty.

– Ech, mister Bork – ktože toto nerád na svete? – povedal Matej so vzdychom.

– No, to je pravda, lenže tu tiež každý chce radšej dostať viac, a menej pracovať. Ale možno smýšľate inak, potom mister Bork bude čušať... to je už nie moja vec...

Bork vstal a onedlho preoblečený vyšiel na ulicu.

Bol to vážny žid, ale nemal šťastia, nedarilo sa mu akosi. Nájomné izby boli zriedka zaujaté a jedáľňa v susednej izbe neprospevala veľmi. Predtým mu dcéra chodila do továrne a syn sa učil v kolégiu, ale továreň stála, mister Bork zmenil už tretí raz zamestnanie a teraz rozmýšľal o štvrtom. Okrem toho, v Amerike nemajú veľmi radi, keď sa niekto mieša do cudzích vecí, preto

ani mister Bork nepovedal Vrbičanom už nič inšie, iba že zatiaľ môže miss Anny pomáhať jeho dcére v domácnosti a že jej zato dá zadarmo zaopatrenie.

– Vyčkáme ešte, dievčička, – povedal Matej. – Môžbyť príde onedlho odpoveď od Vrbičského a potom sa možno aj pre teba nájde robotá na dedine.

– Dajže, Bože, – odpovedali jedným hlasom dievča a Dym.

– A teraz, – doložil Matej, – napíš adresu, Dym.

No tu sa ukázala taká prekážka, že Vrbičanom až krv zamrzla v žilách. Bolo to tak, že papierik s adresou opatroval Matej v mechúri s tabakom. A papierik sa zrejme šúchal a šúchal, kým sa ceruzka s neho celkom nesotrela. Prvé slovo vidno, štát Minnesota, ale ďalej ani zbla. Poobzerali si tento zdrap, najprv Matej, potom Dym, potom zavolali dievča, Borkovu dcéru, či ona niečo neuhádne, napokon sa zamiešal Dymov nový známy – Ír, ale ani on nič nevyčítal s tohto papierika.

– Čože si už teraz počneme? – povedal Matej smutne.

Dym pozrel na neho s veľkou výčitkou a poklopkať si prstom na čelo. Matej pochopil, že Dym mu nechce nadať pred ľuďmi, že iba naznačuje, čo si myslí o Matejovej hlave. Inokedy by možno aj Matej bol dačo odpovedal, ale teraz cítil, že všetci traja jeho vinou vyjdú na psí tridsiatok a čušal.

– Ech, – povedal Dym a poškrabal sa na hlave. Aj Matej sa poškrabal na hlave, ale Ír, zrejme človek rozhodný, chytil obálku a napísal na ňu: „Minnesota, farmárskemu robotníkovi z Ruska, Jozefovi Vrbičskému“, a povedal:

– All right.

– Vraví: ol rajt, – zaradoval sa Dym, – to značí, že dôjde.

– Daj to Boh – to bude zázrak boží, – povedal Matej.

A na dôvažok Ír navrhol Dymovi, aby šli spolu oddať list. A keď odchádzali – Ír v tvrdom klobúku a s trsteničkou v ruke a Dym v halene a baranici – marilo sa Matejovi, že sú obaja akísi čudní, ako by ich videl iba vo sne. Najmä keď na prahu sa Ír akosi zohol a ponúkol Dyma, aby vyšiel prvý. Dym sa práve

tak pokrčil a tiež núkal Íra, aby šiel vopred. Potom sa pohli obaja odrazu, ale vtedy sa už Dym predsa len pousiloval, aby vyšiel prvý. Ír ho mocne ťapol po pleci a rozchichotal sa... Dym pozrel na Mateja hrdým pohľadom.

IX.

Toto bolo v piatok, už popoludní.

Matej čakal Dyma, ale Dym s Írom nešli a nešli. Matej si sadol k obloku, díval sa, ako sa po ulici snuje národ, plazia furgony, chromné ako domy, a letia vlaky. Na nebi, čo sa dvíhalo nad strechami, ukázala sa hviezda. Dievča Róza, dcéra Borkova, prikryla v susednej izbe stôl bielym obrusom a postavila naň sviečky v čistých svietnikoch a dva chleby zakryla bielymi ručníčkami.

Z tohto chystania sa Matejovi čosi vkradlo do srdca. Rozpomenuť sa, že je dnes piatok a že takto aj doma, vo vlasti, chystajú sa židia vždy privítať sobotu.

A naozaj, mister Bork sa onedlho vrátil zo synagogy vážny, mlčanlivý, a ako sa Matejovi marilo, veľmi smutný. Stál nad stolom, knísal sa a bzučal si modlitby so zatvorenými očami, zatiaľ čo sa do obloka predieral hukot a rachot z ulice a z tretej izby bolo počuť smiech mladého Johna, ktorý sa vrátil z „kolégia“ a rozprával sestre a Aničke čosi veselého. Na otcovo zavolanie dievča pribehlo do izby a podalo mu vodu na ruky. Bork si umýval ruky, potom konce prstov, striekal vodu a hundral slová modlitby, ale dievčaťu zrejme prišlo na um čosi smiešneho a pozrelo na brata, ktorý prišiel k stolu, vyčkával a knísal sa na opätkoch. Potom si všetci sadli. Mladí ľudia pokračovali vo veselom rozhovore. Iba Bork si chvíľami čosi šepkal, pomaličky krájal cibuľu alebo biely chlieb a často hlboko vzdychal...

Vrbičan sa díval na žida a rozpomínal sa na vlasť. Ľa, ani šábes je tu nie taký, rozmýšľal, a rodné mestečko sa mu zjavilo v pa-

mäti ani živé. Hľa, zajasala sa Večernica nad stmenným lesom a mestečko stíchlo, v židovských domoch sa už prestalo dymiť z komínov. Už sa rozsvietily svetlá v synagoge, pozažihaly žlté sviečky v oblokoch chalúp, židia sa vážne rozchodia domov, na uliciach stíchla vrava a klopanie krokov, zato v každom obloku vidieť, ako pán domu požehnáva stôl, obkolesený rodinou. V tejto chvíli sú všade pootvárané dvere, aby Abrahám, Jakub a ostatní patriarchovia mohli neviditeľne chodiť od chalupy k chalupe a vojsť do domov. Známi židia vraveli Matejovi, že o tomto čase chodia s Abrahámom anjeli, ale čerti ako havrany sa vznášajú nad strechami a nesmú sa priblížiť ku prahu.

Pravda, doma sa Matej smial z týchto hlúposti: či Abrahám, ktorého si ctia aj kresťania, potrebuje chodiť po špinavých chalupách nekrstených židov? Ale teraz cítil veľkú krivdu za Borka a za to, že ešte aj židia – národ taký pevný vo viere – zabudli tu na svoje obyčaje... Mladí ľudia sa napochytre navečerali a zas odbehli do druhej izby a Bork osamel. A Matejovi stislo srdce pri pohľade na opustenú a smutnú židovskú postavu.

Mister Bork, ako by uhádol myšlienky Vrbického, vstal zpoza stola a sadol si k nemu.

– Vidím, pán Bork, – oslovil ho Matej, – že tvoje deti ne-veľmi svätia sviatok.

Bork si zádumčivo pohladkal bradu a povedal:

– Ach! Viete, čo vám poviem? Amerika je taká krajina... taká krajina... Premieľa ľudí ako dobrý mlyn.

– Nuž, ako vidno, ani tu nemajú veľmi radi vašu vieru, – povedal Matej poučne.

– Ech, vy vôbec nevravíte, čo treba. Keby ste chceli, zaviedol by som vás do našej synagogy... No, uvideli by ste, akú máme krásnu synagogu. A nášho rabína si tu práve tak ctia, ako hoci-ktorého iného kňaza. A keď ho vyzvali na súd, sedel s ich biskupom a shovárali sa spolu... No, priam ako bratanci.

– A vy jednako zanechávate svoju vieru? – povedal Vrbi-

čan. Nemohol celkom uveriť, že by tu bolo aj to možné, aby porovnávali rabína s kňazom.

– No, to vám je veľmi ťažko vysvetliť. Pozriteže, Amerika je taká múdra krajina, že sa nedotýka ničej viery. Božechráň! Berie si len človeka. Ale keď sa zmení človek, zmení sa aj jeho viera. Nechápate? No, dobre. Vysvetlím vám to ešte inakšie. Moja dcéra skončila školu a vtedy som sa mal veľmi zle. No, vravia mi, dajte dcéru robiť do továrne. Plat bude desať dolárov na týždeň a keď sa podučí, dostane aj dvanásť dolárov týždenne. No, čo poviete na to? Veď je to dvadsaťštyri rubľov na týždeň – pekné peniaze, však?

– Veľmi pekné peniaze, – potvrdil Matej. – Toľko platia u nás robotníkom od Panny Márie do Veľkej noci... Pravda, na gazdovej strave.

– No, vidíte. Šla do továrne k mistrovi Berklymu. Ale mister Berkly vraví: „Dobre. Židovky nepracujú horšie ako iné. Môžem prijať aj židovku. Len nemôžem dopustiť, aby stroj v sobotu nepracoval. To nejde. Musíš chodiť aj v sobotu...“

– A čo?

– No... Povedal som: radšej umriem, alebo pôjdem na ulicu zápalky predávať, ale nedovolím dcére znesvätiť svätú sobotu. Dobre. A práve vtedy prišiel k nám mister Mozes. Pravda, neviete, kto je mister Mozes. To je istý žid z Luisville. Má rozum ako oheň a jazyk ako kladivo. No, tento prekul všetkých svojich židov v Luisville a vybral sa prekúvať do iných miest. Shromaždili sme sa do synagogy načúvať tohto Mozesa a on aj vraví: „Počul som, že mnohí z vás trú biedu a umierajú, ale nechcú znesvätiť sobotu.“ My vravíme: „No, to je pravda. Sobota je svätá! Sobota je vladárka, svetlo Izraela!“ Ale on vraví: „Podobáte sa človeku, čo sa chystá na cestu, sadne si na somára chrbtom vopred a drží sa za chvost. Dívate sa nazad, a nie vopred, preto podchvíľou padáte do jamy. Ale keby ste sa poriadne dívali nazad, aj vtedy by ste sa mohli dovípiť, kde treba ísť. Veď keď pohani

začali zabíjať synov Izraela, čo bolo za Makabejcov, praotcovia vám hynuli ako ovce, lebo nechceli v sobotu chytiť meč do ruky. A čo vtedy povedal Hospodin? Hospodin povedal: „Ak to takto pôjde ďalej, nuž pre sobotu mi všetkých mojich ľudí porežú ako stádo a už nebude mať kto svätif sobotu... nech už radšej chytia meč do rúk aj v sobotu, len aby mi ostali moji Iudia.“ Teraz porozmýšľajte aj vy: ak možno brať meč a zabíjať ľudí v sobotu, prečo sa nechytif aj stroja, aby ste nepomreli hladom v cudzej krajine?“ A, vravím vám, ten Mozes je veľmi múdry človek.

Matej pozrel na žida, ktorému sa čudne ligotaly oči, a povedal:

– Vidno, už aj teba začína ta fahať. A ja som si myslel, že si človek, čo si zaslúži úctu.

– No, – odpovedal Bork so vzdychom, – my starci sa jednako len držíme, ale mládež... Ach! Škoda reči! Ľa, aj moja dcéra prišla ku mne a vraví: „Ako chceš, otec, ale škoda nám zahynúť. Pôjdem do továrne aj v sobotu. Môžeme mať odteraz svoju sobotu v nedeľu.“

Bork si chytil bradu do oboch rúk, pozrel na Mateja dlhým pohľadom a povedal:

– Vy ešte neviete, aká krajina je táto Amerika! Veď aj vy uvidíte, ako sa vám to popáči. Mister Mozes spravil zo svojej synagogy opravdivú kongregejšn, ako majú Američania. A viete, čo ešte robí? Sobáši kresfanov so židovkami a židovky s kresfanmi!

– Počuj, Berko, – povedal Matej, ktorý sa už začínal zlostif.

– Ty tu vari so mnou žartuješ.

Ale Bork pozrel na neho rovnako vážne a z jeho smutných očí Matej pochopil, že nežartuje.

– Áno, – povedal so vzdychom. – Veď uvidíte. Ste ešte mladý, – dodal tajomne. – No, a naši mladí Iudia sú už všetci reformátormi, alebo ešte horšie, epikurejcami... John, John! Nože poď sem na chvíľočku! – zavolať syna.

Smiech a vrava v susednej izbe zatíchly a mladý John prišiel ihrajúc sa s refiazočkou. Róza zvedavo vykukla zpoza dverí.

– Počuj, John, – povedal mu Bork. – Tuhľa pán Vrbický vás odsudzuje, že nedodržiavate vieru otcov.

John, ktorého zrejme veľmi nezaujímalo shovárať sa o tomto, pohral sa s refiazkou a povedal:

– A či je aj pán žid?

Matej sa vzpriamil. Keby to bolo doma, možno by bol tomuto sopliakovi dal príučné za takéto urážlivé slovo, ale teraz len odpovedal:

– Som kresfan a aj dedovia, aj otcovia mi boli kresfania – grécko-uniati . . .

– All right! – povedal mladý John. – A čo mi poviete: môže byť žid spasený?

Matej porozmýšľal trošku v pomykove:

– Poviem ti, mladý človek, podľa svedomia: nemyslím . . .

– Well! Teda prečo chcete, aby som sa pridržal viery, v ktorej mi duša môže zahynúť . . .?

A keď videl, že sa Matej dlho nezmôže na odpoveď – obrátil sa a zas odišiel k sestre.

– No teda! Čo na to poviete? – opýtal sa Bork a díval sa na Vrbičana prenikavým pohľadom. – Vidíte, ako tu usudzujú. Verte mi, na každé vaše slovo vám hneď tak odpovie, že vám jazyk prischne. Podľa nás je najlepšia viera, v ktorej sa človek narodil – viera otcov a dedov. Tak rozmýšľame my, hlúpi starci.

– Pravdaže, – odpovedal Matej naradovaný.

– No, a viete, čo vám on povie na to?

– Čo?

– Nuž, vraví takto: „Teda je na svete mnoho najlepších vier, lebo vaši dedovia verili po vašom . . . Tak je? Aha! Ale naši dedovia – po našom . . . A čo bude ďalej? Ďalej bude, ľahá, toto: najlepšia viera je tá, ktorú si človek vyberie, keď porozmýšľa . . .“ Vidíte, takto rozpráva mládež . . .

– Juj, bodaj sa prepadla, – povedal Matej. – Veď to značí – koľko hláv, toľko vier.

– A čo si myslíte – či ich je tu málo? Tu čo ulica, to vlastná kongregejšn. No, schválne sa vyberte v nedeľu do Brooklyna, tam sa môžete aj poriadne nasmiať...

– Nasmiať? V kostole?

– No, oni sa aj modlia, aj smejú, aj shovárajú o svojich veciach, a zas sa modlia... Vravím vám – Amerika je taká krajina... Veď uvidíte...

A dvaja Iudia – starý žid a mladý Vrbičan – ešte dlho sedeli poťme a shovárali sa o tom, ako veria v Amerike. A mladí Iudia v susednej izbe neprestajne džavotali a smiali sa a za stenou duto hrmelo ohromné mesto...

X.

Mesto hrmelo a Vrbičský, ktorý sa pomodlil Pánu Bohu a zároveň si ľahol spať, zapchával si uši, aby nepočul ten hrozný, ťažký rachot. Usiloval sa zabudnúť naň a rozmýšľal o tom, čo bude, keď nájdu Osipa a usadia sa s ním na dedine...

Priam v tej dedine, o ktorej snívajú ešte vo Vrbici, pre ktorú sa im Vrbica zdala chudobná a smutná, pre ktorú prešli moria a zeme, ktorá sa im marila zpoza ďalekého oceána v hmlistých túžbach ako zasľúbená zem, ako druhá vlasť, čo im mala byť práve taká drahá ako vlasť stará.

Práve taká ako stará, lenže omnoho lepšia...

Práve takí Iudia, lenže lepší. Práve takí sedliaci, v práve takých halenách, ibaže sedliaci sa ponášajú na starých Vrbičanov, ktorí si ešte nezabudli na staré práva, ibaže haleny majú jemnejšie a čistejšie, ibaže deti sú zdravšie a všetky vychodily školu, ibaže je viac zeme a zem rodí viac ako doma, ibaže kone sú mocnejšie a sýtejšie, ibaže pluhý berú širšiu a hlbšiu brázdú, ibaže kravý dávajú vedro na pôdoj...

A práve také sú aj dediny, lenže väčšie a ulice širšie a čistejšie a chalupy priestrannejšie a jasnejšie, nepokryté slamou, ale šindlom... ale možno aj slamou – lenže novou a čerstvou... A azda pri každom dome bude ovocná záhradka a na kraji dediny, pri východe z nej, krčma s prívetivým americkým židom, kde každý večer hučí basa, jemne prespevujú husle a za jarných večerov počuť dupot a piesne až do svitania – ako bolo kedysi za starých časov vo Vrbiči. A vprostred dediny je škola a neďaleko školy – kostolík, možno aj uniatský.

A v dedine sú práve také dievčiny a mládenci, ako je táto Anna, lenže čistejšie oblečení a nemajú také vystrašené tváre ako Anna, aj oči sa im смеjú, a neplačú.

Všetko je práve také, lenže lepšie. A pravda, práve taká je aj vrchnosť v dedine, aj pisár, lenže aj pisár sa väčšmi bojí Boha a vyššej vrchnosti. Lebo aj páni sú tu iste lepší a len rozmýšľajú a starajú sa, aby sa pospolitému človeku žilo na dedine čo najlepšie...

V takýchto myšlienkach Vrbičan zaspával, usiloval sa nepočuť, že naokolo všetko hukoce, duto, neprestajne, hlboko. Ako vietor lesom, prehnal sa zas pod oblokmi nočný vlak a obloky ticho zarinčaly a zatíchly – a Vrbičkému sa marilo, že to zas hučí more za krajom lode... A keď sa pritískal na hlavnicu, zas čosi klopalo, obracalo sa a rachotilo pod uchom... To preto, lebo nad zemou a v zemi bez oddychu klepotaly stroje, krútily sa liatinové kolesá, bežaly laná...

A v noci sa Matejovi prisnilo, že nad ním stojí ktosi ohromný, bez tváre, celkom nepodobný človeku, stojí a kričí, práve tak, ako ešte nedávno kričal do uší oceán v nočnom vetre:

„Hlupáci, bedári, žobrači! Niet takej dediny na svete, niet ani takých sedliakov, ani takých pánov a niet ani takých pisárov. Ani pole je tu nie také a inšie sa tu v poli rodí, aj ľudia sú inakší. A niet už ani teba, Mateja Oja, niet ani tvojho priateľa Dyma, a niet ani Anny...! Bývalý Matej už zomrel a umrela aj vaša bývalá viera, aj srdce sa vám premení, aj duša, aj modlí sa bu-

dete inak... A keby ti vstala mať z opusteného hrobu na tichom cintarí pod vrbickým lesom – už by si v tvojich deťoch nepoznala vnukov... Lebo sa nebudú ponášať ani na otca ani na teba, ani na dedov a pradedov... Ale budú z nich Američania...”

Matej sa zobudil, zaliaty potom, a sadol si v posteli.

Pretieral si oči a nemohol sa spamätať, kde je. V izbe bolo tma, ale ktosi chodil, ktosi dupkal, ktosi odľukoval a ktosi mu stál priam nad posteľou.

Potom sa izba zrazu osvietila, lebo ktosi zažal zápalkou plynové svetlo. Izba sa osvietila, ale Matej ešte vždy sedel a nič nechápal a vravel so strachom:

– Chváľ každý duch Hospodina.

– A čože ešte...? Čoho si sa naľakal? – povedal ktosi známym hlasom. Hlas bol ako by Dymov, lenže bolo v ňom ešte čosi čudného a cudzieho. A chlap, čo mu stál nad posteľou, bol tiež Dym, lenže vari akýsi inakší, nepodobný Dymovi... Matej si myslel, že sa mu to ešte sníva a začal si päsťami pretierať oči... Keď ich otvoril, v izbe bolo ešte jasnejšie a pohybovali sa po nej Ľudia, ktorých sa práve vrátila celá hŕba... Čudní Ľudia, cudzí Ľudia, Ľudia nepochopiteľní a neznámi, Ľudia neznámeho zamestnania, Ľudia s takými tvármi, podľa ktorých sa nedalo určiť, či sú dobrí, a či zlí, či sa ti páčia, alebo nepáčia... Vozvali sa do izby ako zástup čudných mátoh, o ktorých sa človeku niekedy iba sníva, a tíško, bez huku si zaujali miesta. A Matej si ešte dlho nemohol uvedomiť – kto sú, odkiaľ prišli, čo tu robia, a čo on robí medzi nimi...

Ale potom sa rozpomenul: veď sú to Američania. Tí, čo lietajú v povetrí, čo sa smejú v kostoloch, ktorých rabíni sobášia so židovkami, čo si vyberajú vieru, akú kto chce... Tí, čo si berú celého človeka, ktorý potom tiež premení vieru...

A chlap, čo mu stál priam nad posteľou – nuž či je to Dym? Áno, bol to Dym, lenže taký, ako by sa tiež bol prisnil vo sne. Veľmi sa náhlil so soblekaním a odvracal tvár. Jednako Matej

jovi neušlo, že tento Dym neshadzuje so seba vlastný odev. Nemal už ani bielu halenu, ani červený opasok, ktorý si kúpil priam pred odchodom v mestečku, ani široké šarováry z kávovej kolomianky.* Miesto toho namáhal sa teraz čím skôr vyliezť z akéhosi nemeckého obkrotného kabáta, ktorý mu ani, ako sa svedčí, nezakrýval, čo mal zakrývať riadny odev. Šiju mu podopieral vysoký golier naškrobenej košele, a nohy sa nijako nemohly oslobodiť z úzkych nohavíc... Keď sa napokon sobliekol a teperil k Matejovi pod prikrývku, Matej sa až odtiahol, natoľko cudzia mu bola ešte aj Dymova tvár. Dym mal vlasy ostrihané nakrátko, pačesy mu stály nad čelom, fúzy boly zastrihnuté nad ústami a z brady mu ostala iba úzka americká lopatka.

— Boj sa Boha, Dym! — povedal Matej a hľadela na neho. — Ako to vyzeráš, čo si to porobil so sebou?

Dym sa zrejme cítil ako človek, čo vyšiel na trh a zbadal, že nemá nohavíc... Akosi neprestával odvracať tvár, ústa si zakrýval rukou a rozprával akýmsi vinovatým a sladkastým hlasom:

— Nuž, ja, ako ma vidíš... Zašiel som s prekliatym Írom k holičovi, aby ma trošku podstrihli. Uver svedomiu, Matej, chcel som len trošku-trošičku... A čo sa z toho vykľulo. Posadili ma do kresla. Kreslo, vieš, také krásne, ale len čo som si sadol do neho — koniec. Hneď mi čosi schytilo nohy a vyhodilo dohora, hlavu mi vyvrátilo nazad: prisámbohu, bol som ani baran na bitúnku... Vidím, Nemec nerobí, ako treba, ale nemôžem sa hnúť. Potom som sa nazrel do zrkadla — nie som to ja a dosť. „Čože si ty, sukin syn,“ vravím, „porobil s človekom?“ Ale oni obaja boli spokojní, a len ti ma ťapajú po pleci: „Well, well, very well!“

Dym sa len pomaličky vtiahol pod prikrývku a usiloval sa ľahnúť si na kraj postele. Jednako, keď v izbe zhasili svetlo a ľahol si aj posledný Američan, Dym najprv len ešte pokrytecky vzdychol, potom si pohodlnejšie ľahol a napokon povedal:

— No, ale jednako uznaj, Matej... Predsa len takto sa človek akosi väčšmi ponáša na Američana.

* Kolomianka — husté bavlnené tkanivo. — Pozn. prekl.

– A načože sa tebe tak veľmi treba ponášať na Američana?
– povedal Matej chladno.

– A vieš, – živo pokračoval Dym, ktorý ho nepočúval, – keď som si napokon vymenil u žida na trhu tento oblek... pravda, s nevelkým príplatkom... to i na ulici prišiel ku mne akýsi pán a oslovil ma po anglicky...

– Ach, Ivan, Ivan, – povedal Matej tak trpkou, že Dyma ako by bolo čosi pichlo, a pohniezdil sa na mieste. – Vidno, pravdu vraví tento Berko: onedlho si už zabudneš aj na vieru...

– Niektorí ľudia, – zašomral Dym a odvrátil sa, – sú takí zafatí ako vrbičský vôl... Radšej nech do nich hádžu na ulici ohryzky...

– Vidíš, už aj hromzíš na Vrbicu, kde si sa narodil, – povedal Matej a zatíchol. Dym si ešte pohundral, poobracal sa, povzdychal a potom sa rozvravel ticho, trochu líškavým hlasom:

– Že sa ti chce počúvať Berka. Nahromžil na toho Íra... A celkom podaromnici... Vieš, už som sa aj dozvedel, čo je Tammany-holl a ako sa predávajú hlasy... Je to celkom prosté... Pozriže... Tu si volia mešťanostu, sudcov a všelijakých iných úradníkov... Jedni dajú hlasy tomu, iní inému... No, chápeš, každý ich chce dostať viac... Preto teda platia... Len, vraví, hlasuj na mňa... Ten nasbiera desať hlasov, ten dvadsať... Ty, Matej, načúvaš ma ty?

A čo aj Matej neodpovedal, Dym pokračoval:

– A podľa mňa je to aj spravodlivé: keď chceš mať ty – daj aj ľuďom... A vieš, čo ešte?

Tu Dym snížil hlas do šepotu a celkom sa obrátil k Matejovi:

– Vravia – tento Ír a žid, u ktorého som kúpil oblek – že by sme mohli aj my... Pravda, hlasy sú nie celkom skutočné, ale vraj tiež niečo platia...

Matej chcel odpovedať čosi veľmi poučného, ale práve vtedy sa s ktorejosi postele ozvalo zlostné okríknutie akéhosi Američana. Dym zachytil iba slovo „devil“, no aj z neho vyrozumel, že

ich oboch posielajú do diabla zato, že nedajú spať... Skrčil sa a skryl pod prikrývku.

A hore, v nevelkej izbietke spaly spolu Róza s Annou. Keď si šly ľahnúť – Róza pozrela na Aničku a opýtala sa:

– Nebude vám azda neprijemné spať v jednej posteli so židovkou?

Anna sa začervenala a zmatla.

Chystala sa modliť, vytiahla si svätý obrázok a práve si ho chcela postaviť kdesi do kútika, keď jej Rózine slová pripomenuly, že je v židovskom dome. Stála nerozhodne s obrázkom v rukách. Róza ešte vždy hľadela na ňu a potom povedala:

– Chcete sa pomodliť a... ja vám zavaziam...? Hneď odídem.

Anna prišla do pomykova. Naozaj rozmýšľala, či je správne modliť sa Bohu v prítomnosti židovky a či jej židovka dovolí pomodliť sa po kresťansky vo svojej izbe.

– Nie, – odpovedala. – Len... som si myslela – či vám to nebude neprijemné!

– Pomodlite sa! – proste povedala Róza a začala odpostieľať posteľ.

Anička sa teda pomodlila a obe dievčence sa začaly sobleikať. Potom Róza zatvorila plynový kohútik a svetlo zhaslo. O chvíľu sa v temrave vynoril oblok a za oblokom, vysoko nad ohromným mestom, čo neprestávalo hučať, stál nevelký bledý mesiac.

– O čom rozmýšľate? – opýtala sa Róza Anny, ktorá ležala pri nej.

– Rozmýšľam... či teraz vidia práve tento mesiac aj v našom mestečku.

– Nie, nevidia, – odpovedala Róza, – u vás je teraz deň... A z ktorého ste mesta?

– Naše mesto je Dubno...

– Dubno? – živo podchytila Róza. – Aj my sme bývali v Dubne... A prečo ste odišli odtiaľ?

– Bratia odišli už predtým... Bývala som s otcom a mladším bratom. Ale potom brata... poslali do vyhnanstva.

– Čo urobil?

– On... nemyslite si... Nie je ani zlodej, ani voľačo... Iba...

Pohniezdila sa. Nechcela povedať, že aj on plienil židovské domy, keď ich plienili, a potom že sa začali biť s vojskom... Pomyslela si, že bude lepšie, keď to nepovie, a zatíchla.

– Čože už, – povedala Róza, – každému sa môže stať nešťastie. My sme si pokojne žili a tiež sme nepomýšľali odísť tak ďaleko. Ale potom... možno aj viete... keď sa začaly židovské pogromy... No, čože chcú Iudia? U nás všetko znivočili a... moja matka...

Róze sa zachvel hlas.

– Bola slabá... a veľmi ju vyľakali... a umrela.

Anna si pomyslela, že dobre urobila, keď nepovedala Róze všetko o bratovi... Akosi čudne jej stislo srdce... A ešte dlho ležala mlčky a bolo jej čudné aj toto duto hučiace mesto, aj Iudia, aj to, že leží na jednej posteli so židovkou, aj to, že sa modlila v židovskej izbe, aj to, že sa jej židovka zdá celkom inakšou, akou by sa jej zdala tam, vo vlasti...

Už začínalo svitať, keď napokon obe dievčence zaspaly tuhým, mladým spánkom. A práve v tom čase sa Matej po ľahkej driemote naddvihol na posteli a namáhal sa rozpomenúť, kde je a čo sa s ním stalo. Mesto, čo na chvíľku vari stíchlo, začalo sa za stenou zobúdzaf. Chytřejšie sa krútily kolesá na ktorejsi blízkej stanici a už prebehol vlak, čo hučal ako vietor v bôrovom lese pred daždivým ránom. Pri ňom, na druhej hlavnici, ležala Dymova hlava, ale Matej si fažko poznával priateľa. Dym mal červenú tvár, lebo ho veľmi tlačil natúžený golier naškrobenej košele, ktorú si nesobliekol na noc. Predošlé kozácke fúzy mal podstrihnuté a trčaly im dohora iba napomádované končeky. Vôbec – pri pohľade na túto skoro cudziu tvár pocítil Matej akúsi krivdu... Zdalo sa mu, že sa Dym odcudzil...

XI.

A naozaj, od nasledujúceho rána bolo vidno, že Ivanovi Dymovi začal sa kazíť charakter...

Keď sa zobudil, najsamprv sa napochytne obliekol, šiel k zrkadlu a zase si začal vykrúcať fúzy, čím sa už vonkoncom neponášal na bývalého Dyma. Potom, keď sa Matejovi sotva pozdravil, šiel k Írovi Paddymu a začal sa s ním shovárať, zrejme sa pýšil známosťou s ním a akosi sa až vystaťoval pred Matejom uvoľnenými spôsobmi. Ale Matejovi sa jednako len marilo, že ostatní Američania hľadajú na Dyma s úsmevom.

Spoločnosť nájomníkov u mistra Borka bola dosť pestrá. Boli tu aj Nemci, aj Taliani, aj dvaja-traja Angličania, aj niekoľko Írov. Čiastka týchto ľudí, ako sa Matejovi zdalo, boli ľudia poriadni a vážni. Vstávali hneď ráno, umývali sa v kúpeľni, pili v susednej izbe kávu, ktorú im nosily Róza s Annou, a potom odchádzali po robote alebo hľadať robotu. No bola tu aj skupina ľudí, ktorí ostávali celý deň v izbe, fajčili, žuvali močku a škaredo odpľúvali, pričom sa usilovali trafiť do kozuba, vše aj susedom ponad hlavy. Nemali presne určené pracovné hodiny. Zavše odchádzali kdesi všetci odrazu a vtedy brávali so sebou aj Dyma... V rozhovoroch bolo často počuť slovo Tammany-holl... Podľa všetkého táto spoločnosť sa v tomto čase mala dobre. Keď sa vracali z vykonávačiek do Borkovho bytu, často sa nahlas chichotali... A Dym sa chichotal s nimi, a to bolo Matejovi veľmi protivné.

Tak prešli ešte dva-tri dni.

Dymov charakter sa kazil vždy väčšmi a väčšmi. Pravda, urobil veľké, ba až prekvapujúce pokroky v reči. Za dva týždne na mori a za niekoľko dní u Borka už vedel povedať celé vety, opýtať sa na cestu, mohol sa pojednať v obchode a s pomocou rúk a všelijakých pohybov shováral sa s Paddym tak, že ho rozumel a vysvetľoval druhom jeho slová... Toto, napokon, si

ešte nezaslúžilo odsúdenia. Ale Mateja roztrpčovalo, ba až zlostilo, že Dym nerozpráva ako obyčajne, ale robí akési grimasy a vari kohosi napodobňuje: otčča spodnú peru, žuje, sipí, ráčkuje... „Mal by si vziať príklad hoci od žida,“ myslel si Matej o ňom. „Aj ten sa sňovára s Američanmi ich rečou, no ako dôstojný a vážny človek.“ Ale Dym už aj „mister Bork“ vyslovuje s ráčkovaním akosi – mistea Beak. A vše, keď sa pozabudol, začal už aj Mateja volať mistea Metjú... Vtedy Matej hľadel na neho dlhým vyčítavým pohľadom – a Dym sa trochu zmiatol.

Ktorýsi deň, keď Paddy dlho čosi vravel Dymovi, pričom ukazoval očami na Mateja, obaja kdesi odišli, iste k židovi-kupcovi, ktorý im bol tlmočníkom v ťažších prípadoch. Keď sa vrátili, Dym pristúpil k Matejovi a povedal:

– Počuj, Matej, čo ti poviem. Sedíme my tu obaja bez roboty a len márnime krvavé peniaze. A zatiaľ by sme si naozaj mohli niečo zarobiť.

Matej zdvihol oči, nič neodpovedal, iba čakal, čo Dym povie ďalej.

– Nuž, či vidíš... Tu títo šiesti sú agenti, alebo po našom, zástupcovia Tammany-holl... To ti je, vidíš, taká, povedzme, spoločnosť... Onedlho budú voľby. A oni si chcú vybrať za „maira“, za mešťanostu, svojho človeka. A potom už vyvolia aj ostatných svojich... No, a potom si už budú v meste robiť, čo budú chcieť...

– No, a čože? – opýtal sa Matej.

– Nuž, teda sbierajú hlasy. Vrávia: keby dostali oba naše hlasy, že by za ne dali viac ako len za môj... A čo nás to stojí!? Treba sa len tuto na istom mieste zapísať a nepovedať, že sme iba nedávno prišli. A potom... No, oni už všetko ukážu a urobia...

Matej sa rozpomenul, že toto už Dym raz spomínal. Rozpomenul sa aj na Borkovu vážnu tvár, na pohľadavý výraz jeho smutných očí, keď rozprával, čím sa zamestnáva Paddy. Z tohto vše-

tkého sa v Matejovej duši poskladalo rozhodnutie, a keď sa raz rozhodol, bol zafatý ani býk. Preto teraz rozhodne odriekol.

– Ale prečože nechceš? Povedzi – opýtal sa namrzený Dym.

– Nechcem, – odpovedal Matej hlavato. – Človek nedostal hlas na to, aby ho predával.

– Ech, hlúpostil – povedal Dym. – Veď potom nezostaneš bez hlasu. Ani nezachrípneš. Keď Iudia kupujú, prečo nepredať? Predsa v peňaženke neubudne, ale príbudne...

– A pamätáš sa, ako nás kedysi statkár prehováral, aby sme mu podpísali listinu... Čo by sa vtedy bolo stalo?

– Hm... hej... – zahundral Dym, trochu zmätený. – Boli by sme stratili všetku prenajatú zem! Ale veď tam bolo čo stratíť. Ale tu... čo nás do toho? Dajú peniaze, čert ich podus, a koniec.

Matej nevedel, čo odpovedať, ale bol hlavaj.

– Nepôjdem, – povedal, – a ak ma chceš poslúchnuť, ani tebe neradím. Nepanci sa ty s tým povaľačom.

A Matej bez okolkov ukázal prstom na Paddyho, ktorý pozorne sledoval rozhovor, a keď videl, že Matej ukazuje na neho, veselo pokýval hlavou. Dym, pravdaže, neposlúchol. – Nuž, čože, – povedal, – keď si ty taký, zarobím teda ja. Aj to je aspoň voľačo... – A ešte v ten deň oznámil, že ho už zapísali...

XII.

List ešte vždy nedošiel a dni sa míňaly za dňami. Matej zväčša sedel doma, čakal, kedy sa konečne dostane do americkej dediny, ale Dym často odchádzal a keď sa vrátil, rozprával Matejovi niečo nového.

– Dnes ma Paddy zaviedol na pästnú ruvačku, – povedal raz.

– Ty, Matej, ani si nemôžeš predstaviť, ako rád sa tento národ bije. Len čo sa dvaja poškriepia, ostatní si stanú dookola – kto s fajkou, kto s cigarou, kto so žuvačkou – a dívajú sa. A tí hneď

kabáty dolu, vysúkajú si rukávy, rozvrčia, rozvrčia ruky a – báci! Hľadíš, kto je obratnejší, a už tomu druhému navrela hrča... A pritom najradšej udierajú do tváre, do nosa, alebo, ak sa už nepodarí – do ucha. Ale do temena alebo pod srdce – božechráň! Ba mlátia sa, všimni si, nie zlostne, ale len čo jeden sletí nohami dohora, hneď ho zodvihnú, umyjú mu tvár a zase si spolu sadnú ku hre alebo ku džbánkom, ako by sa nič nebolo stalo. A začnú rozprávať, kto ako udrel a ako by sa dalo udrieť ešte lepšie.

– No, to je pravda, – potvrdil Bork, ktorý počul rozprávať Dyma. – V celej Amerike veľmi radi box! A keď sa ešte nájdú nejakí nezvyčajní siláci, nuž chodia z mesta do mesta a mlátia sa vzájomne pred ľuďmi za pekné peniaze. A viete čo: vtedy chodia za nimi novinári a všetko zapisujú. Ba aj telegramy posielajú: „O druhej hodine 15 minútach a 4 sekundách John udrel Jacka pod pravé oko tak a tak a o pol minúty Jack zvalil Johna s nôh takto a takto.“ A vtedy v rozličných mestách Iudia sedia v reštauráciách a oznamujú im zprávy. A Iudia sa škiepia, ako mohli udrieť Johna alebo Jacka ešte lepšie... A pomyslite si: prehrávajú na tom veľké peniaze.

– Povaľáci! – povedal na to Matej.

V ktorýsi deň Dym prišiel podvečer a povedal, že dnes už vyvolili nového „maira“, a to práve toho, ktorého chcel Tammany-holl.

– Ale bolo horúce, ó well! – povedal chvastavo. – A predsa sme my vyhrali... A vieš... Paddy mi vraví, že veľmi pomohly naše „neskutočné hlasy“.

V ten deň boli Paddy a jeho spoločnosť nezvyčajne veselí a krikľúnski. Chodili po krčmách, mnoho pili a častovali Dyma. Dym sa vrátil s nimi červený, rozprával nahlas a bol veľmi roz-tatárený. Matej si sedel na posteli, pri plynovom svetielku, pri-tiahol si neveľký stolík a čítal Bibliu, usiloval sa nevšimáť si, ako sa správa Dym.

No jednako o niekoľko minút Dym pristúpil k nemu, položil

mu ruku na plece, naklonil sa mu tak blízko k tvári, že bolo z neho cítiť alkohol.

– Počuj, Matej, – povedal akýmsi zaliečavým hlasom. – No, pozri, čo ti chcem povedať. Tamtí... chceli by ťa počastovať.

– Ďakujem, nechcem, – odpovedal Matej a neodtrhol sa od knihy.

– A vidíš, ešte čosi... Prosím ťa, neber to akosi... onô... vo zlom. Každý národ má svoje obyčaje, a ako sa vraví, do cudzieho kláštora nechodia so svojou vierou.

– O čom to začínaš? – opýtal sa Matej prísne.

– Ale, nuž iba o tom, že tamto Paddy sa chce s tebou biť.

Matej až otvoril ústa v údive a dvaja priatelia asi pol minúty hľadeli na seba. Potom Dym odvrátil oči a povedal:

– Keď je to už tu taká obyčaj...

– Počuj, Dym, – povedal Matej vážne. – Prečo si myslíš, že ich obyčaj je určite pekná? Podľa mňa majú mnoho takých obyčají, že je lepšie, keď si ich kresťan neosvojí. Toto ti vravím ja, Matej Vrbický, lebo ti chcem dobre. Hľa, už si si zmenil tvár, a onedlho sa budeš hanbiť aj za svoju vieru. A keď prídeš na druhý svet, ani rodná mať nepozná, že si bol Vrbičan.

– Ech, – odpovedal Dym mrzuto. – Kde Krym, kde Rím, a kde panská krčma. Na kieho že si sem priplietol moju nebohú matku? Vravia mi: povedz, nuž som povedal. A ty si urob, ako chceš.

– No, a ja zasa takto vravím: povedz si ty priateľom, aby neprosili svojho Boha, aby som sa začal s nimi ruvať...

– No, vidíš, – potešil sa Dym. – Veď som im práve povedal, že si ty náš najmocnejší chlap, a to nielen vo Vrbici, ale v celom okrese. Ale oni vravia, že sa nevieš biť podľa pravidiel.

Dym odišiel k Írom a Matej sa zas vrátil k starej Biblii a zahŕúžil sa do čítania.

Začal čítať, pohybujúc ústami, ako dvaja mladí Iudia prišli do Sodomy k Lótovi a ako si ich obyvatelia mesta chceli vziať medzi seba. Potom zdvihol hlavu a začal rozmýšľať. Rozmýšľal,

že, hľa, aj oni s Dymom sú práve takí mladí ľudia v tomto meste. Ibaže sa Dymovi zrazu začal kaziť charakter a on sám šiel medzi obyvateľov mesta...

Kým takto rozmýšľal, ktosi zrazu zahasil plynový plamienok, pri ktorom sedel. Matej sa obzrel. Za ním, neďaleko, sedel mister Paddy, ír, Dymov priateľ, a nevinne sa usmieval.

Matej vytiahol zápalku, zažal plamienok a zase sa pribral ku knihe. Ale dovtípil sa, že Paddy sa s týmto neuspokojí a hneď sa obzrel. Paddy stál za ním a už našpúlil pery, že sfúkne svetlo zpoza Matejovho pleca.

Matej dosť slabo pohlakľom a Paddy spadol na posteľ.

– All right! – povedal, dvíhal sa a sľadzoval kabát.

– Very well, – povedal jeho priateľ, ktorý už odtískal stoličky a blížil sa k nim.

– All right! – opakoval za ostatnými aj Dym akosi radostne.

– Teraz, Matej, vyjdi doprostriedka a hlavne si chráň tvár. Bude ňa udierať do nosa a na ústa. Poznám jeho spôsob...

Ale Matej si zas len sadol, ako by nič, a otvoril si knihu.

Írovia boli v pomyškove. No pretože na všetko majú vlastné pravidlá, onedlho sa Paddy začal približovať k Matejovi, krčif sa a krúť päsťami ani mlyncom.

„No, čo robif,“ pomyslel si Matej, „keď si to už tak žiadaš.“

A Paddy ešte nestihol vystriehnuf chvíľu, a už mocný Vrbičan vstal v celej výške ani medveď na poľovníka, zdvihol Paddy nad hlavu obe ruky, potom ho schytil za husté, čo aj nie dlhé vlasy, prehol ho, stisol mu hlavu medzi kolená a niekoľko ráz ho veľmi mocne plesol na mäkké miesto.

Toto všetko sa stalo tak chytro, že sa nikto nestihol ani obzrieť. Keď sa Paddy zodvihol a poobzeral naokolo ani novorodeniatko, ktoré nevie, čo s ním bolo do tejto chvíle – všetci sa už nevolky váľali v smiechu.

Niekoľko minút sa veľká izba mistra Borcka ozývala iba rehotom v rozmanitých tónoch a rozmanitých hlasoch. Ešte aj dlhý Američan s vycivenou tvárou a ryšavou bradou v podobe lo-

patky, vo veľmi ošúchanom kockavom obleku, ktorému na vysušenej a vráskavej tvári nikdy nebolo vidno ani len náznak úsmevu, robil teraz akési neuveriteľné grimasy, ako by sa bol nevdojak napil octu, a z hrdla mu vychodilo čosi takého, ako by sa veľmi zajachtával. A istý mladík, bez fúzov, ktorý nedávno zaujal poslednú posteľ mistra Borka, hodil sa na posteľ a chichotal sa zvučne, nemohol zdržať smiech a drugal v povetrí nohami, ako by sa bál, že ho inak smiech zadusí na smrť. Na tento krik pribehla z druhej izby najprv Róza a potom aj Anna. Róza už videla iba, ako sa Paddy obzerá po izbe, a jednako klesla na stoličku pri dverách, ovesila ruky a vyvrátila hlavu od smiechu. Ale Anna už nevidela celkom nič, no predsa sa smiala, chytil sa jej všeobecný smiech a rozosmial ju pohľad na vyziabnutého Američana, ktorý ešte vždy čakal, ako by sa dusil.

Aj Dym sa smial a zpočiatku bol veľmi hrdý na priateľa.

– Vidíte! Veď som vám vravel, – povedal, obrátený k smejúcim sa Američanom a zabudol aj preložiť, čo povedal. – Aha! Vidíte, ako sa bijú u nás, vo Vrbici.

No potom, keď smiech postupne stíchol a všetci začali horlivo pretriasať, čo sa stalo, Dymovi sa zachmúrila tvár a o chvíľku povedal tak, aby Matej zreteľne počul jeho slová:

– Krásne, musím povedať: ruvať sa ani medveď pri brlohu... Je to hanba pred vzdelanými ľuďmi...

– To nič, – odpovedal Matej pokojne a zas, ako by nič, pribral sa čítať Bibliu, – nech aj ako medveď, zato poriadne. Tvoj Paddy už bude druhý raz vedieť...

Írovia si ešte chvíľu pomrmlali, potom sa rozostúpili, vypustili Paddyho, ktorý zas vyšiel vopred a poberal sa na Mateja so stisnutými plecami, medzi ktoré vtiahol hlavu, s rukami pozdĺž tela a prehýbal sa ako had. Matej stál, trochu zadivený pozeral na jeho čudné pohyby, a už zas bolo treba prichystať sa na zopakovanie predošlého úderu, keď zrazu sa Ír pričupil. Matejove ruky sa naprázdno skĺzly v povetrí, nohy ako by sa mu samy boly zdvihly a on preletel cez posteľ na chrbát.

Posteľ zapukala a ohromný Vrbičan sa zvalil na dlážku.

— All right, — ozvalo sa na súhlas v hŕbe Írov a spokojný Paddy si začal obliekať kabát. Ale práve vtedy sa Matej ťažko zdvihol zpoza postele.

Bol na nepoznanie: vždy pokorné oči mu teraz hľadely divo, vlasy mu stály dubkom, zuby škripaly a Matej sa obzeral, čo by chytil do ruky.

Írovia vzali Paddyho medzi seba a nepokojne sa somkli ani stádo, keď zbadá medveďa. Všetci hľadeli na tohto obra v očakávaní čohosi strašného, tým skôr, že aj Dym stál prestrašený a bledý...

Ťažko povedať, čo by sa ešte bolo stalo, ale v tej chvíli Anna prebehla izbou a chytila Mateja za ruku.

— Preboha, — povedala tichučko. — Ach, preboha...!

Matej pozrel na ňu najprv mútnym, nechápavým pohľadom, ale o niekoľko sekúnd ťažko vydýchol. Potom sa odvrátil a sadol si k obloku.

Írovia sa upokojili. Ba Paddy chcel pristúpiť k Matejovi a poďával už ruku, ale Dym ho zastavil a už nechali Mateja na pokoji.

A za oblokom bol celý svet iba číra hustá tma, posiatá osvetlenými oblokmi. Boly tu veľké obloky a malé oblôčky, obloky svietily dolu a obloky stály kdesi vysoko na nebi, obloky jasné a veselé, obloky sotva viditeľné, ako by prižmúrené. Obloky sa vše rozblčaly svetlom, vše zhasínaly, rady oblokov letely popred dom a v nich sa mihaly, letely a mizly čiesi postavy, čiesi hlavy, čiesi sotva viditeľné tváre.

XIII.

Neskoro večer si Dym opatrne ľahol do postele k Matejovi, ktorý ležal, s rukami založenými za hlavou, a o čomsi rozmýšľal s uprenými očami a stiahnutými obrvami. Všetci už spali, keď si Dym dodal odvahy a povedal:

– No, čože sa máš hnevať na priateľa...? Či ja tu môžem za niečo... Keď už taký akýsi vyziabnutý Paddy môže zvaliť najmocnejšieho chlapa z celej Vrbice... Ha! To značí, že v tejto krajine sú vo všetkom takíto vzdelaní... Tu sa netreba hnevať, tým si nepomôžeš, a vidno, musíme sa aj my nejako obratne prispôbiť... Indický úder! To sa u nich, vidíš, volá indický úder...

Matej sa nadvihol na posteli, obrátil tvár k Dymovi a opýtal sa:

– A ty, Dym Vrbický, ty si už popredku vedel, že na mňa chystajú ten indický figeľ...?

– Ale... nuž, či ja už všetko rozumiem po anglicky? – odpovedal Dym vyhýbavo. Ale zaradoval sa, že Matej rozpráva pokojne, a pokračoval už smelšie:

– Vieš ty čo – choďže zajtra k tomu holičovi. Daj sa, ako sa tu vraví, do poriadku a dosť. Prisámbohu, pravdu vravím! – dodal sladkým hlasom a už sa chystal spať.

Ale zrazu so strachom nadskočil na posteli. Aj Matej sedel. Pri svetle z ulice bolo vidno, že je bledý v tvári, že mu vlasy stoja dúbkom, oči horia a ruku má nadvihnutú dohora.

– Počujže, Dym, čo ti povie Matej Vrbický. Nech hrom pobije tvojich priateľov aj s tou kalikou Tammany-hollom, či ako ho tam volajú! Nech hrom zabije toto prekliate mesto aj s tým akýmsi mešťanostom, čo ste si zvolili. Nech hrom rozbije aj tú ich medenú slobodu, tam na ostrove... A nech ich poberú všetci čerti, aj s tými, čo si predávajú dušu...

– Tichšie, Matej, prosím ňa, – skúšal ho prerušiť Dym. – Ľudia spia a tu nemajú radi, keď niekto v noci vykrikuje.

Ale Matej neprestal, kým si nepovedal svoje. A vtedy naozaj aj Írovia povyskakovali z postelí, ktosi rozsvietil svetlo, všetci sa pozobúdžali a hľadeli na rozzúreného Vrbičana.

– Dívajte sa, alebo nedívajte, ale je to pravda, – povedal Matej, obrátený k nim a pohrozil im päťou. Potom sa zase zvalil na posteľ.

Američania sa začali nepokojne shovárať medzi sebou, potom si zavolali Dyma a opytovali sa ho, či mu je priateľ pri dobrom rozume a či im v noci nehrozí od neho nejaké nebezpečenstvo. No Dym ich upokojil: teraz už Matej bude spať a nikomu nič neurobí. Je to dobrák chlap, len nevzdelaný, a teraz mu treba dať pokoj so dva dni... Nato sa Američania ticho porozchádzali po posteliach, obzerajúc sa na Mateja. Pozahášali svetlá a v izbe mistra Borka nastalo ticho. Iba svetlá z ulice svietily kalne a nejasne, takže sa nedalo vidieť, kto spí, a kto nespí v byte mistra Borka.

XIV.

Matej Vrbický dlho ležal vo tme s otvorenými očami a zaspal iba nad ránom, za šera, keď zaspaly ešte aj ulice ohromného mesta. Ale spal spánkom mučivým a nepokojným: bol navyknutý cítiť si seba a nemohol zabudnúť, čo mu vyparatil ten oplan Paddy. Len čo začínal zaspávať – hneď sa mu snívalo, že stojí a nemôže pohnúť ani rukou ani nohou a že sa k nemu blíži ktosi prikrčený, so sohnutými kolenami, prehýnavo ako had – ale nevedel, či je to Paddy, či akýsi kučeravý černocho, a či John. A on nemôže nič urobiť a len letí kdesi v rachote a hukote a pred očami sa mu mihá prestrašená Anina tvár.

Potom zrazu všetko stíchlo a Matej videl židovskú svadbu: mister Mozes z Luisville, žid veľmi nepríjemného zovňajšku, sobáši Annu s mladým Johnom. John s vífazným pohľadom rozbíja nohou skleničku, ako sa to robí na židovskej svadbe, a naokolo sa usilujú celí spotení Írovia s vypučenými očami a hučia, pištia na husliach, na flautách a na bruchatých basách... A neďaleko stojí zádumčivý a zmätený Berko a vraví:

„No, čože na to poviete? Ako to môžete dopustiť...?“

Matej zaškrípal vo sne zubmi tak, že sa Dym zobudil a odtiahol od neho so strachom... – Hej-hej...! – vykrikol Matej zo

sna. – A kdeže sú kresfania? Či nevidíte, že židia zajali kresfanskú ovečku...?

Dym sa odtiahol ešte ďalej a načúval Matejovo hundranie – ale Matej už zatíchol a sen pokračoval... Bežia kresfania so všetkých strán, z ulíc, z oblokov, zo šenkov a od vozov s obilím. Bežia kresfania s krikom a revom, s kameňmi a kyjakmi... Chytró sa zatvárajú dvere na domoch a skliepkoch, rinčí sklo, počuť zúfalé výkriky žien a detí, z oblokov letia židovské čačky a všelijaké haraburdy, páper z perín pokrýva ulice ako sneh...

Potom aj to zatíchlo a v hlbokom spánku k Matejovi pristúpil ktosi a začal mu vážnym a dôstojným hlasom rozprávať čosi takého, že jemu, Matejovi, sa zračil v tvári, ešte aj vo sne, výraz najväčšieho údivu a zmätku.

A vtedy sa zobudil... Írovia napochytre pili v susednej izbe raňajšiu kávu a kdesi sa náhlivo sberali. Dym sa držal bokom a nedíval sa na Mateja a Matej sa neprestajne usiloval rozpomenúť, čo mu to vravel ten ktosi vo sne, trel si čelo, ale nijako sa nemohol rozpomenúť čo len na slovo. Potom, keď sa skoro všetci rozišli a Borkov byt sa vyprázdnil – Matej sa zrazu pobral hore, do izby dievčeniec.

Tam našiel Johna. Posledné dni mladík sem chodieval dosť často, posedel si polhodinku aj dlhšie a čosi oživene rozprával Anne. Aj teraz, keď Matej vychádzal hore schodmi, začul mladíkov hlas.

– No vidíte, – vravel John, – takto tu žijú, v Novom svete, čo? Vari zle?

Keď zazrel Mateja, chytró sa odobral a vybehol, aby stíhol vlak, ale Matej ostal. V tvári bol trošku bledý, oči mu hľadely smutne a Anna sklopila oči, v očakávaní, čo jej povie. Obe dievčence pozrely na neho akosi bojazlivo, ako by sa nevoľky rozpomínaly na indický úder a bály sa, že to Matej uhádne. Ťažko si sadol na posteľ, pozrel na Annu trošku rozptýleným pohľadom a povedal:

– Chceš ty, sirota, počuť, čo ti povie Matej Vrbický?

– Vravte, prosím vás. Veď ste mi ako rodina, – ticho odpovedalo dievčaťko, ktoré sa usilovalo prejavíť Matejovi, že si ho neprestalo ctíť ani po včerajšej udalosti.

Matej sa mučivo zamyslel a povedal:

– Málo dobrého je v tejto krajine, dievčička. Uver mi – málo dobrého. Sodoma a Gomora.

Róza sa nevoľky usmiala, ale Matej rozprával tak smutne, že sa Anne zalialy oči slzami. Pomyslela si, že podľa Johnovho rozprávania v Amerike nie je tak zle, ak si to človek vie zariadiť. Ale neodporovala a povedala ticho:

– Čože už teraz robíť?

– Ach! Čo robíť! Keby som si mohol vziať batoh na plecía, chytil by som do ruky bakaľu a pobrali by sme sa s tebou domov, do vlasti, hoci aj po žobraní... Radšej by som klopkal na obloky vo vlasti, radšej by som vodil slepých, radšej by som zdochol kdesi na ceste... Na ceste alebo v poli tam doma... Ale to teraz nemožno, lebo...

Pošúchal si čelo a povedal:

– Lebo je tu more... Ale Osip nenapíše... A sedieť tu so založenými rukami... nič nevysedíme. Teda, toto ti chcem povedať, sirota. Zavediem ňa ja k tej panej... k našej... A aj sa obzriem, na čo tu môžu upotrebiť mocné ruky... A ak... Ak tu nezahyniem, čakaj ma... Nikdy v živote som neklamal a... ak nezahyniem, prídem si po teba...

– Nedobre ste to vymysleli! – horlivo povedala na to mladá židovka. – Poznáme tú paniu... Vždy sa usiluje najaf si príchodzích.

– Boh jej to odplatí, – povedal Matej sucho.

– Ale to iba preto, – povedala zarazená Róza, – že platí veľmi málo...

– Hladom neumorí...

– A núti veľmi mnoho robíť.

– Boh rád robotu...

Matej pozrel na Rózu hrdým a pohádavým pohľadom. Mladá

Židovka dobre poznala tento kresťanský pohľad. Zdalo sa jej, že sa už pomaly spriatelila s Annou a bol jej príjemný aj tento zá-
dumčivý Volynčan s belasými očami. Ale teraz vzbĺkla a pove-
dala:

– Robte si, čo chcete . . . – A vyšla z izby.

– Naše zlo je lepšie ako tunajšie dobro, – povedal Matej po-
učne, obrátený k Anne. – Pober si veci. Pôjdeme ešte dnes.

Anna vzdychla, ale predsa sa pokorne začala sberať. Matejovi
sa nepáčilo, že na odchode z domu mistra Borka tuho bozkala
židovku ako sestru.

XV.

V ten deň naši zas išli ulicami New Yorku s batohmi ako v deň
príchodu. Lenže tentoraz nebol s nimi Dym, ktorý sa už dávno
rozlúčil s bielou halenou, pridížal sa Írov a ani dobre nevedel,
čo zamýšľajú krajanovia. Zato Matej a Anna zostali celkom, ako
boli: Matej mal tú istú bielu halenu so šnúrami, Anna bielučkú
šatôčku. Aj mladý John bol presvedčený, že to Matej vymyslel
veľmi hlúpo. Ale bol Američan, nedovolil si teda miešať sa do
cudzích vecí, iba si hvízdal zo zlosti, keď sprevádzal Mateja a
Annu.

Najprv šli pešo, potom ich dvojka koní fahala v ohromnom
vozni, potom vyšli hore a leteli v povetrí. Z ulice do ulice – pu-
tovali dlho. Začaly sa ukazovať menšie a prostejšie domy, ulice
boly rovné, široké a tiché.

Na ktoromsi rohu naši vystúpili a šli rovno. Keby byly bývaly
kamene trochu menšie, keby sa zpod kameňa pretisla trávička,
keby vprostred ulice sedely deti s vykasanými košielkami, keby
tu a tam bola krava, a keby čo len jeden tunajší domček bol
vrastený oblokmi do zeme a mal prevalenú strechu, vtedy by
sa – ako sa Matejovi zdalo – ulica vari podobala našej ulici.
Lenže tu byly všetky domy ako jeden: všetky byly dvojposcho-

dové s rovnými strechami, všetky mali rovnaké obloky, rovnaké vchody s rovnakým počtom schodíkov, rovnaké výklenky a rímsy. Slovom, pozdĺž ulice stály rady domov ako rodní bratia-bližence a iba čierne číslo na matnom skle rozlišovalo dom od domu.

John pozrel do zápisníka, potom vyhľadal číslo a stisol gombičku na dverách. V byte čosi zavrzgalo. Dvere sa otvorily a naši vošli do pivora.

Stará pani čakala muža, preto otvorila dvere. Ako sa ukázalo, umývala dlážku. Okuliare mala zdvihnuté na čelo, na tvári bolo vidno pot z ustatosti a bola iba v košeli a špinavej sukni. Keď uvidela príchodzích, nechala robotu a šla sa preobliecť.

– Pozri, – pošepol Matej Anne, – ako sa tu žije našim pánom – a čo potom povedať o prostých Iuďoch!

– No, – odpovedal John, – ešte nepoznáte túto krajinu, mister Mathew. – A s týmito slovami vošiel do prvej izby, všetečne si sadol na stoličku a druhú pritiahol Anne.

Matej prísne pozrel na nezdvorilého mladíka a obaja s Annou zostali stáť na prahu. Matej nemal rád mladého žida už odvtedy, ako sa s ním shováral o náboženstve. A nemohol nezbadáť, že John veľmi často zostáva doma so sestrou, že pomáha dievčencom v domácnosti a pokukuje na Annu. Treba povedať, že dievča bolo pekné: malo veľké a jasné belasé oči, krotký pohľad, prívetivý úsmev a nežnú tvár, pravda, trošku bledú ešte z cesty a z neznáameho prostredia. Nikto z daromníkov, čo bývali u mistra Borka, nedovolil si nič neprístojného proti dievčafu. Nepočítajúc Dyma, čo sa pred ňou vykrúcal v tom divošskom obleku, predsa len ešte aj Paddy sa usiloval všelijako jej poslúžiť, keď ju stretol na chodbe alebo na schodišti. A k tomu všetkému ešte tento John a Borkove reči o Mozesovi... „Čo len bude,“ rozmýšľal Matej, „veď v tejto Sodome nikto si nevšíma takéto veci... Hľa, Dym – dávny a spoľahlivý priateľ, ale za necelý týždeň sa načisto premenil. Čo všetko sa môže stať mladému, neskúsenému dievčafu, možno aj trošku Iahťikárskemu ako všetky Evine

dcéry... Povedzme, neurobí nič zlého... Ale veď tu ani dobrota nestojí ani čerta a dievčina je mladá, neskúsená a vyľakaná."

Keď sa ešte k tomu všetkému rozpomenul na nedávny sen, Matej až vzdychol a obzrel sa. Chvalabohu – už je v byte starej panej, ktorá vezme Annu k sebe. V tomto byte sa Matejovi všetko páčilo. V prvej izbe stál stôl, prikrytý obrusom, v susednej bolo vidno posteľ s baldachýnom, v rohu – veľký známy obraz Počajevskej Matky Božej, ktorú na našom západe uctievajú aj katolíci, aj pravoslávni. Pod obrazom bola vosková sviečka a kytka suchých konárikov. Vďaka, či nie vďaka, no jednako bolo vidno naše obyčaje a Matejovi bolo hneď teplejšie okolo srdca... Preto si najprv založil ruky za opasok a veľmi hrdo pozrel na mladého žida... Ale hneď sa musel pokorne skloniť skoro po zem, lebo do izby vošla pani, už oblečená, s okuliarmi na nose a s pletením v rukách. Bola spokojná, ba až vznešená, takže Matejovi bolo čudné pomyslieť, že ju len nedávno videl umývať dlážku. Sadla si na stoličku, dopočítala očká, prehodila ihličku a povedala Matejovi a Anne, ktorí úctivo vyčkávali, ale ani nekývla Johnovi:

– No, čo mi poviete?

– Prišli sme k Vašej Milosti, – odpovedali obaja jedným hlasom.

– Teba vari volajú Anna...?

– Anna, milostivá pani.

– A teba – Matej?

Matejovi rozkvitla tvár príjemným úsmevom.

– A čože robí ten... tretí?

Matej hodil rukou:

– Ale! Ani neviem, ako povedať... Najal sa do služby, či už ako... k akémusi tunajšiemu... Tammany-hollu...

Pani ľútostivo pozrela na Mateja a pokrútila hlavou.

– Pekný pán, treba povedať! Banda darebákov!

– Ach, Hospodine! – vzdychol Vrbický.

– V tejto krajine je všetko naopak, – zas povedala pani. –

– U nás takých hrdinov posadia do chládku, ale tu takí volia ničomníkov za mešfanostov, ktorí potom predpisujú poriadnym ľuďom dane.

Matejovi sišlo na um, že aj Dym volil mešfanostu a vzdychol ešte hlbšie. Ihličky v rukách panej sa rozbehly chytrejšie – bolo vidno, že sa začína zlostiť na voľačom . . .

– No, čože mi teda povieš, milá moja? – opýtala sa akosi štipľavo, obrátená k Anne. – Prišla si slúžiť, alebo si, možno, tiež nájdeš nejakého Tammany-holla?

– Anna je poriadno dievča, – zastal sa jej Matej.

– Ach! Videla som ja za dvadsať rokov mnoho poriadnych dievčeniec, ktoré sa za rok alebo ešte včasnšie skazily v tejto prekliatej krajine. Zpočiatku je dievča ako dievča: tiché, skromné, poslušné, bojí sa Boha, pracuje, ctí si starších. Ale potom . . . Hľadíš – začína dvíhať nos, potom vešia na seba stužky, je ani vrana v pávom perí, potom jej podvýš plat, potom potrebuje oddych dva razy do týždňa . . . A napokon, aby jej už pani slúžila, a ona chce sedieť so založenými rukami . . .

– Božechráň! Ktože to kedy videl?! . . . – povedal Matej zhrozený.

Mladý John sedel na stoličke s natiahnutými nohami a s rukami vo vreckách, ako človek, ktorého nudia takéto rozhovory.

– No, čert je nikdy nie taký strašný, ako ho maľujú, – povedal.

Pani zamĺkla, ba až prestala pliesť a uprela pozorný pohľad na Johna, ktorý nedbanlivo zdvihol hlavu do povaly, ako by si tam prezeral čosi zaujímavého. Niekoľko sekúnd bolo ticho, pani a Matej hľadeli vyčítavo na mladého žida. Anna sa začervenala.

– A prečo je to všetko? – zase začala pani pokojne. – Všetko je preto, lebo v tejto krajine niet nijakého poriadku. Tu je žid Berko – už nie Berko, ale mister Bork, a jeho syn Jožko sa zmenil na veľkomožného Johna . . .

– Čistá pravda, – povedal Matej presvedčene. – Počuješ, Anna?

Dievča pozrelo na Mateja trošku zadivene a ešte väčšmi sa začervenalo. Nazdávalo sa, že čo aj naozaj je John žid a sedí trošku bezočivo, nesvedčí sa tak vravieť do očí...

– Áno, všetko sa tu premiešalo ako na Lysej hore, – pokračovala pani, – pravdu vraví istý môj známy: tento Nový svet sa vari odtrhol s refaze a letí do horúceho pekla...

– Aj to je svätá pravda, – potvrdil Matej.

– Vidím, že si rozumný človek, – povedala pani zhovievavo, – a že to chápeš... Povedz, či je u nás doma takto...? Náš Starý svet si stojí pokojne... Ľudia vedia, kde kto patrí... keď žid, tak žid, keď sedliak, tak sedliak, a keď pán, teda pán. Každý pokorne prijíma, čo mu Boh určil... Ľudia žijú a chvália Boha...

– No, túto históriu treba už raz skončiť, – povedal John a vstal.

– Ach, odpusťte, mister John, – uškrnula sa pani. – Nuž, čože, milá moja, naozaj musíme skončiť. Vezmem si fa, ak sa dohodneme o plate... Len fa popredku vystríham, aby si vedela: rada všetko robím po svojom, ako u nás, a nie po tunajšom.

– To je aj najlepšie, – zamiešal sa Matej.

– Ja za teba zodpovedám pred ľuďmi i pred Bohom. Každú nedeľu budeme spolu chodiť do božieho chrámu, ale na tie meetin-gy a bály – ani krok.

– Poslúchaj paniu, Anna, – povedal Matej. – Pani fa nenaučí zlému... A ani neukrivdí sirote...

– Pätnásť dolárov na mesiac je na tunajšie pomery veľmi nízky plat, – povedal John a pozrel na hodinky, – pätnásť dolárov, osobitná izba a v nedeľu voľno.

Pani, ktorá ešte vždy pokojne plietla, pozrela na Johna nivočiacim pohľadom a povedala Anne:

– Vieš ty, koľko je dolár?

– Nuž, to sú dva ruble, milostivá pani, – odpovedal Matej miesto Anny.

– Slúžila si už niekde?

– Slúžila... bola som chyžnou u pani Zaleskej.

– Koľko si dostávala?

– Šesť rubľov.

– To je mnoho na našu krajinu, – vzdychla pani. – Za mojich čias toľko neplatili... Ale ak tu chceš dostať tridsať – teda si choď tamto k tomu. On ti dá tridsať rubľov, osobitnú izbu a slobodného času, koľko len chceš... vo dne...

Rumienok zase zaliaľ Anne tvár, ale pani pozrela na ňu ponad okuliare a povedala, obrátená k Matejovi:

– Netreba nám ďaleko chodiť: v tejto ulici žije kresfanské dievča u žida. A Boh im už požehnal dieťaťko.

– Veď viete, že sú sosobášení, – povedal John zlostne.

– Sosobášení, pravdaže...! A ktože ich sobášil, povedz, prosím fa?

– Viete dobre, že ich sobášili na mestskom úrade.

– No, vidíte, – obrátila sa pani k Matejovi. – A to tu volajú sobášom...

Matej s nenávisťou pozrel na žida a povedal:

– Dievča zostane u vás.

Potom pozrel na Annu a doložil mäkším tónom:

– Pani, Anna je úplná sirota... Bolo by hriech jej ukrivdiť.

Pani preberala ihlicami a kývla hlavou. Medzitým John, ktorému sa toto všetko nepáčilo, a najmä to, ako sa k nemu správal Matej, dal si klobúk na hlavu a bez slova sa pobral ku dverám. Keď Matej videl, že sa tento nepríjemný mladík chystá odísť bez neho, tiež sa poponáhľal. Napochytre sa rozlúčil s Annou, božkal panej ruku a ponáhľal sa ku dverám, ale ešte raz zastal:

– Ale... odpusťte... chcel by som sa vás dačo opýtať.

– Čo takého?

– Či by sa nenašlo u vás miestečko aj pre mňa? Za malý plat... Možno okolo dvora, v záhrade, alebo pri koňovi? Kút by som vám niekde pod kôľňou nepreležal a nepýtal by som mnoho. Há? Len aby som nezdochol...

– Nie, milý. Akéže tu záhrady! Akéže kone! Tu si aj senátori sadajú za päť centov do verejného vozňa k poslednému trhanovi...

– No, teda odpusťte . . . Ale kdeže . . . ?

Matej ani nedokončil a náhlivo vybehol na schody, aby ne-stratil s očí Johna.

XVI.

Na schodoch už nebolo nepríjemného mladíka, ale ktosi sa mišhol za rohom. Matej sa rozbehol za ním, čo sa mu aj marilo, že je to na druhej strane. Zahol ešte za roh a dohonil chodca, ale v tejto krajine sú si ľudia práve takí podobní ako domy. Neznámy mal na hlave práve taký tvrdý klobúk, v ruke práve takú trsteničku, práve takú chôdzu ako John, ale tvár mužského, ktorý sa obrátil k Matejovi, bola celkom cudzia, zadivená a neznáma. Matej skamenel a sprevádzal pohľadom odchádzajúceho neznámeho. A na Mateja s oboch strán ulice hľadely obloky s pospúšanými záclonami, všetky také rovnaké ako dve kvapky vody.

Matej sa pokúsil vrátiť. Ešte nechápal celkom dobre, čo sa to s ním porobilo, ale srdce sa mu rozbúchalo v hrudi a potom začalo akosi klesať. Ulica, na ktorej stál, bola celkom-celkom taká, ako ulica, kde bol dom starej panej. Iba záclony v oblokoch boli spustené na pravej strane a tône domov sa fahaly na ľavej. Obišiel blok domov, zastal na druhom rohu, obzrel sa, zase sa vrátil a začal sa pomaličky poberať ďalej, ale ustavične sa obzeral, ako by ho fahalo na jedno miesto, alebo ako by mal na nohách centy.

A práve vtedy mladého Johna začalo hrýzť svedomie, že tak nezdvorilo opustil Mateja. Chytró sa vrátil, zacengal a dosť zlostne poprosil, aby už poslali Vrbického, lebo nemá kedy čakať: čas sú peniaze.

Stará pani pozrela na neho zadivená, Anna, ktorá si už stihla zaniešať batôžtek do kuchyne a s vykasanými sukňami chystala sa domývať dlážku, ktorú pani nechala, napochytre sa dala do

poriadku a tiež pribehla k Johnovi. Všetci traja stáli pred vchodom a dívali sa napravo a naľavo. V tichej ulici nebolo nikoho, podobného Matejovi.

– No, iste šiel na stanicu inou cestou, – povedal John.

Anna nedôverčivo pokrútila hlavou.

– Nie, – povedala, – on tu nepozná ani jednu cestu.

Pozrela na ulicu, na rady rovnakých domov a v očiach sa jej zjavily slzy.

– No, milá moja, – povedala pani, – teraz sa už nemáš čo dívať... Nič nevykukáš... A nato som si fa ani nevzala... Tamto čaká nedoumývaná dlážka.

– Možno... sa vráti? – povedala Anna.

– No, a čo! Budeš tu teda stáť do večera? – opýtala sa pani, už trochu nahnevaná.

– Mám len jeho blízkeho človeka v tejto krajine, – povedala Anna ticho.

– No, chvalabohu, že len jeho, – odpovedala pani. – Pre mladé dievča je aj jeden mnoho.

Anna pozrela posledným pohľadom na ulicu. Za rohom sa mihla postava Johna, ktorý sa opytoval akéhosi chodca. Potom aj John zmizol. Ulica bola prázdna. Anne sišlo na um, že si nechala ani len adresu mistra Borka a že je tu teraz práve taká stratená ako Matej.

O chvíľku buchly za ňou dvere a dom starej panej, ešte nedávno znepokojený, s dverami otvorenými dokorán a s ľuďmi na schodíkoch, ktorí otázkami pristavovali chodcov, zasa si zastal do radu iných domov a ničím sa nelíšil od susedov. Rovnaké dvere s matným sklom a čierne číslo: 1235.

Medzitým neďaleko v priečnej ulici istý chodec, ktorého sa opytoval John, nadabil na čudného človeka, čo šiel, ani keby vliekol na pleciah neviditeľnú farchu a ustavične sa obzeral. Američan ho láskavo chytil za rukáv, zaviedol ho na roh a ukázal nadol do ulice:

– Thirty five, thirty five,* – povedal láskavo a potom, úplne presvedčený, že čudák už nemôže zablúdiť, keď mu to tak presne ukázal, ponáhľal sa za vlastnou súrnou prácou, ale Matej porozmýšľal, obzrel sa, šiel k najbližšiemu domu a zacengal. Dvere otvorila neznáma žena s vráskavou tvárou a čiernymi brčkami po bokoch hlavy. Čosi sa zlostne opýtala a zachlopila dvere.

Práve tak pochodil Matej aj v susednom dome – aj v trefom. Na rohu si pomyslel, že treba odbočiť, teda odbočil, potom ešte raz odbočil a keď uvidel fontánu, popri ktorej prešli vari pred hodinou, ako sa mu marilo, odbočil ešte raz. Pred ním zas bola práve taká ulica, lenže tóne zas preskočily na pravú stranu a slnce sa rovno opieralo do zácnon na ľavej... Zďaleka, kdesi zpoza vrška rachotil vlak... Matej zastal v prostriedku ulice ako bárka, ktorú odtrhlo s lana a nesie kdesi dolu prúdom, a keďže už nedúfal, že nájde dom starej panej, šiel ta, odkiaľ bolo počuť hukot. A práve vtedy, po ulici, ktorou len pred chvíľkou prešiel Vrbičan, prebehol mladý John celkom znepokojený a roztrpčený. Číslo 1235 sa zas otvorilo a zas na schodíkoch stály dve ženy s mladíkom a radily sa a obzeraly naokolo. Anna mala plné oči slz, John v pomykove kričal plecami.

Neskoro večer uplakaná a smutná Anna skončila si robotu prvého dňa v službe. Roboty bolo mnoho, veď pani bola bez slúžky už vyše dvoch týždňov. A na dôvažok, v ten deň večierkom obyčajne u panej hrávali v karty jej nájomníci a hostia. Zasedeli sa dlho za poľnoc a Anna, ustatá a smutná, čakala v susednej izbe, aby bola naporúdzi na prvé zavolanie.

Keď sa hostia rozchádzali, ďakovali domácej panej za príjemný večer.

– Ach, naozaj, iba u vás sa človek ďakedy cíti priam ako vo vlasti, – povedal ktorýsi hosť a bozkal ruku domácej panej. – Ako to dokážete?

– Ach, moja žena vie všetko vyčariť! – hrdo povedal muž

* Tridsiata piata ulica.

starej panej, tučný, šedivý mužský s bradou, vprostriedku vyholenou a so šedivými bokombriadkami, čo mu trčaly popri lícach.

– A všimli ste si, že máme novú chyžnú?

– Ako by nie. Iste od nás odvoľakiať. Má také pekné, pokorné oči. Ach, náš ľud je ešte nie skazený!

– Radšej povedzte: ešte nie celý skazený. Sú už aj u nás všetky karikatúry panštiny. Aj na dedinu už preniká kabát a vymieňa malebné kroje prostého ľudu.

– Áno! Ale dievčatko je naozaj príjemné, niet v ňom tej výzývavej bezočivosti, toho . . . ako by som povedal . . . No, slovom, príjemne je vidieť človeka, ktorý vie, kde patrí.

– Len či nadsť! – vzdychla pani. – Tu sa všetko kazí neobvyčajne chytro. A ani nevieš, kde sa berie tá skaza.

– Je to v povetrí, v povetrí . . . ako epidémia, – povedal ktorýsi z nájomníkov a veselo sa rozosmial. A keď išiel do svojej izby, uznanlivo uštipol Annu po brade . . .

A v boarding-house, v hostinci mistra Borška bolo toho večera dlho plno kriku. Čo sa aj Dymovi pokazil charakter, teraz ho veľmi trápilo svedomie, ľutoval Mateja a cítil, že sa previnil. Keď sa vyberali do cudzej krajiny, dohovorili sa, že tam budú žiť alebo mrieť spolu. Hlavu má Dym, silu, ruky a nohy – Matej. Teraz nohy samy chodily po svete, kým hlava sa pantala s cudzími ľuďmi. V Dymovi sa zobudilo svedomie, Dym kričal, Dym preklíňal Johna, seba a svojich priateľov, ba až odsotil Paddyho, keď sa mu vtierať s akýmsi žartom. Paddy sa urazil a vyzval Dyma na zápas. Dym ho zpočiatku posielal ku všetkým čertom. Ale Paddy mu pustil trošku krvi z nosa – vtedy sa už Dym začal rozháňať rukami, kde popadlo . . . No jednako cítil, že s hlavou bude zle-nedobre bez mocnej druhej ruky, pochytil stoličku, začal vykrikovať, že pľuje na všetky pravidlá a veľmi klesol v Paddyho očiach . . . V noci vyskakoval z postele, ba aj plakal.

Ale to, pravdaže, nepomohlo. Priateľ sa stratil v ohromnom meste ako ihlička na zaprášenej hradskej . . .

Neskoršie, z príčin, ktoré vysvetlíme ďalej, stal sa Matej Vrbický z Vrbice na niekoľko dní najslávnejším človekom v meste New Yorku a každý jeho krok v týchto dňoch vystopovali veľmi presne. Človeka v čudnej bielej odedzi najsamprv videli chodci na 4. avenue, potom šiel dlho pešo pod klenbou vzdušnej železnice k Brooklynskému mostu. Vari ho fahalo, kde bolo ľudnatejšie a väčší stisk. Na rohu Broadway a akejsi priečnej ulice vošiel do pekárne, ukázal na ohromný kus bieleho chleba a natiahol ruku s peniazmi na dlani. Vrazil čosi Nemcovi-predavačovi a keď mu on vydával peniaze, usiloval sa chytiť ho za ruku a fahal sa k nej ústami. Nemec si vytrhol ruku a venoval sa iným kupujúcim. Chlap postál, pozrel na pekára smutnými očami, pokúsil sa ešte čosi povedať a vyšiel na ulicu.

Bolo to práve o tom čase, keď vychodia večerné noviny. Na neveľkom námestí, neďaleko veľkej budovy novín „Tribune“, čudný chlap si načrel vody z fontány a veľmi dychtivo ju pil, ani si nevšimol, že v špinavej vodnej nádrži plávali dvaja maličkí otrhanci a ponárali sa za niklovými a medenými peniažkami, ktoré im zo zábavy hádzali chodci. Ohromné množstvo chlapcov-roznášačov novín, ktorí čakali, kým vyjde číslo a zatiaľ sa zabávali všetkým, čo sa naďabilo, teraz si rozdelilo pozornosť medzi týchto potápačov a čudne oblečeného chlapa, ktorého zasypali hĺbou hlasných ostrých žartov. Práve vtedy šiel cez námestie novinár, reportér a ilustrátor, a napochytre si načrtol túto scénu do zápisníka. Keby tento gentleman bol tušil budúcnosť, určite by sa bol pousiloval nakresliť obrázok čo najvernejšie. Ale, po prvé, veľmi sa ponáhľal, preto musel dokončiť náčrtok z pamäti, a po druhé, pomýlila ho prítomnosť ponárajúcich sa chlapcov, ktorých pripočítal k rodine neznámeho. Napokon, nevedel, na čo vlastne sa môže zísť tento náčrtok, lebo čudný cudzinec nevedel odpovedať ani slova na najobyčajnejšie otázky.

– Your nation? – opýtal sa reportér, ktorý sa chcel dozvedieť, akej národnosti je Matej.

– Ako by som našiel mistra Borka? – odpovedal Matej.

– Your name?*

– Je tu kdesi... tu má dom. Je to náš... mogilevský žid.

– How do you like this country? – To značilo, že reportér chcel vedieť, ako sa Matejovi páči v tejto krajine – bola to otázka, ktorú podľa pochopov reportérov musia rozhodne rozumieť všetci cudzinci...

Ale neznámy neodpovedal, iba hľadel na novinára-gentlemana tak smutne, že to jemu bolo až nepríjemné. Prestal sa opytovať, potľapkal na obodrenie Mateja po pleci a povedal:

– Very well! Veľmi dobre ste urobili, že ste prišli sem: Amerika je najkrajšia krajina na svete, New York je najkrajšie mesto v Amerike. Vaše milé deti budú tu dakedy vzdelanými ľuďmi. Len vás musím upozorniť, že polícia nemá rada, keď sa deti kúpajú v mestských bazénoch.

Potom s „talentom, ktorým vynikala ceruzka tohto gentlemana“, okrášlil na kresbe halenu Vrbičana niekoľkými fantastickými vzormi, z vlasov, bujných, nestrihaných a splených, urobil mu pevný celok s baranicou a napokon celý tento podivný účes z neočakávaného a prenáhleného vnuknutia previazal ikaňičkou alebo stužkou. K Matejovej výške pridal ešte asi štvrt metra a pri nohách, vo vodnej nádrži umiestil dve chlapčiatka, ktoré črtami pripomínaly predpokladaného otca.

Toto všetko nepochytné označil nápisom „Divoch, čo si kúpe deti vo vodnej nádrži na Broadway“, potom vopchal knižku do vrečka, prenechal budúcnosti odpovedať na otázku, či možno urobí niečo osožného z takéhoto fantastického námetu, a náhlivo sa pobral do redakcie.

Práve v tej chvíli vyšlo večerné vydanie novín a celá pozornosť námestia a príahlych ulíc sa obrátila na neveľký balkón, čo

* Ako sa voláte?

visel nad ulicou na stene Tribune-building.* Na tento balkónik vychodili ľudia so sväzkami novín, brali čísla od chlapcov, čo sa shrkli dolu a zatarasili celú ulicu, a za no im hádzali sväzky novín. Za dvadsať minút bolo všetko hotové. Stovky chlapcov roznášaly na všetky strany desaťtisíce čísel a ich zvučné výkriky sa rozletely s tohto miesta po celom ohromnom meste.

Na neveľkom námestí zostal iba Vrbičan a dvaja otrhanci lo-
vili vo vodnej nádrži posledné peniaze. Onedlho prišiel sem vy-
soký pán v občianskom obleku, veľkom sivom klobúku v podobe
prilbice a s krátkym obuškom v ruke, čo pripomínal náčelnícke
žezlo, lebo bol ozdobený farbistou šnúrou a strapcami. Bol to po-
licajt Hopkins, osobnosť, veľmi známa v celom New Yorku. Po-
licajt Hopkins, ako oznamovali tiež také novinárske zprávy,
z akých som sa dozvedel túto čiastku svojej vieryhodnej histórie,
bol predtým dosť obratným boxerom, na ktorého bývaly dosť vy-
soké stávky.

Ale v posledných rokoch prežil niekoľko veľkých nepríjem-
ností, spojených s týmto zamestnaním, a pri ktorej si z nich mu
rozbili nosné chrupavky, čo si vyžiadalo vážneho liečenia. To
prinútilo mistra Hopkinsa zmeniť druh zamestnania. Telesná sila
a láska k mocným dojmom rozhodly o jeho výbere a mister Hop-
kins ponúkol služby riaditeľovi polície, aby ho prijal za policajta.
Pravdaže, ponuku ochotne prijali, lebo sa začínaly dosť búrlivé
časy: častejšie bývaly štrajky a meetingy nezamestnaných („za
ktoré,“ ako písaly isté dobre smýšľajúce noviny, „ďakuje táto
kvitnúca krajina zákernej agitácii závistlivých cudzincov“), a toto
všetko otváralo nové pole pôsobnosti vrodenejmu talentu mistra
Hopkinsa a jeho náklonnosti k telesným úlohám viac-menej ne-
bezpečného charakteru. Na dôvažok, dôkladný „obuch“ z jase-
na alebo duba dáva policajtovi rozhodnú prevahu nad hocikto-
rým boxerom a meno mistra Hopkinsa sa zas dosť často zjavo-
valo v novinových správach. „Policajt Hopkins, známy nemier-

---

* Dom novín „Tribune“.

ným upotrebovaním obuška," písaly o ňom robotnícke noviny. Zato ostatné zaznamenávaly s oduševnením, že „obuch policajta Hopkinsa ako vždy odbubnoval bubnovanie na hlavách anarchistov“.

Náhoda chcela, aby sa cesty chýrneho policajta a neboráka Vrbičana skrížily dva razy. Prvý raz sa to stalo práve pri opísanej fontáne. Mister Hopkins šiel tade, ako vždy, dôstojne a vážne, hral sa v chôdzi s obuškom a pozorný pohľad mu zastal na čudnej postave neznámeho cudzinca. „Ale keďže som nevidel zákonité príčiny na osobný zákrok," rozprával neskoršie Hopkins novinárskym reportérom, „rozhodol som sa len, že pristúpim bližšie a všetko si dôkladne zistím." Ale vtedy ho neznámy prekvapil záhadným počínaním: „Sňal si s hlavy čudnú prikrývku hlavy (zrejme z barančiny), zohol sa v drieku tak, že mu hlava prišla do úrovne Hopkinsovho pása a zrazu chytil Hopkinsovi ruku a natiahol sa k nej ústami s neznámym úmyslom. Hopkins nemôže určite povedať, či ho neznámy chcel uhryznúť do ruky, ale práve tak to nemôže ani poprieť“.

Otázka zostala nevyjasnená, lebo práve v tej chvíľočke nad hladinou vody v nádrži zjavily sa hlavy dvoch potápačov. Ponorili sa, keď sa zjavil Hopkins, a teraz sa zas vynorili, lebo dúfali, že už prešiel. Toto bolo už zjavné porušenie zákonov verejného poriadku. Policajt hneď chytil oboch chlapcov za goliere, zdvihol ich vysoko nad zem a začal ich otriasať ako dve mokré handry. Bol vtedy vznešený a hrozný a práve v tej chvíli zas prebehol námesťím predošlý náhlivý reportér. Zastal, chytro načrtol k predošlej postave Vrbičana postavu mistra Hopkinsa s dvoma divochmi v rukách a pripísal nápis:

„Policajt Hopkins vysvetľuje divochovi, že kúpať deti v mestských fontánach sa prieči zákonom tejto krajiny." Potom si vopchal zápisník do vrecka a rozbehol sa ozlomkrky k vozňu lanovky, aby stihol dôjsť na požiar. V hlave sa mu už mihal plán celej zprávy: „Dobre vieme, že naše mesto, najslávnejšie na

svete, vábi prišielcov z najvzdialenejších čiastok sveta. Dnes sme mali príležitosť pozorovať, ako ktorýsi z týchto divochov..."

Vozeň lanovky odniesol nadaného človeka aj s týmto začiatkom, ale mister Hopkins postavil chlapcov na dlažbu, dal im po slabučkom bucháte za odobrujúceho smiechu prechodiacich a potom sa obrátil na neznámeho. Mohlo sa veľmi ľahko stať, že mistrovi Hopkinsovi by sa bolo lepšie podarilo zistiť národnosť neznámeho a aj to, „ako sa mu páči táto krajina"... Možno by sa Matej v ten večer bol dostal do objatia Dyma, ktorý celý deň behal s Paddym po meste, keby... zakiaľ kým sa Hopkins zapodieval s chlapcami, nebol Vrbičan zmizol...

Z celého počínania mistra Hopkinsa Matej pochopil, že je to policajt, a to zrejme nie z posledných. A táto myšlienka hneď vyvolala inú: Matej sa rozpomenul, že mu pas ostal v Borkovom byte... A pretože nevedel, že v tejto krajine ani len dobre nechápu, čo je pas – nuž mu prebehly zimomriavky po chrbte. Zpočiatku iba trošku ustúpil, potom ešte trošku, ale potom – ako sa u nás vraví – vzal nohy na plecia a utekal, ani sa len neobzrel. S ťažkou myšlienkou v hlave, že teraz ešte ku všetkému ostatnému stal sa v tejto krajine tulákom bez pasu, zamiešal sa do hustého zástupu na Broadway.

XVIII.

Tu Vrbičana ešte raz priláskala nádej. Keď šiel zaľudnenou ulicou, ktosi ho ticho a láskavo potiahol za rukáv. Pri ňom stál černoch, čosi mu vravel a ukazoval rukou na stoličku, čo stála priam tu, na chodníku. Čierna, ligotavá tvár, červené pery, jagavé bielka a brčkavé negrove vlasy sa Matejovi zdaly akési známe. Ba si aj pomyslel – či je to nie ktorýsi z tých leňochov, čo do neho dobiedzali na ulici v prvý deň príchodu. Ale čože len chce teraz? Azda poznal Mateja, azda pozná Borka a Dyma,

možno videl, že ho hľadajú po celom meste a núka mu, aby tu vyčkal a pošle niekoho po Matejových priateľov?

A naozaj, keď usádzal Mateja na stoličku, černochoch povedal čosi svojmu chlapcovi a ten hneď a zaraz kdesi zmizol. Zrejme bežal po Borka a Dyma. Matej si s radosťou sadol, kývol černochovi hlavou. Teraz sa mu tvár čierneho chlapa veľmi popáčila: oči mal smutné a láskavé, ústa dobrácke. Pravda, bol škaredý a čierny, ale zato prívetivý a úslužný. Aj on kývol Matejovi hlavou, skrčil sa mu k nohám a smyslel si, že mu zatiaľ vyčistí čižmy. Matej sa zpočiatku priečil, ale potom si pomyslel, že na svete sú všelijaké obyčaje – nuž, teda, nechže je, aby sa černochoch neurazil. A privolil splniť želanie dobrého človeka, tým skôr, že čižmy naozaj cestou celkom zryšavely. Černochoch ešte vždy rovnako láskavo šúchal Matejove nohy kefkami, masťil čižmy masťou, pľul, dúchal a zas šúchal. O päť minút mal Matej čižmy ani zrkadlo. Iba kývol hlavou a usadil sa na stoličku pohodlnejšie, ale černochoch ho chytil za rukáv a ukázal palcom na dlaň. Matej porozumel, že si černochoch prosí „na vodku“, vstal so stoličky a vopchal ruku do vrečka.

– Vyplatí sa to, – povedal nahlas. – Veru, vyplatí. Za také posluženie by človek dal aj neviem čo.

A vytiahol z vrečka dva peniaze. Černochoch si vzal iba jeden.

– Ber si ešte, – povedal Matej dobrácky.

Černochoch pokrútil hlavou. „Ľa, aký statočný národ,“ pomyslel si Matej a zase si chcel ľapnúť na stoličku, ale práve vtedy si akýsi pán sadol včasnšie ako on a pribehol aj chlapček, ktorý doniesol černochovi džbánok piva. Černochoch začal piť pivo a chlapček sa pribral masťou topánky Američanovi, ktorý práve prišiel. Matejovi sa začaly dvíhať vlasy pod baranicou.

– A Dym, a Bork? – opýtal sa staršieho Černochoch.

Ten sa obrátil, pozrel na Mateja, potom mu ukázal na čižmy a povedal:

– Well.

„Well,“ rozpomenul sa Matej na Dymovo vysvetlenie. „To

značí veľmi dobre. Čože je tu dobrého? Ach, prekliaty! Veď to vraví, že mi dobre vyčistil čižmy. Veď on iba to chcel..."

„Pes si ty, čierny pes,“ pomyslel si Matej trpko. „Človek sa spoliehal na teba ako na priateľa, ako na brata... ako na rodného otca! Marilo sa mi, že si nebeský anjel. A miesto všetkého – iba si mi vyčistil čižmy..."

A neborák pošiel ďalej. Čižmy sa mu ligotaly ako zrkadlo, ale v duši mu bolo ešte tmavšie...

XIX.

Takto sa dostal na breh zálivu. Neveľké okrúhle námestie, na ňom záhradôčka, nad hlavami chodcov ťahá sa na stĺpoch železnica, po koľajniciach prebehol vlak, zabočil celkom nad zálivom, bežal ďalej po brehu, zmizol za rohom sivého domu a hodil do vody kúdol čierneho dymu. Matej si sadol na lavičku a zahľadel sa na záliv. Voda sa čerila, iskrila a ligotala. Neďaleko zahúkala loď a rozbehla sa od brehu, naložená národom. Matejove oči bežaly nevoľky za ňou. Parníček bežal rovno k ostrovu, na ktorom stála známa medená žena. Popri ostrove práve vtedy pomaličky plávala veľikánska loď, celkom taká, ako loď, na ktorej sa doviezli Vrbičania. Rozkrútená zástava plieskala vo vetre a zdalo sa, že sa rozprestiera pri nohách ženy, ktorá nad ňou držala pochodeň... Matej sa díval, ako európska loď rozrezáva hruďou vlny, a do očí sa mu tisly slzy... Ako ešte nedávno, s práve takej lode hľadel až do svitania na túto sochu, kým v nej nepozhasínaly svetlá a lúče slnca jej nezačaly zlátif hlavu... A Anna pokojne spala, opretá o batôžtek...

Neďaleko odtiaľto stojí budova okrúhla ako cirkus. Teraz je táto budova dobre pozatváraná, ale predtým, ešte nedávno, bola útulkom vysťahovalcov z Európy, ktorí prichodili na vysťahovaleckých lodiach. Keby to Matej bol vedel, iste by bol šiel bližšie k nej. A keby bol prišiel bližšie, bol by videl, ako z vrát vy-

chádzala veselá a vyobliekaná sestra Katarína, držiac sa za ruku s Osipom Vrbickým. Osip je oblečený ako pán, práve tak, ako sa obliekol Dym, lenže na Osipovi sa už všetko uležalo a netrčí ako sedlo na krave. Vyšli a šli po brehu, napravo, k prístavu, lebo dúfali, že možno Matej s Dymom sa dovezli na vysťahovaleckej lodi z Nemecka, ktorá práve preplávala popri Slobode. Ale priam vtedy Matej vstal a pobral sa naľavo, pozdĺž brehu, kadiaľ prebehol vlak.

O štvrtej videli čudného človeka zas pri moste. Práve prebehol mostný vlak, rušeň sa obrátil v kruhu, so schodov schodil celý zástup Američanov, čo prišli s druhej strany – a všetci si všimli čudného človeka, čo stál vprostred tejto ľudskej záplavy a kričal:

– Zachráňte ma, kto veríte v Boha!

No, pravdaže, nikto ho nerozumel. Keby teraz niekto takto zakričal vo veľkom americkom meste, určite by sa mu ozval ktosi zo zástupu, lebo v posledných rokoch loď za loďou dovážala množstvo našich ľudí: Poliakov, duchoborcov, židov. Odtiaľto sa rozchodili po celom pobreží, skúšali orať zeme v kolóniách, najímali sa za obchodných pomocníkov, pracovali v továrňach. Niektorým šťastie žičilo, niektorí zbohatli, iní zas dostali zeme a potom o niekoľko rokov už nepoznáš židovských chlapcov, čo vyrastajú v mocných farmárskych robotníkov. Ale mnohí zas nemajú šťastia. Vtedy, ožobráčení a prestrašení, zase sa hrnú do miest a zachycujú sa tu ako predtým. Niekto si rozloží na vozíčku nožičky a zámky, niekto kupčí z ruky do ruky s rozmanitými drobnosťami, niekto roznáša knižočky s obrázkami New Yorku, Niagary, veľkej cesty, niekto behá, poslúhuje svojim rodným a aj cudzincom. Chodí taký bedár s biednym tovarom, vše iba so zápalkami, len aby niečím zakryl, že vlastne žobre, ide strapatý, otrhaný a špinavý, so zakalenými a smutnými očami, a podľa všetkého hneď poznáš nášho žida, ibaže ešte nešťastnejšieho v cudzej krajine, kde je život drahší a kde šťastie nečaká na všetkých.

Ale vtedy ich ešte nebolo tak mnoho, a na nešťastie, Matej

nestretol nikoho z nich, čo aj stál vprostred zástupu a kričal, ako kto sa topí. Američania zastávali, zadivene pozreli na čudáka a šli ďalej... A keď sa aj sem blížil policajt, Vrbický sa zas chytrou pobral od neho a zmizol na moste...

Za mostom šiel vždy rovno a rovno brooklynskými ulicami. Čakal, že za riekou sa skončí toto prekliate mesto, že sa začnú polia, ale veru šiel a šiel tri hodiny, kým boli domy menšie a kým sa medzi nimi vo veľkých vzdialenostiach začaly zjavovať stromy.

Vrbický vzdychol z plných pľúc a začal dychtivými očami hľadať polia so žltým obilím alebo lúky so zelenou trávou. Počítal, ako doma, že o tomto čase trávy už dozrievajú na kosbu a obilie že sa už nalieva a myslel si v sebe:

„Ale! Prídem k prvému, vezmem mu z rúk kosu, rozožením sa raz-dva razy a potom už aj bez rečí porozumejú, s kým majú do činenia... Veď aj India, čo robia okolo zemi, sú iste prostejší a na dedine iste nebudú pýtať pas. Len kedy sa už napokon skončí toto prekliate mesto...?“

Teraz už po bokoch cesty boli skromné „cottages“, domčeky, prízemné alebo poschodové, na nich visely skromné tabule ako na našich skliepkoch – na dverách aj v oblokách. Záhrad bolo vždy viac a viac, domčeky ustavične také nevelké, vydláždená cesta šla rovno ako súkno, rozprestreté po zemi, nad ktorým sa s oboch strán skláňaly zelené stromy. Chvilami sa na ceste zjavil vozeň ani tmavá škatuľka, mihal sa v slnečných škvrnách, narástol, prebehol naokolo a v diaľke sa zjavil nový... Chvilami sa marilo, že už-už sa toto všetko skončí a odhalí sa diaľava s hradsťou, čo beží medzi poľami, s radom telegrafných stĺpov, s osamelým poštovým vozíkom, s morom zrelého obilia po bokoch, až po obzor. A potom jasná riečka, mostík, lúčka – a vľúdni dedinskí India v robote...

No miesto toho vynorila sa zrazu zpoza zelene zas celá hĺba domov a Matej sa vari zas dostal do nového mesta. Tu a tam sa medzi skromnými domčekmi zas len dvíhaly hrdé päťposchodo-

vé domy a o niekoľko minút boly tu zas už len drobné domčeky a zas taká cesta, ako by sa toto mesto nemohlo skončiť, ako by sa bolo roziahlo už po celom svete...

A všetko tu bolo neznáme, všetko – nie naše. Tu a tam v záhradách bolo vidno podivnú zeleň, čosi sa okrúcalo na paličky, sviazané do oblúkov – a keď sa Matej lepšie prizrel, uvidel strapce hrozna...

Napokon, bokom, medzi konármi, mihol sa kúsok oráčiny, čiernej ani zamat. Matej sa chytró pobral k nej a zahľad sa na ňu s cesty, zpoza stromov...

Ale z toho, čo tu videl, krv mu zaliala srdce. Bol to kúsok rovného poľa, hádam tak pätnásť desiatin, ohradeného ani nie prúteným plotom, ani kolíkmi, ani žrdkami, ale železným drôtom s pichliačmi. Na jednom konci tohto poľa sa dymilo z komína zasadzenej a čiernej továrne. Na druhom stál rušeň – krásny a ligotavý stroj na kolesách. Hnacie koleso sa chytró krútilo, náhlivo klopaly piesty, biela para vyfukovala tenučkým, usilovným a trhaným prúdikom. A tam, mierne zvlnené, plávalo v povetrí hnacie lano. Keď si toto Matej zistil okom, uvidel, že s druhého konca oráčiny – ako zviera – zlostne rozryva zem a plazí sa železný stroj, ktorý hryzie a ryje a odvažuje širokú brázdú prsti.

Matej sa prežehnal. Chváľ každý duch Hospodina! Načože teda teraz v tejto krajine potrebujú dedinčana, takého oráča, ako je Matej Vrbický, načo je umný kôň, dôstojný vól, pevná ruka, isté oko a zručnosť? Čože bude robiť v tejto krajine, keď tu takto orú zeme?

Niekoľko ľudí pozorovalo túto robotu. Možno skúšali stroj, ale možno aj obrábali pole, lenže nikto z nich sa neponášal na nášho oráča. Matej sa pobral od nich na druhú stranu, kde medzi zeleňou prebleskla voda...

Dychtivo sa zohol k nej, ale voda bola slaná. To už bolo mor-ské pobrežie – medzi brehom a ostrovom bolo vidno dve-tri plachetnice. A tam, kde sa končil ostrov – nad vodnou čiarou

sa fahal sotva viditeľný dymček parníka. Matej padol na zem na pobrežnej úboči, celkom na kraji americkej zeme a túžobnými, rozpálenými, suchými očami hľadel ta, kde mu za morom ostal celý život. A dymček parníka pomaličky redol a redol a napokon zmizol . . .

Medzitým za ostrovom zapadlo slnce. Vlna za vlnou dobiedzala do brehu, pena na nich bola belšia, ale vlny tmavely. Matejovi sa marilo, že spí, že to vo sne čľapocú tieto čudné vlny, hasnú večerné zore, spln veľkého záďumčivého mesiaca ovisol vo večernej hmle, fialovej, priezračnej a ľahkej . . . Vlna za vlnou bežala a čľapotala, na zaokrúhlených alebo zúbkovaných vrcholoch sa im ihrala raz biela pena, raz odtienky hľbokého, belasého neba, raz striebřité odlesky mesiaca, raz napokon červené svetlá lãmp, ktoré akýsi chlap, čo sa motal na vode v ľahkom člnku, rozsvetcoval – nevedno prečo – na rozmanitých miestach nad morom.

Potom zas ako by vo sne bolo počuť hľasy, výkřiky a zvučný smiech. Niekoľko mužských, žien a dievčeniec v čudných oblekoch, s obnaženými rukami a nohami do kolien, vyšlo z maličkých drevených búdok, postavených na brehu. Pochytali sa za ruky, so smiechom sa rozbehli do vln, čľapkali sa vo vode, ktorá im striekala zpopod nôh v ľažkých kvapkách ako roztopené zlato. Ešte mocnejšie sa rozkoľembaly rozčerené hrebene vln, ešte chytřejšie sa rozskackaly svetlá vo vode, miešaly sa s pestrými kúskami neba a mesiaca, a člnky pod lampami, čierne ani z kusa uhľia, rozkývaly sa a rozskackaly na vrcholoch vln . . .

Matejovi sa ustavične marilo, že spí alebo blúzni. Cudzie nebo, neznãma krãsa cudzej prírody, cudzia, nepochopiteľná veselosť, cudzí západ a cudzie more – to všetko mu oslabilo ustatú dušu . . .

– Hospodine, Ježišu, svätã Panna . . .

– Chvãľ každý duch . . . Zmiluj sa nado mnou, hriešnym.

Pomaličky tichlo hundranie čudného človeka.

Naozaj spal, chrbtom podopretý o úboč . . .

Zobudil sa náhle, ako by ho bol niekto dlboľ do boka, vyskočil, a ani si neuvedomil, kde a prečo, len sa zase pobral cestou ďalej. More načisto zhaslo, na brehu nebolo nikoho, aj cesta bola pustá. Domčeky spaly, osvetlené mesiacom shora, spaly aj vysoké neznáme stromy s hustou fažkou zeleňou, spalo nedoorané štvorcové pole, ohradené drôtom, spala rovná cesta, čo sa belela a iskrila bledým pásom.

Ozvalo sa cenganie. Vozeň sa vynoril do svetla z tône stromov a trhano, s cenganím a hučaním prebehol naokolo ani nočný chrobák. Matej sa obzrel za ním. Nemaľ ani koní, ani komína, ani dymu, ani pary. Iba navrchu, odklonená nazad, ani tykadlo tohto čudného zvieraťa zo skla, železa a dreva, trčala železná tyč, hrubšia na konci. Ako by sa zachytávala tamhore o tenký drôt, sotva viditeľný v temnom povetrí, a vždy, keď prišla na uzol, rozžala sa jej na vrcholci jasná, belasistá iskra.

Vozeň sa zmenšoval, utichovalo hlasné cenganie a iskričky bledly a hasly v diaľke, ale z tône sa už blížil iný vozeň s rovnakým hukotom a cenganím.

Toto bol vari už posledný vozeň a šiel skoro prázdny. Keď driemajúci vodič zbadal na ceste osamelú postavu, zacengal. Vozeň sa zatriasol, zarinčal na koľajnicích a spomalil chod. Vodič sa nahol, chytil Vrbického popod pazuchu a posadil ho na lavičku. Vrbický podal peniaz, ozval sa kovový zvuk počítadla a vozeň sa zas rozbehol a popri ňom bežaly naraz domčeky, záhradky, uličky a ulice. Zpočiatku toto všetko spalo alebo zaspávalo. Potom ako by sa všetko prebúdzalo, hrmelo, rozprávalo a svietilo. Na nebi sa rozlievala žiara. Začaly sa mihaf obloky, čo sa dvíhaly vždy vyššie a vyššie k nebu.

– Bridge,* – povedal sprievodca.

Matej vystúpil a ľutoval, že sa takto nemôže viezť večne. Pred ním sa zas ňavilo ako jaskyňa ústie Brooklynského mosta. Hore

* Most.

s dychčaním sa zas obrátil rušeň a fahal vlak. Zľava sa valily vozne lanovky, zprava vybehávaly iné a popri nich vchádzaly na most furgony a šli zriedkaví chodci...

Keď Matej došiel do polovice mosta, zastal. V ušiach mu hučalo, v hlave sa mu čosi prevracalo. Popri ňom bežaly vlaky, vozne, vozíky, most hukotal a bolo čudné počuť tenké pískanie parníkov, čo sa ozývaly zdola – tak ďaleko a hlboko boly, v akejsi bezdnej hĺbočine, preplnenej bludnými svetielkami... A do neba sa dvíhaly dva ohromné piliere, s ktorých sa spúšťaly laná nevidanej hrúbky. Celá sieť železných tyčí, čo sa Matejovi zdaly s lode takou krásnou pavučinou, fahala sa od lán a držala most ako zavesený v povetrí. Zpoza nich sotva bolo možno rozoznať rieku, slievajúcu sa so zálivom do jedného strieborného ligu, v ktorom sa topily a zas vynáraly svetlá lodí. A v diaľke visely nad vodou tisíce svetiel ako hviezdy a fahaly sa do ďaleka, ta, kde nové svetlá horely už v New Jersey. A vprostred celého tohto mora svetiel, v diaľke, prenikavé oči Matejove sotva rozoznaly okrúhly ohnivý diadém a pochodeň „Slobody“. Marilo sa mu, že vidí v belasistom svetle aj hlavu medenej ženy, aj zdvihnutú ruku. Ale to už svietilo slabo, len-len že sa mihotalo ako nedávne dni s túžbami o šťastí v cudzej krajine...

V čiernej hromade piliera ani vchod do brloha svietil oblôčik strážcu mosta a strážca ako maličká svätojánska muška vyliezol z toho brloha s lampášom. Hneď zbadal na moste cudzinca, a to sa Američanovi vždy páči. Strážca potľapkal Mateja po pleci a povedal niekoľko dobráckych slov.

– Nemohol by som u teba prenocovať? – opýtal sa Matej ustatým hlasom.

– Ó, well! – odpovedal strážca po svojom a začal Matejovi vysvetľovať, že Amerika je väčšia ako celý ostatný svet – že to každý vie. New York že je najväčšie mesto v Amerike a tento most že je najväčší v New Yorku. Keby Matej bol rozumel, čo vraví strážca, bol by si mohol domyslieť, čo sú ostatné mostíky proti tomuto.

Potom strážca pozrel do očí čudnému človeku, prečítal v nich smútok miesto údivu a myšlienky sa mu pobraly inou cestou... Pravda, keď sa už človeku zbridil život, nuž lichotí hodiť sa dolu s najväčšieho mosta na svete, ale po prvé – je to fažko, nepremočeš sa tou sieťou drótu a lán, a po druhé – most veru nepostavili na toto. Všetko toto strážca vysvetlil Matejovi a potom ho dosť rozhodne obrátil a začal vyprevádzať, posociavajúc ho od chrbta. Ale čudák človek šiel veru pokorne, ako spustený stroj, ta, kde nad mestom blčala žiara a ako veniec plával v povetří prsteň elektrických svetiel nad budovou novín...

Za mostom už bez vyzvania sprievodcu vošiel do vozňa, na ktorom bol nápis „Central Park“. Pokojné sedenie a pravidelný pohyb vozňa nevoľky vábily človeka bez prístrešia a bolo mu teraz už jedno, kde sa vieze. Len aby sa viezol, čím ďalej, tým lepšie, aby na nič nemyslel, dožičil oddychu ustatým nohám, kým ho neopradiť driemota spolu s pravidelným klopkaním kolies...

Bolo mu veľmi nepríjemné, keď klopkanie zrazu prestalo a pred ním stál sprievodca a fahal ho za rukáv. Matej zas vytiahol peniaze, ale sprievodca povedal „No“, * a ukázal rukou, že treba vystúpiť. Matej vystúpil a prázdny vozeň sa akosi radostne zakrútil dookola. Sprievodca zhášal cestou svetlá a obloky vozňov ako by zažmurily oči a onedlho Matej videl, že vozeň vbehol do dvora stanice a zastal pod strechou, kde pokryté tôneu oddychovali aj iné také vozne...

Tu bolo dosť ticho. Mesiac bol už celkom maličký a belasá noc bola dosť tmavá, čo aj na nebi bolo vidno hviezdy a veľké, ešte nezastavané námestie pri Central Parku sa matne belelo v striebristých lúčoch... Vzdialené domy sa zamieňaly s prázdnyimi miestami a plotmi a len na jednom mieste akýsi človek postavil dom vari pätnásťposchodový, ktorý sa týčil ako čierna kopa, ešte celý obkolesený lešením... Táto babylonská veža sa ostro črtala na žiari nad osvetleným mestom...

---

* Nie.

Matej začul v ušiach šumenie stromov. Les vždy prifahuje tuláka bez prístrešia a Matej Vrbický sa cítil skutočným tulákom.

Preto sa chytro obrátil a šiel do parku. Keby sa bol vtedy niekto díval na neho z námestia, bol by videl, ako sa biela halena to stráca v tóni stromov, to zas mihá v mesačnom svetle.

Takto šiel niekoľko minút a zrazu zastal. Pred ním sa dvíhala v húšfave klietka z tenkého drótu, čo pokrývala strom ako by končitou čiapkou. Na konároch a latkách sedely a ticho dremaly vtáky; byly ako sivé hrudky. Keď Matej prišiel bližšie, veľký sup zdvihol hlavu, zablýskal očami a lenivo rozprestrel krídla. Potom si zase sadol a vtiahol hlavu medzi plecía.

Matej odišiel, lebo sa bál, aby sa vtáky nerozškročaly. Kráčal tíško a obzeral sa, hľadal, kde by sa uchýlil. Onedlho sa pred ním zabelela podlhovastá budova. Polovička budovy bola tmavá a Matej myslel, že je to akási kôlna, kde sa možno učupíť a prespať do rána. Ale keď prišiel bližšie, zas uvidel železnú mriežku, od ktorej preľaknutý odskočil. Zpoza mriežky zablýskaly na neho dve oči. Veľký sivý vlk stál nad spiacou vlčicou a bdelo pozoroval podozrivého chlapa v bielej odedzi, ktorý sa – nevedno prečo – túla v noci okolo obydliha zvierat.

A hneď na to odkiaľsi z tône akýsi ľudský hlas povedal čosi po anglicky, zlostne a srdito. Matejovi bolo toto okríknutie horšie ako vrčanie lesného zvera. Vzdychol a bojazlivo sa zas pobral na kraj parku. Tu zastal a pohrozil päšťou. Komu? Nevedno, ale človek bez jazyka cítil, že sa v ňom zobúdzá čosi vlčieho...

XXI.

Lahké zurčanie vody ho vábilo ďalej. To striekal do bazéna nedobre zatvorený vodostrek. Voda prúdila dohora ani ospanlivá a prúdik zurčal a čľapotal, ako sa dvíhal alebo padal celkom nízko. Matej sa sklonil k nádrži a začal dychtivo piť. Potom sňal čiapku a prežehnal sa, lebo sa rozhodol, že si ľahne tu do krovía.

Zďaleka v nočnom tichu začul hvízdnutie . . . Marilo sa mu, že je to zvuk z akéhosi iného sveta. Veď aj on kedysi prišiel na lodi . . . Možno to píska zas taká loď zo starej Európy, na ktorej prišli ľudia do tejto Ameriky hľadať si šťastie – a teraz sa dívajú na ohromnú sochu so zdvihnutou rukou, v ktorej skoro pod oblakmi žiari pochodeň . . . Ibaže teraz sa Vrbičanovi marilo, že osvetľuje vchod do ohromného hrobu.

Skrúšene sňal čiapku, zahľadel sa na hviezdnaté nebo a modlil sa zvyčajnými slovami večerných modlitieb. Nebo pokojne horelo svetlami v bezdnej belasosti a bolo mu cudzie a ďaleké. Vzdychol, starostlivo si položil vedľa seba kúsok chleba, s ktorým sa ešte vždy nerozlúčil, a ľahol si do krovia. Všetko stíchlo, všetko zhaslo, všetko zaspalo na námestí, pri zverinci a v parku. Iba prúdik vody čľapotal a kdesi v klietke škriekal nočný vták, alebo sa v kroví pohlo čosi bieleho a chvíľami človek mrmľal vo sne čosi smutného a zlostného, možno modlitbu, alebo ponosy, alebo kliatby.

Noc sa ďalej tíško vznášala nad zemou. Na vysokom nebi plávaly biele oblaky, celkom podobné našim. Mesiac sa skotúľal za stromy. Bolo čerstvejšie a akosi jasnejšie. Zo zeme bolo cítiť vlhčinu.

Vtedy sa Matejovi prihodilo čosi bezvýznamného, ale takého, že na to nemohol zabudnúť v celom ostatnom živote, a hoci sa nemohol pokladať za vinníka, jednako mu táto udalosť ležala na svedomí ako kameň.

Práve zaspával, keď sa zrazu rozhrnulo krovie a akýsi mužský zastal nad ním a nazeral mu do nočného útulku.

Naokolo bolo všetko sivé, v temrave. Matej zle videl neznámemu do tváre. Len neskoršie sa rozpamätal, že bol bledý a veľké oči mu hľadely s utrpením a smutne . . .

Zrejme to tiež bol nočný tulák, akýsi nešťastník, ktorému iste v ten deň nežičilo šťastie, a možno mu nežičilo už mnoho dní a teraz už nemal ani len niekoľko centov, aby si zaplatil nocľah. Možno aj to bol človek bez jazyka, nejaký úbohý Talian, z Ta-

lianov, čo sem prichádzajú v celých kídľoch zo svojej požehnanej vlasti, úbohí, neznámi, ako aj naši, s rovnakou clivotou za opustenou vlasťou, za rodnou biedou pod rodným nebom... Nejaký nezamestnaný, vyhodený tým ohromným potokom, čo iba nakrátko zatíchol tam, na tej strane, kde sa vypínaly tie kamenné babylonské veže a žiara svetiel tíško dohorievala, ako by zaspávala pred svitaním. Možno aj tohto človeka hrýzol žiaľ. Možno ho už nechcely niesť nohy. Možno mu už srdce preplnil smútok opustenosti, možno ho proste trápil hlad a potešil by sa kúsku chleba, o ktorý sa s ním mohol podeliť Vrbický. Možno by zas on bol mohol Vrbičanovi ukázať nejaké východisko...

Možno... Čo všetko je možné! Možno by títo dvaja ľudia boli našli v sebe bratov do konca života, keby si boli vymenili niekoľko bratských slov v tej teplej, temnej, tichej a smutnej noci v cudzine...

Ale človek bez jazyka sa tak pohol na zemi, ako sa nedávno pohol jemu v ústrety vlk v klietke. Pomyslel si, že je to ten človek, ktorého hlas počul nedávno taký zlostný a srditý. A ak aj nie práve ten, možno strážca parku, ktorý ho vyženie odtiaľto...

Zdvihol hlavu s nepriateľstvom v duši, a štvoro ľudských očí sa stretlo s výrazom nedôvery a strachu...

– German? – opýtal sa neznámy dutým hlasom... – French? Tedesco italiano...?*

– Čo chceš? – odpovedal Matej. – Či už ani tu nedáš človeku chvíľočku pokoja...?

Ešte si vymenili niekoľko viet. Hlasy oboch znely zlostne a nepriateľsky...

Neznámy pomaličky pustil konáre, krovie sa zavrelo a mužský zmizol.

Zmizol a kroky mu znely vždy tichšie a tichšie... Matej sa chytró naddvihol na lakti v akomsi strachu. „Odchádza,“ pomyslel si. „Ale čo bude ďalej?“ A rád by bol zavolať nazpät

---

* Nemeč? Francúz? Hovoríte po taliansky?

toho človeka. Ale potom si pomyslel, že ho nemožno vrátiť, a aj načo? Všetko jedno – neporozumie ani slova.

Načúval, ako kroky tichly, potom celkom zatíchly, iba stromy čosi šepotaly pred svitaním v zhustnutej tme... Potom sa s mora prihnala hmlistá chmára a tíško sa rozpršalo krátkym a teplým dažďom, čo pokryl celý park šepotom kvapiek na lístí.

Zpočiatku tento šepot počuli dvaja ľudia v Ústrednom parku, ale potom už iba jeden...

Druhého našly raňajšie zore visieť na ktoromsi zo šepotajúcich stromov so strašnou, osinetou tvárou a vychladnutým, skleným pohľadom...

Bol to človek, čo prišiel ku kroviu a pozrel na ležiaceho Vrbičana. Človek bez jazyka ho zazrel prvý, keď sa zdvihol so zeme, zo zimy a vlhkosti, z clivoty, čo ho hnala s miesta. Zastal pred ním ako skamenelý, nevoľky sa prežehnal a chytro sa rozbehol chodníčkom, s tvárou bledou ako plátno, s vyľakanými, šialenými očami... Možno mu ho bolo ľúto, ale možno aj... sa bál, že bude musieť svedčiť... Čo povie on, človek bez jazyka, bez pasu, sudcom tejto prekliatej krajiny...?

Práve vtedy ho videl strážca, ktorý zíval a vystieral si údy pod svojou strieškou. Začudoval sa, keď videl čudný odev ohromného chlapa, rozpomenul sa, že ho vari videl v noci pri vlčej klietke a potom si zadivene obzrel ohromné stopy ohromných Vrbičanových čižiem na vlhkom piesočnatom chodníku...

XXII.

Nezamestnaní mesta New Yorku sa rozhodli usporiadať toho rána meeting. Určili včasnú hodinu, aby sprievod privábil pozornosť všetkých, čo sa ponáhľajú do roboty do kancelárií, do tovární a do dielní.

O nastávajúcom shromaždení písali v novinách už asi týždeň a oznámili aj jeho program a mená rečníkov. Tušili, že „zástup

môže porušiť poriadok", oznámili interview s riaditeľom polície a s vodcami robotníckeho hnutia. Noviny burzovníkov a Tammany-hollu sa oborily na „agitátorov“ a tvrdili, že iba cudzinci, leňosi a opilci zostávajú bez roboty v tejto slobodnej krajine. Robotnícke noviny odporovali, ale aj vyzývaly, aby účastníci shromaždenia zachovali dôstojnosť, poriadok a úctu k zákonom. „Nedajte protivníkom príčinu obviniť vás z nekultúrnosti," písali známi vodcovia robotníckeho hnutia.

Noviny „Sun“, ktoré patrily medzi najrozšírenejšie, sľubovali čo najpodrobnejšie opísať meeting v niekoľkých fázach, preto každú polhodinu malo vyššie osobitné vydanie. Nato vyslali včas ráno ktoréhosi reportéra, aby podal zprávu: „Ústredný park pred začiatkom meetingu“.

A reportér mal veľké šťastie. Najsamprv, keď obehával všetky kúty parku, naďabil na Mateja a hneď namieril na neho fotografický aparát. A čo aj sa Matej chytro vzdialil, reportér predsa len stihol urobiť momentku, ku ktorej chcel pripojiť nápis: „Prvý z nezamestnaných, čo prišiel na meeting.“

Predstavoval si, ako túto postavu vychytia noviny, nepriateľské robotníckemu hnutiu: „Prvý sa zjavil akýsi divoch vo fantastickom kroji. Naša krajina je nie pre také tvory...“

Potom reportérovo bystré oko zbadalo v húšfave visiace telo. Treba byť spravodlivým k tomuto novinárskemu gentlemanovi: prvou jeho myšlienkou bolo, že nešťastník možno ešte žije. Preto pribehol k mŕtvole, vytiahol z vrečka nožík a chcel prerezať povraz. Ale omakal celkom vychladnutú ruku, pokojne odstúpil niekoľko krokov, vybral si vhodné miesto a načrtol si obrázok do náčrtníka... Veď toto tiež mohlo vyvolať dojem – čo aj zas inakší. Toto vychytia robotnícke noviny... „Človek, čo prišiel na meeting ešte včasnšie... Zas jedna obeť biedy v najbohatšej krajine sveta...“ V každom prípade zpráva vyvolá všeobecnú senzáciu a redakcia bude spokojná.

A naozaj, aj zpráva, aj obraz mŕtveho tela sa zjavily v novinách prv, ako sa o udalosti dozvedela polícia. Bola to hrozná

nedbanlivosť („čo sa napokon môže stať aj najsúcejšej polícii,“ písali neskôr v niektorých novinách), lebo zástup sa už začal schádzať a zbadal mŕtve telo, ale polícia ešte vždy nevedela, čo sa stalo . . .

Matej Vrbický, ktorý, pravdaže, nič nečítal o meetingu, zbadal, že sa k parku so všetkých strán hrnie národ. Po námestí, z ulíc a uličiek šli v skupinách akísi ľudia v mestských kabátoch, pravda, dosť ošúchaných, vo svrchníkoch, pravda, dosť špinavých, v klobúkoch, pravda, dosť pokrkvaných, v naškrobených, pravda, dosť zatúľaných košeliach. Výzor celého tohto zástupu, chudé a vše aj bradaté tváre pôsobily na Vrbického uspokojujúcim dojmom. Cítil čosi ako by rodného a sympatického. Všetci sa shromažďovali pri fontáne, ale keď sa potom dozvedeli o samovražde, ako mravce sa shrkli na to miesto, pochmúrní, nahnevaní a smutní.

Vrbický teraz smelšie vyšiel na čistinku, kde sa rozostavila skupina počerných ľudí s hustými vlasmi, ešte otrhanejších ako ostatní. Oči mali ani slivky, tváre počerné, niektorí končisté klobúky so širokými striedkami a reč im zvučala ako hudba – mäkko a melodicky. Boľi to Taliani. Pripomínali Matejovi Slovákov, čo zavše zašli do Vrbice zpoza Karpát, teda sa dôverčivo pokúsil ich osloviť. Ale tu ho nikto nerozumel. Taliani lenivo obracali k nemu hlavy. Ktorýsi pristúpil k nemu, omakal mu bielu halenu a zadivený cmukol jazykom. Potom mu s potešením ohmatať svaly na rukách a povedal čosi druhom, ktorí vyjadrili odobrenie hlasnými výkrikmi . . . Ale nič inšie od nich Matej nedosiahol . . . Zbadal len, že im oči žiarily ako oheň a pod krátkymi kabátmi za opaskom im visely nevelké nože.

Onedlho zástup zaplavil už celé námestie. Nad ním stál jemný prach, čo zahol ako hmľa medzi zeleňou, a mocný hukot hlasov sa vznášal nad hlavami . . .

Pri strome, kde visel človek, začalo byť rušno. Prišli sem prísni a vážni policajti v sivých klobúkoch. Ľudia sa im posmievali,

gánili na nich nepriateľsky a vykrikovali im ostré žarty, ukazovali číslo novín, ale policajti si toho ani nevšimli. Iba celkom blízko stromu nastal akýsi stisk, – sivé prilbice sa akosi čudne predieraly pomedzi čierne, hrdzavé a pestré klobúčiky, pritom sa drevené obušky dvíhaly a padaly a čosi náhlivo dupkalo a odskakovalo. Potom sa mŕtve telo zakolembalo, hlava mŕtvoly sa zrazu vynorila z tône do jasnej škvŕny, potom sa sklonila a telo, ako by nevoľky, pomaly kleslo do úrovne zástupu.

Matej sňal čiapku a prežehnal sa. A práve vtedy s druhej strany, z námestia bolo zrazu počuť zvuky hudby. Keď Vrbičan obrátil hlavu na tú stranu, uvidel, že z priečnej uličky na druhej strane námestia, pri veľkej stavbe, vyvalil sa kúdol zlatistého prachu a valil sa k parku. Ako by hnali stádo alebo šlo veľké vojsko. A z oblaku sa niesly zvuky hudby, raz tichšie – a vtedy bolo počuť ako by iba hlasný dupot tisícich nôh – potom letelo vopred pišťanie klarinetov a medených trúb a búchanie bubnov a zvuky pokrievok. Napredku bežali vo dvoch radoch chlapci z ulice a kráčal vysoký kapelník, čo kýval do taktu veľkým žezlom. Za ním šli hudobníci s nafúkanými a červenými lícami, v prilbiciach s perím, vo farbistých mundúroch s ohromnými epoletami na pleciach, tak husto povyšívaných a ozdobených, že vari nezostalo na nich ani kúska čímsi neokrášleného, neovešaného voľajakou lemovkou alebo šnúrkou.

Matej si myslel, že za nimi uvidí oddiel vojska. Ale keď sa prach priblížil a spriezračnel, uvidel, že za hudbou idú najprv v radoch, potom ako prišlo, v neporiadku, vždy rovnaké kabáty, rovnako pokrkvané klobúky a rovnaké zaprášené a vyšedivené postavy. A pred týmto pestrým zástupom, vysoko nad hlavami, vznášala sa a trepotala zástava, pripevnená na vysokej tribúne na kolesách. Okolo zástavy, ako stráž, pohybovalo sa zároveň so zástupom so desať ľudí...

V hrnote, hukote, kolembaní, pri jasných zvukoch pochodu, v zúrivých krikoch a hvízdaní očakávajúceho národa, zástava sa

priblížila až k fontáne, kde zastala. Záhyby sa zachvely a opadly, iba stužky poletovaly vo vetre a chvíľami plachta zástavy plieskala a na nej sa vlnily zlaté písmená . . .

Vtedy nastala v zástupe ozajstná trma-vmra. Jedni volali nových príchodzích k stromu, kde nedávno visel samovrah, iní chceli zostať na mieste popredku označenom. Zástava zas zaviala, tribúna s ňou šla za zástupom, no chytre sa vrátila, odtisnutá oddielom polície, čo husto obkolesil strom.

Keď prach, zvríený touto trmou-vmrou, odnieslo ďalej na námestie, zástava zase stála nehybne a pod ňu si zastal človek bez klobúka, s dlhými začesanými vlasmi a čiernymi iskrivými očami obyvateľa Juhu. Nebol vysoký, ale týčil sa na tribúne nad celý zástup a mal zázračný hlas, čo hneď prehlušil vravu zástupu. Bol to mister Charles Hompers, chýrečný rečník Sväzu robotníkov.

Celý zástup stíchol, keď rečník vystrel ruku ku stromu, kde ešte nedávno visel samovrah, a povedal nie veľmi nahlas, ale akosi slávnostne a srozumiteľne:

– Najprv vzdajme úctu jednému z našich druhov, čo ešte tejto noci podľahol v ťažkom zápase.

Ako by sa bol vietor prehnal nad mnohotisícovým zástupom a množstvo klobúkov sa zrazu zamihalo v povetrí. Záhyby zástavy sa prudko rozhybaly a zaplieskaly smutne a tlmene vprostred hrobového ticha. Potom Hompers pokračoval v reči.

Matejovi sa čosi otriaslo v hrudi. Pochopil, že tento človek rozpráva o ň o m, o tom, kto chodil tejto noci po parku, nešťastný a bez prístrešia, ako aj on, Vrbičský, ako aj všetci títo ľudia s vyčerpanými tvármi. O tom, ako aj ich všetkých vyhodilo sem neľútostné mesto, o tom, kto sa nedávno opytoval na čosi tlmenným hlasom . . . O tom, kto tu blúdil so svojím hlbokým smútkom a koho už teraz niet na tomto svete.

Bolo počuť, ako vietor šelestil listím, bolo počuť, ako sa chvíľami strháva a duto plieska záhybmi vo vetre ohromná plachta zástavy . . . A reč človeka, čo stál nad celým zástupom s obnaženou hlavou, – tiekla ďalej, plynná, srdečná a smutná . . .

Potom sa rečník obrátil a natiahol ruku k mestu, s hnevom a hrozbou.

A v zástupe ako by čosi zrazu zaklopalo na všetky srdcia – nastal náhly pohyb. Všetky oči sa obrátili tiež ta a Taliani si stávali na prsty, zatínali špinavé, ohromné päste a nafahovali žilovaté ruky.

Ale mesto, objaté jemnou hmlou vlastných výparov, stálo pokojne, ako by tíško dýchalo a pokračovalo v zvyčajnom, ničím nenarušenom živote. Po námestí sa fahaly a rachotily vozne, kdesi v tuneli dychčal rýchlik... Vietor niesol ponad námestie oblak prachu. Tento oblak, ako stužka, prežiarená slncom, ovisol v polovici ohromného nedostaveného domu, pripomínajúceho babylonskú vežu. Hore, medzi lešeniami a doskami, hemžili sa ani mravce robotníci, pracujúci na stavbe, a zdola sa podchvíľou dvíhaly ohromné farchy... Dvíhaly, mizly v oblaku prachu a zase sa spúšťaly shora, zatiaľ čo sa dolu tíško krútily na podstavcoch ohromné žeriavy a zachytávaly vždy nové a nové vozíky s hromadami tehál a žuly.

A na toto všetko svietilo jasné slnce veselého, jasného dňa.

Vrbičanovi sa dvíhalo v hrudi čosi neznámeho, nezvyčajného, mocného. Veď teraz prvý raz na americkej zemi stál v zástupe ľudí, ktorých city chápal, lebo to boli zároveň aj jeho city. To sa mu páčilo, to ho akosi čudne štekliho, to ho dvíhalo kdesi. Ale bol by chcel ešte čosi viac, bol by rád, aby aj jeho uvideli, aby poznali aj jeho históriu, aby títo ľudia pochopili, že im rozumie, aby mu prejavili ľútosť, akú on teraz cíti s nimi. Chcelo sa mu ešte čohosi nezvyčajného, opojného, marilo sa mu, že sa už-už čosi stane, od čoho odľahne na duši všetkým, aj jemu, Vrbičanovi, čo sa ako ihlička stratil v cudzej krajine. Nevedel, kde chce ísť, čo chce robiť, zabudol, že je bez jazyka a bez pasu, že je tuľákom v tejto krajine. Zabudol na všetko a v očakávaní čohosi predieral sa napred, po dlhom osamotení opojený vedomím, že ho s touto ohromnou masou sjednocuje akýsi spoločný cit, ktorý sa tu chvel a čeril ako more medzi strmými brehmi. Akosi po-

korne sa usmial, vravel čosi ticho, ale chytré a ustavične sa pretískal napred, tá, kde pod zástavou stál človek, čo tak dobre chápal všetky city, čo ich tak zručne rozhýbal hlbokým, prenikavým hlasom...

XXIII.

Naozaj nevedno, čo by bol Matej urobil, keby sa mu bolo podarilo dôjsť až k tribúne a čím by bol mistrovi Hompersovi vyjadril city, ktoré sa v ňom búrily. V tých končinách, odkiaľ bol rodom, Iudia, čo nosia hrubé plátenné haleny, obyčajne vyjadrujú lásku a úctu Iuďom v kabátoch poklonami až po zem a bozkaním ruky. Je ľahko možné, že mister Hompers by bol dostal takýto prejav obdivu k svojmu rečníckemu umeniu, keby to osudná náhoda nebola zariadila inak, totiž tak, že skôr, ako mister Hompers, predseda robotníckych asociácií a strhujúci rečník, priplietol sa Vrbičanovi do cesty mister Hopkins, bývalý boxer a policajt. Mister Hopkins, zároveň s ostatnými Iuďmi v sivých prilbiciach a s obuškami v rukách, stál nehybne ako socha, a pravdaže, nedojala ho výrečnosť mistra Hompersa. Newyorská polícia dobre poznala tohto populárneho gentlemana a účinky jeho výrečnosti oceňovala s vlastného hľadiska. Vedela, že mister Hompers je človek veľmi skúsený a že vo svojich rečiach nikdy „neporuší poriadok“. No zato – zvyčajne už tak účinkovali jeho slová – poslucháči veľmi často „porušovali poriadok“. Nezamestnaní sú na toto vždy veľmi ochotní a dnes, na dôvažok, s toho prekliateho stromu, na ktorom polícia prepásla obeseného tuláka a dovolila mu visieť „proti každému poriadku“ prídlho, vialo na zástup čímsi nezvyčajným. A ani nebolo už dávno takého veľmi navštíveného meetingu a každému policajtovi by sa bolo dostalo, v prípade ruvačky, zakročif jednému proti sto Iuďom.

V takýchto prípadoch býva polícia vždy veľmi ostražitá a sta-

roastlivo sleduje najmä cudzincov. Kým je všetko v poriadku – a v poriadku je všetko, kým sa veci obmedzujú na slová, čo aj najhroznejšie, a na gestá, čo aj najdramatickejšie – do toho času stoja policajti v sivých prilbicích a dovoľujú si chvíľami aj prejavíť znaky súhlasu pri veľmi podarených miestach reči. No len čo sa v niektorej čiastke zástupu prejaví snaha dať sa do roboty a „porušiť poriadok“ – polícia hneď zaujme výhodné postavenie útočiacej strany. A obušky začnú pracovať chytro, rozhodne, ohromujúco, nečakane. A niekedy až dvadsaťtisícový zástup ustupuje pred sto-dvesto obuškami, pričom zadní utekajú a pre istotu chránia si hlavy rukami . . .

Matej Vrbický, pravda, na vlastné nešťastie, ešte nepoznal miestne obyčaje. Len kráčal napred s otvoreným srdcom, s akými-misi slovami na ústach a s nádejou v duši. A keď sa k nemu zrazu obrátil vysoký pán v sivom klobúku, keď Matej zbadal, že je to zas ten včerajší policajt, vyliadol si na ňom všetky city, ktorými bol teraz preplnený: cit trpkosti a krivdy, cit bezmocnosti a nádeje v čísi pomoc. Slovom, sklonil sa a chcel sa ústami dotknúť ruky mistra Hopkinsa.

Mister Hopkins odskočil o krok a – obušok zasvišťal v po-
vetrí . . . V zástupe sa ostro ozval prvý úder . . .

Vrbičan sa nečakane vztýčil ako rozzúrený medveď . . . Po tvári mu tiekla krv, čiapka spadla, oči zdively. Bol hroznejší ako vtedy v Borkovej izbe. Lenže teraz už nebolo ľudskej moci, ktorá by ho bola dokázala zadržať. Nečakaná krivda a bolesť preplnily čašu trpezlivosti v duši vysokého, mocného a krotkého chlapa. V tomto údere sa mu sústredilo všetko, čo prežil, precítil, pretrpel doteraz, všetka nenávisť a hnev tuláka, ktorého napokon uštváli ako divé zviera.

Nevedno, či mister Hopkins poznal indický úder ako Paddy, ale nestihol ho použiť dosť zavčas. Pred ním sa zdvihlo čosi ohromného a divého, zdvihlo sa, navalilo sa na neho a – policajt Hopkins spadol na zem vprostred zástupu, ktorý sa už vlnil a vrel . . . Za Hopkinsom nasledoval jeho najbližší druh a o nie-

koľko sekúnd ohromný chlap v nevídanom odeve, strapatý a rozzúrený, sám pretrhol najbližšiu refaz policajtov mesta New Yorku... Za ním s hlasnými výkrikmi a rozpálenými očami sa prví oborili Taliani. Američania zotrúvali pri zástave, kde si mister Hompers darmo trhal plúca výzvami k poriadku a zároveň ukazoval na nápis „Poriadok, dôstojnosť, disciplína!“

O minútu bola všetka polícia rozohnaná a zástup sa valil na námestie...

Bola chvíľočka, v ktorej sa zdalo, že sa mesto otriaslo vplyvom toho, čo sa robilo pri Central Parku... Odchádzajúce vozne sa ponáhľaly, vozne, čo prichádzaly naproti, zastaly v nerozhodnosti, prestaly sa krútiť žeriavy a Iudia na stavbe sa prestali plaziť napred a nazad... Robotníci zvedavo a ľútosťivo hľadeli na zástup, čo rozohnal políciu, prichystaný oborí sa cez námestie na najbližšie budovy a ulice.

Ale bola to iba chvíľočka. Námestie ovládal zástup, ale zástup nevedel, čo si počať s námestím. Pritom väčšina Iudí zostala pri zástave a pomaličky hlava zástupu, ktorá sa už ako had začala fahať k mestu, zase sa pritiahla k telu. Potom, po krátkom rozmýšľaní, rozhodli vodcovia, že meeting stroskotal, napochytre zostavili protestnú rezolúciu proti zákroku polície a pohli sa na zpiatočnú cestu. Napredku, ako by sa nič nebolo stalo, zase sa usporiadal najatý orchester a oblak prachu spolu s hudbou sa začal valiť námestím. A za ním v somknutých radoch šli policajti, ktorí si zase stihli stať do radu, posmeľujúco sa rozháňali obuškami a povzbudzovali zaostalých.

Za pol hodiny sa park vyprázdnil. Žeriavy sa zas rozhýbaly na podstavcoch, robotníci sa zas hemžili na stavbe skoro pod oblakmi, zas pokojne premávaly vozne a Iudia, čo sa v nich viezli, dozvedeli sa iba z novín, čo sa robilo len pred polhodinou na tomto mieste. Iba strážcovia chodili popred fontánu, krútili hlavami a hromžili, že im zdubasili trávu...

XXIV.

Vďaka Vrbičanovi Matejovi, noviny mesta New Yorku pracovali niekoľko dní veľmi usilovne. Na jeho počesť urobili typografické stroje stovky tisíc nadpočetných obrátok, stovky reportérov zháňali zprávy o ňom po celom meste a na námestiach pred ohromnými budovami novín „World“, „Tribune“, „Sun“ a „Herald“ sa kopili celé stovky chlapcov-roznášačov. Na ktorejkoľvek z týchto budov Dym, ktorý sa ešte vždy potíkal mestom v nádeji, že stretne Mateja, uvidel projekčné plátno, na ktorom viselo oznámenie:

DIVOCH V NEW YORKU

Čo sa stalo na meetingu nezamestnaných.
Zulukafer, Patagónec, alebo Slovan?
Mocnejší ako policajt Hopkins.

HROZBA CIVILIZÁCII

Urážka zákonov tejto krajiny!
Prinášame portrét divoča,
čo zabil policajta Hopkinsa.

Už o hodinu sleteli noviny do kídla chlapcov, ktorí sa ihneď rozbehli na všetky strany. Motali sa pod nohami koní, vyskakovali do idúceho vozňa električky, o polhodinu boli už na konci podzemnej železnice a v predmestiach Brooklyna – a všade sa ozývaly výkriky:

– Divoch v New Yorku...! Obraz divoča na meetingu nezamestnaných. Urážka zákonov našej krajiny!

Novinár-gentleman, ktorý včera nakreslil fantastický obraz divoča, čo si kúpe rodinu v mestskej vodnej nádrži, veru si nepomyslel, že obrázok tak chytro použije. Teraz sa jeho talentovaný výtvor skvel v státisícoch exemplárov a vážni Američania, vracajúci sa z úradov, otvárali cestou noviny práve na tom mieste,

(kde bola postava divocha, „ktorý dva razy porušil zákony tejto krajiny“. A keďže je veľmi ťažko vyhnúť určitým mimovoľným uzáverom, nuž noviny núkaly vlastné vysvetlenie, kým sa celkom nevyjasnia motívy tajomného zločinu tohto tajomného človeka, pravda, netvrdily, že je to všetko čistá pravda. „Včera neborák Hopkins vysvetlil divochovi všetku nevhodnosť kúpania detí v mestských vodných nádržiach. Je známa vec, že divosi sú maličerní a pomstiví. Ktovie, možno Hopkins padol ako nevinná obeť horlivého vykonávania svojich povinností na Broadway.“

V iných novinách, vážnejších, už vysvetľovali udalosť podľa čerstvých stôp. Zpráva mala názov: Meeting nezamestnaných.

„Ponáhľame sa dať našim čitateľom presné vysvetlenie udalostí v Ústrednom parku. Ako už vieme, meeting nezamestnaných bol určený na ráno a už skoro na svitaní začalo sa námestie a priľahlé miesta naplňaf ľuďmi v takom množstve, že to do určitého stupňa zmiatlo aj policajné rezervy. Medzi týmito bol aj známy Hopkins, bývalý boxer, postava, v celom meste veľmi populárna.“

„Na nešťastie náhoda, z tých náhod, ktoré sa napokon môžu vyskytnúť v každom meste tohto štátu, v každom štáte tejto krajiny a v každej krajine tohto sveta (kde vždy bude bohatstvo a chudoba, čo by čo vraveli nebezpeční utopisti) – takáto náhoda vyvolala neobyčajné rozčúlenie v nálade zástupu. Neďaleko fontány, v susedstve miesta schôdzky, tej noci sa obesil akýsi úbožiak, ktorého meno, zamestnanie, ba aj národnosť ostáva doteraz neznáma. Nech už bolo, ako bolo, ale polícia prejavila nepochybnú nedbanlivosť. Ktorýsi reportér stihol nakresliť ešte aj obrázok samovraha prv, ako sa polícia dozvedela o fakte. Vytiahnuť telo zo slučky prichodilo iba vtedy, keď už v parku bolo mnoho ľudí, ktorých vlastný osud následkom náhodných, no tým žalostnejších príčin veľmi smutne ilustroval pohľad na tohto úbožiaka a jeho osud. Prvý pokus polície sňať telo sa stretol s neúspechom, lebo mu zabránil veľmi roz-

čúlený zástup. Ale potom, keď polícia dostala posilu, napokon to urobili – hoci, treba uznať, nie bez pomoci obuškov, ktoré, ako sme už neraz poukázali, používa polícia dosť často aj v okolnostiach, čo vari ani neospravedlňujú používanie tejto zbrane v civilizovanej krajine.“

„V označenom čase prišiel na miesto známy robotnícky agitátor mister Hompers v sprievode sboru hudobníkov a so zástavou, na ktorej bol nápis:

Prácu!
Trpezlivosť ľudu je vyčerpaná,
Spojte sa!
Petícia novému mešťanostovi!“

„Nezaujatosť vyžaduje dodať, že okrem týchto nápisov, bol tam aj nápis nasledujúceho znenia: „Dôstojnosť, poriadok, disciplína!“

Za touto správou nasledovala v novinách iná, ktorá mala zas tri nadpisy:

„Charlie Hompers bol zatrpknutý.
Oboril sa na bohatstvo a rozkoše.
Hanil poriadky v tejto krajine a toto mesto nazval
babylonskou hriechnicou.“

„Charlie Hompers, ktorého rečníckemu talentu treba oddať povinnú daň obdivu, veľmi dobre využil okolnosti. Len čo prišiel na miesto v sprievode znamenitého hudobného sboru mistra Ivensa (Second Avenue, No 300) a dozvedel sa o raňajšej udalosti, začal reč skvostnou improvizáciou, v ktorej v najpochmúrnejších farbách opísal postavenie nezamestnaných a osud, ktorý už možno v blízkej budúcnosti očakáva mnoho týchto nešťastníkov. Hneď nato využil kontrasty, ktoré na každom kroku rozvíja toto mesto, ako vieme, najväčšie a najbohatšie na svete. Táto reč

Charlieho Hompersa, ktorej cieľom bolo vyzvať nezamestnaných, aby poslali petíciu mešťanostovi a ktorá propagovala aj robotnícke asociácie, vyvolala zrejme najhoršie náruživosti. Pravda, Angličania a Američania (ktorých však bolo dosť málo) a aj väčšina Írov a Nemci zostali v poriadku. No najnecivilizovanejšie živly v zástupe – Taliani, čiastočne ruskí židia a najmä akýsi divoch, chlap neznámej národnosti – vzbĺkli z toho ako oheň zo zápalky.“

„MIENKA SENÁTORA ROBINSONA O UDALOSTI“.

„Mister Robinson, ktorý vlúdne prijal nášho reportéra, je presvedčený, že pri tejto udalosti sa veľmi jasne prejavila sila zákonitého poriadku v tejto krajine. ‚Sir,‘ povedal mister Robinson nášmu reportérovi, ‚čo vidíte v tomto prípade? Vzbúrenci, posmeľovaní nebezpečnými demagogmi, premohli políciu. Zrútila sa priehrada medzi nimi a civilizáciou, ktorú zastupoval udatný Hopkins a jeho druhovia. A čože – veď buriči nenachodia nič lepšieho, ako vrátiť sa k poriadku z vlastnej vôle. Jednako by som si dovoľil dať mistrovi Hompersovi a v jeho osobe všetkým podobným agitátorom len jednu otázku, ktorá by ich, myslím, priviedla do dosť veľkého pomykova: ‚Načo vy, sir, vyvolávate náruživosti a huckáte zástupy na skutky, ktoré aj keby mali úspech, vám v nijakom prípade nemôžu byť na osoh?‘“

„Dúfame, že v nasledujúcom čísle,“ dodávala redakcia, „bude me môcť oznámiť odpoveď mistra Hompersa na zdrvivúcu otázku váženého senátora.“

Na druhý deň noviny splnily sľub. Po prvé: doniesly obraz mistra Hompersa a potom podrobný opis jeho rozhovoru s reportérom. Pritom sa mister Hompers črtal v reportérovej obraznosti v práve takých žičlivých farbách ako senátor Robinson. „Mister Hompers je v súkromnom živote človek veľmi sympatický. S reportérom zaobchodil veľmi prívetivo a ľúbezne, ale jeho ohlasy na vec sú veľmi plamenné a energické. Mister Hompers viní zo všetkého prchkosť polície v tomto meste. On zach-

val „poriadok“. Pravda, ako sa celkom správne vyjadril náš reportér, bol „zatrpknutý“ v reči. To nepopiera. Ale odkedyže je Američan v tejto krajine povinný hovoriť iba sladké reči?! Komu sa nepáči porovnanie tohto mesta so ženou hriešnicou, nemá v nedeľu počúvať kázne, napríklad kázne dôstojného reverenda Johnsa, lebo toto je jeho obľúbené prirovnanie. A jednako nikto preto neobviňuje kňazov, že vyvolávajú zlé náruživosti alebo urážajú krajinu. Natíska sa myšlienka, že Tammany-ring, ktorého činným členom je, ako všetci vieme, aj mister Robinson, ešte nemá dosť síl zabezpečiť v tejto krajine slobodu slova, ktorú zdedila po veľkých tvorcoch svojej konštitúcie! (Tu reportér vyslovil poľutovanie, že nedokáže vyjadriť ani veľkolepé gesto, ani vznešený pátos, ktorým mister Hompers vyslovil poslednú vetu. No predsa konštatuje, že by slúžily na česť prvým rečníkom v krajine.) Mister Hompers vraj veľmi ľutuje, čo sa stalo, ale je presvedčený, že tým najväčšmi utrpel on a jeho druhovia, keďže sa meeting prerušil, a tým sa hrubo porušilo aj právo shromažďovania. Ako sa začala bitka, nevidel. A aj vzdialená mu je myšlienka upodozrievať dobrý úmysel talentovaného gentlemana, ktorý nakreslil obraz divocha. Jednako aj vzhľad, aj kroj tohto divocha sa mu zdá dosť maškarný, aby mohol byť výmyslom polície. Čo sa týka otázky, ktorú dostal, nuž, uspokojí zvedavosť veľmi dôstojného senátora je omnoho ľahšie, ako vysvetliť niektoré výčiny Tammany-ringu. Ako vysvitá z predchádzajúceho, on nikoho nehuckal zaútočiť na políciu, ako ani nehuckal policajtov, aby priusilovne použili obušky. Ale je vraj presvedčený, že veľká otázka bohatstva a chudoby bude iste rozhodnutá na pôde slobody slova a spolčovania. A aké sú plody agitácie, vidieť už aj teraz. Pred dvoma rokmi asociácia robotníkov, kde má česť byť predsedom, mala práve polovicu členov, ako ich má teraz. To sú bezprostredné plody. A aké budú ďalšie, o tom môže všetličo povedať mister Robinson, senátor a veľký továrnik, keď v jeho vlastnej továrni od lanského roku skrátili pracovné hodiny bez sníženia miezd. „A my s hrdosťou predvídame,“ dodal

mister Hompers s nenapodobiteľnou iróniou, „a čakáme deň, keď mister Robinson bude musieť zase zvýšiť platy, bez predĺženia pracovného času...“ Napokon mister Hompers oznámil, že zamýšľa zažalovať na štátnom súde narušenie nedotknuteľnosti shromaždení. „Ako vieme,“ povedal, „učencom tejto krajiny sa doteraz nepodarilo vyjasniť otázku národnosti tajomného divoča.“ Mister Hompers vraj jednako nestráca nádej, že sa to podarí súdu, a že riaditeľ polície (ktorému síce odopiera povinnú úctu) už aj teraz vie všeličo o tejto veci.“

„Slovom,“ končila sa zpráva, „ak nespomenieme niektoré štekľivé otázky, ktoré vyvolávajú (možno aj spravodlivé) odsúdenie – prejavil sa mister Hompers nielen ako znamenitý rečník a jemný politik, ale aj ako veľmi príjemný spoločník, ktorému nemožno uprieť úprimný pátos a vznešenosť prejavu myšlienok. A mister Hompers je presvedčený, že on a jeho prívrženci preukazujú krajine skutočnú službu, keď vnášajú organizáciu, poriadok, svedomitosť a nádej do prostredia, ktorého bieda, zúfalstvo a spravodlivá nespokojnosť by mohli z krajiny urobiť korisť anarchie...“

Ešte niekoľko dní udalosť v Ústrednom parku zaplňala stĺpce newyorských novín. Reportéri pobehali celé mesto, do redakcií chodily všelijaké osoby, ktoré videly na rozličných miestach čudných ľudí, podozrivých z totožnosti s tajomným divochom. A vyšlo najavo, že divochov je v New Yorku veru dosť. Na základe prvého vyobrazenia niekoľkí viac-menej učení gentlemani vyjadrovali mienku o jeho národnosti. Úsudky boli rozličné, ale čím viac bolo správ a čím presnejšie boli, v tým užšom kruhu sa začínaly krútiť výsledky skúmania týchto gentlemanov. Prvý sa priblížil k pravde akýsi mister Atkinson, ktorému boli východiskom „ničivé tendencie neznámeho a jeho nekonečná nenávisť k civilizácii a kultúre“. Súdil podľa týchto príznakov a priradil neznámeho k slovanskému plemenu... Škoda len, že sa mister Atkinson pustil do ďalších hypotéz a pričlenil k slovan-

skému plemenu aj „kaukazských Čerkesov a Samojedov, žijúcich hlboko v snežnej Sibíri“.

Kruh okolo tajomnej bytosti sa sfahoval vždy väčšími a väčšími. V správach, ktoré už bývaly kratšie, no zato aj presnejšie, zjavovali sa vždy nové miesta a osoby, ktoré tak či onak prišli do styku s „divochom“. Černoch Sam, čo čistil topánky na Broadway, strážca mosta, čo upodozrieval neznámeho z akéhosi pokúšenia proti neporušenosti brooklynského mosta, sprievodca vozňa, v ktorom sa Matej dostal v ten večer k Central Parku druhý sprievodca, ktorý vydával život nebezpečenstvu, keď ostal zoči-voči s divochom v elektrickom vozni na prázdnych predmestiach Brooklyna, napokon stará pani s brčkami na sluchách, u ktorej tajomný divoch ohromnej postavy a hrozného vzhľadu zacengal raz s neznámym, no zrejme nedobрым úmyslom, keď bola sama v celom dome... Na šťastie obstarožná lady stihla prichlopiť dvere práve dosť zavčasu, aby si zachránila život.

XXV.

O druhej starej panej z domu číslo 1235 v novinách nepísali. Nespomínali ani Annu, ktorá iba vzdychala chvíľami pri rozpomienke na Mateja, čo zmizol bez zvesti. Ako by bol ten človek padol do vody, kým sa ona dostala ako člnok do tichej zátočiny. Každý deň, keď muž a nájomníci starej panej poodchádzali, zjavovala sa v prázdnych izbách ani neviditeľná víla a postielala posteľ, zametala dlážky, raz do týždňa umývala obloky a čistila plynové lampy. Každý deň vynášala smeti na ulicu do koša, odkiaľ ich odvážali mestskí smetiari, varila obed pánom a dvom gentlemanom, ktorí jedávali s nimi. Dva razy do mesiaca chodievala s paňou do kostola... Vôbec všetko bolo pre ňu v tomto kútiku ako vo vlasti. Všetko bolo ako vo vlasti až natoľko, že dievčine bývalo bolestne smutno: načože cestovala sem, načo

túžila, dúfala a čakala, načo sa stretla s tým vysokým záдумčivým človekom, ktorý jej povedal: „Môj osud bude aj tvojím osudom, dievčička.“ Mladý John a Dym neprichádzali. Život sa jej míňal v smutných dňoch, čo sa ponášaly ako dve kvapky vody... Našla tu domov, práve taký, za ktorým tak vzdychal Vrbický – a neraz preto horko plakala po nociach vo svojej kuchynke v pivničnej miestnosti, nízkej a tesnej... A neraz by sa bola rada vrátila ku chvíli, keď poslúchla Mateja, miesto aby bola poslúchla mladú židovku... Vrátil sa a začal tu žiť inak, hľadal si inakší osud, možno aj zlý, ale inakší...

Raz, na veľké prekvapenie, dal jej listár list. Na obálke bola celkom presne jej adresa, napísaná po anglicky a navrchu pečiatka: „Jednotný spolok osôb, zamestnaných službou v domácnosti“. Nerozumela po anglicky, poprosila teda starú paniu, aby jej prečítala list. Pani upodozrievavo pozrela na ňu a povedala:

– Gratulujem! Už sa teda aj ty panceš s tými buričmi!

– Neviem o ničom, – odpovedala Anna.

V liste bolo iba tlačivo s prihláškou za člena spolku. Oznamovali adresu a výšku členovského príspevku. Výška príspevku prekvapila Annu, keď jej pani ironicky preložila prihlášku... Ale dievča si predsa len odložilo list a vše po večierkoch si ho vytiahlo a prezeralo so záдумčivým údivom. Ktože v tejto krajine mohol tak presne vedieť a správne napísať na obálku jej meno a priezvisko?

Bolo to onedlho, ako prišla do služby. A zas o niekoľko dní jej stará pani s ohurnou tvárou oznámila novinu:

– Krásne veci, musím povedať, navyštrájal ten tvoj... Matej, či ako sa volá! – povedala pani. – No, ver už potom tvári. Zdal sa taký úctivý a pokorný.

– A čože takého urobil? – opýtala sa Anna nepokojne.

– Zabil policajta, nič viac a nič menej.

– To nemôže byť! – vykřiklo dievča nevoľky.

Stará pani jej ukázala hromádku novín, ktoré jej doniesol muž,

keď sa už Matejova osobnosť začínala vyjasňovať. Na fantastickom obrázku bolo fažko poznať dobrácku postavu Vrbičana, čo aj ostaly niektoré črty a rámec brady. Potom v nasledujúcich novinách bola aj fotografia Dyma, tentoraz v halene a baranici – ako krajana zmiznutého vychýrenca. Stará pani si založila okuliare a celý deň čítala noviny a s času na čas oznamovala prečítané zprávy aj Anne. Aj pani sa úprimne divila, keď sa dozvedela, že sa Matej dostal na meeting a že sa z neho vykľul vodca bandy Talianov, čo rozohnali políciu a huckali zástup nezamestnaných, aby vyrabovali najbližšie obchody.

– Ale veď vyzeral taký úctivý a tichý, – povedala zamyslená pani, keď sa rozpomínala na pokornú postavu Matejovu, na jeho krotké oči a presvedčivý súhlas so všetkým, čo vyslovila... – Hej, hej! Ver tvári po dačom takomto!

Upodozrievavo zaškúlila ešte aj na Annu, ochotná vidieť v nej spojenkyňu toho čudáka, ale úprimný pohľad dievčaťa jej rozptýlil obavy.

– Je veľmi prchký, – povedala Anna smutne, keď sa rozpomenukla na hroznú chvíľu jeho výstupu s Paddym. – A... a... viete čo... Ako to tam napísali... fahal sa ústami za rukou... Veď to on... prosím vás... veď mu to iste chcel bozkať ruku...

– Chcel bozkať...? A zabil... V tom je čosi nejasného, – povedala pani. – Nuž, akokoľvek, ale ak ho chytiť, určite ho obešia... Vidíš, kde človeka dovedú, tieto... všelijaké spolky... Ja by som tých Hompersov...! Vidíš, veď už aj teba chcú zapantať do svojich sietí.

Anna videla, že pani rozpráva celkom úprimne a udalosť s Matejom dodávala jej slovám ešte väčší význam. Jednako, keď v paninej neprítomnosti zas prišiel list na jej meno s rovnakou pečiatkou – poprosila istého nájomníka, aby jej ho prečítal. Bol to človek mlčanlivý a ohurný, ktorý nechodieval na kartárske večierky domácich a neprevravel s Annou nikdy zbytočného slova. Ustavične si sedel v izbe, celé dni čosi písal a čosi vypo-

čítaval. V dome povrávali, že sa „pokladá za vynálezcu“. Nevedno prečo, ale Anna pocítila k tomuto nevľúdnemu mužskému nevdojak dôveru a úctu.

Vzal jej list z rúk a svedomite jej ho preložil od slova do slova. Obsah listu Annu veľmi udivil: písali jej, že komitét spolku sa dozvedel, že miss Anna slúži v takých podmienkach, ktoré po prvé, ponížujú ľudskú dôstojnosť neurčitou, a po druhé, snižujú všeobecnú úroveň plátov. Desaf dolárov mesačne a jeden voľný deň do týždňa sú minimálne požiadavky, prijaté na ktorejkoľvek schôdzi „Jednotného spolku osôb, zamestnaných službou v domácnosti“. Preto ju znovu vyzývajú, aby sa prihlásila za člena spolku a žiadala si od panej podvýšif plat, lebo inak jej druhovia budú prinútení pokladať ju za „triedneho nepriateľa“.

Anna so strachom vypočula toto čudné vyzvanie.

– Čože si počaf? – opýtala sa a dívala sa na čítajúceho celkom vypučnými očami, lebo dobre nechápala, kto a akým právom jej toto píše.

– No, ja sa nemiešam do takých vecí, – nevľúdne jej odpovedal mlčanlivý nájomník a zase sa obrátil k svojim listinám. Ale medzi očami a papiermi sa mu zjavila vystrašená tvár milého dievčatka, zmäteného a bezmocného, nuž sa zas nespokojne obrátil a zvyčajným pohybom si naddvihol okuliare na čelo.

– Ešte si tu? – povedal a uprene sa zahľadel na Annu nedovidnými očami, upretými ako by do priestoru, alebo vidiacimi čosi za ňou. – Čudné: tvoja tvár mi zavadzia... Opytovala si sa ma na mienku...? No, teda: podľa mojej mienky sú toto všetko hlúposti! Kedysi som aj ja veril v tieto haraburdy a oduševňoval som sa, kým som nepochopil, že iba veda dokáže zmenif všetky ľudské vzťahy. Chápeš: veda! Otázku nerozriešia na ulici, ale v kabinete učenca... Tuto (a položil ruku na listiny) je riešenie všetkých týchto otázok. Onedlho sa to všetci dozvedia... a s nimi aj ty. No, a do tých čias si choď s Bohom. Tvoja tvár mi zavadzia... A moja robota má pre teba väčší význam, ako celé toto znepokojovanie.

A zase sa sklonil nad náčrtkami a výpočtami a kýval Anne ľavou rukou, aby odišla. Anna šla do kuchyne a rozmýšľala, že jednako len sa tu všetko neponáša na naše a že ešte nikdy nevidela takého čudného pána, ktorý by tak slávnostne vyslovoval také nesrozumiteľné slová.

Rada by sa bola poradila aj s Dymom a Rózou. Do kostola chodila popri Borkovom dome a už poznala cestu. Keď raz pani zostala doma a Anna sama šla do kostola, zabehla do známeho bytu. Ale ani Róza, ani Dym neboli doma a Bork mal veľa roboty. Od neho sa dozvedela iba to, že Dym odcestoval, lebo list napokon došiel a Vrbickovci ho odviezli do Minnesoty. Bolo mu to práve vhod, lebo priatelia-Írovia sa rozišli, Tammany-holl už nepotreboval jeho hlas a inej roboty si ešte nenašiel... Dočasná sláva a vlastná fotografia v novinách nemohly Dymovi celkom vynahradiť stratu priateľa. No v tom čase verejnosc už prestal zaujímať incident v Ústrednom parku, najmä, keď ku všetkému tomu vyšlo najavo, že sa už napravilo aj zdravie mistra Hopkinsa, ktorého veru nezabili.

Udalosť s divochom ustupovala vždy ďalej a ďalej na štvrtú, piatu a šiestu stranu, a na prvých stranách novín, z nedostatku iných senzácií, skvely sa niekoľko dní obrázky miss Lisy a mistra Freda, dvoch ešte celkom mladých osôb, ktorí sa bez dovolenia rodičov sosobášili v Baltimore a prichystali rodičom, známym newyorským milionárom, „neočakávané prekvapenie“. A veselá okrúhla hlavička miss Lisy so šibalskými čiernymi očkami hľadela na čitateľa priam z toho miesta, ba ešte aj nakreslená tou istou ceruzou, ktorá nedávno nakreslila nášho krajana.

Z toho vyplýva, ako ľahko je stať sa slávnym v tejto krajine, ale ako krátko trvá taká sláva...

A iba Dym a Vrbickovci čítali o Matejovi všetko, čo mohli, a rozmýšľali, ako teraz nájsť neboráka, čo sa zas bez stopy utopil v ľudskom oceáne...

A ten, čo zavinił toto rozčúlenie verejnosti, už podvečer v ten deň, keď bol slávny meeting, vrazil sa v rýchlíku na Detroit, Buffalo, Niagaru a Chicago...

Ako sa dostal do tohto vlaku, pamätal sa potom iba celkom nejasne. Keď zástup zastal a Matej pochopil, že už nič inšie nebude a ani už nemôže byť nič, okrem najhoršieho, a keď napokon uvidel Hopkinsa ležaf na mieste, kde ho zvalil, s tvárou bielou ani mŕtvola a so zatvorenými očami, aj Matej zastal, divo sa obzeral a cítil, že v tomto meste napokon naozaj zhynie. Od tejto chvíle bol už zasa celkom bezradným deckom a pokorne sa rozbehol za akýmsi nafahľom-Talianom, ktorý ho chytil za ruku a vliekol za sebou.

Námestím prebehli spolu s ostatnými, potom vbehli do priechnej ulice, potom sišli do akejsi pivnice, kde bolo ešte so desaf utečencov, čiastočne zachmúrených, a čiastočne spokojných s dnešným dňom. Zachmúrení boli starci a spokojní mladí tulaáci, medzi nimi aj Matejov záchranca. Bol to mladík, čo ráno pred meetingom tľapkal Mateja po pleci a omakával mu svaly. Veselému šuhajovi sa vari veľmi popáčilo Matejovo zaobchádzanie s políciou. S niekoľkými druhmi sa rozbehol za Matejom, ktorý prekľiesnil cestu, ale potom, keď zástup zastal celkom bezradný – pomyslel si, že im teraz ostáva už len schovať sa, lebo vo všetkom nastal veľmi vážny obrat. A pokladal si za povinnosť postarať sa aj o čudného cudzinca.

Z priechnej ulice viedli Mateja do akejsi dlhej úzkej a dosť temnej miestnosti. Tu sa shromaždilo so dvadsaf ľudí rozličnej národnosti, ktorí sa tu cítili v bezpečnosti a pretriasali udalosti dňa. Pritom sa tuho škriepili: jedni tvrdili, že meeting úplne stroskotal, druhí, naopak, dokazovali, že sa všetko dobre skončilo a fakt priamej srážky s políciou vyvolá ešte mocnejší dojem ako „primierna“ reč Hompersova. Napokon toto všetko doviedlo škriepnikov k otázke: Čo si teraz počaf s neznámym čudákom?

Začali sa Mateja vypytovať v rozličných rečiach, ale on iba hľadieť na nich belasými očami, v ktorých sa zračil svieravý smútok a opakoval: Minnesota... Dym... Vrbičský...

Napokon sa mladý nafaheľ rozhodol, že nezostáva nič iné, ako preobliecť Mateja a vypraviť ho železnicou do Minnesoty. Zadovažili oblek, ktorý sa popukal vo švíkoch hned, ako ho navliekli na Mateja, potom dovedli holiča, tiež člena spolku. Zpočiatku sa Matej priečil, ale keď mu mladý nafaheľ veľmi výrečným pohybom ukázal na hrdlo, ako by ho omotával slučkou – Matej pochopil a pokorne sa podrobil osudu. O desať minút hľadela zo zrkadielca na Mateja cudzia, neznáma tvár so zastrihnutými fúzmi a nevelkou lopatkou miesto brady.

Mladý šuhaj ho potľapkal po pleci. Vrbičan pochopil, že sa títo ľudia starajú o neho, hoci ho prekvapilo, že tento bezstarostný národ akosi nepochopiteľne veselo prijíma jeho smutné postavenie. Nech už bolo, ako bolo, ale podvečer celkom zmenený Matej pokorne šiel za mladými ľuďmi na železničnú stanicu. Tu vzali od neho peniaze, odpočítali, koľko potrebovali, a ostatné (nie veľmi mnoho) mu vrátili aj s kartičkou, ktorú mu vopchali za stužku na klobúku. Celkom pred odchodom vlaku doniesol mu vysoký šuhaj ešte dve butelky muštu, veľký biely chlieb a trošku ovocia. Všetko bolo v košíčku. Toto do hĺbky duše dojalo Mateja, ktorý tuho objal dobrodinca.

– Si mi naozaj ani rodina, – povedal Matej. – Nikdy nezapudnem na teba... – Nafaheľ ho potľapkal po pleci a celá družina veselo kývala a so smiechom vypevádzala vlak, ktorý niesol Mateja po tuneloch, uliciach, násypoch a všelijakých miestach, vari aj po strechách, a ustavične cengal pravidelne a smutne. Začas sa v oblokách vozňa ešte mihaly domy prekliateho mesta, potom priam pri násype zasipela voda, potom sa fahaly zelené víšky s vilkami medzi stromami, kučeravé ostrovy na veľkej rieke, belasé nebo, oblaky... potom veľký mesiac, ako včera na morskom pobreží, vzbĺkol a ovisol v belasistej hmle nad hladinou rieky...

Košík s jedlom sa nachýlil v rukách vyčerpaného človeka, čo sedel v kúte vozňa, a hrušky sa začaly sypať na dlážku. Najbližší sused ich zdvihol, opatrne vzal košík z rúk spiaceho Mateja a postavil ho k nemu. Potom prišiel sprievodca, nezobudil Mateja, len mu vytiahol kartičku zpoza stužky na klobúku a miesto kartičky položil tu bielu lepenkovú značku s číslom. Ohromný chlap tuho spal posediačky, na tvári sa mu mihaly smutné kĺče a chvíľami stískal ústa ako v strachu . . .

A vlak letel a cenganie, pravidelné a smutné, oznamovalo hneď spiace priesmyky, hneď doliny, hneď ulice neveľkých mestečiek, hneď stanice, kde sa krížily koľajnice ani pavučina, kde ako hučanie vetra v nečase letely práve také vlaky všetkými smermi, s práve takým pravidelným a smutným cenganím.

XXVII.

Neskôr Matej zavše cestoval na tejto trati, ale neskoršie sa mu už všetko v Amerike zdalo inakším ako v tých smutných dňoch, keď ho vlak unášal z New Yorku, vlastne — nevedno kam. Prepásol v spánku zázračné brehy Hudsonu a prebudil sa na chvíľočku iba v Syrakúzach, kde v oblokoch zasvietilo červeným svetlom čosi, čo neveštilo nič dobrého. To boľy ohromné slievárne. Roztopené železo ležalo na zemi ako ohnivé jazero, naokolo stály čierne budovy, čierni ľudia sa premávali ako zlí duchovia, čierny dym sa dvíhal do temného, hmlistého neba a zvonce rušňov neprestajne cengaly vprostred noci, vždy rovnako a nepokojne . . . Potom prišlo Buffalo, tiež celé v hmle a dyme. Potom, už na svítaní, zarinčaly vo vozni spúšťané obloky. Zavialo rannou sviežosťou, Američania sa vykláňali z oblokov a dívali sa na čosi zrejme zvedavo.

— Niagara, Niagara-fall, — povedal sprievodca, čo náhlivo prechodil pozdĺž vlaku, potiahol Vrbičana za rukáv a celkom zadi-

vený hľadel na človeka, čo sám sedí v kútiku a nedíva sa na Niagaru.

Matej vstal a pozrel oblokom. Ešte bola temrava, vlak akosi ostýchavo vchádzal na most, visiaci nad bystrou riekou, čo sa kúdolila hlboko pod ním. Most sa triasol a napínal pod farchou ako tuho napätá struna a druhý, práve taký most, vedúci s brehu na breh v strašnej výšave, bol ako tenký čipkový pásik, natiahnutý v hmle. Dolu hučaly penisté riečne prúdy, na skalách driemaly staviská mestečka a pod nimi s kameňov sa valila voda a padala ako tenké biele stužky. V diaľke riečna pena splývala s belavou hmlou, ktorá sa kúdolila a vlnila ani v obrovskom kotle a zakrývala pohľad na vlastný vodopád. Iba duté hučanie, neprestajné, pravidelné a akési beznádejné, vytrhlo sa odtiaľ a naplnalo trepotom a chvením vlhké povetrie hmlistej noci. Ako by sa vo hmle bolo prevaľovalo a vrelo čosi ohromného a duto stenalo, žalovalo sa, že nemá pokoja od vekov – na veky...

Vlak sa ďalej bojzливо plazil nad priepastnou hĺbkou, most sa ustavične napínal a triasol, hmľa sa kúdolila ako dym ohromného požiaru, dvíhala sa k nebu a splývala tam s pásmom ďalekých oblakov. Potom šiel vozeň už pokojnejšie, pod kolesami zazvučala pevná zem, vlak sišiel s mosta a falhal sa ďalej už rýchlejšie pozdĺž brehu. Vtedy sa zrazu rozjasnilo, zpoza oblaku, čo stál nad celým priestranstvom ohromného vodopádu a tlmil jeho rachotenie, vykukol mesiac a vodopád ostal ďaleko, ale nad ním ešte vždy stál hmlistý oblak, čo spájal nebo a zem... Ako by akási letiaca mátoha priľahla na tom mieste k rieke a vpila sa do nej vprostred noci a vrčala a kopala a klokoťala...

Na Detroit sa Matej iba pamätal preto, že sa železničný násyp akosi celkom oddelil od zeme a spolu s koľajnicami a vlakom plával vo vode. To bolo už nasledujúcej noci a na druhom brehu rieky na ohromnom priestranstve sa rozložilo mesto a tíško blčalo a iskrilo sa belasými, bielymi a žltými svetlami. Potom ráno preletel vlak cez Chicago. Na pravej strane, skoro až po koľajnice, udierala belasá voda Michiganu – ohromného ako

more, a parník, ktorý šiel rovno ku brehu, vyplával zpoza vodného obzoru veľký a strašný, ako by sa dvíhal na vodný vrch... Ešte niekoľko hodín sa viezli pozdĺž brehu, potom prišlo Millwaukee a cesta sa odklonila na západ...

To boly mestá menšie a prostejšie, bolo vidno lesy a riečky, fahaly sa polia a kukuričné plantáže... A čím väčšmi sa okolie menilo, čím častejšie dul do oblokov voľný vietor polí a lesov – tým častejšie chodil Matej k oblokom a vždy pozornejšie a pozornejšie si obzeral krajinu, čo náhlivo a letmo rozkrúcala pred ním pokojné obrazy života, ktoré Vrbičan tak dobre poznal.

Zároveň pomaličky a nebadane začala sa ako by topiť duša ukřivdeného a vyhnaného človeka, zamrznutá v nepriateľstve. Na ktoromsi mieste sa skoro do pol tela vyklonil z obloka a sledoval pohľadom pole, čo sa chytré mihlo a na ktorom chlapi a ženy viazali snopy pšenice. Na inom mieste, podopretí o čakany a rýle, hľadeli na letiaci vlak mocní, ohorení ľudia, čo klčovali pne vyvráteného lesa. Matej poznal túto robotu – najradšej by bol vyskočil z vozňa, chytil do ruky sekeru alebo rýľ a ukázal tým ľuďom, čo on, Matej Vrbický, dokáže vykonať s najporiadnejším pniskom.

Ale vlak ustavične cengal a letel a menil obraz za obrazom. Smutné dni vymieňaly ešte smutnejšie noci. A čím bola príroda dostupnejšia, pochopiteľnejšia a prostejšia, čím väčšmi Vrbičanovi duša rozmízala a mäkla, tým väčšmi sa otvárala v ústrety pokojnej krásy tichého a pochopiteľného života. A čím väčšmi v ňom namiesto tupého nepriateľstva vznikala najprv zvedavosť a potom údiv a tiché uspokojenie – tým väčšmi a zároveň s týmto všetkým sa vyostrovala a prehľbovala v ňom clivota. Teraz cítil, že by sa aj jemu našlo miesto v tomto živote, keby sa naraz nebol odvrátil od tejto krajiny, od jej ľudí, od jej miest, keby bol venoval viac pozornosti jej reči, keby nebol odsúdil v nej hneď a naraz aj všetko zlé, aj všetko dobré... Ale teraz sa medzi neho a tento život postavilo tuláctvo, ba možno aj – zločin...

A ľudia, čo aj často zovňajškom pripomínali Paddyho, jednako

sa začínali Vrbičanovi javiť v inom svetle. Kým cestoval, prestupoval z vlaku na vlak, neraz sa premenilo obecnstvo a sprievodcovská brigáda. Ale vystupujúci cestujúci upozorňovali nových na ohromného chlapa, ktorý sa akosi neprijemne cítil v nezvyčajných šatách a bol plachý, nsmelý a bezradný ako decko. Nikto ho neznepokojoval, nikto nedobiedzal do neho otázkami, ale vždy, keď bolo treba prestúpiť do iného vozňa alebo presadnúť do iného vlaku, k Matejovi prišiel alebo sprievodca, alebo niektorý sused, chytil ho za ruku a viedol so sebou na nové miesto. Ohromný chlap šiel vtedy pokorne za nimi a díval sa na sprievodcu plachými, ale vďačnými očami.

A potom tu, hlbšie v krajine, ľudia sa mu nezdali už natoľko vzájomne podobnými ako v tom ohromnom meste, kde Matej zažil toľko trpkých dobrodružstiev. Do vlaku podchvíľou nasadali urastení farmári, ohorení, so širokými plecami, v širokých kabátoch a s takými bradami, že by sa za ne aj im mohlo dostať ostrých vtipov newyorských uličných povaľačov. S času na čas vynikol medzi ostatným obecnstvom nevľúdny kvaker v kabáte, pozapínanom až po hrdlo, vše zasa stepný kupec s dobytkom alebo poľovník z Kanady v malebnom koženom obleku, ovešanom strapcami a kyscami nevoľky vábili pozornosť. A raz, čakajúc na vlak, sedela pri vatre skupina bronzových Indiánov, čo sa vracali z Washingtonu, ukrútení do prikrývok, a ľahostajne fajčili fajky pred očami zvedavého zástupu, čo sa vysypal z vlaku na toto divadlo...

Na ktorejši stanici neveľkého mestečka, ktorého staviská bolo vidno nad riekou, pod lesom, vošiel nový cestujúci do vozňa, kde sedel Matej. Bol to starček vyziabnutej tváre, s veľmi vpadnutými lícami, tenkými perami a ostrým, prenikavým pohľadom. Bol čudný, vari až trošku smiešny, tým skôr, že bol oblečený celkom ani trhan, ale počínal si isto, ba až hrdo. Oblek, kedysi iste čierny, bol teraz sivý od slnca, jedovatého bieleho prachu a mnohých červenkastých škvŕn. Nohavice mu byly krátke ako s chlapca a čižmy mu zhrdzavely ešte väčšmi ako Matejovi, lebo

Matejove čižmy si predsa len zachovaly stopy kefiek černoča Sama z Broadway. Ale neznámy mal na hlave novučičký, ligo-tavý cylinder a z úst mu trčala hrubá cigara, čo naplňala vozeň jemnou vôňou. Matej sa už predtým čudoval, že tu zrejme niet osobitných vozňov pre „pospolitých ľudí“, ale teraz si pomyslel, že takéhoto junáka v takýchto nohaviciach a ešte s cigarou sotva strpia medzi sebou ostatní cestujúci, nehľadiac ani na jeho nový cylinder, možno aj ukradnutý. No na Matejov veľký údiv starčeka úctivo odprevádzali na stanicu akýsi veľmi švihácky oblečený pán a kováč, ktorý zrejme práve len vyšiel z vyhne. Obaja mu stískali ruku na nástupišti a keď vošiel do vozňa, najbližšie sediaci mladík, tiež oblečený veľmi starostlivo, vlúdne si odsadol a uvoľnil miesto vedľa seba... Starček kývoľ hlavou, vytiahol cigaru, odpľul si a podal mladíkovi ruku vo šviháckej rukavičke.

Medzitým vlak už zas uháňal ďalej. Teplý večer sa spúšťal na polia, na lesy, na roviny, zahľadoval všetko do ľahkej tmy, ktorá bola vždy belasejšia a hustejšia. Pravidelné cenganie rušňa odrážať lesy, čo mlčanlivo ležali s oboch strán cesty. A vždy sa pritom kdesi na polianke mihlo svetlo, vše horela vatra, okolo ktorej sa usadili rubači, chvíľami zasvietily obloky domov... Na ktoromsi mieste si rodina sadala večerať na voľnom povetrí. Vo dverách, otvorených dokorán, stála žena s dieťaťom a ani len plamienok sviec sa nemihotal v pokojnom lesnom zátiší.

Matej hľadel na toto všetko so smiešanými pocitmi: čímisi blízky m ho ovievalo z tohto priestranstva, kde ako by ešte len začínal vrieť prvý zápas človeka s prírodou, a bolo mu smutno: práve takto teraz kdesi žijú Osip s Katarínou, ale on... čože bude s ním v neznámom meste po tom všetkom, čo navyčičňal?

Bolo mu tak trpko, že sa rozhodol radšej spať... A onedlho naozaj zaspal posediačky, s vyvrátenou hlavou. A po tvári, v svetle elektrickej lampy, mihaly sa mu tône smutných slov, perami mu trhálo, obrvy sa mŕštily ako by z vnútornej bolesti...

Spánok neprichádza na nás vždy v príhodnom čase. Keby Matej tentoraz nebol spal, bol by mohol počuť mnoho zaujímavého a dobrodružstvá by sa mu boly skončily šťastlivo a chytro.

Ale spal, keď vlak zastal a dosť dlho stál na nevelkej stanici. Neďaleko čakárne, v prostredí rúbaniska, bolo vidno stavania z čerstvých dosák. Na nástupišti bolo nezvyčajne živo: vykladali stroje na obrábanie polí a kameň, bolo počuť veľký ruch a hlasné výkriky v čudnom hrdelnom žargóne. Cestujúci Američania zvedavo vykukali z oblokov a zrejme zisťovali, že títo ľudia hrdlačia omoho väčšmi, ako by sa svedčalo v daných okolnostiach.

– Odpusťte, sir, – opýtal sa cestujúci, ktorý šiel vlakom z Milwaukee, – aký je to národ?

– Ruskí židia, – odpovedal ten, koho sa opytovali. – Založili si kolóniu blízko Dabbletownu...

Práve vtedy v otvorených bočných dverách vozňa zastaly dve postavy a ozvaly sa zvuky ruštiny.

– Počuj, Jeugenij, – vravel prvý mužský vysokým tenorom, s ľahkým hrdelným prízvukom. – Ešte raz ti vravím: ostaň s nami.

– Nie, nemôžem, – odpovedal druhý prsným barytónom. – Ťahá ma, chápeš... Tie posledné chýry...

– Práve taká ilúzia ako predtým...! Ale pre tieto fantázie odvraciaš sa od skutočnej, dobrej, živej práce: poskytnúť novú vlasť tisícom ľudí, vykonať sociálny pokus...

– Všetko je tak aj v iných podmienkach... Opakujem ti: ťahá ma. A čo sa týka fantázie... nuž... po prvé, Samuel, iba v týchto fantáziách je život... budúcnosti! A po druhé, aj ty so svojou prácou...

– All right!* – zakričal ktosi na nástupišti.

– Please in the cars!** – ozvalo sa volanie sprievodcu. Dvaja

* Hotové!

** Prosím, nastúpte do vozňov!

priatel'ia sa tuho objali a jeden z nich vyskočil do vozna, ktorý sa už hýbal.

Bol to vysoký, ešte mladý mužský, s nepravidelnými, ale výraznými črtami, v zaprášenom obleku a obuvi, ako by bol tento deň mnoho chodil pešo. Položil nevelký batôžtek na poličku, Matejovi nad hlavu – a potom sa mu oči skĺzly na tvár spiacceho. Práve vtedy, možno pôsobením tohto pohľadu, Matej otvoril ospanlivé a smutné oči. Niekoľko sekúnd sa títo dvaja dívali na seba. Ale potom sa Matejova hlava zasa vyvrátila a zo širokej hrude sa mu predral hlboký vzdych... Matej už zasa spal.

Prichodzí mu ešte niekoľko sekúnd hľadel do tváre... Čo aj Matej bol teraz preoblečený a hladko vyholený, čo aj mal oblečený americký kabát a na hlave americký klobúk – predsa len bolo v jeho postave čosi, čo budilo rozpomienky na ďalekú vlasť. Mladý mužský sa zrazu rozpomenul na rovinu, pokrytú hlbokým mäkkým snehom, na zvuk hrkálok, na vysoký bôrový les popri ceste, a na ľudí s práve takými očami, čo náhlivo odbočujú so saňami pred letiacou trojkou...

Možno sa aj Matej rozpomínal na niečo podobného. Pery sa mu pohybovaly a čosi šepkaly a na tvári sa mu zračil výraz pokornej prosby.

Celú túto krátku mlčanlivú scénu pozoroval sivý pán v cylindri rysími očičkami, v ktorých iskril čudný výraz – výraz akejsi posmešnej žičlivosti.

– How du you du, mister Nilof,* – zakričal, keď videl, že si ho Rus nevšimol. Rus sa strhol a živo sa obrátil.

– Ach! Dobrý deň, sudca Dickinson, – odpovedal správnou angličtinou a podával sudcovi ruku. – Odpusťte, nezbadať som vás.

– Ó, to je nič. Zaujal vás tento cestujúci...? Aj mňa zaujíma... Zrejme cestuje zďaleka.

– Z Milwaukee, – povedal ktorýsi cestujúci.

---

* Dobrý deň, pán Nilov.

– Ó nie, – zamiešal sa iný. – Ja cestujem z Milwaukee a našiel som ho už vo vlaku. Vari nastúpil v Chicagu, ale možno už v New Yorku. Nevie ani slova po anglicky a je bezradný ako decko.

– Je to zrejme cudzinec, – povedal sudca Dickinson a premeriaval si spiaceho Mateja skúmavým, pozorným pohľadom. – Atletická postava...! A vy, mister Nilov, ste vari boli navštíviť krajanov? Ako sa im vodí? Videl som, objednali si krásne stroje: najlepšiu značku v Amerike.

– Áno... teraz im je ešte ťažko. Ale ustavične dúfajú.

– Čítali ste výťah zo správ emigračného komitétu...? Číslica prisťahovalcov z Ruska rastie.

– Áno, – stručne odpovedal Nilov.

– A ozaj: práve v tom čísle „Dabbletownského kuriéra“ je pokračovanie histórie newyorského divocha. A viete: vyklúva sa, že je to tiež Rus.

– V tom prípade, sir, je to nie divoch, – povedal Nilov sucho.

– Hm... hej... odpusťte, mister Nilov... Veď, ako viete, neveravím o kultúrnej časti národa. Ale... do určitého stupňa, jednako... človek, ktorý hryzie...

– Určite nehryzie, sir. Nie všetky novinárske zprávy sú pravdivé.

– No, a... jeho správanie sa k policajtovi Hopkinsovi?

– Policajt Hopkins, aj podľa novinárskych zpráav, prvý ho udrel obuchom po hlave... Pokladáte aj toho za divocha?

Sivý gentleman sa zasmial a povedal:

– Ó! To je zas voľačo inšie... Policajtov v tejto krajine vyzbrojújú obuchmi na známe použitie... A keď raz cudzinec poruší poriadok...

– Veľmi ľutujem, že to počujem od sudcu, – povedal Nilov chladno.

Sivý gentleman sa trochu vzpriamil, zrejme zasiahnutý do živého, a povedal:

– Sudcovi Dickinsonovi ešte nikto nevyčítal, že prenáhle

odsúdil... v úradovni. Tu máme do činenia s faktami, ako ich vysvetlili v novinách... Urazil som vás niečím, mister Nilov?

– Neurazili ste ma. Ale ak vy poznáte policajtov vašej krajiny, ja zas poznám ľudí svojej vlasti. A pokladám za urážlivú ohavnosť novinárske rečičky, že tí India hryzú. Či ste úplne presvedčený, že vaši policajti neupotrebia obušky bez príčiny?

Sivý pán vytiahol z úst cigaru a chvíľku hľadel na spoločníka, ako by prekvapený nečakaným obratom rozhovoru.

– Hm... hej... – povedal. – Ak sa na to dívame s tohto hľadiska... Podľa svedomia som o tom veru nie celkom presvedčený... A keby sa tá vec dostala ku mne, žiadal by som vysvetlenie... Zrejme máte určitý názor na tú udalosť?

– Áno, mám na ňu určitý názor... Myslím, že sa môj krajan dostal na meeting iba náhodou... A že sa tiež len náhodou stretol s Hopkinsom.

– No, a načo sa zohol a usiloval sa chytiť ho... hm... slovom... ako to vysvetlily noviny?

– Iste je pravda, že sa naklonil... Žiaľ, sir, v mojej vlasti sa India naozaj klaňajú, vše až prinízko...

– Myslíte? Cha! Je to dosť nepodobné pravde. Úmysel uhryznúť a práve do ruky... To by prinajmenšom vyžadovalo dôkazy...

– A ak na pozdravenie nasledoval poriadny úder po hlave...

– Cha-cha! To, pravdaže, zatemňuje úsudok a uvoľňuje náruživosti! Takto by teda celá vec bola vysvetlená. Boli by ste skvostným advokátom. Ó, áno! Mohol by z vás byť najlepší advokát nášho mesta...! Ale ak jednačko dávate prednosť robote na mojej píle...

Otriasol si popol s cigary a vpil sa Nilovovi do tváre živými, prenikavými očkami. Potom sa obzrel na ostatných cestujúcich a pretože chcel dodať rozhovoru viac intímnosti, presadol si na lavičku k Nilovovi, položil mu ruku na koleno a povedal snížnym hlasom:

– Odpusťte mi, mister Nilov... Dick Dickinson je zvedavý

človek. Dovolíte mi, aby som vám dal niekoľko otázok, aby som tak povedal... čisto osobných?

- Nech sa vám páči. Ak budú nepríjemné, neodpoviem.

- Ó, pravdaže, pravdaže! - zasmial sa Dickinson. - Nuž, vidíte: ste tretí ruský gentleman, s ktorým sa stretám... Povedzte - videli ste mnoho Američanov vo vašej vlasti?

- Stretal som, hoci... veľmi málo.

- A iste si vymieňali stredné postavenie za lepšie podmienky u vás...?

- Iste...

- Povedzte teraz... Možno sa mýlim, ale... Zdá sa mi... či vy osobne ste nepostupovali práve opačne...? Veď ste tu neraz mali príležitosť shodiť robotnícku halenu a urobiť lepšiu kariéru...

Nilov si obzrel neuveriteľný oblek starého gentlemana a odpovedal s úsmevom:

- Vidím, sudca Dickinson, že tiež máte oblečené pracovné šaty!

- Ó, to je čosi inšie, - odpovedal Dickinson. - Áno, bol som murárom. A zaprisahal som sa, že si budem obliekať murársky pancier na všetky slávnostné príležitosti... Dnes som bol na otváraní banky v N. Zakladatelia ma pozvali. A kto pozýva Dicka Dickinsona, pozýva aj jeho starú pracovnú halenu. Oni to vedeli.

- Veľmi si ctím vašu obyčaj, sir, - povedal Nilov vážne.

- Ale...

- No, opakujem, to je už inšie. Obliekam si staré robotné šaty a najlepšie rukavice z New Yorku. To mi pripomína, čím som bol, a čím som teraz, vlastne, za čo najväčšmi vďačím svojim starým handrám. To je moja minulosť a moja budúcnosť...

Zamkol, poomáľal cigaru tenkými ironickými perami, uprene sa zahľad na mladého mužského a dodal:

- Vy vari idete opačnou cestou a na starosť by ste si možno radi obliekli frak.

– Dúfam, že nie, – odpovedal Nilov. – No, zdá sa, že vlak zastáva. To je píla, tu sasadnem. Do videnia, sir!

– Do videnia. Ostatné otázky si nechám nabudúce...

Keď si Nilov skladal batoh, ešte raz uprene a akosi nerozhodne pozrel na Mateja, ale zbadal pichľavý pohľad Dickinsonov, vzal batoh a rozlúčil sa so sudcom. Práve vtedy Matej otvoril oči, ktoré s údivom zastaly na Nilonovi, čo stál k nemu profilom. V tvári zobudeného Mateja sa zračilo ako by prekvapenie. Ale kým si pretieral oči, vlak, ako vždy v Amerike, prudko zastal a Nilov sišiel na nástupište. O minútu letel vlak ďalej.

Dickinson si presadol na predošlé miesto a Američania sa začali shovárať o Nilonovi.

– Áno, – povedal sudca, – toto je tretí ruský gentleman, s ktorým som sa stretol, a tretí človek, ktorého nemôžem pochopiť.

– Možno... je z prívržencov Leva Tolstého, – domnieval sa ktorýsi zo spoločníkov.

– Neviem... Ale vidno, dostal veľmi dobré vzdelanie, – pokračoval Dickinson záдумčivo. – A už niekoľko ráz, sám som videl, ako schválne prepásol skvostné šance. Keď som si splnil prvú smluvu, povedal mi inžinier, mister Douglas: „Som s vami spokojný, Dick Dickinson. Povedzte mi, aké máte ambície.“ Usmial som sa a povedal som: „Na začiatok by som neodmietol stať sa prezidentom.“ Aj mister Douglas sa zasmial a povedal: „Správne, Dick! Nemôžem sa vám zaručiť, že budete prezidentom, ale vystavíte celé mesto a budete mu hlavou...“

– A to sa uskutočnilo, – úctivo povedal najmladší z cestujúcich.

– Áno, – pokračoval Dickinson. – Pochopíť človeka, znamená vedieť, po čom túži. Keď som si všimol tohto ruského gentlemana, ktorý pracoval u mňa na píle, aj ja som sa ho opýtal: „What is your ambition?“ A viete, čo mi odpovedal? „Dúfam, že vám urobím fornír, čo nebude horší, ako urobí hociktorý z vašich robotníkov...“

– Áno, toto všetko je čudné, – povedal ktorýsi zo spoločníkov.

Medzitým Matej, ktorý po Nilovovom odchode zase zadriemal vo vlaku, strhol sa a čosi zahundral zo sna.

– Hľa, aj toto je človek, ktorého ťažko pochopíš, – zasmial sa ktorýsi z Američanov.

– Nikdy som nevidel nikoho, kto by mohol toľko spať v takej nepohodlnej polohe.

Sudca Dickinson pozrel na Mateja a potom povedal:

– Mohol by som sa stavať: tento človek má v duši... nepokoj. Nevie, kde ide, ale bol by som radšej, keby obišiel naše mesto. Ó, na takéto veci ja mám dobré oko...

XIX.

Cenganie sa ozývalo častejšie, vlak išiel pomalšie, sprievodca vošiel do vozňa, odobral lístky od sivého starčeka a jeho mladého suseda. Potom pristúpil k spiacemu Matejovi, potiahol ho za rukáv a povedal:

– Dabletown, Dabletown, sir...

Matej sa zobudil, otvoril oči, pochopil a striasol sa na celom tele. Dabletown! Počul to slovo vždy, keď mu nový sprievodca vyfahoval kartičku zpoza klobúka, a toto slovo vždy vyvolalo v ňom nepríjemný pocit. Dabletown, vlak ide pomalšie, berú kartičku, to značí, že bude treba vyjsť z vozňa... A čo už potom, čo ho čaká v tom Dabletowne, do ktorého mu kúpili lístok, lebo až potiaľto stačily peniaze...

V oblokoch vozňa sa zamihaly zvonku svetlá ako briliantové ihlice, zapichnuté do temnoty vrchov a lesov. Potom tieto svetlá sbehly ďaleko nadol, odzrkadlily sa v akejsi kaluži, potom celkom zmizly a popri obluku s hukotom a sipením prebehla žulová skala tak blízko, že sa na nej jasne odrážalo žité svetlo vozňových oblokov... Potom pod vlakom zhrmel most, zase sa zjavily da-

leké svetlá nad riekou, ale teraz sa dvíhaly vždy vyššie a vyššie a blížily sa vždy väčšmi, nakúkať priam do vozňa a chytro mizly za ním. Na rušni cengali bez prestania, lebo vlak iba trochu pomalšie letel teraz po hlavnej ulici mesta Dabbletownu...

– Videli ste, sir, ako sa tento neznámy strhol? – opýtal sa mladík, čo sa zrejme chcel zaľískať sudcovi Dickinsonovi.

– Všetko som videl, – odpovedal starček. – Dick Dickinson už urobí všetko, čo treba.

O minútu sa už otváraly dvere dabbletownských domov a obyvatelia vychodili naproti svojim. Vozeň sa vyprázdnil. Mladík sa ešte dlho klaňal mistrovi Dickinsonovi a poprosil ho, aby pozdravoval miss Lucy. Potom sa pobral do mesta a rozosial tam určitý nepokoj a znepokojenie.

Mesto Dabbletown bolo mladé mesto mladého štátu. Ani nie pred ôsmimi rokmi mu vymerali ulice a čiaru novej železnice a odvtedy žilo mesto tichým životom amerického „hniezda“. Je celkom pochopiteľné, že pri takomto vždy rovnakom pracovitom živote mesto Dabbletown dychtivo prijalo novinu, že posledným vlakom prišiel človek, ktorý nepovedal nikomu ani slova, ktorým trhlo vždy, keď sa ho niekto dotkol, a ktorý napokon vzbudil veľké podozrenie v sudcovi Dickinsonovi, najvýstrednejšom, ale aj najctenejšom občanovi v Dabbletowne.

Keď sudca Dickinson sišiel s vlaku, hneď si zavolať jediného dabbletownského policajta, ukázal mu Mateja, čo nerozhodne stál na nástupišti, zaliatom elektrickým svetlom, a povedal:

– Dajteže pozor, John, kde sa poberie tento cestujúci. Musíme sa dozvedieť, aké úmysly má tento junák. Bojím sa, že sa nedozvieme nič veľmi príjemného.

Policajt John Kelly odišiel a schoval sa do tieňa akejsi kôlne, hrdý na to, že už aj jemu raz dožičil osud splniť dosť dôležitý rozkaz...

Jednako Johnovi Kellymu sa onedlho pozdalo, že neznámy nemá nijakých úmyslov. Proste vyšiel na nástupište bez akejkoľvek batožiny, iba s košíkom v ruke, ba zrejme nemal ani nijakých

plánov do budúcnosti, len sa tupo díval za vzdalujúcim sa vlakom. Ozvalo sa cenganie, kolesá zaškrípaly, vlak prebehol ulicou, míhol sa v páse elektrického svetla popri lekární, potom sa ponoril do tmy a iba červený lampášik na konci posielal ešte chvíľu pozdrav na rozlúčenie z hĺbokej noci...

Vrbičan vzdychol, obzrel sa a sadol si na lavičku pod plotom, pri prázdnej stanici. Mesiac sa zdvihol doprostred neba, postava policajta Johna Kellyho začala sa vynárať zo skrátenej tône, a neznámy ešte vždy sedel a ničím neprejavoval svoje úmysly proti zaspávajúcemu mestu Dabbletownu.

Vtedy John Kelly vyšiel z úkrytu a podľa dohovoru zaklopkal na oblok sudcovi Dickinsonovi.

Sudca Dickinson vyklonil hlavu s výrazom človeka, ktorý už popredku vie všetko, čo mu teraz príšli oznámiť.

– No, čo je, John? Kde šiel ten junák?

– Nikde nešiel, sir. Ešte vždy sedí, kde sedel.

– Ešte vždy sedí... Dobre. Prejavil niečím, čo zamýšľa?

– Myslím, sir, že celkom nič nezamýšľa.

– Každý človek niečo zamýšľa, John, – povedal Dickinson s úsmevom ľútosti nad naivnosťou dabbletownského strážcu. – Verte mi, každý človek má určite nejaké úmysly. Keď ja, napríklad, idem do pekárne, to značí – že mám úmysel kúpiť si bieleho chleba, to je jasné, John. Ak si líham do postele – zrejme mám v úmysle zaspáť. Nie je tak?

– Celkom správne, sir.

– No, a ak by... (tu sa v tvári starého gentlemana zjavil potnehútsky výraz), ak by ste videli, že chodím okolo polnoci popri železničnom skladišti a obzerám si zámky a dvere... Chápete ma, John.

– Ani nemožno lepšie, sir... Jednako... Ak človek iba sedí na lavičke a vzdychá...

– Well! To je, pravdaže, nie také jasné. Má právo, ako každý iný, sedieť na lavičke a vzdychať hoci až do rána. Len bedlite, či nezačne robiť dačo horšieho. Dabbletown sa spolieha na vašu

ostrážitosť, sir! Či nepôjde neznámy k rieke, či nemá spoločníkov v člnoch, či nečaká príležitosť vykradnúť nákladný vlak, ako sa nedávno stalo pri Madisone . . . Počkejte ešte, John.

Dick Dickinson sa započúval: na stanicu sa blížil vlak. Sudca pozrel na Johna prenikavými očami a povedal:

– John!

– Načúvam, sir!

– Veľmi pochybujem, či ho ešte nájdete na mieste. Chcel oklamať vašu ostrážitosť a to sa mu podarilo. Zrejme vykonal, čo chcel, a teraz sa chystá vysadnúť do vlaku. Ponáhľajte sa.

Dickinsonov oblok sa prichlopil a John Kelly sa rozbehol na stanicu. Človek bez úmyslov ešte vždy sedel na predošlom mieste s hlavou nízko sklonenou. John Kelly začal hľadať čím hustejšie tône, aby si v nich uchýlil dlhočiznú postavu. Keďže sa mu to nedarilo, Kelly sa rozhodol, že sa musí učupiť do tône skladišťa. Ale potom sa Kellyho hlava akosi nevoľky oprela o stenu a policajt sladko zaspal. Sudca Dickinson čakal ešte chvíľku, ale keď videl, že sa policajt nevracia, pomyslel si, že človek bez úmyslov iste zostal na mieste. Už chcel zahasíť lampu, keď mu oznámili, že od vlaku prišiel k nemu akýsi človek v súrnej veci.

A naozaj, do izby k nemu vošiel náhlivou chôdzou mužský dosť neurčitého výzoru, v ktorom predsa len skúsené oko sudcovo rozoznalo niekoľko špecifických čít detektíva.

– Ste tunajší sudca? – opýtal sa neznámy, keď sa pozdravil.

– Sudca mesta Dabbletownu, – odpovedal Dickinson vážne.

– Potrebujem zatykač, sir.

– Ale ! Veď som si to myslel . . . Človek vysokej atletickej postavy . . . ? Prišiel predposledným vlakom . . . ?

Detektív zadivene pozrel na dôvtipného sudcu a povedal:

– Akože? Vari už viete, že newyorský divoch . . . ?

Sudca Dickinson chytro pozrel na detektíva a povedal:

– Máte splnomocnenie?

Príchodzí sklopil oči.

– Tak chytré som sa vybral po stope, že som si nestihol zado-
vážiť osobitné rozkazy. Ale udalosť je natoľko známa... Divoch,
čo zabil Hopkinsa...

– Podľa posledných správ, – povedal sudca chladno, – zdra-
vie mistra Hopkinsa je v úplnom poriadku. Pýtam si od vás spl-
nomocnenie!

– Veď som vám už povedal, sir... Vec je veľmi vážna, a pri-
tom je to – cudzinec.

– Inak povedané – často si obľahčujete úlohu s cudzincami.
Nevydám rozkaz.

– Ale, sir... je to nebezpečný tvor.

– Polícia mesta Dabbletownu si vykoná povinnosť, sir, – po-
vedal sudca Dickinson povýšene. – Nedopustí, aby neskoršie
písali v novinách, že v meste Dabbletowne uväznili človeka bez
dostatočného podkladu.

Neznámy pokrčil plecami, odišiel a najprv šiel telegrafovať,
ale sudca Dickinson si ľahol úplne presvedčený, že teraz polícia
mesta Dabbletownu má dobrú pomoc pri dozore na človeka bez
úmyslov. No prv, ako si ľahol, poslal ešte telegram, ktorým si
zavolať na zajtra mistra Eugena Nilova...

XXX.

Na druhý deň ráno prišiel John Kelly k sudcovi.

– No, John, čo mi poviete? – opýtal sa ho Dickinson.

– Všetko je v poriadku, sir. Ibaže... tam na neho ešte ktosi
dozerá.

– Viem. Nevysoký chlap v sivom obleku.

John Kelly pobožne pozrel na sudcu, ktorý všetko vedel, a po-
kračoval:

– Ešte vždy len sedí, sir, a hlavu má sklonenú na ruky. Keď
za rána šiel tade železničný strážca, iba pozrel na neho. „Ako
chorý pes,“ povedal Williams.

– A nič inšie?

– Pri neznámom sa shromažďuje zástup ... Celé námestie a square* pri stanici sú plné národa, sir.

– Čo chcú, John?

– Aj oni iste chcú poznať jeho úmysly ... A pritom sa rozniesly chýry, že je to ten divoch, čo zabil policajta v New Yorku ...

Johnove zprávy boli úplne správne. V noci sa rozchýnilo, že vlakom prišiel neznámy čudák, ktorého úmysly vzbudily podozrenie u mistra Dickinsona, do rána sa zprávy rozšírily a ráno, keď sa ukázalo, že neznámy nemá nijakých úmyslov a že prešiel celú noc bez pohnutia, v meste Dabbletowne vládlo pochopiteľné rozčúlenie. Pri čudákovi sa začaly schádzať skupiny zvedavcov, najprv to boli chlapi a šarvanci, čo šli do školy, potom obchodní pomocníci, potom dabbletownské dámy, čo sa vracaly z obchodov a trhu – slovom, celý Dabbletown, ako sa postupne zobúdzaľ a poberal do zvyčajnej roboty, shromažďil sa na priestranstve mestského parku, pri železničnej stanici a usiloval sa vniknúť napokon do úmyslov neznámeho človeka ...

Ale to bolo veľmi ťažko, lebo neznámy len sedel na mieste, vzdychal, hľadel na okoloidúcich a chvíľami odpovedal na otázky nesrozumiteľnými slovami. A zatiaľ, v tomto čase mal už Matej úmysel. Bedlivo si prehútal vlastné postavenie za túto dlhú noc, kým mesto spalo a neďaleko sa motaly tône policajta Kellyho a detektíva, čo došiel za ním, a prišiel k záveru, že osudu nikto neujde, a on, človek bez jazyka a bez pasu, videl si osud v podobe väzenia, ktorému nevyhne ... Dlhو rozmýšľal o tomto a presvedčil sa, že či už skôr, alebo neskôr, ale toto všetko sa nemôže skončiť bez soznámenia s americkým chládzkom. Teda, nech je to už radšej skôr, ako neskôršie. Ukáže posunkami, že nič nerozumie, veď o udalosti v New Yorku tu iste nikto nič nevie ... Preto si až vydýchol, tak mu odľahlo, a s radostnou dôverčivosťou pobral sa v ústrety dobráckemu Johnovi Kellymu, ktorý šiel k nemu, predierajúc sa zástupom.

* Parček.

Sudca Dickinson vošiel do úradu, keď sa hŕkot a vrava ozvaly pri jeho dome a do miestnosti sa vovalil zástup. Neznámy obor pokorne stál vprostriedku a John Kelly žiaril víťazstvom.

– Odhalil úmysel, pán sudca, – povedal policajt a vystúpil napred.

– Dobre, John. Vedel som, že nesklamete dôveru mesta. A aký-že to úmysel odhalil?

– Chcel ma uhryznúť do ruky.

Mister Dickinson sa až odtiahol v kresle.

– Uhryznúť do ruky? ... Teda je to jednako len pravda! Ste o tom presvedčený, John Kelly?

– Mám na to svedkov.

– Dobre. Vypočujeme svedkov. Udalosť si vyžaduje pozorné vyšetrovanie. Neprišiel ešte mister Nilov?

Nilov tu ešte nebol. Matej hľadel na všetko, čo sa tu robilo, prekvapený a nespokojný. Rozhodol sa, že vyjde v ústrety tomu, čomu nemohol vyhnúť, ale zdalo sa mu, že ani to sa tu nedeje akosi po Iudsky. Predstavoval si to všetko omnoho prostejšie. Popýtajú od človeka pas, a pasu niet. Vezmú človeka a policajt s knižkou pod pazuchou ho vedie, kde treba. A tam už bude, čo bude, vlastne bude, ako rozhodne vrchnosť.

Ale tu nevedia vykonať ani takúto prostú vec, ako sa svedčí. Nevedno, prečo sa sišiel zástup, ako na zvera, všetci sa valia na súd, a tu sedí na prvom mieste včerajší trhan, pravda, teraz už oblečený celkom slušne, čo aj bez akýchkoľvek odznakov úradnej hodnosti ... Matej sa začal obzerať s príznakmi rozčúlenia.

Medzitým sudca Dickinson začal vypočúvanie.

– Predovšetkým zistíme národnosť a meno, – povedal. – Your name?*

Matej mlčal.

– Your nation?*** – A keď sudca nedostal odpoveď, pozrel na obecenstvo. – Niet tu nikoho, čo by vedel aspoň len nie-

* Ako sa voláte?

** Akej ste národnosti?

koľko slov po rusky? Missis Brajs! Váš otec bol vari rodom z Ruska...?

Zo zástupu vystúpila asi štyridsaťročná nevysoká žena, s očami belasými, ako mal Matej, aj keď dosť vyšedivenými. Zastala na-proti Matejovi a vari si začala čosi pripomínať.

V miestnosti nastalo ticho. Žena hľadela na Vrbičana, Matej sa jej očami vpil do očí, smutných a jasných ako ľad, do ktorých sa predieraly ako by staré rozpomienky. Bola to dcéra Poliaka-vysťahovalca. Matka jej skoro umrela, otec sa spil kdesi a zahynul, teda ju vychovali Američania. Teraz sa jej mihaly v hlave akési nejasné rozpomienky. Dávno už zabudla rodnú reč, ale v pamäti sa jej hýbaly slová piesne, ktorou matka kedysi rozveseľovala dieťaťko. Zrazu sa jej rozsvietily oči, žena nadvihla ruky nad hlavu, pukla prstami, obrátila sa a zaspievala po poľsky, akosi čudne, ako hovoriaci stroj:

*Naša ma-mič-ka — pre-pe-lič-ka ...
rada bije de-ti ...*

Matej sa strhol, priskočil k nej a rozvravel sa chytró a rozčúlene. Zvuky slovanskej reči mu dali nádej na záchranu, na to, že ho napokon porozumejú, že sa aj jemu nájde už voľajaké východisko...

Ale ženine oči už zhasly. Rozpomenula sa iba na slová piesne, ale nerozumela z nej už ani slova. Potom sa poklonila sudcovi, povedala čosi po anglicky a odstúpila...

Matej sa rozbehol za ňou, kričal čosi skoro zúrivo, ale Nemeč a Kelly mu zahradili cestu. Možno sa báli, že uhryzne ženu, ako chcel uhryznúť policajta.

Vtedy sa Matej zachytil o operadlo lavičky a zatackal sa. Oči mal naširoko roztvorené, ako človek, ktorému sa ukázalo čosi hrozného. A skutočne — Matejovi, hladnému, zmučenému a ostrasnému, prvý raz v živote sa snívalo, keď nespál. Cítil celkom jasne, že je ešte na lodi, že stojí až na korme, že sa mu krúti hlava a že padá do vody. Toto sa mu neraz snívalo cestou a Matej

potom rozmýšľal, čo cítia neboráci stroškotných lodí, sami, bez nádeje, vprostred nekonečného a hrozného oceána, ktorý nemá duše.

Teraz sa mu práve tento sen vznášal pred široko otvorenými očami. Miesto sudcu Dickinsona, miesto policajta Kellyho, miesto všetkých týchto ľudí, miesto súdu – pred ním sa zreteľne valily vlny, penisté, široké, chladné, bez konca a kraja... Prevaľujú sa, hučia, člapocú, dvíhajú sa a zaplavujú ho... Márne sa namáha vynoriť sa, zakričať, zavolať, spamätať sa a udržať na hladine... Čosi ho ťahá nadol. V ušiach mu hučí, pred očami má zelenú hĺbočinu, tajomnú a strašnú. To je skaza. A zrazu sa k nemu skláňa Iudská tvár s jasnými, vychladnutými očami. Matej ožíva, dúfa a čaká pomoc. Ale oči sú kalné a tvár bledá. Je to tvár mŕtvoľy, čo sa utopila už pred ním.

Celý tento obraz mu preletel pred očami na mih, ale tak jasne, že mu srdce stisla hrôza. Matej hlboko vzdychol a schytil sa za hlavu. – Hospodine Bože, svätá Panna, – šepkal, – pomôžte nešťastnému človeku. Vari nemám v hlave všetko v poriadku...

Preťrel si oči päsfou a zase začal hľadať nádej v tvárach ľudí.

A medzitým policajt John vysvetlil sudcovi Dickinsonovi, v akých okolnostiach sa prejavily úmysly neznámeho. Povedal, že ho neznámy chytil za ruku, keď sa priblížil k nemu, takto (John chytil sudcu za ruku), potom sa zohol, takto...

A policajt John sa sklonil k sudcovej ruke a aby lepšie oživil udalosť, vyceril biele zuby a dodal si celej tvári výraz divej zúrivosti.

Táto demonštrácia zaúčinkovala veľkým dojmom na obecenstvo, ale jej účinok na Mateja bol ešte mocnejší. Túto reč rozumel aj on. Keď videl, ako to Kelly ukazuje, zrazu sa mu vyjasnilo mnoho vecí: aj to, prečo si Kelly tak prudko vytrhol ruku, a aj to, prečo on, Matej, dostal úder v Ústrednom parku... A cítil takú krivdu a takú trpkosť, že zabudol na všetko.

– To je nie pravda, – vykrikol, – neverte tomuto človeku...

A do hĺbky duše roztrpčený nepravdou, priskočil k stolu, aby

ukázal sudcovi, čo vlastne chcel urobiť s rukou policajta Kellyho...

Sudca Dickinson vyskočil s miesta a stúpil si pritom na nový klobúk. Akýsi mocný Nemec, Kelly a ešte niekoľko mužských schytilo Mateja od chrbta, aby nepohrýzol sudcu, ktorého si vyvolili obyvatelia Dabbletownu. V miestnosti nastala trma-vrma, neslýchaná v kronike mesta. Tí, čo stáli najbližšie dverí, valili sa k východu, tísli sa, padali a kričali a dnu sa robilo čosi nepochopteľného a strašného...

Vyčerpaný, hladný, urazený, až do zúrivosti vybičovaný Vrbičan odsotil všetkých Američanov, čo ho chytili, iba Nemec, práve taký mocný ako Matej, ešte ho držal od chrbta za lakte, podopieral sa mu o nohy... A Matej sa trhal napred, oči mal naliate krvou a cítil, že naozaj začína šalieť, že sa naozaj chce vrhnúť na týchto ľudí, že ich chce biť a možno aj hrýzť...

Nevedno, čo by sa bolo stalo ďalej. Ale práve vtedy chytrý vošiel do miestnosti Nilov. Pretisol sa k Matejovi, zastal si pred ním a opýtal sa ho s ľútosťou, po rusky:

– Hej, krajan! Čože ste to tu navysťovali?

Pri prvých zvukoch tohto hlasu sa Matej schytil, prudko sa sklonil k ruke nového prichodzieho a začal ju bozkávať a plakať ako decko...

O štvrtú hodinu úradnú miestnosť mistra Dickinsona zase začali naplňať obyvatelia mesta Dabbletownu, ktorí sa dozvedeli, že podľa zistených okolností vyjasnily sa úmysly neznámeho v najuspokojivejšom smysle. V osobe ruského gentlemana, ktorý pracoval na pôle, našiel neznámy krajan a obhajcu, ktorému nedalo veľa námahy vyvrátiť podozrenia. Sudca Dickinson dostal celkom uspokojivé odpovede na otázky: „Your name? Your nation?“ a na všetko ostatné, čo vyplývalo z okolností. Hrdý na úplný úspech, čo mu korunoval vypočúvanie, veľkodušne zabudol aj na nový klobúk, chytrý dokončil úradnú zprávu, podal obvinenému ruku, pričom vyjadril presvedčenie, že najväčšiu česť jeho dôvtipu robí najmä to, že si vybral práve Dabbletown

zo všetkých miest Spojených štátov... Napokon predložil Matejovi súkromnú otázku:

– How do you like this country, sir?

– Chce vedieť, ako sa vám páči v Amerike, – preložil Nilov. Matej, ktorý ešte vždy dýchal dosť ťažko, hodil rukou. – Ech, bodaj sa prepadla! – povedal úprimne.

– Čo povedal gentleman o našej krajine? – zvedavo sa opýtal sudca Dickinson, ktorý zároveň vzbudil veľkú zvedavosť v ostatných prítomných.

– Vraví, že potrebuje trošku času, aby ocení všetky dobré vlastnosti tejto krajiny, sir...

– Very well! To je dôstojná odpoveď rozumného gentlemana!

– povedal Dickinson tónom úplnej spokojnosti.

XXXI.

Na druhý deň vyšly noviny mesta Dabbletownu vo zväčšenom vydaní. Na prvej strane sa skvel obraz mistra Mathewa, nového obyvateľa slávneho mesta, a v texte, plnom veľmi mnohých, veľmi veľkých nadpisov, redaktor novín sa obracal na celú ostatnú Ameriku vôbec a na mesto New York najmä. „Odteraz,“ napísal, „mesto Dabbletown môže byť hrdé, že jeho sudca, mister Dickinson, šťastlivo rozriešil otázku, nad ktorou si márne lámali hlavy najlepšie učenci-etnografovia New Yorku. Slávny divoch, čo zavinił incident v Central Parku a o ktorom obišly chýry celú Ameriku v takom pokrivenom svetle, je práve teraz hosťom nášho mesta. Po veľmi zručnom vypočúvaní, ktoré viedol sudca mister Dickinson, nezvyčajne skúsený vo svojom povolání, vysvitlo, že spomínaný človek je Rus, rodák z Vrubickej gubernie (z gubernie, čo patrí medzi najkrajšie a najkultúrnejšie v tej veľkej a priateľskej krajine), kresťan a – dodávame my – človek veľmi mierny, veľmi príjemných spôsobov a úplne lojálny. Prejavil skutočnú kresťanskú radosť, keď sa dozvedel, že

zdravio policajta Hopkinsa, ktorého pokladali za zavraždeného, je v žiadúcom stave a že tento policajt si už zase začal konať zvyčajné povinnosti. Tým lepšie pre policajta Hopkinsa, ale dovoľujeme si pripomenúť, že podľa mienky najlepších juristov nášho mesta v tejto veci javí sa zainteresovanou osobou iba policajt Hopkins, lebo si sám zaviniť nešťastie, ktoré ho postihlo. Áno, opakujeme, sám si ho zaviniť, lebo prvý udrel obuchom po hlave pokojného cudzinca, ktorý sa k nemu obrátil s prejavom lásky a dôvery. Ak sudcovia mesta New Yorku smýšľajú inakšie, ak štátny zástupca tohto štátu bude chcieť dokázať opak, alebo ak sa policajt Hopkins rozhodne žiadať náhradu škody, budú mať do činenia s najlepšimi právnikmi Dabbletownu, ktorí prejavili ochotu bezplatne obhajovať obžalovaného. Ale toto sotva bude potrebné, keď vyvrátíme v týchto stĺpcoch ešte inú klebetu, ktorou naši newyorskí bratia po pere bez dostatočného overenia očiernili reputáciu Mateja Vrbického, nášho váženého hosťa, a ako dúfame – budúceho spoluobčana. Ide o to, že o n vôbec nehrýzie. Pohyb, ktorý policajt Hopkins vysvetlil v tomto potupnom smysle (čo ani trošku nerobí česť vtipnosti newyorskej polície), je, naopak, prejavom najvrúcnejšieho pozdravenia a úcty, ktorým sa vo Vrbickej gubernii navzájom pozdravujú ľudia z najlepších kruhov. Mister Vrbický sa proste sklonil, aby Hopkinsovi božkal ruku. Práve taký pohyb sme mali šťastie pozorovať s jeho strany v správaní sa k sudcovi Dickinsovi, policajtovi Johnovi Kellymu a aj istému jeho krajanovi, ktorý má teraz veľmi skromné miesto na pile mistra Dickinsona, ale ktorému nadanie a vzdelanie nepochybne otvorí širokú cestu v tejto krajine. Nepochybujeme, že keby aj u nás na tento prejav vyššej delikátnosti nasledovala surová odpoveď obuchom po hlave, policajta mesta Dabbletownu by postihol práve taký trpký osud ako policajta mesta New Yorku, lebo ruský gentleman je obdarený neobyčajnou telesnou silou. Ale Dabbletown – a to vravíme s hrdosťou – nielen že rozriešil etnografickú hádanku, na ktorú nemal dosť sily namyslený New York, ale aj dal

spomenutému mestu príklad opravdivého, kresťanského zaobchádzania s cudzincom – zaobchádzania, ktoré, ako dúfame, vyhladí mu v duši trpké rozpomienky, vyvolané pobytom v New Yorku.”

„Mister Nilov – vyššie spomenutý ruský gentleman – odviezol si krajana zo súdnej siene do svojho bydliska v nevelkej robotníckej osade pri píle. Veľká časť obyvateľstva mesta Dabbletownu, skladajúca sa zväčša z mladých gentlemanov a ladies, vypravovala ich až po dom pochvalnými výkrikmi a ani len potom, keď sa dvere za nimi zatvorily, ľudia sa nerozišli, kým mister Nilov nevyšiel znovu a nepredniesol krátku speech* o budúcom prekvitaní slávneho mesta... Zakončil prosbou, aby poskytli oddych jeho skromnému krajanovi, ktorý nie je navyknutý na také búrlivé prejavy verejnej sympatie.”

Pravda, autor výrečného článku nevedel, že keď sa mešťania z mesta Dabbletownu rozišli, Matej si uľahčene vzdychol a povedal:

– Čože...? Vari ozaj odišli?

– Áno, – odpovedal Nilov, ktorý už chystal kávu na petrolejovom variči.

– Ach, aby ich všetkých skántrila cholera...! – povedal Matej z duše a akosi celý opadol.

Nilov sa iba usmial a nič nepovedal. Chápal, že toľko prežitých dojmov môže podfať aj takého mocného chlapa. Preto sa mu dal chytro napíť horúcej kávy a uložil ho spať.

XXXII.

Matej spal celých dvadsaťštyri hodín, ba možno aj trochu dlhšie. Keď sa zobudil, slnce odchádzalo z jasnej izbičky a osvetľovalo ju poslednými lúčmi. Nilov, ktorý sa vrátil z roboty, soblíkal si belasú halenu, celú zasypanú stružlinkami a rezinou.

* Reč.

Stružlinky mal ešte aj vo vlasoch. Matej si hodnú chvíľu nemo-
hol uvedomiť, kde je a čo sa s ním robí. Preto sa najprv díval
prižmúrenými očami, akosi podozrivo pozoroval pohyby mladé-
ho mužského a bál sa, že je to všetko sen, ktorý sa hneď zmení
na nový, nepríjemný zmätok.

Medzitým sa Nilov potichu preobliekol, miesto robotných šiat
si obliekol ľahký flanelový kabát a nohavice, potom si sadol za
stôl a otvoril akúsi knihu.

Takto preoblečený sa ani trošku neponášal na robotníka a Vr-
bičanovi zas ožil v pamäti letný obraz, ktorý sa mu mihol hla-
vou už predtým vo vozni. Rozpamätal sa na panský dom pri
Vrbici, ktorý vykúkaľ zpoza sadu. Medzi týmto domom a osadou
bolo dávne nepriateľstvo a dlhé súdy o prenajatí zeme. Škriep-
ka sa začala ešte za otcov, pokračovala za detí a klonila sa raz
na tú, raz na druhú stranu. Hrozily veľké zmätky a nepríjemnosti,
keď zrazu umrel starý pán. Do Vrbice prišiel jeho dedič, svolal
schôdzku, navrhol skončiť súdy a vo všetkom ustúpil. Začas Vr-
bičania ešte vykrikovali a priečili sa, lebo nechápali príčinu tejto
ústupčivosti.

No potom si rozumnejší ľudia pomysleli, že sa mladý pán iste
roztatáril, narobil dlžôb a chce čím skôr predať otcovizeň, ale
že mu prekáža súdna škriepka. Vrbičania sa postarali odviecť
ešte, čo sa dalo, a tým sa všetko skončilo. Potom mladý pán kdesi
zmizol a nebolo už počuť o ňom nič určitého. Bolo počuť len
akési nejasné rečičky, ktoré si zväčša odporovali, ale vo vše-
tkých verziách boly nežičlivé mladému pánovi.

A hľa, teraz sa Matejovi marilo, že pred ním stojí práve ten
človek, že si iba pred chvíľkou sňal pracovnú halenu a teraz
sedí pri knihe. Tak ho to prekvapilo, že si začal pretierať oči.
Posteľ pod ním zavýzgala. Nilov sa obzrel.

– Nuž čo, krajan, vyspali ste sa? – opýtal sa prívetivo. – No,
a teraz sa poďte napiť kávy.

Vrbický vstal nesmelo a farbavo a vystieral si stípnuté údy.
Včera sa zaradoval tomuto človeku ako záchrancovi, a dnes sa

cítil v jeho prítomnosti akosi neprijemne. A ešte na dôvažok videl zmätený, že v izbe nebolo druhej postele, teda – domáci pán mu prepustil svoju, a bol aj bosý – teda Nilov mu v noci vyzul topánky. Pravda, nevyzúval sa za celej dlhej cesty, preto ho nohy páľily... No jednako táto starostlivosť mu bola skôr neprijemná. Bol teraz presvedčený, že je to vrbický mladý pán a že reči byly pravdivé. Veru naozaj popredal celú otcovizeň a teraz znáša osud syna-márnika v cudzej krajine. No pretože mu jednako len preukázal službu a pritom bol pán, rozhodol sa Vrbičan neukázať, že ho poznal, ale do správania sa k Nilovovi sa mu nevoľky vkĺzla úcta. To vnášalo určitý zmätok a neistotu do ich vzájomného pomeru. Nilov sa správal proste, ale zdržanlivo, Matej bol zmätený a uzavretý.

Keď sa na druhý deň vrátil Nilov z pily, povedal, že ak Matej chce, môže dostať robotu, nosiť brvná z lodiek. Matej, pravdaže, s radosťou súhlasil a onedlho nedávna znamenitosť, človek, o ktorom písaly všetky americké noviny, skromne prenášal brvná s bárov na breh riečky. Pretože bol mocný a isto zaobchodil s ťažkými dubovými brvnami, onedlho ho povýšili a o krátky čas už pracoval s Nilovom, podával brvná na zúbkované kolesá, kde Nilov rezal z nich tenký fornír. Podvečer sa obaja vracali domov, zasypaní stružlinkami.

Matej si najal izbu pri Nilovovi. Na obed chodievali spolu do reštaurácie. Matej nevravel nič, ale myslel si, že obedovať v reštaurácii je čisté šialenstvo, a ustavične hútal, že sa časom zariadi skromnejšie. Keď dostal prvú výplatu, prekvapilo ho, že po všetkých výdavkoch mu zostalo ešte dosť peňazí. Odkladal ich, kúpil si iba bielizeň na preoblečenie.

Asi o týždeň mu Nilov povedal, že sa spolu vyberú do Dabbletownu, kde on, Nilov, bude prednášať. Prišli do veľkej dvorany, nabitej ľuďmi, ktorí ich privítali výkrikmi a hvízdaním (čo je v Amerike prejav súhlasu). Potom všetko stíchlo, sudca Dickinson povedal niekoľko slov, ukazujúc to na Mateja, to na Nilova, potom posledný začal dlho a slobodne rozprávať čosi a kedy-

tedy ukazoval niektoré miesta na veľkej mape. Obecenstvo, prevažne robotníci, načúvalo s napätou pozornosťou a po dokončení reči im zasa robilo ovácie...

Keď potom prišli domov, Nilov vytiahol kôpku peňazí, rozdelil ju na dve polovice a jednu dal Matejovi.

– Toto sme dnes spolu zarobili, – povedal. – Je to odmena za prednášku. Rozprával som im o našej vlasti a o vašich dobrodružstvách. Po spravodlivosti polovička patrí vám.

Matej najprv nechcel prijať, ale potom prijal peniaze. Medzi tým sa jeho pomer k Nilovovi veľmi zmenil, a čo ho aj niekedy nechápal, jednako len odhodil myšlienku o synovi-márnikovi. Keď dostal peniaze, zmätene hľadel na Nilova... Rád by bol akosi vyjadril vďaku a úctu... Už sa fahal ústami Nilovovi k ruke a kolená sa mu zohýnaly na poklonu po zem... Ale v Nilovovej tvári a možno aj vo všetkých tých týždňoch, ktoré už prežili spolu, bolo čosi, čo Mateja zdržalo od tohto prejavu. Preto len vzal peniaze, položil si ich pred seba a povedal:

– Ale čo... odpusťte a nemyslite si nič zlého... Je to veľmi mnoho peňazí?

– Nie veľmi mnoho, ale dosť, aby ste si nadobudli dvoje dobrých šiat, – odpovedal Nilov. – Chodíte v jedných aj do roboty, aj v nedeľu.

– Ale, – povedal Matej a hodil rukou. – Som prostý človek, robotník.

– Tu sa všetci prostí ľudia a robotníci pokladajú za práve takých dobrých ako ostatní a nechcú sa ničím od nich líšiť vo výzore. Radím vám, zaopatrite si bielizeň a šatstvo.

Matej sklopil oči.

– Odpusťte mi, – povedal. – Nie že by som... nie že by som vás neposlúchal, alebo čo... Ale... povedzte: dá sa tu z roboty usporiť na cestu?

– Kde?

– Nazad, do vlasti...! – povedal Matej náruživou. – Nuž, vidíte, doma som predal chalupu, aj koňa, aj pole... Ale teraz som

ochotný hrdlačiť ani vôl, len aby som sa mohol vrátiť a byť hoci posledným robotníkom tam doma, v rodnej vlasti...

Nilov sa prešiel po izbe, nad čím si sa zamyslel, ale potom zastal proti Vrbickému a povedal:

– Počujte, Vrbický. Možno si toľko zarobíš. Možno sa časom vrátiš. Ale... každý človek má vedieť, čo robí. Načo ste šli sem?

– Ach! – odpovedal Matej a hodiť rukou. – Čo všeličo síde človeku na um!

– Pousilujte sa rozpomenúť, čo vám išlo na um.

Matej smrštil čelo a až sa zadivil, ako ťažko idú z hlavy slová a myšlienky.

– Ale! Nuž, pravdaže, človek chcel kus voľnej zeme, aby sa bolo kde rozbehnúť s pluhom... A potom... dva voly, dobrého koňa... kravu... mocný voz...

– A ešte?

Matej cítil, že za všetkými vymenovanými predmetmi mu v duši zostáva ešte čosi, akási nejasná usadlina... Mihla sa mu Anina tvár...

– No, a potom... – pokračoval s úsilím, – človek je už vo veku. Vlastnú chalupu a teda aj vlastnú ženu.

– A ešte niečo?

– Ešte... aby som sa mohol modliť po starom, vo svojom kostole...

Hlavou sa mu mihly aj rozhovory o slobode, ale to už bolo také nejasné a neurčité, že o tom nepovedal ani slova.

Nilov ešte vyčkával. Tvár mal vážnu a trochu rozčúlenú.

– Toto všetko môžete nájsť tu! – povedal rozhodne a prudko, – tu môžete nájsť všetko, čo ste hľadali. Prečo by ste odchádzali?

A keď videl, že Mateja trochu zamrzelo jeho ostrý tón, doložil:

– Prežili ste už to najťažšie: prvé kroky, pri ktorých tu mnohí hynú. Teraz ste už na ceste. Požite si tu, poznajte krajinu a ľudí... A ak vás aj potom potiahne... Tak potiahne domov, že nijako nebudete môcť vydržať... No, potom...

V Nilovovom hlase zvučalo akési náruživé rozčúlenie. Matej to zbadal a povedal:

– Ale vy ... odpusťte ... vy tiež chcete odísť.

Nilovovi sa tvár zas ľahko zachmúrila.

– Áno, – odpovedal. – Mám na to príčiny ...

– Teda ... nenašli ste si tu, čo ste hľadali?

Nilov otvoril oblok a chvíľku sa díval von, s tvárou vystavenou láskavému vetru. Do obloka hľadela tichá noc, žiarily hviezdy, neďaleko sa mihaly svetlá Dabbletownu, z komínov tovární sa začínalo dymiť: chystali na zajtra paru po sviatočnom oddychu.

– Tu je všetko, čo som hľadal, – odpovedal Nilov a obrátil od obloka rozčúlenú a sčervenenu tvár. – Ale ... počujte, Vrbický. Doteraz sme sa my dvaja hrali na schovávačku ... Veď ste ma poznali?

– Poznal som vás, – povedal Matej zmätene.

– Aj ja som vás poznal. Nevieam, či ma pochopíte, ale ... už len preto, že sme sa tu stretli s vami ... a s inými, ako rovní ... ako bratia, a nie ako nepriatelia ... Už aj za toto budem večne vďačný tejto krajine ...

Matej načúval s námahou a napäto, nechápal všetko, ale cítil podivné dojatie ...

– A keď sa aj pri tom všetkom vraciam nazad, – pokračoval Nilov, – nuž ... či vidíte ... Tu je mnoho z toho, čo som hľadal, ale ... to si neodvezieš so sebou ... Už raz som odišiel, a zase som sa vrátil ... Je to ako choroba ... Ale to je jedno. Nevieam, či mi teraz porozumiete. Možno dakedy pochopíte. Chcem, aby bolo vo vlasti to, čo je tu ... Sloboda, vlastná, rozumiete! Nie cudzia ... Ale tu ... Tu zas túžim po vlasti ...

Nilov zatíchol a potom ešte dlho obaja hľadeli do obloka na nočné nebo, na tichú, láskavú noc cudziny. Nilov rozmýšľal, že onedlho všetko toto opustí a zanechá za sebou celý úsek vlastného života. A Matej sa, nevedno prečo, rozpomenul na more a jeho hĺbku, tajomnú, neznámu, nepochopiteľnú ... Práve také nepo-

chopiteľné sa mu zdalo mnohé v živote a práve tak vábilo myseľ ešte neistú... A keď sa rozpomenul na nedávny rozhovor, cítil, že nepoznal dobre ani len seba a že za všetkým, čo povedal Nilovovi – za kravou a chalupou, za poľom, ba ešte aj za Aninou tvárou – marí sa ešte čosi, čo ho vábi, ale čo je to vlastne – to by nemohol určite povedať ani si ujasniť vo vlastnej mysli... Ale bolo to hlboké ako more a vábivé ako diaľavy zobúdzajúceho sa života...

XXXIII.

Naša pravdivá poviedka sa blíži ku koncu. Po nedlhom čase, keď si Matej trochu osvojil reč, prešiel robiť na farmu k mocnému Nemcovi, ktorý – ohromný silák – vedel oceniť Matejovu silu. Tu sa Matej oboznámil so strojmi a už nasledujúcej jari ho Nilov, ešte pred odchodom, spravil inštruktorom v židovskej kolónii. Potom Nilov odišiel a sľúbil, že Matejovi napíše, keď dôjde.

O Matejovom živote v kolónii a aj o tom, ako žil Nilov v Amerike, porozprávame, možno, inokedy. Ale teraz nám treba ešte čosi v krátkosti dorozprávať.

Článok „Dabbletownského kuriéra“ o zakončení „divochových“ dobrodružstiev prevzalo niekoľko iných novín, zväčša v provinciálnych mestečkách, nespokojných s „nafúkanosťou“ Newyorčanov, ktorí sa v tomto prípade dopustili takého hrubého omylu. Newyorské noviny ho iba ľahmo spomenuly krátkymi a dosť suchými výňatkami, v ktorých konštatovaly fakty, lebo práve vtedy sa vynorila na hladinu politického života krajiny istá vážna otázka, čo vytiahla z hĺbky rozčúlenej verejnosti všetky princípy americkej politiky... bola to akási búrka, čo víchrom odniesla aj obrázky „divocha“, aj veselú tváričku miss Lisy, ktorá prichystala rodičom prekvapenie, aj veľké množstvo iných významných udalostí, ktoré ako podenky lietajú na slnieč-

ku novinárskeho dňa, kým ich nerozveje prvý oblak, čo sa zjaví na obzore.

Na Mateja a jeho príhody sa onedlho zabudlo, a ani Dym, ani Anna sa nedozvedeli, že sa dostal do Dabbletownu a potom prešiel do kolónie, že ho tu zapísali do soznamu občanov a že aj odovzdal hlas po mučivých váhaniach a pochybnostiach (veď si ustavične pripomínal, čo bolo s Dymom v New Yorku). A pomaličky sa mu už menila aj tvár, menil sa pohľad, výraz tváre a celá postava. A v duši sa mu rozblčaly nové myšlienky o Juďoch, o poriadkoch, o viere, o živote, o Bohu, ktorého uctieujú, čo aj rozmanite, na celom šírom svete, o mnohom, čo by mu nikdy nebolo prišlo na um vo Vrbici. A niektoré z týchto myšlienok boli vždy jasnejšie a bližšie...

A Anna ešte vždy žila v dome číslo 1235, ibaže pani bola s ňou čoraz nespokojnejšia. Dva razy jej už sama podvýšila plat, ale „vďačnosti“ akosi nevidela. Naopak, Anne sa vždy väčšmi a väčšmi kazil charakter, bola bez príčiny dráždivá a neprejavovala dostatočnú úctu.

– Čo robíš... pravdu vravia, že je to tu v povelí, – vravieval muž starej panej, a vynálezca, ktorý ustavične sedel nad nákresmi a ku ktorému stará pani chodievala zavše sa poťažovať, lebo vedela o jeho vplyve na Annu, iba krčil plecami.

– Teraz mi je toto všetko vzdialené, – vravel, – ale kedysi... slovom, myslím, že by proste chcela... žiť vlastným, osobným životom... Chápete, vlastným, osobným...

– Povedzteže, prosím vás, – odpovedala pani s úprimným údivom, – vari som ja povinná zadovážiť jej okrem desiatich dolárov ešte aj osobný život...

– No, to sa mňa teraz netýka, – odpovedal starý pán. – To všetko rozhodne veda. Všetko: aj o nej, aj o vás, aj o všetkých... Vidíte, tu ide o to, že...

Učenec sa obrátil na stoličku a povedal vážnym tónom:

– Človek si vynájde potrebný stroj... To vieme všetci veľmi

dobře. Ale pomysleli ste si vy niekedy, že aj stroj zas, naopak, si vynájde ... lepšie povedané, vyrobí človeka, akého potrebuje ... Divíte sa? Ale veď sa to dá dokázať matematicky presne. Treba si len osvojiť túto veľkú pravdu, a hneď je všetko jasné: celá úloha smeruje k tomu, aby vynášli taký univerzálny stroj, ktorý potrebuje iba slobodného človeka, rozumiete? Vtedy a iba vtedy sa rozriešia tieto mučivé otázky ... V tom budúcom zariadení už nebude ani pánov, ani sluhov, ani otrokárov s ich smiešnymi požiadavkami, ani otrokov s ich závisťou a nepriateľstvom ... Chápete ma?

Starý pán naddvihol okuliare a úprimne radostným pohľadom pozrel domácej panej do tváre. Ale v jej tvári sa zračila iba nespokojnosť.

– Pekne ďakujem! – povedala pani, – krásne je to vaše budúce zariadenie ... bez slúžky! Radšej chcem, aby všetko zostalo po starom ...

A s Annou bolo vždy horšie a horšie ...

Po dvoch rokoch od začiatku našej poviedky dvaja ľudia sišli z vlaku vzdušnej železnice na rohu 4. avenue a pobrali sa do križnej ulice, kde hľadali dom číslo 1235. Prvý z nich bol vysoký belko s bradou a belasými očami, druhý brunet, nevysoký, veľmi pohyblivý, s vyholenou bradou a švihácky vykrútenými fúzmi. Posledný vybehol na schodíky a chcel zacengaf, ale vysoký priateľ ho zadržal.

Vyšiel pred vchod a obzrel sa pozdĺž ulice. Všetko tu bolo práve také ako pred dvoma rokmi. Domy si boli práve také podobné ani blížence, slnce práve tak osvetľovalo na jednej strane spustené záclony a tóna domov práve tak ležala na druhej strane ...

Oči mu s dojatím videly stopy minulosti. Hľa, za rohom ako by sa bola mihla čias postava. Hľa, zasa vyšla zpoza rohu a kráča tak ľahko, ako by mala na nohách centy, a človek ide, smutne si obzerá neznáme domy, čo sa ponášajú ako dve kvapky vody ...

„Všetko je tu, ako bolo,“ myslél si Vrbičský, „ibaže... niet už toho človeka, čo blúdil touto ulicou pred dvoma rokmi, ale je iný...“

Zvonček zacvendžal, dvere sa otvorily, zpoza nich vyzrela Anina tvár, a dvere sa zase zachlopily, stlmily preľaknutý výkrik dievčaťa, ktoré vari zazrelo mátohu. Potom Anna zas vykukla škárou a povedala:

– Vy...? Vari ste to naozaj vy?

Aj stará pani s veľkým údivom privítala tohto človeka a len fažko v ňom poznala prostučkého Vrbičana v bielej halene a hrubých čižmách, ktorý tak úctivo podporoval jej náhlady na americký život a na základy spoločnosti. Pozorne si ho obzrela cez okuliare a úprimne zistila, že je teraz omnoho horší. Pravda, nebolo v ňom vyzývavej pichľavosti a zápalistosti mladého Johna, ale nebolo už ani láskavej a plachej pokory bývalého Mateja, čo tak príjemne láskala oko starej panej. Okrem toho zistila, že mu čierny kabát pristane práve tak, „ako krave sedlo“.

– Nech sa páči sadnúť, – povedala s ľahkým odtienkom irónie. Ale cítila trošku zlostne, že by sa predsa len nesvedčilo nechať stáť toho človeka.

V skutočnosti pani nebola zlá a keď jej Anna dala výpoveď zo služby, pochopila, že teraz má Anna vážnu príčinu...

– Nuž, ja – našla si „vlastný, osobný život“, – povedala s odtienkom trpkosti učenému pánovi, keď sa Anna s nimi lúčila.

– Teraz uvidíme, čo poviete: ktovie, kedy sa ešte zjaví ten váš budúci stroj, ale, ja, teraz... nemá vám kto upratať izbu.

– Hm... hej... – zádumčivo odpovedal vynálezca... – Treba uznať, že je to trochu nepríjemné. Pravda, časom sa to všetko určite zariadi... No... naozaj fažko bude vymyslieť stroj, ktorý by to robil tak príjemne a zručne, ako to milé dievčatko...

Niekoľko dní sa učenec necítil vo svojej koži a zistil, že aj výpočty mu idú akosi fažšie.

– Hm... Áno... musím sa priznať, – povedal starej panej,

– chýba mi jej tvár a jej dobré belasé oči... Pravdaže, časom všetko nahradia stroje...

Ale tu pretrhol vetu pod úporným, ironickým pohľadom starej panej, ktorá precedila cez zuby:

– Aj belasé oči? No, to vari už sotva...

Pred odchodom z New Yorku vybrali sa Matej s Annou do prístavu – pozrieť, ako prichádzajú lode z Európy. A videli, ako sa priblížil morský obor, ako hrudou rozsekával vlny zálivu, ako ho zas fahali do prístavu a po mostíku šly desiatky a stovky ľudí, čo si sem doniesli aj trampoty, aj nádej, aj očakávania...

„Koľko ich tu zahynie v tomto strašnom ľudskom oceáne...?“

Matejovi bolo zrazu smutne, hľadel do ďaleka, kde za belasým oparom ľahkej hmly pohybovaly sa na obzore vlny oceána a za nimi myseľ ako čajka letela ďalej, do starej vlasti... Cítil, že mu srdce stíska mocný, pálivý smútok...

Chápal, že je to preto, lebo sa v ňom rodilo čosi nového, ale staré umrelo, a či ešte len umiera. A až bolestne želel za mnohým z toho starého, čo umieralo. A nevoľky sa rozpomenul na rozhovor s Nilovom a na jeho otázky. Matej sa v duchu priznal, že už teraz má kúsok zeme, dom, jalovice a kravy... Onedlho bude aj žena... Ale zabudol ešte na čosi, a teraz mu toto čosi žiali a plače v duši.

Odísť... tá... nazad... kde má vlasť, kde je teraz Nilov so svojím večným hľadaním...! Nie, to už nebude: všetko sa pretrhlo, mnohé umrelo a neožije znovu, veď vo Vrbici, v jeho chalupe žijú cudzinci. A tu bude mať deti. Ale detné deti už zabudnú aj rodnú reč, ako tá žena v Dabbletowne...

Mocne vzdychol a posledný raz pozrel na oceán. Slnce zapadlo. Hmlistý opar hustol, zahaloval nekonečné diaľavy. Nad vystretou rukou „Slobody“ sa zažíhaly svetlá...

Loď sa vyprázdnila. Dve čajky sa rozletely so stožiarov, kolumbaly sa v povetrí a letely s vetrom do širej hmlistej diaľavy...

Ako tie, čo sa kedysi tiež takto rozletely so stožiarov lode a
letely fa... nazad... do Europy, a odnášaly si z Nového sveta
smútok za starou vlasťou...

1895